T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANA BİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YOKSULLUK: TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SOSYAL YARDIMLARIN VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ETKİLERİ

Dilan BİLGİÇ

ŞANLIURFA - 2020

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANA BİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YOKSULLUK: TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SOSYAL YARDIMLARIN VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ETKİLERİ

Dilan BİLGİÇ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut İNAN

ŞANLIURFA – 2020

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Maliye Anabilim Dalı Anabilim Dalı 175218002 numaralı Dilan BİLGİÇ' in hazırladığı "Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluk: Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkileri" konulu **yüksek lisans** tezi ile ilgili tez savunması, 16/07/2020 tarihinde, saat 14.00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

16/07/ 2020

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Mahmut İNAN		
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Hasan TÜRKAL		
Üye	Doç. Dr. Abdunnur YILDIZ		

Bu tezin Maliye Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

……/…../201..

Prof. Dr. Şevket ÖKTEN
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek ☐Almıştır ☐Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORİJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı	: Dilan BİLGİÇ
Öğrenci Numarası	: 175218002
Enstitü Anabilim Dalı	: Maliye Anabilim Dalı
Programı	: Maliye
Başlık (Türkçe)	:Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluk: Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkileri

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans Tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 177 sayfalık kısmına ilişkin, 12/06/2020 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı %16'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
2- Kaynakça hariç
3- Alıntılar hariç/dâhil
4- 6 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

12/06/2020
Dilan BİLGİÇ

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 12/06/2020

Dr. Öğr. Üyesi. Mahmut İNAN

ÖZET

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YOKSULLUK: TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SOSYAL YARDIMLARIN VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ETKİLERİ

BİLGİÇ, Dilan

Yüksek Lisans Tezi

Maliye Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mahmut İNAN

Temmuz, 2020, 167 sayfa

Yoksulluk olgusu geçmişten bu yana varlığını sürdüren bir sorundur. Yoksulluk sadece geri kalmış ülkelerde değil gelişmiş ülkelerde de giderek artmaktadır. Genel olarak yoksulluk insanların hayatını idame ettirebilmeleri için ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için yeterli gelirden yoksun olmaları olarak ifade edilmektedir. Yeterli gelir düzeyinden yoksun olan bireyin varlığı bir toplumda çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. Yoksulluğun azaltılması için devlet sosyal yardımlar ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla toplumda yoksulluk içinde yaşayan ve yardıma muhtaç bireylerin muhtaçlıklarını gidermeye çalışmaktadır. Sosyal yardımlarla devlet yardıma muhtaç olan bireyleri tespit ederek bu bireylerin gereksinimlerini karşılamaktadır. Sosyal yardımlar bireyin ani ihtiyaçlarını karşılayarak bireyin içinde bulunduğu durumdan kısa süreliğine kurtulmasını sağlar. Bu açıdan yoksulluğun azaltılmasında sosyal yardımların önemi büyüktür. Devletten bağımsız olarak ve kar amacı gütmeden toplumdaki bireylere yardım etme amacı olan Sivil Toplum Kuruluşları da toplumda muhtaç durumdaki bireylere çeşitli yardımlarda bulunur. Kamu kuruluşlarının yardıma muhtaç olan yoksul bireyleri tespit etmesinde ve yardımda bulunmasında katkı sağlayan Sivil Toplum Kuruluşlarıdır. Sivil Toplum Kuruluşlarının hızlı hareket etme mekanizmasının olması bu kuruluşların muhtaç bireylere yardımları daha hızlı ulaştırabilmelerini sağlar. Devlet bu nedenle sosyal yardımları arttırmalı ve Sivil Toplum Kuruluşlarının faaliyetlerini desteklemelidir.

Bu amaçla çalışmanın konusu, *"Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluk: Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların ve Sivil Toplum*

Kuruluşlarının Etkileri" olarak belirlenmiştir. Çalışmada yoksullukla mücadelede ve yoksulluğun azaltılmasında etkili olan sosyal yardımlar ve Sivil Toplum Kuruluşlarının işleyişi ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Çalışma sonucunda, yoksulluk olgusunun toplumlar açısında ciddi sorunlar teşkil ettiği sonucu ortaya çıkmış, yoksulluk olgusunun devletin yaptığı sosyal yardımlarla ve Sivil Toplum Kuruluşlarının da etkisiyle hafifletildiği ve yardımların verimliliğinin arttığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Devlet, Yoksulluk, Yoksullukla Mücadele, Sosyal Yardımlar, Sivil Toplum Kuruluşları

ABSTRACT

POVERTY IN THE WORLD AND IN TURKEY: THE EFFECTS OF SOCIAL WELFARE AND NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN THE FIGHT AGAINST POVERTY IN TURKEY

BİLGİÇ, Dilan

Master's Thesis

Department of Finance

Advisor: Asst. Prof. Dr. Mahmut İNAN

July, 2020, 167 pages

The phenomenon of poverty is a problem that has existed since the past. Poverty is increasing steadily not only in backward countries but also in developed countries. In general, poverty is expressed as people's lack of sufficient income to sustain their lives and to meet their basic needs. The existence of an individual lacking sufficient income brings along various problems in a society. In order to reduce poverty, the state tries to eliminate the needs of individuals living in poverty and in need of help through social assistance and non-governmental organizations. The state meets the needs of these individuals by identifying individuals who are in need of assistance through social aids. Social aids meet the sudden needs of the individual and allow the individual to get rid of the situation they are in for a short time. In this respect, social assistance is of great importance in poverty reduction. Non-governmental organizations, which aim to help individuals in the society independently of the state and not for profit, also provide various assistances to individuals in need in the society. Non-governmental organizations contribute to public institutions in identifying and helping poor people in need. The fact that civil society organizations have the mechanism to act quickly that enables these organizations to deliver aid to needy individuals faster. The state should therefore increase social assistance and support the activities of civil society organizations.

For this purpose, the subject of the study, *"Poverty in the World and Turkey: Implications for Poverty Outreach and Civil Society Organizations in the Fight*

against Turkey." In this study, social aids and non-governmental organizations operating in the poverty reduction are discussed in detail. As a result of the study, it was concluded that the phenomenon of poverty poses serious problems in terms of societies, it was determined that the phenomenon of poverty was alleviated with the social aids provided by the state and with the influence of civil society organizations and the efficiency of the aids increased.

Keywords: Social State, Poverty, Fighting Poverty, Social Benefits, Civil Society Organizations

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YOKSULLUK: TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SOSYAL YARDIMLARIN VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ETKİLERİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	II
Orijinallik Raporu ve Beyan Belgesi	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	XIII
TABLOLAR LİSTESİ	XIV
ŞEKİLLER LİSTESİ	XVI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL DEVLET VE YOKSULLUK

1.1. SOSYAL DEVLET KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ	13
1.2. YOKSULLUĞUN TANIMI VE KAPSAMI	18
1.3. YOKSULLUĞUN TARİHSEL GELİŞİMİ	23
1.4. YOKSULLUK TÜRLERİ	25
1.4.1. Mutlak Yoksulluk	25
1.4.2. Göreli Yoksulluk	27

1.4.3. Gelir(nispi) Yoksulluk 28

1.4.4. İnsani Yoksulluk 28

1.4.5. Objektif-Subjektif Yoksulluk 29

1.4.6. Kırsal-Kentsel Yoksulluk 30

1.3.7. Kronik Yoksulluk 32

1.4.8. Yapabilirlikten Yoksunluk 32

1.5. YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ 33

1.6. YOKSULLUĞUN FARKLI GÖRÜNÜMLERİ ve TOPLUMSAL YANSIMALARI 39

1.6.1. Kadın Yoksulluğu ve Yoksulluğun Kadınlaşması 39

1.6.2. Yoksulluk ve Çocuklar 42

1.6.3. Yoksulluk Kültürü 43

1.6.4. Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma 44

1.6.5. Çalışan Yoksullar 46

1.6.6. Küreselleşme ve Yoksulluk 47

1.6.7. Gecekondulaşma 50

1.6.8. Suç 50

1.5.9. Şiddet 51

1.6.10. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği 52

1.6.11. Göç 53

1.6.12. Tüketim Toplumunda Yoksul Olmak 54

1.7. YOKSULLUĞUN NEDENLERİ 55

1.7.1. Gelir Dağılımındaki Eşitsizlikler 57

1.7.2. İşgücü Piyasasından Kaynaklanan Nedenler 58

1.7.3. Demografik Yapıdaki Değişim 60

1.7.4. Enflasyon 61
1.7.5. Ekonomik Krizler 61
1.7.6. Bireysel Nedenler 62
1.7.7. Dış Etmenler 63
1.7.7.1. Şoklar 63
1.7.7.2. Ayrımcılık 64
1.7.7.3. Yerleşim Yeri 64

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE YOKSULLUK BOYUTLARI VE MÜCADELE POLİTİKALARI

2.1. DÜNYA'DA YOKSULLUK VE MÜCADELE POLİTİKALARI 66
2.1.1. Dünya'da Yoksulluğun Boyutları 66
2.1.2. Dünya'da Yoksullukla Mücadele Politikaları 70
2.2. TÜRKİYE'DE YOKSULLUK VE MÜCADELE POLİTİKALARI 74
2.2.1. Türkiye' de Yoksulluğun Boyutları 78
2.2.1.1. Türkiye'de Açlık ve Yoksulluk Sınırına Göre Yoksulluk 79
2.2.1.2. Türkiye' de Hane Halkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk 88
2.2.1.3. Türkiye'de Hane Halkının Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk 90
2.2.1.4.Türkiye'de Hane Halkının İktisadi Faaliyetlerine Göre Yoksulluk 92
2.2.1.5. Türkiye'de Gelir Gruplarına Göre Yoksulluk 93
2.2.2. Türkiye' de Yoksullukla Mücadele Politikaları 94
2.2.3. Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Araçları 97
2.2.3.1. Kamu Harcamaları 98
2.2.3.2. Vergiler 99
2.2.3.3. Borçlanma 100

2.2.3.4. Yoksullukla Mücadele Programları 100

2.2.3.5. Mikro Finans Sistemi 101

2.2.3.6. Hane Halklarının Geçim Stratejileri 102

2.2.3.7. Refah Rejimleri ve Yoksullukla Mücadele 103

2.2.3.8.Yoksulluğun Özelleştirilmesi Yoluyla Yoksullukla Mücadele 104

2.2.3.9. Sosyal Yardımlar ve Sivil Toplum Kuruluşları 104

2.3. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE YAKLAŞIMLARI 105

2.3.1. Dolaylı Mücadele Yaklaşımı 105

2.3.2. Doğrudan Mücadele Yaklaşımı 107

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SOSYAL YARDIMLAR VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

3.1. SOSYAL YARDIMLAR AMACI VE ÖNEMİ 110

3.2. DÜNYA'DA SOSYAL YARDIMLAR 113

3.3.TÜRKİYE'DE SOSYAL YARDIMLAR VE YOKSULLUKLA MÜCADELE 116

3.3.1. Türkiye' de Sosyal Yardımların Tarihi ve Gelişimi 118

3.3.1.1. Yoksulluğun Azaltılabilmesi İçin Yapılan Sosyal Yardım Uygulamaları 121

3.3.1.2. Türkiye' de Sosyal Yardımların Sürdürülmesine Engel Sorunlar 126

3.3.1.3. Sosyal Yardımlardaki Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri 130

3.3.2. Sosyal Yardımların Yoksullukla Mücadeledeki Rolü 131

3.3.2.1. Ayni ve Nakdi Sosyal Koruma Yardımları ve Yoksullukla Mücadele 133

3.3.2.2. Sosyal Koruma Harcamaları ve Yoksullukla Mücadele 134

3.3.2.3. Sosyal Koruma Kapsamında Yardım ve Maaşlarla Yoksullukla Mücadele 135

3.4. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE ÖNEMİ 137

3.5. DÜNYA'DA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI 142

3.6. TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE YOKSULLUKLA MÜCADELE 143

3.6.1. Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihi ve Gelişimi 147

3.6.2. Sivil Toplum Kuruluşlarının Yoksullukla Mücadeledeki Rolü 151

3.6.2.1. Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının Ortaya Çıkış Nedenleri 153

3.6.2.2. Sivil Toplum Kuruluşlarının Yoksullukla Mücadelede Etkili Olan Özellikleri 154

3.6.2.3. Yoksullukla mücadele de Sivil Toplum Kuruluşlarının Avantajları 156

3.7.TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SOSYAL YARDIMLARIN VE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN ETKİNLİĞİNİN ARTIRILMASI AÇISINDAN POLİTİKA ÖNERİLERİ 158

3.7.1. Sosyal Yardımlarla İlgili Politika Önerileri 158

3.7.2. Sivil Toplum Örgütleri ile İlgili Politika Önerileri 160

SONUÇ 163

KAYNAKÇA 167

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ASAGEM	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
DB	Dünya Bankası
DDK	Devlet Denetleme Kurulu
GSYH	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	Uluslararası Para Fonu
KEDV	Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı
NGO	Non Governmental Organization
RTÜK	Radyo Televizyon Üst Kurulu
SGK	Sosyal Sigortalar Kurumu
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SYDT	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu
SYDTF	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu
SYDV	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları
SYGM	Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
ŞNT	Şartlı Nakit Transferi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TGMP	Türkiye Grameen Mikrofinans Projesi
TKİ	Türkiye Kömür İşletmeleri
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRK-İŞ	Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
UNDP :	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
VGM	Vakıflar Genel Müdürlüğü
BM	Birleşmiş Milletler

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Dünya'da Bazı Bölgeler İtibariyle Günlük 1,25 Dolardan Az Gelire Sahip Yoksul Nüfus Oranları % (1990-2020f) 70

Tablo 2: 1990 ile 2020 Yılları Arasında Dünya'nın Çeşitli Bölgelerinde Bulunan Yoksulluk Oranları (%) 71

Tablo 3: Dört Kişilik Ailenin Açlık ve Yoksulluk Sınırı TL/Ay (2018-2019) 80

Tablo 4: Türkiye'de Fert Başına Yoksulluk Oranları (2002-2015) 83

Tablo 5: Fert Yoksulluk Oranı Kent % (2005-2015) 86

Tablo 6: Fert Yoksulluk Oranı Kır % (2005-2015) 87

Tablo 7: Yerleşim Alanına Göre (Kent ve Kır) Yoksulluk (2007-2009) 88

Tablo 8: Hane Halkı Büyüklüğüne Göre Türkiye' de Açlık Sınırı (2003-2010) 89

Tablo 9: Hane Halkı Büyüklüğüne Göre Türkiye' de Yoksulluk Sınırı (2003-2010) 90

Tablo 10: Hane Halkı Büyüklüğüne Göre Türkiye' de Yoksul Fert Oranı % (2003-2009) 90

Tablo 11: Hane Halklarının Eğitim Durumuna Göre Türkiye' de Yoksulluk (2003-2009) 92

Tablo 12: Hane Halkı Fertlerinin İktisadi Faaliyetlerine Göre Yoksulluk Oranları % (2003-2009) 93

Tablo 13: Türkiye' de Gelir Gruplarının Toplam Gelirden Aldıkları Paylar (2011-2018) 94

Tablo 14: Niteliklerine Göre Sosyal Yardım Uygulamaları 122

Tablo 15: Şartlı Eğitim Yardımı 127

Tablo 16: Ayni Sosyal Koruma Yardımlarının Risk/İhtiyaç Gruplarına Göre Dağılımı (2013-2018) 134

Tablo 17: Nakdi Sosyal Koruma Yardımlarının Risk/İhtiyaç Gruplarına Göre Dağılımı (2013-2018) 135

Tablo 18: Sosyal Koruma Harcamalarının Yardım Türlerine Göre Dağılımı (2013-2018) 136

Tablo 19: Sosyal Koruma Kapsamında Yardım ve Maaş Alan Kişi Sayısı (2013-2018) 137

Tablo 20: Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyet Alanları 146

Tablo 21: Statülerine Göre Sivil Toplum Kuruluşları 147

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Dört Kişilik Bir Ailenin Yoksulluk ve Açlık Sınırındaki Değişim (2018 Yılı) 81

Şekil 2: Dört Kişilik Bir Ailenin Yoksulluk ve Açlık Sınırındaki Değişim (2019 Yılı) 82

Şekil 3: Türkiye' de Gıda ve Gıda Dışı Yoksulluk oranları (2005-2009) 84

Şekil 4: Türkiye' de Yoksulluk Oranları (2005-2015) 85

Şekil 5: Hane Halkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Oranlarının Yıllara Göre Dağılımı (2003-2009) 86

GİRİŞ

Sanayi devriminden sonra bölüşümde yaşanan olumsuzluklar ve çatışmalar sonucu sosyal devlet anlayışına ihtiyaç duyulmuştur. Sosyal devlet anlayışına bağlı olarak devlet kamu harcamaları ve vergileri kullanarak toplumdaki bireylerin muhtaçlık durumlarını gidermeye çalışmaktadır. Bu anlamda sosyal devlet anlayışı kısaca, devletin toplumda yardıma muhtaç olan bireylere yardımda bulunması, bireylerin insanca bir hayat sürdürebilmesi için muhtaçlıklarının giderilmesi olarak açıklanabilir. Sosyal devlet toplumda meydana gelen herhangi bir olumsuzluk karşısında çeşitli önlemler alarak bu olumsuzluğun giderilmesine yardımcı olur. Geçmişten günümüze kadar varlığını sürdüren yoksulluk sorununa karşı sosyal devlet çeşitli önlemler almaktadır. Bireyin hayatını devam ettirebilmesi için yeterli gelir düzeyinden yoksun olması durumunu ifade eden yoksulluk olgusu sosyal devlet tarafından azaltılmaya veya ortadan kaldırılmaya çalışılır. Sosyal devlet anlayışına bağlı olarak devlet, aynı zamanda toplumdaki gelir eşitsizliklerini azaltarak toplumdaki risklerin bireylere eşit olarak bölüştürülmesini de sağlamaktadır.

Yoksulluk günümüzde de varlığını sürdüren çok önemli bir sorun haline gelmiştir. Yoksulluk olgusu sadece az gelişmiş veya geri kalmış ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde de var olan bir sorundur. Toplumda işsizlik, şiddet ve suç olayları, sosyal dışlanma, kayıt dışı ekonomi, yolsuzluk, gelir dağılımında eşitsizlik gibi birçok olumsuzluğa sebep olan yoksulluk olgusu için devlet sosyal yardımlar ve sivil toplum kuruluşlarının yardımıyla da çeşitli önlemler almaktadır. Devlet sosyal yardımlar aracılığıyla muhtaç durumda olan bireylere çeşitli yardımlarda bulunur. Sosyal yardımlar genellikle ayni veya nakdi yardımlar şeklinde yapılmaktadır. Ayni yardımlar hizmet şeklinde yapılan yardımlardır. Nakdi yardımlar ise para şeklinde yapılan yardımları ifade etmektedir. Türkiye'de sosyal yardımlar genel olarak sağlık yardımları, gıda yardımları, barınma yardımları, eğitim yardımları, muhtaçlık ve işsizlik yardımlarıdır. Devlet bu yardımlarla kendi ihtiyaçlarını karşılayamayan bireylerin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Nakdi şekilde yapılan yardımlar bireylerde alışkanlık oluşturması sebebiyle çok fazla uygun değildir. Bu nedenle sosyal yardımların süreklilik arz etmeyeceği görüşü bireylere aşılanmalıdır. Devlet aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının yardımıyla da toplumdaki yoksullukla mücadele etmektedir. Devletten bağımsız olarak kurulan ve tamamen halkın menfaati için

faaliyetlerde bulunan sivil toplum kuruluşları yoksullukla mücadelede önemli rol oynamaktadır. Bir toplum da yoksulluğun azaltılması için Sivil Toplum Kuruluşlarının önemi büyüktür. Çünkü Sivil Toplum bir toplumda yardıma muhtaç olan bireylerin muhtaçlıklarını devletten bağımsız olarak ve hiçbir karşılık beklemeden karşılamaktadır. Yoksulluğun azaltılması için Sivil Toplum Kuruluşları toplumda yoksul bireyleri tespit ederek bu bireylere çeşitli yardımlarda bulunur. Bu nedenle yoksullukla mücadele de Sivil Toplum Kuruluşları devlet tarafından desteklenmeli ve sayılarının artması sağlanmalıdır. Bu tezin amacı Dünya'da ve Türkiye'de yoksulluğun boyutlarını ortaya koyarak sosyal devlet kapsamında yoksulluk sorunun nasıl ele alındığı ve yoksulluk sorununun ortadan kaldırılması için Sivil Toplum Kuruluşlarının ve sosyal yardımların etkilerini ele almaktır. Geçmişten bu yana var olan ve toplumda büyük sorun teşkil eden yoksulluk olgusunun bir nebze de olsa azaltılması için devletin ve diğer kuruluşların önemi oldukça büyüktür. Yoksulluk sorunun azaltılması bir toplumda insanların daha rahat yaşayabilmesi ve refah seviyelerinin yükselmesi için oldukça önemlidir. Bu nedenle bu tez yoksulluk olgusunun ortaya çıkardığı olumsuzlukları ortaya koyması ve bu olumsuzlukların ortadan kaldırılması için çeşitli önerilerde bulunması açısından önem arz edebilir.

Bu çalışmada sosyal devlet anlayışı kapsamında Türkiye'de yoksullukla mücadele politikaları ortaya konularak sosyal yardımların ve sivil toplum kuruluşlarının yoksullukla mücadeledeki etkisi ele alınacaktır. Birinci bölümde; sosyal devlet kavramı ve tarihsel gelişimi, yoksulluğun tanımı ve kapsamı, yoksulluğun tarihsel gelişimi, yoksulluğun türleri, yoksulluğun ölçülmesi, yoksulluğun toplumsal yansımaları ve yoksulluğun nedenlerine değinilmiştir. İkinci bölümde; Dünya'da ve Türkiye'de yoksulluk boyutları ve mücadele politikalarına değinilmiştir. Üçüncü bölümde ise; sosyal yardımlar ve kapsamı, Dünya'da ve Türkiye'de sosyal yardımlar, sivil toplum kuruluşları ve önemi, Dünya'da ve Türkiye'de sivil toplum kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarının yoksullukla mücadeledeki etkilerine değinilmiştir. Ayrıca Türkiye'de yoksullukla mücadelede sosyal yardımların ve sivil toplum örgütlerinin etkinliğinin arttırılması açısından politika önerilerinde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL DEVLET VE YOKSULLUK

1.1. SOSYAL DEVLET KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Sosyal devleti genel olarak, devletin toplumda yaşayan bireyler arasındaki gelir eşitsizliğini azaltması ve onlara asgari düzeyde bir yaşam sunarak toplumun refahını sağlaması olarak açıklayabiliriz. Diğer bir ifadeyle, sosyal devlet anlayışına göre devlet yardıma muhtaç olan bireyleri tespit ederek bu bireylerin karşılayamadığı ihtiyaçları karşılayarak onlara insanca bir hayat sunar. Devlet sosyal devlet anlayışına bağlı olarak toplumdaki sınıf farklılıklarının ve gelir eşitsizliklerinin azaltılması için bazı yardıma muhtaç kişilere yardımda bulunur. Böylelikle devletin toplumda gelirin eşit şekilde dağıtılmasında, risk ve zararların topluma eşit olarak bölünmesinde, sosyal ve ekonomik olarak yaşanan eşitsizliğin azaltılmasında önemli görevleri bulunmaktadır (Kayalıdere ve Şahin, 2014, s. 59).

Sosyal devlet, piyasada ekonomisindeki başarısızlıklar ve yetersizlikleri giderme amacı taşımaktadır. Sosyal devlet müdahaleci, düzenleyici, yeniden dağıtıcı, girişimci ve bireysel hak ve özgürlükler sağlama anlayışına sahiptir. Sosyal devlet toplumdaki bireylerin belirli bir hayat standardının altına düşmesini engellemektedir. Sosyal devletin, toplumsal refahın arttırılması, gelirin bireylere eşit bir şekilde bölüştürülmesi, toplumsal güvenliğin sağlanması, ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması, toplumda barışın ve huzurun sağlanması, yoksulluk sorununun azaltılması konusunda önemli görevleri bulunmaktadır (Yay, 2014, s. 148-149).

Sosyal devlet anlayışının temelinde devletin toplumdaki bireylerin insanca bir hayat sürdürebilmesi için çeşitli yardımlarda bulunması yatmaktadır. Devlet bu özelliğinden dolayı toplumda sosyal adaleti ve düzeni sağlamak zorundadır. Bu nedenle devlet toplumsal yaşama aktif olarak müdahalelerde bulunarak bireylerin sosyal ve ekonomik haklarını koruma altına almalıdır. Sosyal devletin bu özelliklerine bağlı olarak diğer bir tanımda şu şekilde yapılabilir: Sosyal devlet, bireylerin insanca bir hayat sürdürebilmesini sağlayan, milli geliri bireyler arasında eşit dağıtarak toplumda sosyal adalet sağlayan ve bireylere sosyal ve ekonomik haklar tanıyan bir anlayıştır (Gümüş, 2010, s. 121-122).

Sosyal devlet anlayışı çok eski dönemlerden beri günümüze gelen bazı dönemlerde hız kazanıp bazı dönemlerde de hız kesmiş bir anlayıştır. Sosyal devlet anlayışı kapitalist üretim sürecinde zengin kesim lehine sonuç ortaya çıkardığını öne sürenler tarafından uzlaşma aracı olarak ortaya atılmıştır. Bu nedenle sosyal devlet, 2. Dünya savaşından sonra kapitalist ülkelerde sınıflar arasındaki eşitsizliklerin azaltılması ve toplumsal barışın sağlanmasında önemli bir araç olarak görülmüştür. Sosyal devletin temel amacı ise toplumsal refahı sağlamak ve asgari yaşam düzeyini sağlamak olmuştur (Yüksel, 2007, s. 281).

Sosyal devletin gelişimi 1929 yılında ortaya çıkan ekonomik kriz ve bu kriz sonucu yoksulluğun ve işsizliğin artmasıyla olmuştur. Bu yıllardan sonra minimal düzeyde devlet müdahalesini savunan anlayış azalmış yerine müdahaleci devlet anlayışı öne çıkmıştır. Müdahaleci devlet anlayışının ön plana çıktığı 1945-1970 yılları arası gerçek anlamda bir ekonomik büyüme ve refah artışının olduğu bir dönem olmuştur. Fakat 1970 yılında devletin Keynesyen ekonominin yaşadığı krize çözüm yolu bulamaması sonucu müdahaleci devlet anlayışı yeniden önemini yitirmiştir. Keynesyen ekonomisinin özgür girişimi engellediği düşüncesi keynesyen ekonomisinin öneminin azalmasına neden olmuştur. Türkiye' de dünyada yaşanan bu gelişmelerin etkisi altında kalmıştır. Fakat özellikle 2002 yılından sonra ekonomik büyümenin artması ve toplumda insan hakları bilincinin oluşması sosyal devletin yeniden eskisi gibi önem kazandığı görülmüştür (Karaca ve Çam, 2019, s. 74-75).

Sosyal devlet anlayışının kabul edilmesinden sonra devlet anlayışında birçok değişiklik görülmüştür. Devlet anlayışında yaşanan en önemli değişiklerden biri sosyal harcamalarındaki değişikliktir. Sosyal devlet anlayışının benimsenmeye başlamasından sonra toplumsal refahın arttırılması için yapılan sosyal harcamalarda artış yaşanmıştır. Sosyal harcamaların yanı sıra değişikliğin yaşandığı diğer bir alanda kamu hizmetlerinde olmuştur. Sosyal devletin etkisini sürdürmeye başlamasıyla devletin kamu hizmetlerinde de artış yaşanmıştır. Sosyal devlet anlayışına bağlı olarak yapılan bu değişikliklerin en temel amacı bireylerin insanca bir hayat yaşamasını sağlamaktır (Gümüş, 2010, s. 125-126).

Sosyal devlet bir toplumda var olan eşitsizlikleri azaltarak toplumun daha eşit bir hale gelmesini sağlamaktadır. Batılı ülkelerde ortaya çıkan bu devlet anlayışı

toplumda işsizlik, sakatlık, hastalık, emeklilik, ölüm veya aileyi geçindiren bireyin olmadığı durumlarda aileye veya bireye gelir desteği sağlamaktadır. Zor durumda olan bireyin muhtaçlığını gidermek veya kişiye muhtaçlıktan kurtulması için yardımda bulunmak sosyal devletin bir gerekliliğidir (Dedeoğlu, 2009, s. 42).

Bir devletin sosyal devlet olma özelliğine bağlı olarak kullandığı araçlar sosyal harcamalar ve vergilerdir. Sosyal devletin kullandığı bu araçlar aynı zamanda devleti ayakta tutan unsurlardır. Devletin hangi aracı kullanacağı dönemin koşullarına ve ülkenin koşullarına göre değişmektedir. Fakat en çok kullanılan araç genel olarak sosyal harcamalardır. Sosyal devlet sosyal harcamalarla toplumda herkesin eğitim, sağlık, emeklilik gibi alanlardan eşit olarak faydalanmasını sağlamaktadır. Sosyal devletin kullandığı bir diğer araçta vergilerdir. Devlet artan oranlı vergi sistemiyle toplumda az kazanandan az çok kazanandan çok vergi almaktadır. Sosyal devletin bu uygulaması toplumda yaşayan bireyler arasında daha adil bir vergi sisteminin oluşmasını sağlamaktadır (Aydın ve Çakmak, 2017, s.7-9).

Sosyal devlet bireyleri yalnızca ödevleri olan bireyler olarak değil hakları olan bireyler olarak da görmeleri gerekmektedir. Sosyal devlet yapısının etkili olabilmesi için devletin toplumda ödev ve hak dengesini iyi kurması gerekir. Devletin zengin kesimden vergi alması fakirlerden de çok az alması veya hiç almaması buna örnek gösterilebilir. Ayrıca devletin dezavantajlı gruplar olan işsizler, engelliler, yoksullar, yaşlılar ve evsizler gibi korunmasız kişileri risklerden koruması da sosyal devlet olma gerekliliklerindendir. Ayrıca sosyal devlet, toplumda yaşayan bireylerin sosyal güvenlik sistemi kapsamında korunmalıdır. Türkiye' de Genel Sağlık Sigortası ile prim ödemeye dayalı sigorta sistemi sosyal güvenlik sistemini oluşturmaktadır. Prim ödeme gücü olmayan yoksul bireylerin primleri devlet tarafından ödenmektedir. Türkiye' nin genel refah hizmetleri de iyi durumdadır. Sağlık ve eğitim gibi hizmetler çoğunlukla devlet tarafından ücretsiz bir şekilde verilmektedir. Ayrıca devlet sosyal devlet kapsamında yaşlı ve engelli bireylere yönelik sosyal yardımlarda bulunmaktadır (Cerev ve Yenihan, 2018, s. 169-171).

Sosyal devlet ile sosyal refah devleti kavramları çoğunlukla birlikte kullanılmaktadır. Sosyal devlet kavramı toplumun sosyal refahını arttırmayı amaçlayan bir devlet sistemidir. Sosyal devletin toplumdaki amacı gelir dağılımında

adaleti sağlamaktır. Bu amaca bağlı olarak da sosyal devletin bireylerin maddi olanaklarını arttırma, bireylerin hayat seviyesini yükseltme, kalkınmayı sağlama gibi faaliyetleri vardır. Sosyal devlet ayrıca eğitim, sağlık ve özel teşebbüsün riskli olduğu alanlara yatırım yaparak toplumda kaynak israfının önlenmesi ve sosyal adaletin sağlanması görevini üstlenmektedir (Albayrak, 2017, s. 65-66).

Sosyal devlet anlayışında devlet toplumu meydana getiren yapılar arasında koordinasyon sağlar. Devletin bu koordinasyonu sağlayabilmesi için sosyal adaleti de sağlaması gerekmektedir. Toplum herhangi bir tehdit ile karşı karşıya kaldığında sosyal devlet olma özelliğinden dolayı bu tehditlere devlet tarafından müdahalelerde bulunulur. Sosyal devlet, toplumda yoksulluk gibi önemli sorunları ele alarak toplumun refahı ve mutluluğu için uğraşan bir yapıyı oluşturmaktadır (Aydın, 2014, s. 7-8).

Dünya'da ve Türkiye'de sosyal devlet kapsamında sosyal yardımlar tek elden yürütülerek kaynaklarda tasarruf sağlanabilir. Ayrıca devlet mikro kredi ve kapasite yaklaşımı ve temel gelir yaklaşımları ile ilgili sosyal içerikte olan politikalar üretebilir. Bu politikalardan biri üretimle ilgilidir. Doğal ürünlerin öneminin giderek arttığı bu çağda devlet doğal ürünlerin üretimini destekleyici mikro kredi uygulamalarıyla ilgili politikalar üretebilir. Devletin bu uygulamaları Doğu Anadolu Bölgesinde yapabilir. Çünkü bu bölge doğal ürünlerin yetiştirilmesi için daha uygundur. Toprağı olmayan köylülerin ve yoksulların doğal tarım ve hayvancılık yapmaları için desteklenmesi bölgenin sosyo-ekonomik yapısını iyileştirerek bölgedeki şiddet ve göç olaylarının da azalmasını sağlayabilir. Kentlerde de devletin kadınlara ve gençlere yönelik üretim ve imalatta üretimi sağlayıcı politikalar üretmesi gerekmektedir. Devletin sosyal devlet anlayışıyla yapması gereken diğer bir politikada güvenlik ile ilgilidir. Devlet, vatandaşlara sağlık ve temel gelir ile ilgili konularda güvence vermelidir. İnsanlar sağlık ve geçimle ilgili kaygı taşımadıklarında toplumda daha güçlü bir konumda olurlar. Sağlığın her durumda devlet tarafından ücretsiz olarak sunulması oldukça önem taşır. Geçim ile ilgilide başka düzenlemeler yapılmalıdır. Devlet sağlık, eğitim ve işsizlik ile ilgili konularda çeşitli sosyal yardımlar yapmalı ve bu yardımlar düzenli olmalıdır. Ayrıca devlet yoksul ailelere asgari gelir düzeyinde gelir desteğinde bulunabilir (Cerev ve Yenihan, 2018, s. 172-173).

Sosyal devlet, sadece kişilerin ekonomik ve sosyal haklarını güvence altına alan bir kurum değildir. Sosyal devlet aynı zaman toplumsal refahın sağlanması için de maddi ve mali tedbirler almaktadır. Bu nedenle devletin toplumun refahı için sosyal yardımlar yapması oldukça önemlidir (Petring, 2013, 8-9).

1.2. YOKSULLUĞUN TANIMI VE KAPSAMI

Yoksulluk kavramı, insanlığın varoluşundan bu yana varlığını sürdüren bir kavramdır. Toplumlarda yaşanan ekonomik, tarihsel ve toplumsal süreçlerin etkisiyle yoksulluk olgusu farklı farklı yorumlanmıştır. Yoksulluğun farklı yorumlanması günümüzde yoksulluğun tartışma konusu haline gelmesine sebep olmuştur. Ayrıca son 10 yıldır uluslararası düzeyde faaliyet gösteren yardım kuruluşlarının yoksullara ve yoksul ülkelere karşı ilgi göstermeleri yoksulluk sorununun uluslararası bir boyut kazanmasına sebep olmuştur. Ülkelerin gelişmişliklerinin farklı olması, gelir dağılımlarındaki farklılıklar, ülkeler arasında kültür farklılığı ve ülkelerin yoksulluğa bakış açısındaki farklılıklardan dolayı yoksullukla ilgili kesin bir tanım yoktur. Yoksulluk kavramı en genel tanımıyla, bireyin temel ihtiyaçlarını karşılayacak imkanlardan yoksun olmasıdır. Diğer bir ifadeyle yoksulluk, bireyin yeterli gelir elde edememesinden dolayı temel ihtiyaçları olan mal ve hizmetlerden yararlanamaması durumdur. Ayrıca yoksulluk bireyin elde ettiği gelirle giyim, yiyecek, barınma ve asgari düzeydeki temel ihtiyaçlarını karşılayamaması durumu olarak da tanımlanabilmektedir (Topgül, 2013, s.278-279).

Yoksul yeterli düzeyde geliri olmayan kişilere denmektedir. İnsanın fiziki hayatını sürdürebilmesi için gıda ihtiyacının yanında, giyinme, barınma, eğitim, sağlık olanaklarından yararlanma ve sosyo-kültür ihtiyaçları da bulunmaktadır. Yoksulluk genel olarak beşeri ihtiyaçlarla ilgilidir. Beşeri ihtiyaçlar maddi ihtiyaçlar ve manevi ihtiyaçlar olarak ikiye ayrılır. Manevi ihtiyaçlar kişinin sevgi, kimlik, yaratıcılık, özgürlük gibi ihtiyaçlarına denir. Örneğin çok zengin ancak yalnız yaşayan bir bireyi yoksul olarak nitelendirebiliriz. Ayrıca beşeri olan ihtiyaçlar zamana ve durumu göre değişebilmektedir. Belirli bir miktar gelir bekar olan bir bireye yetebilecek düzeydeyken evli olan bireye sahip olduğu çocuk sayısı ve evde yaşayan kişi sayısına göre yetmeyebilir. Bu durumda bu aile yoksulluk riski ile karşı karşıya kalabilir. Ayrıca hayat boyu bireylerin yaşamını tehdit eden bireyin sakat kalması, hastalığa

yakalanması, savaş ve doğal afetler sonucu yeterli ürün elde edememesi riskleriyle karşılaşması durumunda da bireyin yoksul kalabilmesi söz konusu olabilmektedir. Bu sebeple bireyin beşeri ihtiyaçlarının içinde olduğu topluma ve koşullara göre karşılanıp karşılanmamasına değil bu ihtiyaçların bir ömür karşılanabilme durumuna bakılmalıdır (Aktan ve Vural, 2002, s. 1-5).

S. Rowntree 1901'de yoksulluğun ilk anlamlı tanımını yapmıştır. S. Rowntree' nin yapmış olduğu tanıma göre yoksulluk, bireyin hayatını sürdürebilmesi için gereksinim duyduğu yiyecek, barınma, giyinme gibi temel fiziki ihtiyaçlarını karşılayacak kazanca sahip olmamasıdır. Yoksulluk tanımını ve ölçümünü yaparken üzerinde durulması gereken konu, yoksulluğun göstergesinin sadece ekonomik ölçülerle mi ele alınacağı yoksa bunlara ilave olarak sosyal ve siyasal ölçülerinde ele alınıp alınmayacağıdır (Sipahi, 2006, s. 175).

Yoksulluk sadece az gelişmiş ülkelerin veya gelişmekte olan ülkelerin sorunu değil aynı zamanda gelişmiş ülkelerin de sorunu haline gelmiştir. Yoksulluk çok boyutlu bir kavram olduğundan yoksulluk kavramını tanımlamak oldukça zordur. Fakat yoksulluk göstergelerini şöyle sıralayabilir:

- Gelir ve tüketim seviyesi
- Sosyal göstergeler
- Gittikçe artan risklerle karşılaşma olasılığı

Yoksulluk genel anlamda niceliksel olarak iki kavram tarafından değerlendirilir. Bunlardan biri mutlak yoksulluk bir değeri ise göreceli yoksulluktur. Bu iki kavram genel olarak sayısal bir sınırı ifade etmektedir. Bu sınır belirlemek amacıyla da çoğunlukla "gelir seviyesi" kavramı kullanılabilmektedir. Buna da kısaca "gelir yoksulluğu" diyebiliriz. Gelir yoksulluğu genellikle bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için asgari gelir düzeyiyle ölçülür. Burada yapılması gereken şey yoksulluk sınırı olarak kabul ettiğimiz gelir seviyesi altında yaşayan bireylerin kim olduğunu tespit etmektir. Bunun sonucunda yoksulluğun boyutlarını ve yoksulluğun ekonomi içindeki niceliğini anlayabiliriz. Sorun sadece niceliksel yönden bakılmamalıdır aynı zamanda niteliksel olarak da yaklaşılmalıdır. Çünkü yoksulluk sorunu bireylerin yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli olan gelire sahip olmalarıyla

ilgili değil aynı zamanda bireylerin insanca bir yaşam sürdürebilmeleri için gerekli sosyal imkanlara ne kadar sahip olduklarıyla alakalı bir durumdur. Bu nedenlerden dolayı yoksulluğu sadece gelir yoksulluğu yönünden değil "insani yoksulluğun" da değerlendirilmeye alınması gerekmektedir. Çünkü dünyanın birçok bölgesinde yeterli gelir düzeyine sahip olduğu halde insani yaşam sürdürebilmesi için gerekli olan imkanları olmayan insanlar vardır. Kısaca yoksulluk kavramı, bireylerin yeterli şekilde beslenememesi, sağlıkla ilgili imkanlardan yeterince yararlanamaması, eğitim imkanlarından yararlanamadığı için okuyamaması ve düzgün bir şekilde konuşamaması, iş sahibi olmaması, yeterli özgürlüğe sahip olmaması ve son olarak da temiz içme suyuna sahip olmaması şeklinde de açıklanabilir. Yoksulluk içinde olan bir toplumun bireyleri kararlara katılamaz, siyasi süreçlerde ve kültürel bir takım etkinliklere katılma da zorluk yaşar ve dışlanır (Sapancalı, 2001, s. 127).

Bir bireyin yoksul olup olmadığı genel olarak yaşam tarzına bakılarak anlaşılabilir. Düşük kalitede barınak, giyim, ulaşım araçları, yiyecek durumları bireyin yoksulluğunu ortaya koymaktadır. Aynı zamanda bireyin devletin sunduğu mal ve hizmetlere erişimi de bireyin yoksulluğunu ortaya koyan bir göstergedir. Bir toplumda bireyin mal ve hizmetlere erişimi kısıtlıysa birey yoksul olarak nitelendirilir. Ayrıca bireyin maddi olarak yeterli durumda olmaması da bireyin yoksul olduğunun en önemli kanıtlarından biridir. Bireyin toplumdan dışlanmış olması, kötü çevre koşullarında yaşaması ve savunmasız olması da bireyin yoksul yaşadığının göstergesidir (McKinley, 2006, s.3).

Yoksulluğun çok yönlü bir yapısı bulunmaktadır. Bireylerin ne yiyip içtiklerine, eğitimlerine devam edip edemediklerine ve sağlık hizmetlerinden ne derece yararlanabildikleri gibi konularda belirleyici özellik gösterir. Yoksulluk kavramının bu çok yönlü yapısı bu kavramı karmaşıklaştırır. Yoksulluğun nedenlerini genel olarak bireylerin eğitim ve sağlık imkanlarında yararlanamaması, savaşlar, doğal afetler, ekonomik krizler ve kültürel ihtiyaçların karşılanmaması olarak sayabiliriz (Kayalıdere ve Şahin, 2014, s. 67).

Dünya Bankasına göre ise yoksulluk bir bireyin, yiyecek veya yiyecek dışındaki temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gereksinim duyduğu en az tüketim miktarına erişememesidir. Kısaca belirli bir gelire sahip olamayan ve sağlık, eğitim

gibi temel kamu hizmetlerine erişemeyen bireylere yoksul denilmektedir. Ayrıca Dünya Bankasına göre günlük 1 doların altında gelir elde eden bireyler yoksul olarak kabul edilir (Kara, 2017, s.563-564).

Yoksulluğun tanımı ve sınırları toplumların gelişmişlik düzeylerine göre değişmektedir. Mesela bir toplum için kabul edilmiş olan yoksulluk sınırı başka bir toplumda zenginliğin ölçüsü olarak kabul edilebilir veya yoksul bir toplumda belirlenmiş olan zenginlik ölçütü, zengin olan toplumların yoksulluk sınırının çok altında kalabilmektedir. Yoksullaşma ekonomik bir krizin sonucu meydana gelen bir sorun olmanın yanında bireyin toplumdan dışlanması ve soyutlanması anlamlarına da gelebilmektedir. Yoksulluk kavramı 17. Yüzyılın başlarında ortaya çıkarak 18. Yüzyılın ortalarında yaygınlaşmaya başlamıştır. Toplumda yoğun bir şekilde yaşanan ekonomik, toplumsal ve siyasal krizlerle yoksulluk kavramı 20. Yüzyılın sonunda artmıştır (Ak, 2016, s.297).

Yapılan araştırmalara göre yoksulluğun ihtiyaç, temel güven eksikliği, kaynakların yetersiz olması, eşitsizlik, yetki yetersizliği, yaşam standardı, çoklu yoksunluk, sınıf, yoksun bırakma ve kabul edilmeyen ekonomik güç gibi on bir tane anlamı bulunmaktadır. Bu yüzden yoksulluğun farklı bakış açıları bulunmaktadır. Ayrıca yoksulluğu maddi ve çoklu yoksunluk(mahrumiyet) olarak iki şekilde ele alan ve yoksulluğun maddi olup olmadığını tartışan görüşlerde bulunmaktadır. Çoklu yoksunluk bireyin yoksul olarak nitelendirilmesi için eğitim başarısına ve uygunsuz çalışma ortamına sahip olmasının bireyin yoksulluğunun göstergesi olabileceğini ifade eder. Yoksulluk genellikle bütün ülkelerin sorunu olmasına rağmen, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha ileri boyutlarda sorun olduğunu söyleyebiliriz. Gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluğun özelliklerini iki şekilde açıklayabiliriz. Gelişmekte olan ülkelerdeki insanlar yoksul doğar, büyür, yaşar ve yoksulluğunu çocuklarına bırakarak ölür. Bu ülkelerdeki yoksullar ulaşılması güç coğrafi koşullarda yaşadığı için bu ülkelerde yaşanan yoksulluğu aşmak oldukça güçtür (Ak, 2016, s.298).

Günümüzde karışık bir sorun olarak görülen yoksulluk kavramı dünya üzerinde Asya ve Afrika ülkelerinde daha fazla yaşanmaktadır. Yoksulluk kavramı her birey ve her toplum için değişebileceğinden aynı zaman diliminde yaşayan farklı ülkeler ve

farklı özelliklerdeki bireyler zengin ya da yoksul olarak tanımlanabilirler. Bu nedenle az gelişmiş bir ülke olan Afrika kıtasında yaşayan yoksul birey ile ABD' de yaşayan yoksul birey arasında farklılıklar bulunur. ABD "The Census Bureau" verilerine bakıldığında ülkede yoksul bireylerin %46'sının evi vardır, %30'unun arabası vardır, %97'sinin renkli televizyonu ve %73'ünün de mikro dalga fırını bulunmaktadır. Bu verilere bakıldığında yoksulluk kavramının her ülkede farklı olduğu görülmektedir (Güloğlu ve Es, 2011, s. 2).

Dünya Bankası genel olarak yapısal anlamda denge sağlamak ve yoksullukla ilgili çalışmalarda bulunma, IMF ise makroekonomik işlerden sorumlu olduğundan bu kurumlar arasında belli bir sorumluluk dağılımı bulunmaktadır. Dünya bankasının genel olarak temel hedefi yoksulluğun azaltılmasıdır. Dünya Bankasının en önemli hedefi insana yatırım yapıp beşeri gelişmeyi sağlayarak yoksulluğun azaltılmasıdır. Ancak Dünya Bankasının uyguladığı politikalarla yoksulluk olgusunu ne derece ortadan kaldırdığı hususunda farklı değerlendirmeler vardır. Yatırımlar için yapılan yardımların, eğitim ve beşeri sermaye için bulunan kaynakların yoksulluğu azaltmadığı görüşleri bazı araştırmacılar tarafından ileri sürülmektedir (Uzun, 2003, s. 159).

Yoksulluk olgusu günümüzde birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Yoksulluk olgusunun ekonomik boyutundan ziyade sosyal boyutu da vardır. Yoksulluğun sosyal boyutunun en önemli göstergesi yoksulluğun sosyal dışlanmaya sebep olmasıdır. Yoksulluk sosyal dışlanmayla beraber birçok soruna neden olmaktadır. Bu sorunlar çoğunlukla toplumda kayıt dışı ekonominin ve yeraltı ekonominin artması, alkol ve uyuşturucu bağımlılığın çoğalması, suç oranlarında artış, sosyal ahlak ve sosyal sorumluluk duygularının zayıflaması gibi sorunlardır. Toplumda yoksulluk sonucu ortaya çıkan bu sorunlar toplumun huzur ve refahını bozarak, aile düzenini ve birliğini bozmaktadır (Güloğlu ve Es, 2011, s. 4).

Yoksulluk kavramının sebepleri genel olarak farklı olsa da ortaya çıkardığı sonuçlar aynıdır. Bireylerin barınma, giyim gıda gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek geliri elde edememeleri bireyleri yoksul seviyesine düşürür. Bunlara eğitim, sağlık, güvenlik ve kültürel ihtiyaçlardan yoksun kalma durumları da eklenebilir. Diğer yandan yoksulluğu açıklamak için saydığımız bu faktörlerin

gereksiz olduğunu ve yoksulluk kavramının açıklanmasında yetersiz kaldığı gibi eleştiriler de gelebilir. Fakat yoksulluğu oluşturan bu unsurların katkısı oldukça önemlidir. Çünkü bir ülkede devlet toplumdaki bireylerin güvenliğini sağlayamazsa o ülkenin ekonomik durumu iyi olmaz ve toplumda güçlü konumda olan kişiler güçsüz, yoksul ve korumasız olan kişileri sömürerek gelirin büyük çoğunluğuna kendileri sahip olur (Sarısoy ve Koç, 2010, s. 329).

Kısaca yoksulluğun tanımının kişiden kişiye değiştiğini söyleyebiliriz. Çünkü herkesin ihtiyaçları birbirinden farklıdır. Yoksulluk bazıları için okula gidememesi, yemek yiyememesi, uyuyamamasıdır. Bazıları içinde yoksulluk mutlu olmak istediği halde mutluluktan yoksun olmaktır. Yoksulluk kavramı genel itibariyle bireylerin düşünmelerinin ve yaratıcılık yeteneklerini yok eder. Çünkü açlık sınırı altında yaşayan bireylerin kendilerini geçindirmeleri için gerekli gelir düzeyini elde etme uğraşlarından bireylerin yaratıcılık ve yeteneklerini geliştirmeye vakitleri kalmamaktadır. Bugün dünyanın hiçbir yerinde insanlar eşit şartlara sahip değildir. Bununda en önemli sebebi yoksulluktur. İnsanların daha iyi şartlarda yaşayabilmesi, eşit imkanlarda olabilmesi, daha üretici ve yaratıcı olabilmeleri için yoksulluğun azaltılması gerekmektedir. Yoksulluğun yüksek olduğu bir ülkede teknoloji ve bilim geri seviyede kalır. Çünkü aç olan, imkansızlıklarla savaşan beyin düşünemez. Yoksulluğu önlemek için yapılabilecek en iyi yöntemlerden biri zengin ülkelerin, yoksul ve muhtaç olan ülkelere bağış ve yardım yapmalarıdır. Fakat çoğu ülke büyümeye ve tüketime önem verdikleri için israfa kaçarak ihtiyaçlarından fazlasını tüketmektedirler. Fakat sahip oldukları gelirlerin veya ürünlerin bir kısmını yoksul ülkelerdeki insanlara verseler bugün dünyadaki yoksulluk oranında ciddi oranda azalma gözlenebilir. Bazı ülkelerde lüks kıyafet, takı, parfüm ve aksesuarlar için oldukça yüklü miktarlarda paralar harcanmaktadır. Lüks mallara harcanan paralar yoksul ülkede açlık çeken insanların bir yıllık gıda ihtiyacını karşılayabilir. Bu nedenle zengin ülkelerin yoksulluğu azaltmak için daha fazla duyarlı olmaları gerekmektedir.

1.3. YOKSULLUĞUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Yoksulluk kavramının bir sorun olarak ortaya çıkışı modern dönemlerin başladığı dönemlere dayanmaktadır. Toplumun ekonomikleştiği Sanayi Devrimi ve sonraki gelişmeler eski (geçmiş) yoksulluk ile yeni (modern) yoksulluğun sınırını

oluşturmaktadır. Eski yoksulluk daha yaşanabilir ve katlanabilirken yeni yoksulluk daha çok sefil ve yaşanılmaz bir hayat haline gelmiştir. Ayrıca geçmişte toplumdaki ayrışmalar ve kopmalar modern yoksullukla beraber daha çok artmıştır. 21.yüzyılla beraber yoksulluk olgusu, sosyal dışlanma, sınıf eşitsizliği, açlık gibi kavramlarla anılmaya başlanmıştır. Yoksulluk kavramı günümüzde Sanayi devriminin sebep olduğu olaylarla önemli hale gelmiştir. Batı'da toplumda azınlık olan kesim sanayi devriminin etkisiyle hızlı bir şekilde zenginleşirken, toplumda geri kalan kesim yani çalışan sınıf kitleler halinde yoksullaşmıştır. Özellikle kırdan kente göç eden bireyler kentlerde yoksulluğu arttıran faktör haline gelmiştir. Kentlerde gecekondulaşma ve yoksulluk hat safhalara ulaşarak insanların yaşamları kötü bir hal almıştır. İnsanların hayatı makineleşme ile beraber değişikliğe uğramış emeğinin karşılığını ücret ile alan işçi sınıfı emeklerinin karşılığını alamayarak fabrika sahipleri tarafından sömürülmüştür. Günümüzdeki çalışan yoksul kavramı o zamanlarda ortaya çıkmıştır. Özellikle çalışma saatlerinin uzun olması, işin monotonluğu, ücretlerin azlığı, çocuk işçiliği gibi olumsuzluklar toplumda madde bağımlılığını, intiharları ve toplumsal dışlanma gibi sorunları beraberinde getirmiştir. Türkiye'de ise bu tarz durumlar 20. yüzyılın ortalarında yaşanmaya başlamıştır. Türkiye'de kent yoksulluğu ve diğer yoksulluk görünümleri 1950 yılında belirgin hale gelmiştir. Çünkü Türkiye'de tarımda makineleşme ve sanayileşme 1950 yılında artış göstermiştir. Çoğunlukla Ankara ve İstanbul gibi sanayileşmiş kentlere yoğun göçler artmıştır. Kırdan kente yapılan göçler kentlerin yapısını bozarak, kentlerde gecekondulaşmayı, çarpık kentleşmeyi arttırmıştır. Fakat bu dönemlerdeki yoksulluk, manevi değerlerin ve geleneksel kurumların varlığıyla fazla hissedilmemiş ve görünür hale gelmemiştir. Türkiye'de 1980 yılından sonra yoksulluk önemli bir sorun haline gelmiş ve daha görünür olmuştur (Açıkgöz ve Yusufoğlu, 2012, s. 81- 82).

Modern dönem öncesi ve sonrasındaki yoksulluğa bakıldığında, modern öncesi dönemde yoksullara yardımda bulunmak ve yoksul olmak dinin övdüğü bir durumdur. Yoksulluk kavramı din tarafından o kadar çok yüceltilmiştir ki olumsuzluklara rağmen yoksulluk istenen bir hayattır. Zenginler ise yoksul bireylere yardımda bulunursa kurtuluşlarını garanti altına almış olacaklardır. Diğer yandan bu dönemde yoksullar tembel, güvenilmez, aylak, hain olarak da tanımlanmaktadır. Yoksulluk modern öncesi dönemde manevi bir durum olarak nitelendirilirken Sanayi Devrimiyle beraber maddi

imkanlardan yoksun olma durumunu ifade etmiştir. Sanayi Devrimiyle beraber tarımsal yapıdaki çözülmeler, kırsal alanlardaki ekonomik yaşamın giderek önemsiz hale gelmesi ve bunun sonucunda kentlere göçün artması, üretimle ve istihdam ile ilgili unsurlarda değişiklerin yaşanması, sosyal ilişkilerin kentleşmeyle beraber farklılaşması modern yoksulluğu oluşturmuştur. Bu gelişmeler modern insanı alışılmıştan farklı bir yoksulluk kavramıyla karşılaştırmıştır. Batı' da 19.yy'ın sonunda ve 20.yy'ın başında mutlak yoksulluk kavramı daha sonra da 1970'li yıllarda ise göreli yoksulluk kavramı tanımlanmıştır. Oscar Lewis ise yoksulların yoksulluk kültürü içerisinde yaşadığını ve bu durumun yoksulları toplumun diğer kesiminden ayırdığını ve onları daha fazla yoksulluğa sürüklediğini öne sürmüştür (Şentürk, 2009, s. 206-208).

1.4. YOKSULLUK TÜRLERİ

Yoksulluk anlamının toplumdan topluma değişmesi ve yoksulluğa olan bakış açısının değişmesi yoksulluğun farklı tanımlarını ortaya çıkarmıştır. Yoksulluğun farklı tanımları ve türleri bulunmakla beraber hepsinin ortak tanımı mutlak yoksulluk ve göreli yoksulluk üzerine yoğunlaşmıştır. Bu nedenle öncelikle mutlak yoksulluk ve göre yoksulluk açıklanacak daha sonra da diğer tanımlara değinilecektir (Arslan ve Aztimur, 2018).

1.4.1. Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, bireylerin yaşamlarını idame ettirebilmeleri ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için gereksinim duydukları asgari gelir düzeyidir. Bireyin günlük alması gereken kaloriyi sağlayan en temel gıdalarla hesaplanan bir yoksul eşiği oluşturulur ve bireyin yeterli gelir elde edememesinden dolayı bu eşiğin altındaki bireyler mutlak yoksul olarak tanımlanır. Dünya Bankasının açıklamasına göre, günde 2400 kalorilik besini alamayan bireyler mutlak yoksul olarak adlandırılır. Buna göre günde 1 dolarlık harcama mutlak yoksulluğun sınırıdır. 1 doların altında gelir elde eden bireyler mutlak yoksul olarak adlandırılmaktadır (Topgül, 2013, s.280).

Mutlak yoksulluk kavramının bir diğer tanımı ise, kişinin temel ihtiyaçlarını karşılayacak kadar bile gelire sahip olamamasıdır. Kişi kendi temel ihtiyaçlarını bile karşılayamaz ve dışarıdan yardımda bulunulmadığı takdirde bu durum ölümle bile sonlanabilir. Mutlak yoksulluk genel olarak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde

daha çok görülmektedir. Mutlak yoksulluğun belirlenmesi için bireylerin hayatlarını devam ettirebilmeleri için zorunlu olan minimum tüketim ihtiyaçlarını saptamak gerekmektedir. Mutlak yoksulluk hem gıda hem de gıda dışı faktörler dikkate alınarak oluşturulur. Yalnızca gıda ile ilgili harcamalarla oluşturulan açlık sınırı hesaplaması minimum temel gıda maddeleriyle oluşan gıda sepetinin maliyeti esas alınarak hesaplanmaktadır. Bütün nüfusun kişi başı alması gerekli olan kalori miktarı esas alınıp bu miktardan daha az kalori alan bireyler yoksulluk çizgisini oluşturmaktadır (Taş ve Özcan, 2012, s. 424).

Gelişmekte olan ülkelerde bir bireyin günlük alması gereken asgari kalori miktarı 2480, az gelişmiş ülkelerde 2070, gelişmiş ülkelerde de 3390 kaloridir. Mutlak yoksulluk da bu seviyeye erişemeyenlerin sayısının toplam nüfusa oranıdır (Kayalıdere ve Şahin, 2014, s. 67).

Mutlak yoksulluk genel olarak, gıda yoksulluk metodu ile ölçülür. Gıda yoksulluk metoduna göre kişinin açlık sınırı belirlenir ve daha sonra ailenin büyüklüğü, yaş ve cinsiyetlerin özelliklerine göre kalori ihtiyaçları da eklenip fiyatlandırılır ve açlık sınırı belirlenir. Birleşmiş Milletler, mutlak yoksulluğun tanımında bireyin hayatını idame ettirebilmesini sağlayan temel ihtiyaçları şu şekilde açıklamaktadır: Bireylerin vücut kitle endeksleri 16'nın üstünde olmalıdır. Hanelerin her odasında dört kişiden az insan yaşamalı ve evlerin yerlerinde kir, toz, çamur bulunmamalıdır. İçme sularına ulaşım kolay olmalıdır. Tuvaletler evin içinde veya eve yakın olmalıdır. Bireyler önemli hastalıklarda ve hamilelikte tedavi imkanlarından yararlanabilmelidir. Herkes eğitim olanaklarından yararlanabilmeli ve okuma yazmayı öğrenebilmelidir. Herkes evden internete, televizyona, radyoya, telefona, gazeteye ve bilgisayarlara ulaşabilmelidir. Herkes toplumdaki eğitim, sağlık, ulaşım, sosyal, yasal ve finansal hizmetlere erişebilmelidir (Kara, 2017, s.563-564).

Mutlak yoksulluk kavramı ayrıca yoksulluk sınırını da gösterir. Çünkü mutlak yoksulluk tanımının içerisinde zorunlu ihtiyaçlar olan kira, yakıt, giyim, elektrik gibi unsurlarda vardır. Fakat yoksulluk sınırı kırda veya kentte yaşayanlara, ülkeden ülkeye ve bilgeden bölgeye farklılıklar gösterdiği için göreli bir kavramdır. Açlık sınırı ve mutlak yoksulluk düzeyinin belirlenmesi için uluslararası yapılan çalışmalarda ise, ülkeden ülkeye fiyatların farklılığından dolayı temel gereksinimlerden ziyade günlük

olarak tüketim değeri kişi başı en yoksul ülkeler için 1 dolar, yoksul ülkeler için ise 2 dolar olarak kabul edilmektedir (Sipahi, 2006, s. 175-176).

1.4.2. Göreli Yoksulluk

Göreli yoksulluk, bireyin daha iyi bir yaşam sürmesi için temel ihtiyaçlarını ve bununla birlikte sosyal ve kültürel gereksinimlerini de karşılayamaması durumudur. Bu durum da birey birçok şeyden yoksun kalmaktadır. Göreli yoksullukta bir ferdin veya bu ferdin içinde bulunduğu toplumun diğer toplumlarla karşılaştırılması söz konusudur (Topgül, 2013, s.280).

Göreli yoksulluk, bir birey veya hane halkının aynı toplumdaki diğer insanlara göre ne kadar kötü olduğu ile ilgili bir kavramdır. Göreli yoksulluk kavramına göre birey yoksulluktan dolayı toplumdaki rollerini ve ilişkilerde ondan beklenen davranışları yerine getiremez. Bu durumda toplumdaki diğer bireylerin gerisinde kalmaktadır (Mowafi ve Khawaja, 2004, s. 260).

Göreli yoksulluk kavramı, bireyin refah seviyesinin toplumun refah seviyesinden aşağısında kalması durumu olarak da açıklanabilir. Göre yoksulluk durumunu tespit ederken bir referans grup oluşturularak bireyin içinde bulunduğu durum bu referans grubuyla karşılaştırılır. Göreli yoksulluğu hesaplarken yoksulluk çizgisi baz alınır. Yoksulluk çizgisinin altında kalanlar göreli yoksul olarak kabul edilirler. Yani göreli yoksulluk kavramı bireyin sahip olduğu refah seviyesinin toplumun oluşturduğu ortalama refah düzeyinin belirli bir oranda altında kalmasıdır (Aydın, 2014, s. 4).

Göreli yoksulluk kavramında genelde bireyin belli bir hayat seviyesine sahip olması için gereksinim duyduğu toplu taşıma araçlarına ve sağlıklı içme suyuna ulaşabilmesi, sağlık, eğitim ve sosyal faaliyetler gibi mal ve hizmetleri karşılamak için yeterli gelirinin olup olmamasına bakılmaktadır. Göreli yoksullukta, bireyin toplumun refah seviyesinin altında gelir etme durumu söz konusudur. Toplumda ortalama düzeyde bir ailenin elde ettiği gelirin yarısından daha az miktarda bir gelir elde eden bireyler göreli yoksul sınıfına girmektedir (Güloğlu ve Es, 2011, s. 3).

Göreli yoksulluk en genel tanımıyla, bireyin toplumda temiz içme suyu, toplu taşıma eğitim ve sosyal etkinliklerini karşılayacak bir gelir elde edememesi ve toplumun ortalama refah seviyesinin altında bir gelire sahip olmasıdır. Göreli

yoksulluk yaklaşımına göre birey toplumda insan onuruna yaraşır bir hayat sürdürebilecek kadar gelir elde etmelidir (Kara, 2017, s.563-564).

Göreli yoksullar genel olarak temel ihtiyaçlarını karşılayabilir fakat toplumun refah seviyesinin gerisinde kalırlar ve sosyal yönden topluma katılımları engellenmiş durumdadır. Göreli yoksullar eğitim, sağlık ve sosyal katılım açısından yeterli değillerdir. Göreli yoksulluk kısaca bireyin toplumun diğer üyeleri karşısındaki durumunu ifade eder (Taş ve Özcan, 2012, s. 424).

1.4.3. Nispi (Gelir) Yoksulluk

Nispi (Gelir) yoksulluk, bireyin hayatını devam ettirebilmesi, asgari düzeyde bir hayat standardına sahip olabilmesi ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için gerekli olan asgari gelir seviyesine sahip olamaması durumudur. Bu gelir türü hesaplanırken genellikle asgari düzeyde bir hayat için gerekli olan gelir, yoksulluk sınırı olarak tanımlanmaktadır (Topgül, 2013, s.281).

1.4.4. İnsani Yoksulluk

İnsani yoksulluk kavramı 1997 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) aracılığıyla geliştirilerek yayınlanan İnsani Gelişme Raporuna göre, bireyin insanca bir hayat sürdürebilmesi için temel gereksinimlerinin yanında sosyal, kültürel ve iktisadi imkanlara da sahip olamamasıdır. İnsani yoksulluğu ölçmek için kullanılan İnsani Yoksulluk Endeksi bireyin ömür süresinin kısalığı, sağlık ve eğitim gibi olanaklardan yararlanamama, kamusal veya özel kaynaklara erişememe gibi bireyin insanca yaşaması için gerekli olan unsurları ve insani gelişimin dışındaki kişilerin oranını ölçer. İnsani Gelişme Endeksi bireyin refahındaki değişimleri, ülkelerin farklı bölgelerindeki ve ülkeler arasındaki farklı gelişimleri göstermektedir. Mutlak yoksulluk, göreli yoksulluk ve insani yoksulluk birbirinden farklı kavramlardır. Mutlak yoksulluk gıdanın olmaması yani açlık anlamına gelir. Göreli yoksulluk gıda benzeri şeyler dışındaki kıyafet, ev, enerji benzeri ihtiyaçları karşılayabilecek gelirin elde edilmemesi durumudur. İnsani yoksulluk ise mutlak yoksulluk ve göreli yoksulluk kavramlarını içerir fakat bu iki kavramdan daha kapsamlıdır. Daha çok yoksulluğun insani boyutunu nitelendirmektedir (Topgül, 2013, s.281-282).

Birleşmiş Milletler (BM) tarafından ortaya atılan insani yoksulluk kavramı, genel olarak kişinin insan onuruna yakışır bir hayat yaşayamaması durumu da olarak

açıklanır. Bireyin okuryazar olmaması, hayat süresinin kısa olması, hastalıklara yakalanma sıklığının fazlalığı, temiz içe suyuna erişememe gibi temel insani ihtiyaçlarına ulaşamama olarak açıklanan insani yoksulluk kavramı genellikle yoksunluklarla sınırlandırılmamış bir hayata vurgu yapmaktadır. İnsanların daha manevi bir hayat yaşamak için yoksul bir hayat sürdürmeyi seçmeleri insani yoksulluk sınıfına girmemektedir. Çünkü bireyin kendi tercihiyle yoksulluğu seçmesi söz konusudur. Oysa insani yoksulluk kavramında bireyler hak ettiklerini alamadığını düşünen insanlardır (Açıkgöz ve Yusufoğlu, 2012, s. 86-87).

Bireyin eğitim, gıda, sağlık gibi temel insani imkanlardan yoksun olma durumu olarak açıklanan insani yoksulluk kavramı, bireyin insanca yaşam sürdürebilmesi için gerekli olan yüksek kalitede eğitime, yüksek sağlık koşullarına, hijyenik bir ortamda yaşamasına sahip olup olmamasıyla ilgili bir durumdur. İnsani yoksulluk kavramı ilk kez 1997 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın İnsani Gelişme Raporu ile ortaya çıkmıştır. Bu raporla ayrıca insani yoksulluğu ölçebilmek amacıyla İnsani Yoksulluk Endeksi de geliştirilmiştir. Bu endeks gelişmekte olan ülkeler esas alınmasıyla ve genel olarak bireylerin ortalama yaşam süreleri(40 yaşın altındaki nüfusun yüzdesi), eğitim durumu(okuma yazma bilmeyen nüfusun yüzdesi), uygun bir hayat standardı(sağlıklı içme suyu olmayan nüfusun yüzdesi ve temel sağlık olanaklarından yoksun nüfusun yüzdesi), 5 yaşın altındaki yeterli beslenmeyen çocuklar ve bu sebeple ciddi oranda zayıf olan çocukların yüzdesinden meydana gelmektedir (Taş ve Özcan, 2012, s. 425).

1.4.5. Objektif-Subjektif Yoksulluk

Objektif yoksulluk kavramı, bireylerin yoksulluk sorunundan kurtulabilmesi için gerekli unsurların ve yoksulluğun ortaya çıkaran nedenlerin önceden belirlendiği değerlendirmelerdir. Subjektif yoksulluk kavramında ise, bireylerin kendini yoksul olarak hissetmesi durumu söz konusudur. Objektif yaklaşımla sübjektif yaklaşım arasındaki fark sübjektif yoksulluk kavramında objektif yoksulluk kavramı gibi önceden belirlenen unsurlarla değil bireylerin kişisel tercihlerine öncelik verilmesi durumudur. Bu durumu fayda yaklaşımıyla açıklayabiliriz. Fakat bireylerin elde edeceği faydanın hesaplanması zor olduğundan genellikle objektif (refah) yaklaşımı tercih edilmektedir (Cerev ve Yenihan, 2018, s. 7).

Kısaca objektif yaklaşım yoksulluğu ortaya çıkaran sebepleri ve bireylerin yoksulluktan kurtulmaları için yapılması gereken şeylerin önceden belirlenmiş olmasını, sübjektif yaklaşım ise, bireyin kendini yoksul olarak hissedip hissetmemesi durumu olarak açıklanabilir. Birey kendini yoksul olarak hissediyorsa yoksuldur (Özgüler, 2014, s.141).

1.4.6. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk

Kırsal alan, ekonomisi tarıma dayalı, nüfusu az, hayat tarzlarının şekillenmesi geleneklere bağlı olan, daha çok doğal koşulların etkili olduğu, eğitim düzeyi düşük, sağlık ve sosyal hizmetlerin yetersiz olduğu alanlar olarak ifade edilmektedir. Kırsal alanlar, genellikle tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yaygın olduğu, iletişimin yüz yüze yapıldığı, belli bir işte uzmanlaşmanın ve iş bölümünün olmadığı ve bunun sonucu olarak da insanların iş bulamadığı ve bu sebeple de göç ettikleri alanlardır. Günümüzde dünya nüfusunun yaklaşık olarak yarısı kırsal alanlarda yaşamaktadır. Dünya nüfusunun %75'i gelişmekte olan ülkelerde kırsal alanlarda hayatlarını idame ettirmektedir. Bu sebeple dünyada refah artışının sağlanması kırsal alanların refah seviyesinin artmasına bağlıdır. Yapılan araştırmalara göre 2025 yılında dünya nüfusunun büyük kısmının kentlerde, %60'ının da kırsal alanlarda yaşayacağı düşünülmektedir. Kırsal alanda yaşanan göçlerin en önemli sebebi yoksulluk olgusudur (Özgüler, 2014, s. 181).

Kırda tarımsal üretim yapabilecek ve geçimini sağlayacak toprağa sahip olamayan bireyler kente göç etmektedirler. Kırsal bölgelerde geçinemeyen bireylerin kente göç etmesi kentlerdeki yoksulluğun artarak yoksulluğun bir sorun haline gelmesine neden olur. Kırsal yoksulluk kentsel yoksulluğa göre daha fazla olmakla birlikte, kırsal yoksulluğun fazla olması kentlere göçü arttırarak kentsel yoksulluğa sebep olmaktadır. Kırdan kente göçün artması kentlerde gelir dağılımında ve sosyal alanlarda eşitsizlikleri ortaya çıkmıştır (Topgül, 2013, s. 282).

Kırsal alanda yaşayan insanların kente göç etmelerinin sebebi kentlerin daha konforlu olması ve birçok imkana sahip olmasıdır. Kentte daha fazla imkana sahip olacağını düşünen kırsal kesimde yaşayan insanlar bunun sonucu olarak kentlere daha göç edeceklerdir (Aydın, 2014, s. 5).

Küreselleşme ile kırdan kente göç artmış bu da kentlerde ciddi sorunların oluşmasına sebep olmuştur. Kırdan kente göç eden insanlar ekonomik ve kültürel olarak kente uyum sağlamada güçlük çekmektedir. Kırsal alanda yaşarken kendi ihtiyaçlarını ekip biçerek karşılayan birey kentte bu olanaklardan yararlanamamaktadır. Sonuç olarak da bu kişiler kendi yerleşim yerlerini ve hayat biçimlerini kendileri oluşturmaktadır. Kente göç eden yoksullar kentte gecekondulaşmaya sebep olur ve sağlıksız kentleşmenin mimarı olurlar. Ayrıca kentsel yoksulların mülkiyetlerinin olmaması birçok ürünü kendileri üretmekten yoksun olmalarına neden olarak birçok ürünü para ile almaları sonucunu doğurmaktadır. Bu da bireyleri daha fazla yoksullaştırmaktadır (Aydın, 2014, s. 5).

Türkiye'de 1950 yıllarında yaşanan göç hareketleri kentleşmenin hızlanmasına sebep olmuştur. Kırsal alanlardan kentlere yaşanan göç, kırsal alanlarda yaşanan yoksulluk ve işsizlik problemlerinin kentlere taşınmasına sebep olmuştur. Kırsal alanlardan kentlere göç eden bireyler kentlerde çarpık kentleşme ve gecekondulaşmanın artmasına sebep olmuştur. Kent yoksulluğunun sebep olduğu en önemli sorunlar genel olarak, yoksul kesimin ekonomik ve sosyal hayattan dışlanması, eğitim ve sağlık imkanlarından yararlanamaması, sağlıksız çevre koşullarında yaşamak zorunda kalmasıdır. Diğer bir ifadeyle kent yoksulluğunun artması toplumda eşitsizliklerin, dışlanmışlığın ve gruplaşmanın artması anlamına gelmektedir. Kentlerde yoksul, işsiz, eğitimsiz ve niteliksiz bireylerin bir araya gelmesi kentlerdeki yoksulluk oranlarını giderek arttıran sebeplerdir. Ayrıca kentlerde yaşanan suç ve şiddet olaylarına bakıldığında bu sorunların kökeninin, işsizlik, yoksulluk ve evsizlik olduğu görülür (Özgüler, 2014, s. 186-188).

Bununla birlikte kentlerde yaşanan kapitalizm, modernleşme, küreselleşme ve buna bağlı olarak sınıflar arası eşitsizliklerin ortaya çıkması kentlerde yoksulluğun artmasına neden olmuştur. Kentsel yoksulluk bütün toplumlarda yaşanmakla beraber az gelişmiş ülkelerde daha çok görülmektedir. Bir kentte halkın kentin sunduğu haklara ve imkanlara ulaşabilmesi veya ulaşamaması o kentin yoksulluğunun düzeyini göstermektedir. Kısaca kentsel yoksulluğu arttıran nedenler genel olarak halkın barınma, eğitim hizmetleri, sağlık hizmetleri, güvenlik gibi sosyal imkanlardan yararlanamamasıdır (Sipahi, 2006, s. 176-177).

1.4.7. Kronik Yoksulluk

Bireylerin yoksulluğunun 5 yıldan uzun sürmesi ve bir daha yoksulluktan kurtulmalarının çok düşük olması veya yoksulluktan kurtulma imkanlarının hiç olmaması durumunu ifade eder. Kronik yoksulluğun özellikleri genel olarak süreklilik arz etmesi, sosyal desteğe sahip olmaması, yoksulluğun şiddetli olması olarak sıralanabilir. Toplumda yaşanan ekonomik krizler, teknolojinin geri kalması, uygulanan kötü ekonomi politikaları, beceri eksikliği, sosyal dışlanmışlık, sağlık koşullarının kötü olması, sağlıksız çevre koşulları, küreselleşme, kötü yönetim kronik yoksulluğun başlıca nedenlerini oluşturmaktadır (Özgüler, 2014, s.141-142).

1.4.8. Yapabilirlikten Yoksunluk

Yapabilirlikten yoksunluk yaklaşımı insanların elde ettikleri gelir ve yaptıkları harcamaları dikkate almaz daha çok insanların neler yapabildiğine ve ne olabildiklerine odaklanmaktadır. Yapabilirlikten yoksunluk, yoksulluğu gelir azlığı olarak değil de daha çok temel kapasitelerden yoksun olma durumu olarak görülür. Temel kapasitelerden yoksun olma durumu da bireylerin yetersiz beslenmesinde, erken ölüm, hastalık ve okur-yazar oranının düşük olması durumlarında ortaya çıkar. Yapabilirlikten yoksulluk yaklaşımına göre gelir yetersizliği kişinin yapabilirlikten yoksunluğunun sebebi olabilmektedir. Gelir ile yapabilirlik arasındaki ilişki birçok duruma göre değişmektedir. Bu durumlar yaş, cinsiyet, toplumdaki roller ve yerleşim yeridir. Bireyin yaşı, özürlü olup olmaması ve geçirdiği hastalıklar bireyin gelir edinme kapasite durumunu azaltır. Bu engeller gelirin kapasiteye dönüşmesini de engelleyebilmektedir. Çünkü bu durumdaki insanların daha fazla gelir elde etmeye ihtiyaçları vardır. Bu durumda kapasite yoksunluğu ile gelir yoksulluğunu karşılaştırdığımızda kapasite yoksulluğunun daha önemli olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca yapılabilirlik yaklaşımı bireylerin eşit haklara sahip olmasıyla eşit yapabilirliklerinin olduğu anlamına gelmediğini gösterir. Örneğin, hamile olan veya küçük yaşta çocuğu olan bir kadına çalışma hayatı içinde erkeklerle aynı hakların verilmesi kadının çalışma hayatında eşit başarıya sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Yoksulluk sorunu çok boyutlu olduğundan, çoğu durumda bireylerin eğitimsizliği, özürlülük, çalışma hayatına katılmama gibi durumlarla bağlantılıdır. Bu

nedenle yoksullukla mücadelede bireylere eşit haklar vermek yerine kişiye özel yöntemlerin geliştirilmesi daha yararlı olacaktır (Topgül, 2013, s. 282-283).

1.5. YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ

Bütün ülkelerde yoksulluğun ölçülmesi için yapılması gereken en önemli şey yoksulluk profilinin doğru olarak belirlenmesidir. Bu nedenle yoksulluğu ölçmeye çalışan ekonomistler bireylerin hayat standartlarını nasıl ölçmeleri gerektiğini, bireyin yoksul olup olmadığını nasıl ortaya koyacağını ve yoksul bireylerin ferah göstergelerini nasıl bir araya getirebileceği hakkında çeşitli zorluklar yaşamıştır. Yoksulluğun ölçülmesi için yapılması gereken ilk şey yoksulluk sınırının (yoksulluk çizgisi) belirlenmesidir. İkinci aşama ise yoksulluğun şiddetini ve boyutunu belirlemektir. Yoksulluk sınırı (yoksulluk çizgisi) genel olarak yoksul bireyle yoksul olmayan bireyi birbirinden ayırarak kimlerin yoksul olduğunu ortaya çıkarmak için kullanılmaktadır. Yoksulluk sınırının en basit tanımı yoksulların geçinmeleri için yeterli olmayan sınırın altında bir gelir ve harcama seviyesidir. (Çelik, Vural ve Tuncer, 2017, s. 45-46).

Yoksulluğun kesin bir tanımının olmaması yoksulluğun ölçülmesini de zorlaştırmıştır. Fakat yoksulluğun ölçülmesi yoksulluk çalışmaları için oldukça önemlidir. Toplumda yoksul ile zengini birbirinden ayırmak için kullanılan sınırın hesaplanmasında bireyin alması gereken asgari kalori miktarı esas alınmaktadır (Çeştepe ve Genç, 2011, s. 54).

Yoksulluk sınırı, yoksul ile yoksul olmayan bireyleri birbirinden ayırmak için kullanılmaktadır. Yoksulluk çizgisi üç yaklaşıma göre belirlenmektedir. Birinci yaklaşım asgari gıda harcaması yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre mutlak yoksulluk sınırı bir bireyin günlük kalori ihtiyacının karşılandığı bir gıda sepetinin maliyeti esas alınarak hesaplanmaktadır. İkinci yaklaşıma göre de asgari gıda harcamasıyla birlikte gıda dışı harcamaları da esas alır. Üçüncü yaklaşımda ise gelirinin belirli bir oranından (genellikle bu oran % 40 olmaktadır) fazlasını gıda harcamasına ayıran bireyleri yoksul kabul etmektedir (Aksan, 2012, s. 12).

Yoksulluk sınırı belirlenirken birçok sorun ile karşılaşılmaktadır. Bu sorunlar genel olarak yoksulluk sınırının gelir üzerinden mi, harcama üzerinden mi belirlenmesi konusundadır. Bir diğer sorun ise yoksulluk sınırının bireyin mi yoksa hane halkının

mı baz alınarak belirleneceğidir. Yoksulluğun hane halkının genişliğine göre değişmesi özelliği yoksulluk sınırının belirlenmesinde bir diğer sorunu ortaya çıkarmaktadır. Çünkü hane halkının kalabalık olması hane halkının daha fazla tüketimde bulunmasına ve bunun sonucu olarak da daha fazla gelire ihtiyaç duymasına sebep olmaktadır. Bu nedenle hane halkı büyüklüğüne göre farklı yoksulluk sınırı tanımları oluşur. Gıda sınırı hesaplaması genel olarak "gıda-enerji alımı yöntemi" ve "temel gereksinimler maliyeti yöntemi olarak açıklanan iki farklı yöntemle belirlenmiştir. Gıda enerji alımı yöntemine göre yoksulluk sınırı, ekonominin farklı bölge ve kesimler için bir dönem boyunca daha önceden belirlenen gıda enerji gereksinimine denk olan kalori değeri içeren gıdalara yapılan harcamaların miktarının hesaplanması ile belirlenmektedir. Temel gereksinimler maliyeti yönteminde ise, farkı kesim ve bölgeler için, belirli bir kurala göre belirlenmiş temel gereksinimleri içeren mal sepetinin maliyetidir. Yoksulluk sınırı hangi yönteme göre hesaplanmış olursa olsun hayat standartları zamana bağlı olarak değiştiği için, bireyin veya hane halkının da mal sepeti ve bu mal sepetindeki hizmetin ve malın çeşidi değişmektedir (Dağdemir, 1999, s. 26).

Mutlak yoksulluk yoksulluğu ölçmek için kullanılan en sık yöntemdir. Bireyin hayatını devam ettirebilmesi için asgari refah seviyesinin yakalanamaması durumu olan mutlak yoksulluğun ortaya çıkarılması için bireyin hayatını devam ettirebilmesi için gereksinim duyduğu minimum tüketim ihtiyacının belirlenmesi gerekmektedir. Bu sebeple yoksulluk çizgisi iki farklı yöntemle hesaplanmaktadır. İlk olarak gıda harcaması maliyeti hesaplanır. Gıda harcaması maliyeti için öncelikle bir bireyin hayatını devam ettirebilmesi için gerekli olan kalori miktarı hesaplanmaktadır. Daha sonrada bu kalori miktarını karşılayabilmesi için yapması gereken gıda harcamasının maliyeti hesaplanır. İkinci yöntem ise bireyin gıda harcamasının yanında temel ihtiyaçları olan giyinme, barınma, ısınma gibi ihtiyaçları için yapılan harcamaları da dikkate almaktadır (Kızıler, 2017, s. 80-81).

Bu harcamalar her ülkede ve bölgede faklı olduğundan sepette olması gereken gereksinimlerin ne olması gerektiği hususunda bir uzlaşmaya varılamamıştır. Çünkü insanların ihtiyaçları ülkenin ve bölgenin şartlarına göre değişebilmektedir. Yoksulluğun ölçümünde kullanılan mutlak yoksulluğun temel belirleyicilerinden olan refah, gereksinim ve kaynaklar hakkında ortak bir tanımda uzlaşılamadığından

yoksulluğun ölçülmesi de zorlaşmaktadır. Bir toplumda yoksul olanla yoksul olmayan kesimi birbirinden ayırmak amacıyla kullandığımız yoksulluk sınırının belirlenmesinden sonra yoksulların arasında da kimin daha fazla kimin daha az yoksul olduğunu belirlemektedir (Güner, 2019, s. 55-56).

Yoksulluğun belirlenmesi, azaltılması ve yoksullara yönelik yardım politikalarının uygulanabilmesi için yoksulluğun ölçülmesi oldukça önemlidir. Dünya Bankası bireyin günlük alması gereken kalori miktarını 2400 olarak belirlemiştir Bu kalorinin altında kalori alan bireyler yoksul sayılmaktadır. Bireylerin yoksul sayışabilmeleri için temel gıda maddeleri yanında sosyal olanaklardan da mahrum olmaları gerekmektedir (Demirtürk, 2011, s. 37-40).

Yoksulluk ölçütü genel olarak, yoksulluk sınırı altındaki yoksul birey ve hane halkının sayısıdır ve bir ülkenin ya da bir bölgenin yoksulluk sayısını göstermektedir. Yoksulların sayısı tek başına bir anlam ifade etmediğinden, yoksulların toplam nüfustaki ya da toplam hane halkı sayısı içindeki oranı yoksulluk ölçütünü daha iyi açıklamaktadır. Yoksulluğun belirlenmesi için kullandığımız Yoksul Kişi Oranı, yoksulluk sınırı altında kalan nüfusun toplam nüfusun içindeki yüzdesini belirten temel yoksulluk ölçütüdür. Yoksul Kişi Oranı genellikle yoksulluğun derecesini verememekle birlikte yoksullar arasındaki gelirin hareketini de yansıtamamaktadır. Bu yetersizlik "Yoksulluk Açığı Oranı" ve "Yoksullar arası Gelir Eşitsizliği Katsayısı" ölçütleri kullanılarak giderilmiştir. Yoksulluk Açığı Oranı, yoksul bireylerin yoksulluk sınırının üstüne çıkmaları için gerekli olan gelir düzeyini gösterir. Yoksulluk açığının artması yoksulluğun şiddetli ve derin olduğu anlamına gelmektedir. Yoksulluk açığı oranı yoksulluğun şiddetinin ne derece yaşandığını gösterdiği gibi gelir eşitsizliğinde yaşanan değişmeler karşısında duyarsızlık göstermektedir. Yoksullar arasındaki gelir eşitsizliği ölçütünü belirlemek için Gini Katsayısı kullanılmaktadır. Yoksullar arasındaki gelir eşitsizliği, yeterli beslenemeyenlerle daha iyi durumda olan yoksullara bir gelir transferinin olduğu ve yoksulluğun boyutlarının daha çok arttığı anlamı çıkmaktadır (Dağdemir, 1999, s. 27-28)

Dünya Bankası'nın yoksulluğu ölçmek ve sınıflandırmak için kullandığı bir diğer yöntem de yoksulluk sınırıdır. Normal bir insanın hayatta kalabilmesi için tüketmesi gereken gıda tüketimi günlük 2400 kalori olması gerekmektedir. Yoksulluk

sınırı hesaplanırken günlük 2400 kalorinin altında gıda tüketiminde bulunan kişiler yoksul olarak kabul edilir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) durumun yalnızca maddiyat olarak kalmasını engelleyerek bireyin insanca bir hayat sürdürmesini sağlayan sosyal olanaklardan da geri kalmasını göz önünde bulundurmuştur (Öztürk ve Çetin, 2009, s. 2667).

Bir toplumda temel ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli geliri elde edemeyenlere fakir denir. Diğer bir ifadeyle alması gereken temel gıda ürünleri sepetini dolduracak kadar kazanamayan bireylere fakir denilmektedir. Bu gıda ürünlerinin maliyeti yoksulluk sınırını vermektedir. Genel olarak yaşam seviyesi yoksulluk sınırının altında kalan kişiler yoksul olarak nitelendirilmektedir. Yaşam düzeyi de hane halkının yıllık ya da aylık olarak kişi başı tüketim harcamasıdır. Yoksulluk sınırı genellikle kişinin minimum alım gücüyle de alakalı bir durum olarak da tanımlanabilir (Erdoğan, 2002, s.2).

Yoksulluk ile ilgili anket çalışmalarını ilk kez İngiltere'de 1886'da Charles Booth başlatmış ve sonuçlarını 1902'de Rowntree yayınlamıştır. Çalışanların hayat şartlarıyla ve yoksulluk boyutuyla ilgili çalışmaları başlatan kişi Booth olarak kabul edilir. Booth'un yaptığı çalışma çalışan bireylerin konut, işleri ve kazançları hakkında bilgilerden, çalışan bireylerin aileleriyle ilgili yapılan görüşmelerden oluşmakta ayrıca çalışma da yoksul haneler birinci dereceden ve ikinci dereceden yoksul olarak ikiye ayrılmaktadır. Birinci derece yoksullar, hayatlarını sürdürebilmek için minimum temel ihtiyaçlarını bile karşılayamayan bireyler olarak adlandırılırken, ikinci derece yoksullar ise, temel ihtiyaçlarıyla beraber faydalı veya faydasız diğer harcamalarda bulunabilen bireyler olarak adlandırılmıştır. Minimum ihtiyaçlar gıda, giyim gibi harcamalar olarak belirlenerek bu harcamaların toplam maliyeti de yoksulluk sınırı olarak adlandırılmıştır. Bir ülkenin refah seviyesi yoksulluk sınırıyla anlaşılmaktadır (Erdoğan, 2002, s.3).

Besin ihtiyacına göre yapılan yoksulluk sınırı hesaplamasında, bütün nüfus için belirlenen ve bir kişin alması gereken kalori miktarının altında kalori alan birey yoksul olarak adlandırılır. Bu yöntemi uygularken bütün nüfus için aynı kalori miktarının esas alınması ve bireylerin yaş, cinsiyet, yaptıkları meslek gibi özeliklerine bakılmadan bir kalori hesabının yapılması sakıncalıdır. Bireyin alması gereken asgari kalori miktarı

hesaplanırken farklı yaş ve cinsiyette olan kişilerin kalori ihtiyacının ulusal ortalaması belirlenerek toplumdaki kişi başı kalori gereksinimi belirlenmektedir. Bireyin temel gereksinimleri belirlenirken de, bireylerin hayatlarını sürdürebilmeleri için ihtiyaçları olan minimum gıda, giyim, barınma, eğitim ve sağlık gibi hizmetlere yapmaları gereken harcamalar esas alınır. Fakat bu harcamalar esas alınırken yerleşim yeri değiştikçe mal ve hizmetlerin fiyatlarının da değişebileceği gerçeği dikkate alınmalıdır (Erdoğan, 2002, s.4).

Scott ve Anand çalışmalarında, göreli yoksulluk kavramına dayanarak toplumun ortalama gelirinin yarısını yoksulluk sınırı olarak belirler. Bu yoksulluk sınırı altında gelir elde eden bireyleri de yoksul olarak tanımlamaktadırlar. Bu daha çok günümüzün hayat şartlarına bağlı olmaktadır. Çünkü toplumda genel gelir düzeyi yükseldikçe yoksulluk sınırı da yükselir. Toplumda yaşayanların ortalama geliri birbirine yakınsa diğer bir ifadeyle eşitsizlik yoksa toplumda yoksul birey sayısı fazla çıkmaz. Bununla birlikte toplumda eşitsizlikler fazlaysa o toplumda yoksulların sayısı da fazla olmaktadır (Erdoğan, 2002, s.5).

Paul ise, yoksulluk sınırını belirleme çalışmasında, hanenin yaş özellikleri, cinsiyet ve meslek durumlarını dikkate alarak, hane halkının bu özelliklerine göre hanenin tüketmiş olduğu gıda miktarı, kalori ve besin değerlerine göre bir model oluşturur. Sonuçlara göre bireyin ve hane halkının alması gereken kalorinin miktarı belirlenmekte ve bu miktarın altında kalori alan birey ve hane halkları fakir sayılmaktadır. Yoksulluk sınırı belirleme ile ilgili diğer çalışmalar da Goedhart, Halberstadt, Kapteyn ve Van Praag aracılığıyla yapılmıştır. Bu yaklaşım genel olarak Leyden Yoksulluk Sınırı olarak adlandırılır ve bireylerin kişisel kararlarıyla kendilerini yoksul olarak hissedip hissetmemeleriyle alakalı bir yaklaşımdır. Bireylere ne kadar gelire sahip olurlarsa kendilerini yoksul olarak nitelendirmeyecekleri soruları sorularak yoksulluğun sınırı belirlenir. Bireylere ne kadar gelir elde ederlerse geçimlerinin; çok kötü, kötü, yetersiz, yeterli, iyi, çok iyi olacağı hakkında sorular sorulur. Bu sorulara verilen cevaplarla bireylerin kendileri için belirlemiş oldukları sınırlar ortaya çıkar (Erdoğan, 2002, s.5).

Açlık ve yoksulluk sınırı hesaplamalarıyla bir ülkede devletin uygulamış olduğu para ve maliye politikalarının etkin olup olmadığı anlaşılmaktadır. Açlık ve

yoksulluk sınırı hesaplamaları bir ülkenin refah seviyesi hakkında bilgi vermektedir. Ülkemizdeki açlık ve yoksulluk sınırı hesaplamaları genellikle 2 çocuklu 4 kişilik bir ailenin 1 ay süresinde insanca bir hayat sürdürebilmesi için yaptıkları minimum harcama miktarı ortaya çıkarılarak hesaplanmaktadır. Açlık ve yoksulluk sınırı hesaplamalarını genellikle ayrı ayrı olarak Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu ve Türk- iş yapar. Açlık sınırı hesaplamasında 4 kişilik ailenin 2 çocuğundan biri 0-6 yaş aralığında, diğeri ise 6-15 yaş aralığında olduğu baz alınır. Bu ailelerin ve çocukların günlük ne kadar yemesi ve ne kadar kalori alması gerektiği genellikle Dünya Sağlık Örgütü aracılığıyla belirlenir. 2017 yılında Dünya Sağlık Örgütü her yetişkin bireyin günde en az 2800 kalori, çocukların da 2400 kalori alması gerektiğini duyurmuştur. Böylelikle yenilmesi gereken gıdaların ülke içindeki ortalama fiyatı baz alınarak aylık hesaplama yapılır ve açlık sınırı hesaplanır. Bu sınırın altında geliri olan aileler açlık yaşamaktadırlar. Ayrıca geçmiş yıl araştırmalarına bakıldığında ülkemizin makarna tüketiminde dünyada birinci olması ülkemizin sağlıksız beslendiğinin bir kanıtıdır. Açlık sınırı genel olarak sadece bireylerin karnını doyurmak ve sağlıklı bir şekilde beslenmek için yaptıkları harcamalardır. Bu nedenle kira giderleri, faturalar vb. açlık sınırı hesaplaması kapsamına girmemektedir. Dolayısıyla ailelerin bu harcamalarını da hesaba katarak ailelerin hayatlarını devam ettirebilmeleri için ne kadar gelire sahip olmaları gerektiğini hesaplama ihtiyacı ortaya çıkmış ve yoksulluk sınırı hesaplamaları yapılmıştır. Yoksulluk sınırı hesaplaması lüks tüketim dışında kalan ama yapılan her türlü harcama dikkate alınır. Faturalar, kıyafet giderleri, sağlık ve eğitim giderleri, ulaşım giderleri bu kapsama girer. Bu kapsamda yapılan her harcama için ortalama bir fiyat belirlenerek her ay yapılması gerekli asgari masraflar hesaplanır. Dışsal ve enflasyon gibi unsurlar da hesaplamaya katılarak yoksulluk sınırı bulunmaktadır. 2020 yılı Türkiye'de açlık ve yoksulluk sınırı: açlık sınırı; 2067 TL, yoksulluk sınırı; 7633, bekar bir kişinin maliyetleri 2558 TL, asgari ücret 2200 TL olarak hesaplanmıştır (onlinekrediler.net, 2019).

1.6. YOKSULLUĞUN FARKLI GÖRÜNÜMLERİ VE TOPLUMSAL YANSIMALARI

Yoksullaşma sadece ekonomik sorunu değil, bunun yanında bireylerin toplumdan dışlanmasını, işsizliği, gelecek konusundaki kaygıları, doğal afetleri, evsiz kalmayı, savaşları, şiddeti ve gelir kaybı gibi kavramları da ifade eder. Bu nedenle yoksulluk olgusu sadece ekonomik bir sorun olarak nitelendirilmemelidir. Çünkü yoksulluk olgusu bireylerin içinde bulunduğu toplumun değer yargılarına göre anlam yüklediği bir durumu ifade eder (Cerev ve Yenihan, 2018, s.84-85).

1.6.1. Kadın Yoksulluğu ve Yoksulluğun Kadınlaşması

Yoksulluğun kadınlaşması kavramını 1978'de ilk defa Diane Pearce kullanmıştır. Amerika'da özellikle 1950-1970 yıllarında yoksulların büyük çoğunluğunun kadın olması ve kadınların çalışmasına rağmen ekonomik durumlarının kötü olması sonucu kadınların ekonomik durumlarına dikkat çekmek amacıyla kadın yoksulluğu kavramı kullanılmıştır. 4.Dünya Konferansı Eylem Plan'ında da 'Yoksulluğun Kadınlaşması' olgusuna yer verilmiştir. Yoksulluğun kadınlaşması genel olarak yoksulluğun erkeklere oranla kadınlarda daha çok görülmesi olarak ifade edilir. Kadınların erkeklere göre yoksulluğu farklı biçimlerde yaşamaları ve yoksulluğu farklı algılamaları nedeniyle kadınlar yoksulluğu erkeklerden daha yoğun yaşamaktadır. Geleneksel toplumlarda kadın hem bütün ev işlerinden sorumlu olmakta hem de erkeklerden daha çok topluluk için gerekli olan ekonomik ve üretken etkinliklere katılması gerekiyordu. Bu durum kadınlarla erkeklerin eşit konumda bulunmadığını göstermektedir. Bu tür eşitsizliklerde kadınların yoksulluğunu arttırmaktadır. Kadınların yoksullaşmasın da cinsiyet eşitsizlikleri büyük rol oynamaktadır. Kadın yoksulluğunu azaltmak veya ortadan kaldırmak için iş gücü piyasasındaki, hane içindeki ve eğitimdeki cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi gerekir (Topgül, 2013, s. 289-290).

Yoksulluğun kadınlaşması kavramı ile yoksulluğun kadına ve erkeğe göre farklı yaşandığı anlamına gelmektedir. Bu kavrama göre yoksulluğun kadını ve erkeği farklı şekilde etkilediği düşünülmektedir. İktisadi faaliyet kollarında düşük ücretlerle çalışan kadın erkeklerle aynı şartlara sahip olmadığından yoksulluğu daha derin hissetmektedir. Bütün bu süreçler yoksulluğun kadınlaşması olarak ifade edilmektedir.

Kadının eğitim imkanlarından yeterince yararlanamaması, mal ve mülkiyetinin bulunmaması, karar alma hakkının olmaması, sosyal olarak kadına tanımlanan sosyal rollerdeki katılık nedeniyle topluma katılımının sağlanamaması kadının hayatını yoksul olarak sürdürmesine neden olmaktadır (Duyan, 2010, s. 21-22).

Türkiye'de de kadın ve erkek arasındaki istihdam oranlarında büyük farkların olması toplumda cinsiyet eşitsizliklerinin olduğunun göstergesidir. Uluslararası düzeydeki Dünya Ekonomik Forumu Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksinde gösterilen göstergelerde kadınların büyük çoğunluğunun çalışma hayatına girememesi sonucu Türkiye en alt sıralarda kalmaktadır. 2010 yılı itibariyle Türkiye'deki 25.2 milyon yetişkin erkeğin 17.4 milyonu işgücü piyasasında yer alırken, 26.2 yetişkin kadının sadece 6.2 milyonu işgücü piyasasında iken, piyasaya dahil olan az sayıda kadından 1.6 milyonu ise tarımda ücretsiz aile işçisi konumundadır. İstihdamdaki cinsiyet uçurumlarının başlıca nedenleri kadınların düşük eğitim seviyesi ve cinsiyetçi kültürel kalıpları içinde barındıran ataerkil anlayıştır. Kadınlardaki eğitim seviyesi arttıkça ve toplumda var olan ataerkil anlayışın etkisinin azalmasıyla birlikte kadınlar daha çok iş hayatına atılacak ve böylece kadın yoksulluğu oranlarında da azalmalar meydana gelecektir (Can, 2017,1117-1118).

Yoksulluğun kadınlaşması kavramının önemi gün geçtikçe artmaktadır. Kadınların ekonomik hayatta erkeklere göre dezavantajlı durumda olması kadınların yoksulluktan daha çok etkilenmesine sebep olmaktadır. Kadınlar arasında eğitim düzeyi yüksek iyi imkanlara sahip işlerde çalışan olduğu gibi düşük ve vasıfsız işlerde çalışan kadınlarda bulunmaktadır. Fakat dikkati çekici olan unsur kadın yoksulların erkek yoksulların daha çok olması ve kadınların yoksulluğun etkilerini daha derinden hissetmeleridir. Kadınların yoksulluğun etkilerini daha derinden hissetmelerinin sebebi kadınların düşük ücretli ve sosyal güvencesi olmayan işlerde çalışmak zorunda kalmalarıdır. Kadınların dünya ekonomisinde gittikçe daha fazla rol oynaması kadınların yoksulluğunun ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemesine sebep olmaktadır. Eğitim düzeyi düşük olan kadının düşük ücretle ve kayıt dışı sektörlerde çalışmayı kabul etmesi kadın yoksulluğunu arttırarak ülke ekonomisine zarar vermektedir (Güzel, 2011, s. 82-83).

Kadın yoksulluğunun birinci nedeni kadının işgücü piyasasındaki konumudur. Kadının toplumsal hayata katılabilmesi ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için belirli olanaklara sahip olması ve yeterli düzeyde gelir elde etmesi gerekmektedir. Bu durumda kadının işgücü piyasasında erkeklerle eşit konumda olmaması kadın yoksulluğunu olumsuz etkilemektedir. Kadınların çocuk bakması kadının belirli bir gelir elde etmek için işgücü piyasasına katılımını engelleyen önemli bir nedendir. Kadının işgücü piyasasına katılımının düşük olması kadının erkeğe bağımlı olmasına sebep olur. İşgücü piyasasına katılım bazen de yoksulluğun kadınlaşmasına engel olmaz. Çünkü bazen elde ettiğimiz gelirler yoksulluktan kurtarmaz. Bu durumda da çalışan yoksullar dediğimiz kavram ortaya çıkabilir. Çalışan yoksulluk kavramı gelirin çok az olması veya düzenli bir işe sahip olunmaması sonucu yoksulluk içine düşülmesidir. Kadının da düzenli bir işe sahip olmaması, düşük gelirle çalışması, bu yüzden de çocuklarının ve evin masraflarını karşılayamaması durumu çalışan kadınların yoksullaşmasına sebep olabilmektedir. Kadın yoksulluğunu ikinci nedeni hane içi eşitsizlikleridir. Aile içinde erkeklere oranla kız çocuklarının eğitimine daha az önem verilmektedir. Kız çocukları daha çok evde anneye yardım etmekte erkek çocuklarına da ev dışı sorumluluklar verilmektedir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitsizliği çocukluktan itibaren kadınlar tarafından benimsenir (Topgül, 2013, s. 290-292).

Kadınların özellikle eğitimsiz olması kadınların bazı kaynaklara ulaşımını kısıtlayarak onları kayıt dışı sektörde düşük ücretlerle çalışmaya yöneltmektedir. Endüstriyel sektörde çalışan kadınların çoğunun sosyal güvencesi olmadan kayıt dışı bir şekilde çalıştırıldığı görülmektedir. Kadınların iş imkanlarını kısıtlayan sebepler genel olarak kadının eğitim düzeyinin erkeklere oranla düşük olması, kadının ev içi sorumluluklarının fazla olması ve kadının ticaret konuları hakkında yeterince bilgiye sahip olmamasıdır. Kadın erkek eşitsizliğinin olmaması kadınların iş hayatında da karşılarına engel olarak çıkmaktadır. Toplumda var olan cinsiyet eşitsizliği kadınların iş hayatında çok iyi bir konumda olsalar bile erkeklerden düşük miktarlarda maaş almalarına sebep olmaktadır. Kadınların iş hayatında yaşadığı bu olumsuzluklar kadınların kişisel yetersizliklerinden kaynaklanmamaktadır. Maddi imkanı olmadığı için okula gönderilmeyen kadın veya aynı işi yapmalarına rağmen erkeklerle aynı ücreti almaması kadının yetersizliğinden ziyade toplumsal yapıyla ilgilidir. Kadının

eğitim olanaklarından mahrum kalması, enformel sektörde çalışması, belirli bir mesleğinin olmaması, sosyal güvencesinin olmaması ve kadının hem anne hem eş hem de kadın olmanın getirdiği yükün altında hayatını devam ettirmeye çalışan kadın için yoksulluk kaçınılmazdır (Gerşil, 2015, s. 162-163).

1.6.2. Yoksulluk ve Çocuklar

1980'li yılların başında çocuk yoksulluğu çalışmaları hane halkı yoksulluk çalışmalarından ayrı bir şekilde araştırılmaya başlanmıştır. Çünkü daha önce hane halkı yoksulluğu çocuk yoksulluğuyla birlikte ele alınmaktaydı. Yoksul hanelerde ortalamanın üstünde yoksulluk yaşayan çocuklar olduğundan, haneler arası yoksulluk riski %10 ise aynı risk çocuklar içinde geçerlidir diyemeyiz. Çocuk yoksulluğu, çocukların faaliyetlere, hizmetlere ve fırsatlara katılımını sınırlamaktadır. Özellikle yoksul ailelerde çocukların çalışma ihtimalleri daha yüksektir. Günümüzde 5 ile 17 yaş arasındaki çocukların toplam 350 milyonu çalıştırılmaktadır. Bu sayısının 140 milyonunun uluslararası standartlara göre çalışmalarında sakınca görülmemektedir. 15 yaşın altındaki çocukların yarısı da çocuk işçiliği sektörlerinin en kötü alanlarında çalışmaktadır. Çocuklar yoksulluktan en çok etkilenen kesimdir. Özellikle yoksulluğun çok şiddetli ve derin yaşandığı gelişmekte olan ülkelerde çocukların yarısından fazlası doğduklarında kayıt işlemleri yapılmadığı için bu çocuklardan devletin haber olmamakta ve çocukların kayıt dışı sektörlerde çalışmalarını ve çocuk kaçakçılığını engelleyememektedirler. Yapılan araştırmalara alınıp satılan veya kaçırılan çocuk sayısı yılda 1.2 milyon, köle olarak çalıştırılan çocuk sayısı ise 5.7 milyon olduğu görülmektedir. Yoksul ailelerde doğan çocuklar aile geçimine katkıda bulunmak için çeşitli sektörlerde çalışma gereği duymaktadırlar. Bu da çocuk yoksulluğunu arttıran etkenlerin en önemlisidir (Özgüler, 2014, s.166-171).

Kısaca yoksul ailelerde doğan çocuklar genel olarak ailenin ekonomik durumuna katkıda bulunmak ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çeşitli sektörlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Çeşitli sektörlerde çalışmak zorunda kalan veya çalıştırılan çocuklar genelde sosyal güvencesiz ve düşük ücretlerle çalıştırılmaktadır. Sosyal güvencesiz ve düşük ücretlerde çalıştırılmak çocukların fiziksel, sosyal ve ruhsal gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bir toplumun yoksullaşmasının sonuçlarından biride çocukların çeşitli sektörlerde çalıştırılması olmaktadır. Diğer bir

ifadeyle bu açıdan baktığımızda yoksullukla çocuk işçiliği arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır.

1.6.3. Yoksulluk Kültürü

İlk kez Oscar Lewis tarafından ifade edilen bu kavram, gelişmekte olan ülkelerdeki kırdan kente yaşanan yoğun göç sonucu ortaya çıkan gecekondulaşmanın olduğu mahallelerdeki hayat tarzlarını açıklamak için kullanılmıştır. Yoksulluk kültürü kavramı genel olarak, aylaklık, kadercilik ve tevekkül ile nitelendirilmekte olan kültürel ortamları tanımlamakta kullanılır. Yoksulluğun toplumsal olarak yansımasının bir göstergesi de yoksul bireylerin yoksulluklarını çocuklarına miras olarak bırakmaları ve yoksul olarak doğmalarıdır. Bu bireylerin içinde bulunduğu coğrafyanın yoksulluklarını beslemeleri, yaşadıkları ortamın ekonomik olanak sunmaktan uzak olması gibi nedenler bireylerin yoksulluktan kurtulmalarını zorlaştırmaktadır. Lewis' e göre yoksulluk kültürü kuşaktan kuşağa aktarılarak azla yetinen bir davranış biçimine dönüşmektedir. Yoksul bireyin toplumdan dışlanması, bireyin umutsuzluk ve yılgınlığın içine düşerek kendi tutum ve davranışlarını oluşturmasına sebep olmaktadır. Bu davranışlarda zaman içinde yoksulluğun etiketi haline gelmektedir (Cerev ve Yenihan, 2018, s.86).

Yoksulluk kültürünün olduğu bireyde genel olarak çaresizlik duygusu, içine kapanık davranışlar, örgütlü hareket edememe, başarıya ve çalışmaya karşı ilgisizlik, aile ve evlilik kavramlarına değer vermeme, kavgaya ve şiddete yönelik hareketlere meyilli olma, alkole düşkünlük, siyasal katılımın düşük olması ve kalabalık yerlerde yaşamak gibi özellikler görülmektedir. Yoksulluk kültüründen en çok etkilenen kişiler çocuklardır. Çocuklar içinde bulunduğu yaşam tarzını içselleştirerek gelecek nesillere aktarmada baş aktör olmaktadırlar. Lewis'in görüşlerini destekleyen bazı araştırmacılar da, yoksul bireylerin hayat tarzlarının toplumun diğer bireylerinden farklılık gösterdiğini, bunun yanında yoksulların hayat tarzlarının farklı olduğu toplumlarda ortak özelliklerinde olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle bu kültürdeki bireyler; kendini çaresiz hisseden, borçlarla uğraşan, eski kıyafetleri ve eşyaları kullanan, suça meyilli olan, kendilerini alt sınıf olarak gören, aile yapıları parçalanmış olan, siyasi hayata katılmayan, bankaları ve hastaneleri çok az kullanan bireyler olarak ifade edilebilir. Lewis' in bir diğer görüşü ise, yoksulluk kültürü bir hayat tarzı olarak

benimsendikten sonra, şartlar değişse bile bu kültürün yaşanmaya devam edeceğidir. Bu görüş yoksulluk kültürünün bir ekonomik boyut olmasının yanı sıra, toplumda psikolojik savunma mekanizması boyutunun da etkisi olduğunu göstermektedir (Özgüler, 2014, s. 172-173).

Yoksulluk kültürü içinde yaşayan bireyler toplumda sosyal yardımlara bağımlı bir şekilde yaşayarak üretim sürecine katılmaktan uzak dururlar. Yoksulluk kültürüne sahip olan bireylerin özellikleri Oscar Lewis tarafından şu şekilde açıklanmıştır: Yoksulluk kültürü içinde yaşayan bireyler arasında birlik ve beraberliğin olmaması ve bireyleri yarı aç yarı tok bir şekilde yaşatan yardım sistemi bireylerin yoksulluğunu ve umutsuzluğunu daha çok arttıracaktır. Ücretlerin düşük olması, sürekli işsizlik ve mülk sahibi olamama bireylerin ihtiyaçlarını karşılayamamasına ve para biriktirememesine neden olur. Bu durumun yaşanması sonucu da kuramcının görüşüne göre bireyde eşyalarını rehin verme, faizle para alma, eski eşya ve giysi kullanma gibi olumsuzlukların yaşanması görülmektedir. Ayrıca yoksulluk kültürü içinde yaşayan bireylerde suça yatkın olma, benlik duygusunun zayıf olması, kendini bırakma, alkol kullanımı ve genellikle günü birlik yaşayarak yarını düşünmeme gibi davranışlarda görülmektedir. Lewis' e göre yoksulluk kültürü içinde yaşayan bireylerde onları bir arada tutmayı sağlayan aidiyet duygunun oluşturulmaması ve eğitime olan istek arttırılmadığı sürece yoksulluk kültürü var olmaya devam edecektir (Aksan, 2012, s. 14-15).

1.6.4. Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma kavramı, sosyal, kültürel, işgücü piyasasından dışlanma ve bir yerin dışında tutularak topluluğa alınmamak anlamına gelmektedir. Dışlanmanın son evresi intihar ve hayattan tamamen dışlanmadır. Sosyal dışlanma sonucu bireyin eğitim, sağlık ve ekonomi kurumlarıyla olan bağları zayıflar. Geçmiş tarihe baktığımızda 1980 ve 1990 yıllarında yoksulluk önemli bir şekilde artarak Avrupa' da sosyal birlikteliği tehdit edecek bir boyuta ulaşmıştır. Sosyal dışlanma sonucu bireyde oluşan duygular genellikle güçsüzlük, kendini ifade edememe, sesini duyuramama, duygusal olarak gergin hissetme ve eziklik duygusudur. İşsizliğe bağlı olarak ortaya çıkan sosyal dışlanma bireyin gelirinin az olmasından dolayı ötekileştirilmesi durumu olarak da ifade edilebilir. Sosyal dışlanma kavramı bireyde değersizlik duygusu

oluşturmasından dolayı sorunun ekonomik bir sorun olmasının yanında insani ve toplumsal bir sorun olduğunu da gösterir (Cerev ve Yenihan, 2018, s.87).

Yoksulluk ve sosyal dışlanma kavramlarının temelinde sosyal eşitsizlik ve adaletsizlik unsurları yatmaktadır. Sosyal dışlanma yoksulluk kavramının bir yansımasını oluşturmaktadır. Yoksulluk mevcut durumu ifade ederken yoksulluğun bir yansıması olan sosyal dışlanma yoksulluktan daha geniş bir kavramı ifade eder. Çünkü sosyal olarak dışlanmış her bireyi yoksul olarak tanımlayamayız. Bu nedenle sosyal dışlanmanın yoksulluğu da kapsadığını söyleyebiliriz. Yoksulluk sonucu birey toplumda ötekileşir ve toplumun üst kesimleriyle aynı haklara sahip olmazlar. Yoksulluk ayrıca bireyi sosyal, toplumsal ve kültürel imkansızlıklara sürükler. Sosyal, toplumsal ve kültürel imkansızlıklarla karşılaşan birey toplumda sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır (Özhasar, 2013, s. 46-47).

Bireyin toplumdan dışlanması yoksulluğun şiddetinin ve boyutunun artmasına sebep olmaktadır. Yoksul birey kendini yetersiz ve gereksiz görerek toplumdan uzaklaşmaktadır. Toplumun kendisi bireyi dışlamasa bile bireyin kendi kendini dışlaması da söz konusu olabilmektedir (Karakaş, 2010, s.11-12).

Sosyal dışlanmanın genel sebepleri, yoksullaşma, gelir dağılımında adaletsizliklerin olması, toplumda bireylerin arasındaki eşitsizlikler, toplumda sosyal ilişkilerin zayıf olması ve yeterli derecede kurumsal desteğin olmamasıdır. Sosyal dışlanmanın en temel sebebi yoksullaşan bireyin yaşadığı sosyo-ekonomik sorunlardır. Toplumda sosyal kaynaşmanın ve bütünleşmenin olmadığı toplumlarda sosyal dışlanma daha fazla görülmektedir. Ayrıca bazı toplumda geliri yüksek olan bireylere daha fazla saygı gösterilmesi geliri düşük olan bireylere de toplumda daha az saygı gösterilmesi bireyin kendini toplumdan dışlanmış hissetmesine neden olmaktadır. Toplumdan beklediği saygı ve değeri göremeyen birey içine kapanarak kendini özgüvensiz ve değersiz hissetmektedir. Bu da bireyin sosyal faaliyetlere daha az katılmasına neden olur. Bu yönüyle bakıldığında sosyal dışlanmanın bireylerin kendi kişisel hatalarından ziyade toplumdaki sosyo-ekonomik eşitsizliklerden kaynaklandığı görülmektedir. Toplumda sosyal dışlanmaya maruz kalan birey risk ve sorunlara karşı daha savunmasız hale gelir. Bu da sosyal dışlanmışlık yaşayan bireylerin yoksulluk ve

yoksulluğun getirdiği sorunlardan daha çok etkilenmesine neden olur (Özgüler, 2014, s. 173-174).

1.6.5. Çalışan Yoksullar

Genel olarak işi olan kişilerin yoksul olmayacağı düşünülür. Fakat bu tamamen yanlış bir inanıştır. Çünkü hane halkının elde ettiği toplam gelire ve hane halkında bulunan kişi sayısına bakıldığında eğer geliri yoksulluk sınırı altında kalıyorsa bunlar çalışan yoksullar olarak adlandırılır (Aydın, 2014, s. 5).

Çalışmasına rağmen elde ettiği gelirle kendisini ve ailesinin geçimini sağlayamayan bireyler çalışan yoksul olarak nitelendirilmektedir. Yıllardır yoksul dendiğinde işsiz, evsiz, engelli, emekli veya çocuklar gibi genellikle işgücü piyasası dışındaki kişiler düşünülmüştür. Fakat bazen bireyin bir işte çalışması onu yoksulluktan kurtarmaya yetmemektedir. Günümüzde kişilerin çalışmasına rağmen yoksulluk içinde yaşamaları konuyu önemli bir sorun haline getirmiştir. Küreselleşme ve teknolojik ilerlemelerin üretim biçimini değiştirmesi, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde "çalışan yoksulların" ortaya çıkmasının sebebidir (Özgüler, 2014, s.179-180).

Bir ülke de artan nüfus, yaşanan olumsuz ekonomik krizler, kayıt dışı ekonominin artmasına sebep olarak işsizliği arttırmakta işsizlikle mücadele edilememesi sonucunda da işgücü piyasaları ve istihdam zarar görmekte bütün bunların sonucunda da çalışan yoksul denen kavram ortaya çıkmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü son yıllarda Küresel İstihdam eğilimleri ve Dünya İstihdam Raporu gibi periyodik olarak yayınlanan raporlarında çalışan yoksulları da işsizlik gibi özel bir sorun başlığı altında ele almaya başlamıştır. Richard ve Freeman bunun açıklayabilmek için iş hayatında rekabet halinde olan iki bakış açısıyla olaya bakmıştır. Bunlardan biri 'çalışmak için yaşama' bakış açısıdır. Bu bakış açısında kadınlar ve çocuklar da dahil olmak üzere herkes çalışır, sosyal korumalar sınırlıdır, çalışan bireyler sosyal koruma altındadır ve toplumdaki bireyler arasındaki eşitsizlikler fazladır. Diğeri ise 'yaşamak için çalışma' bakış açısıdır. Bu bakış açısında ise bireyler az çalışıp fazla tatil yaparlar, sosyal korumaları ve düzenli ücret ödemeleri vardır. Ayrıca işgücü örgütleri güçlü, bireyler iş güvencesine sahip olduklarından işsizlik süreleri de uzundur. Günümüz dünyasında iş gücü piyasasında genel olarak işçi

örgütlerinin güçsüz olması, çalışan bireylerdeki yoksulluğun artması, sosyal korumanın ve toplumdaki eşitsizliklerin artması sonucu çalışmak için yaşama vizyonuna geçiş eğilimlerinin arttığı görülmektedir (Can, 2017, s.1117).

İnsanların çalışmasına rağmen yoksulluk yaşamalarının pek çok nedeni vardır. Yoksulluğa sebep olan unsurlar kişinin yaşamış olduğu toplumun yapısından veya dönemin ekonomik imkanlarından kaynaklanabileceği gibi kişinin bireysel özellikleri olan yaşı, cinsiyeti, eğitimi de etkili olabilir. Fakat genel itibariyle çalışan yoksulluğun meydana gelmesinde bireysel ve kurumsal unsurlar önemli rol oynamaktadır. Ailenin özellikleri, yapılan işin yapısı, ücretlerin düşüklüğü gibi unsurlar çalışan yoksulluğunu arttırır. Bireysel ve aileden kaynaklı sebepler genel olarak, bireyin yeteneği ve becerisi, eğitim seviyesi, cinsiyeti, yaşı, haftada kaç saat çalıştığı, tam/kısmı zamanlı çalışma ve çalışma saatleri, aile içinde kaç çalışanın olduğu, aile içindeki çocukların ve çalışmayanların sayısı olarak söylenebilir. Kurumsal unsurlar da, ücretlerin genel seviyesi, asgari ücretin ne kadar olduğu, çalışanların yasal düzenlemelerde korunup korunmadığı, ücretlerden alınan vergi miktarları, çocukların bakımı ve eğitimi hizmetlerinden yararlanma durumudur. Ayrıca genç bireylerin yoksulluk riskiyle daha fazla karşı karşıya olduğu söylenebilir. Bunun da sebebi genç kesimin iş hayatına genellikle düşük ücretlerle başlamalarıdır. Eğitim durumu ile çalışan yoksulluğu arasında da sıkı bir ilişki vardır. Bireyin eğitim düzeyi arttıkça çalışan yoksulluğu azalmaktadır. Yoksulluğun en temel sebeplerinden biri bireyin düşük ücretli bir işte çalışıyor olmasıdır. Fakat düşük ücretli bir işte çalışmak her zaman çalışan yoksulluğunun sebebi olmayabilir. Çünkü bireyin sadece aileye katkıda bulunmak için çalışıyor olması yoksulluk riskini azaltır. Eğitim seviyesinin düşük olması da bireyin düşük ücretli işlerde çalışmasına sebep olmaktadır (Cerev ve Yenihan, 2018, s.187-191).

1.6.6. Küreselleşme ve Yoksulluk

Yoksulluğun küresel boyutunu açıklamadan önce küreselleşme kavramının ne olduğunu anlamamız gerekir. Küreselleşme genel anlamıyla teknolojinin gelişmesi sonucu sağlanan imkanlarla ve bireylerin, toplumların daha fazla etkileşimde olmasıyla, uluslararasındaki ekonomik, sosyal ve siyasal anlamda ilişkilerin artması

ve bununla birlikte ulusların birbirine yakınlaşması, maddi ve manevi anlamdaki değer yargılarının dünyaya yayılması sürecini ifade eder. Küreselleşme ile uluslararasındaki mesafe azalarak uluslararası ilişkiler artar. Küreselleşme aynı zamanda ideolojik(politik) gelişmelerin, teknolojik gelişmelerin ve ekonomik gelişmelerin sonucunda ortaya çıkar (Sapancalı, 2001, s. 119).

Küreselleşmeyi savunan birtakım toplumlar ekonominin küreselleşmesinin toplumların refah seviyesini artıracağını düşünürler. Fakat küreselleşme bir takım olumsuzluklara da sebep olabilir. Bu olumsuzluklardan biri birbirine iletişim, ulaşım ve bilgi anlamında yaklaşan uluslararasında eşitsizliklerin oluşmasıdır. Bir diğeri ise gelişmekte olan ülkelerin kalkınamaması ve ülkelerin borç batağına düşmesine sebep olmasıdır. Ayrıca toplumlar arasında veya toplum içindeki kutuplaşmaların oluşması da bir diğer olumsuzluktur. Kısaca küreselleşme toplumlarda küresel kutuplaşmaya, küresel sorunların artmasına, toplumsal uzaklıkların oluşmasına ve toplumsal eşitsizliğin yaygınlaşmasına sebep olabilir. Küreselleşme bazı ülkelerde ekonomik büyümeyi arttırsa da bu daha fazla iş yaratmaz ve işsizlik artar. İşsizliğin artması sonucu insanlar kayıt dışı sektöre yönelir. Küreselleşme ile ayrıca kadın ve çocuk işçi sayısı artmış ve bu işçiler istismar edilmiştir. Bütün bunlar küreselleşmenin yoksulluğu arttırıcı etkisinin olduğunun kanıtıdır. Yoksulluk sadece az gelişmiş ülkelerin ve gelişmekte olan ülkelerin sorunu değildir ve bu nedenle yoksulluk küreselleşmiştir. Küreselleşme ile birlikte uluslararası kuruluşlar bir takım yapısal uyum programları dayatır ve bu da yoksulluğun artmasına sebep olur. Yoksulluğun küresel bir boyut kazanmasıyla bütün ülkelerde suç işleme oranları ve toplumun şiddete eğilimleri artar. Bunun sonucu olarak da tüm ulusların toplumsal huzur ve barışı bozulur (Sapancalı, 2001, s. 118-121).

Küreselleşmenin yoksulluğa etkisinde birçok farklı görüş bulunmaktadır. Küreselleşmeyi savunan görüşe göre küreselleşme olgusu bir ülkede hızlı büyümeyi sağlar ve o ülkenin yaşam şartlarını arttırarak yeni fırsatlar sunar. Ayrıca teknolojisi gelişmiş olan bir ülke pazar olarak gördüğü az gelişmiş ülkeye diğer ülkelerin baskısıyla kalitesi yüksek ürün ve teknolojiyi götürmek zorunda kalır. Örneğin az gelişmiş bir ülkeye eski bir teknoloji götürmek istediğinde başka bir gelişmiş ülkenin yeni teknolojiyi aktarmak istemesi durumunda eski teknolojiyi götürmek isteyen ülke küresel rekabet olarak geride kalır. Bu durumda kendisi de az gelişmiş olan ülkeye

yüksek kalitede teknoloji götürmek zorunda kalır. Sonuç olarak gelişmiş ülkelerdeki teknolojik olanaklar az gelişmiş ülkelere aktarılarak bu ülkelerin yüksek teknolojiye ulaşmasını ve düşük kalitenin sebep olduğu rekabet yoksunluğunun ortadan kalkmasını sağlar. Küreselleşme karşıtı görüşlere göre ise yeni fırsatlar ve yüksek kalitede teknoloji ve yaşam tarzı sunan küreselleşmenin bu olanakları eşit şekilde dağıtamaması ve toplumun ortak menfaatlerine göre sunmaması durumunda küreselleşmenin olumsuz yönü ortaya çıkar. Küreselleşme karşıtlarına göre küreselleşmeyle yoksulluk daha çok artar (Aydın, 2014, s. 3).

Küreselleşme süreci yeni bir dünya düzeni olarak görülmektedir. Az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler için büyük bir sorun olan yoksulluk kavramı küreselleşme ile beraber küresel bir sorun haline gelmiştir. Küreselleşmeyle yoksulluk giderek artan bir sorun haline gelmiştir. Küreselleşme olgusu eşitsizlikleri daha çok arttırmaktadır. Küreselleşme dünya ekonomisinde genişleme sağlamasının yanında yoksulluk sorununu ortadan kaldıramamaktadır. Bunun sonucu olarak da toplumsal sınıflar ve ülkeler arasındaki farklar giderek açılmaktadır. Diğer bir ifadeyle dünya ölçeğinde toplanan toplam hasıla, kişiler, şirketler, toplumlar ve şirketler arasında adil bir şekilde dağıtılmamaktadır. Bu nedenle toplumdaki fakirler daha fakir zenginlerde daha zengin olmaktadır (As, 2017, s. 40).

Yoksul ülkelerinin durumu genellikle küreselleşme ile ilişkilendirilmiştir. 1997 yılında Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansının (UNCTAD) yayınladığı ticaret ve kalkınma raporunun verilerine göre küreselleşme olgusuyla dünyada büyüme azalır, gelir eşitsizliği de artar. Rapora göre, eğer küreselleşme devam ederse dünya tekrar 1929'da yaşadığı ekonomik buhranı yaşayabilir. Küreselleşmenin ortaya çıkardığı olumsuzluklar genel olarak; ücretler arasındaki eşitsizlik, istihdam yapısının bozularak iş hayatının tehlikeye girmesi, Kuzey ve Güney yarım küre arasında gelir dağılımı adaletsizliklerinde artış, orta sınıfın gelir durumundaki bozukluklardır. Toplumda eşitsizliklerin ve adaletsizliklerin oluşması küreselleşmenin ortaya çıkardığı önemli bir sorundur. Çünkü küreselleşme rekabet gücü olanla olmayan arasındaki farkın açılmasına sebep olan bir olgudur. Yoksulluk sorunu bu nedenle son 25-30 yıldır küreselleşme ve neo-liberal politikalar yüzünden giderek derinleşmiştir. Küreselleşmenin ülkeler arasındaki eşitsizliği ve adaletsizliği arttırma rolüyle beraber küreselleşmenin olumsuz etkilerini pekiştiren sorunlar

küreselleşme ile ilgili ortaya çıkan sorunların derinleşmesine sebep olmaktadır. Küreselleşme politikalarının olumsuzluklarını arttıran ve pekiştiren sebepler genel olarak, göçler, savaşlar, terör, işsizlik, ekonomik krizler, ülkede parçalanmış ailelerin varlığı, yaşlılık, engelli bireyler, madde bağımlılığı ve suç işleme oranların fazlalığıdır (Sipahi, 2006, s. 177-178).

1.6.7. Gecekondulaşma

Gecekondu kavramı genel olarak hızlı yapılan yapılar olarak açıklanabilir. Kırdan kente göç eden bireylerin kentlerde sıkışık ve geniş küme şeklinde inşa ettikleri bu yapılar gecekondu bölgelerinin oluşturmuştur. Gecekondular yasal bir şekilde yapılan yapılar olmamakla birlikte özel toprak mülkiyetinin ihlali olarak da bilinmektedir. Türkiye'de bu özelliklere uygun yapılara rastlanmaktadır. Gecekondulaşmanın artması sonucu aynı alanda eşit şartlar altında yaşayan bireyler arasında yoksulluk kültürü oluşturur. Yoksulluk kültürü içinde ve olumsuz yaşam koşulları bireyleri yoksulluğa sürükleyen nedenlerdir (Çakır, 2011, s. 212-213).

Gecekondulaşma, kırdan kente göç eden bireylerin başkalarına ait arsa ve arazilerinde gizli ve aceleyle bir gecede yaptıkları yapılardır. Gecekondulaşma kavramı 1940-1950 yıllarında halk tarafından dilimize girmiştir. Gecekonduda yaşayan insanlar genellikle sıkı aile bağları olan, cahil fakat kentle bütünleşmek isteyen, özel sektör veya devlet dairesinde çalışan kent yoksulu bireylerdir. Gecekondulaşma tanımı genel olarak yoksulluk hissini taşımaktadır. Çünkü gecekondulaşma tanımına göre düşük gelirli bir bireyin başkasına ait bir araziyi yasal olmayan yollarla işgal edip oraya sağlıksız çevre koşullarında ve alt yapı eksikliğine rağmen hızlı bir şekilde ev kurması olarak açıklanabilir. Genellikle kentlerin yakınında kurulan gecekondular sosyal dışlanmışlığında bir göstergesidir (Cerev ve Yenihan, 2018, s.88-89).

1.6.8. Suç

Son yıllarda ülkemizde işlenen suçlar gittikçe önemli bir sosyal problem olmaya başlamaktadır. Suç işleme oranlarının neden arttığı ve insanların daha fazla suç işlemelerinin sebepleri tartışılırken suçu etkileyen faktörlerden en önemlisi özellikle son yıllarda yaşanan ekonomik krizlerin sonucunda artan yoksulluktur. Büyük kentlerde yoksulların sayısının giderek artması ve kentin belirli alanlarında

yoksul mahallelerdeki artış yoksulluk ile suç arasındaki ilişkiyi açık bir şekilde göstermektedir. Yoksul insanların daha fazla suç işlemesi, daha fazla hüküm giymesi yoksullukla suç arasındaki ilişkinin varlığına kanıt olarak gösterilebilir. Yoksullukla suç hakkındaki tartışmalar 100 sene öncesine dayanmaktadır. Ekonomik unsurlar ile suç arasındaki ilişkiyi inceleyen ilk kişi Guerry, ekonomideki adaletsizliklerin suç oranlarını arttırdığını öne sürmüştür. Bu görüşün günümüzde de pek değiştiği söylenemez. Çünkü ekonomik anlamda bireyler arasında eşitsizliklerin olduğu ülkelerde yoksulluk ve suç oranları daha fazladır. Fakat ekonomik olarak büyümenin fazla olduğu ülkelerde de yoksulluk oranı fazlaysa suç oranları da fazla olabilmektedir. Ekonomik eşitsizliklerin fazla olduğu bir ülkede birey gelirini ve kaynaklarını arttırmak içinde suç işleyebilmektedir. Bireyler bir suçu işlerken cezalandırılma ve yakalanma olasılıklarını da hesaplamaktadırlar. Alacakları ceza az yakalanma olasılıkları da düşük ise bireyin suç işleme olasılığı daha fazladır (Oktik, 2008, s. 327-330).

Bireyin yoksulluk içinde yaşaması bireyi suça iten bir faktör olduğu genel kabul edilmiş bir yargıdır. Genel anlamda bakıldığı zaman yoksulların kendilerine özgü bir hayat tarzı geliştirdiği görülmektedir. Yoksul bireylerin olumsuz çevre şartlarında yaşamaları ve sağlıksız beslenmeleri bireylerin toplumdan dışlanmasına neden olur. Bu yaşam biçimini yaşayan yoksulların suça meyilleri daha fazla olmaktadır. Yoksulluk ile suç arasındaki ilişkiye bakıldığında bireyin psikolojisi de dikkate alınmalıdır. Çünkü yoksulluk içerisinde yaşayan bireyin agresif olup en ufak bir tartışma da karşısındakine saldırma eğilimi zengin olan bireylerden daha fazladır. Diğer bir ifadeyle, yoksulluk içerisinde yaşayan bireylerin geçim zorluğu çekmeleri bireylerde ruhsal ve zihinsel sorunlara sebep olduğu ve bu durumun bireylerin suç işleme potansiyelini arttırdığını söyleyebiliriz (Kızmaz, 2003, s. 290).

1.6.9. Şiddet

Şiddet kavramı, insan ve hayvanlara korkutma ve sindirme amacıyla uygulanan fiziksel ve ruhsal baskı ve güçtür. Bir ülkenin sosyo-ekonomik düzeyi şiddetin oluşmasında önemli bir faktördür. Özellikle az gelişmiş ülkelerde şiddete yönelim oranları daha fazladır. Az gelişmiş ve yoksul ülkelerde daha çok yaşanan yasa ihlalleri bireyin sömürüldüğü veya engellendiği hissini vermektedir. Bireylerde bu algının

olması kişiyi şiddete yöneltir. Çünkü birey bu hissiyat sonucu kendini baskı altında hisseder ve bu durum bireyin varoluş sebebine ters bir durumdur. Bu nedenle birey toplumda zamanla umutsuzluk ve karamsarlığa düşüp sosyo-ekonomik engellere çarptıkça şiddete yönelir. Örneğin yoksul bir birey temel ihtiyacı olan beslenme ihtiyacını karşılayamazsa kişi borç veya yardım isteme, dilencilik, hırsızlık veya gasp gibi davranışlara yönelebilir. Çalma ve gasp gibi davranışlar bireyi saldırgan davranışlara yöneltir. Özellikle kentlerde meydana gelen gecekondu mahallelerinde yaşayan ve sosyo-ekonomik olarak olumsuzluk yaşayan bireylerin suça ve şiddete yönelimleri daha fazladır (Cerev ve Yenihan, 2018, s.92-93).

Yoksulluğa bağlı olarak oluşan diğer bir şiddet türü de kadına yönelik şiddettir. Özellikle ataerkil ailelerde kadını yönetme ve kadına karşı yapılan ikinci sınıf müdahaleler kadına yönelik şiddeti arttıran bir unsurdur. Genellikle elde ettiği gelirle güçlü olduğunu düşünen erkek gelirini kaybettiğinde ruhsal olarak çöküntü yaşayacağından kadına ve çocuğa yönelik şiddetinde artış olacaktır. Bir toplumda işsizliğin, yoksulluğun, kayıt dışı ekonominin artması ve bireylerin temel ihtiyaçlarını bile karşılayamaz durumda olması aile içi kadına yönelik şiddeti arttırmaktadır. İşsizlik ve gelir kayıpları yaşayan erkek bu durumu erkek kimliğine karşı bir tehdit olarak düşünmekte ve ekonomik olarak güç kaybetmiş erkeğin toplumda sarsılan gücünü aile içinde kadına ve çocuğa şiddet uygulayarak kurmaya çalıştıkları görülmektedir (Aşkın ve Aşkın, 2018, s.20).

1.6.10. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Toplumda kadın ve erkeğin rol ve sorumluluklarına toplumsal cinsiyet adı verilmektedir. Toplumda kadın ve erkeğe ayrımcı yaklaşım yoksulluğu arttıran, özellikle de kadın yoksulluğunu arttıran bir faktördür. Kadının işgücü piyasasındaki konumu, eğitim olanaklarından yararlanamaması gibi göstergelere baktığımızda cinsiyet eşitsizliklerini anlayabiliriz. Kadının toplumda düşük ücretlerle ya da kayıt dışı sektörlerde çalışması, kazandığı parayı yönetmede söz hakkına sahip olamaması kadın yoksulluğuna sebep olmaktadır. Kadın yoksulluğunun en önemli sebeplerinden biri de fakir ailelerin gelecek kaygısı taşımalarından dolayı erkek çocuklarını okutup kız çocuklarını okutmamalarıdır. Kısaca toplumda kadın yoksulluğu erkek yoksulluğundan daha fazla görülmektedir (Cerev ve Yenihan, 2018, s.93-94).

Kadın ve erkek arasında toplum tarafından belirlenmiş farklı rollerin olması cinsiyet ayrımcılığına yol açmaktadır. Cinsiyet ayrımcılığı sosyal eşitsizliklere ve buna bağlı olarak da kadınların yoksullaşmasına sebep olan en büyük etkendir. Birçok toplumda kadınları daha çok yoksullaştıran, dışlayan ve boyun eğdiren toplumsal cinsiyet eşitsizliğini görebilmekteyiz. Kadınların birçok alanda haksızlığa uğramasına, erkeklerle eşit şartlarda çalışamamasına, hak ve hizmetlere erişimde erkeklere göre daha dezavantajlı konumda olmasına toplumsal cinsiyet ayrımcılığı sebep olmaktadır. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının sebep olduğu bu durum kadın yoksulluğunu arttırarak yoksulluğun şiddetinin kadınlar tarafından daha çok hissedilmesine neden olmaktadır. Bu nedenle kadın yoksulluğunu ve genel yoksulluk sorununu çözebilmek için öncelikle toplumdaki cinsiyet eşitsizliğini çözmemiz gerekmektedir (Alptekin, 2014, s. 20-22).

1.6.11. Göç

Göç kavramı, bireyin veya grubun bir yerden başka bir yere gitmesi olarak tanımlanır. Göç olgusunun ortaya çıkmasında etkili olan faktör bireyin yaşadığı yer ile göç edeceği yer arasında önemli ekonomik ve sosyal farkların bulunmasıdır. Kentlerde ekonomik ve sosyal imkanların artması, kırsal bölgenin de bu imkanlardan yoksun olması kişiyi göçe zorlayan unsurlardandır. Diğer bir ifadeyle kırsal bölgede yaşayan bireyin yoksul duruma düşmesi ve kentteki imkanlarında daha iyi olması bireyi göçe itmektedir. Kırdaki geçim sıkıntısı, eğitim ve sağlık olanaklarına ulaşımın zor olması, iş imkanlarının kısıtlı olması gibi faktörler kırdan kente göç hareketinin en temel sebeplerindendir. Yoksulluk olgusu göçe sebep olduğu gibi göç etmeyi engelleyen bir sebep de olabilir. Çünkü maddi imkan ve olanakları olan bireyler kırdan kente göç ederek kentte tutunabilecek kadar kaynağını kente aktarabilirken bu imkanlardan yoksun olan birey göç edemez veya kentte daha fazla yoksullaşabilir. Yoksulluk ve imkansızlıklardan dolayı kırdan kente göç eden bireyler bazen kentte daha fazla yoksullaşabilmektedirler. Daha fazla yoksullaşan bireyler tekrar geldikleri bölgeye, başka bir şehre veya ülkeye göç edebilmektedir. Fakat yoksullukla baş edemeyen bireyler kentte kronik yoksul olarak hayatına devam etmektedir (Oktik, 2008, 302-305).

Yoksulluk ile göç arasındaki ilişkiye bakıldığında iki tez ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri göçün kentlerde yoksulluğa neden olması durumudur. Diğeri ise yoksulluğun bireyin davranışını kısıtlamasından dolayı göçü engellemesidir. Diğer bir ifadeyle kırsal bölgelerdeki gelirin ve iş imkanlarının yetersizliği bireyleri yoksullaştırmakta bu durumda bireyin kente göç etmesine sebep olmaktadır. Kısaca yoksulluk olgusu göç etmeye teşvik etmektedir. Kentsel bölgelerde ise iş imkanlarının göçün hızına yetişememesi göçün gerisinde kalması kentsel yoksulluğu arttırmaktadır. Kente göç eden bireyler düzenli gelire sahip olacağı işlerde çalışamamaktadır. Göç eden bireyler düşük ücretli ve düzensiz işlerde çalışmakta veya işsiz kalarak yoksullaşmaktadırlar. Birinci tezin aksine ikinci teze göre, yoksulluğun göç maliyetlerinin karşılanmasını zorlaştırmasından dolayı göçe engel olmaktadır (Güneş, 2018, s. 188).

Bir ülkeye yoğun göçlerin yaşanması sonucu ülkede işgücü ucuzlar ve o ülkede yaşayanlar iş bulmakta zorluk çekmektedir. Ayrıca göç eden bireyler göç ettiği ülkelerde çeşitli ayrımcılık ve yabancı düşmanlığıyla karşılaşmaktadırlar. Ayrıca göç edenler elde ettiği gelirleri ülkelerine yolladıklarında ülkelerinin gelirlerinin artmasını sağladıkları gibi aileleriyle aile ilişkilerinin zedelenmesi gibi olumsuzluklarla karşılaşmaktadırlar. Fakat göç eden bireyler kendi ülkelerine gönderdikleri parayla ülkelerinin yoksulluğunu azaltırken göç ettikleri ülkenin de yoksulluğunun artmasına sebep olmaktadırlar. Göç edilen ülkede göçmenler ülke kaynaklarının çabuk tüketilmesine, işgücünün ucuzlamasına, işsizliğin artmasına ve bütün bunların sonucunda da yoksulluğun artmasına sebep olmaktadırlar (Koray, 2010, s. 10).

1.6.12. Tüketim Toplumunda Yoksul Olmak

Tüketim kavramı sözlük anlamı olarak tüketme işidir. Tüketim kavramının diğer anlamları ise üretimi yapılan şeylerin kullanılması, ihtiyaçların karşılanması için iktisadi varlıkların tüketilmesidir. Tüketim toplumunun ortaya çıkmasıyla insanların eski yıllarda sadece belirli gereksinimlerini karşılamak için yaptıkları harcama anlayışı değişmiştir. Medyanın reklamlar aracılığıyla mallara yönelik yaptıkları tanıtımlar insanların ihtiyacı olmayan ürünler almasına sebep olmuştur. Tüketim toplumuna göre bir toplumda moda haline gelen ürünlere ne kadar sahip olunursa o kadar mutlu olunacağı anlayışı ortaya çıkmıştır. Tüketmenin vermiş olduğu tatmin duygusu

başkalarını geçmek veya başkalarına yetişmekle mümkün olmaktadır. Tüketimin insanlarda alışkanlık oluşturması etkisinden dolayı zamanla lüks ihtiyaçlar zorunlu ihtiyaçlar haline gelmiştir. Bu durum fakir ve zengin insan için de aynı derecede geçerlidir. Zengin kesimin dayattığı tüketim anlayışı zamanla yoksul kesimde "biz bunları hak ediyoruz" düşüncesini yaratır. Böylelikle yoksul bireylerde zamanla zengin kesimin tüketim anlayışını taklit etmeye başlar. Tüketim toplumu genel olarak, yeni üretim güçlerinin oluşması ve ekonomik sisteminde desteklediği bir özgül anlayışla ortaya çıkmıştır. Lüks tüketim ürünleri de markalaşmanın önemli hale gelmesiyle yaygınlaşmıştır. Dolayısıyla toplumun her kesiminden insan lüks evlerde oturmak, lüks yerlerde yemek, lüks eşyalar kullanmak istemiştir. Lüks ürün veya hizmet alabilmenin sırrı ise "lüks marka" olarak algılanmaktan geçmektedir. Lüks üründen etkilenen tüketici için önemli olan unsur genel olarak ürünün fiyatı, ürünün markası ve satıcının markasıdır. Bir mal veya hizmetin tüketici tarafından lüks olarak nitelendirilmesi de o ürün veya hizmetin tüketiciye kendini daha özel hissettirmesi özelliğidir. Günümüz araştırmalarına göre ortaya çıkan görüş ise tüketicinin artık ürün veya hizmetten ziyade markayı satın aldığı görüşüdür (Özgüler, 2014, s.188-189).

Özellikle modernleşme, sanayileşme, kentleşme ve küreselleşme, toplumun tüketim anlayışını değiştirmiştir. Kentlerde kurulan alışveriş merkezleri, markaların yaptığı reklamlar, medya, internet alışverişlerinin hızlı olması toplumun daha fazla tüketmesine neden olmuştur. Reklamların insanların ihtiyaçları olmayan şeyleri ihtiyaçlarıymış gibi göstermesi özelliği de tüketimi arttıran temel sebeplerin başında gelmektedir. İnsanların ve toplumun yoksullaşmasının en önemli sebeplerinin başında da bu tüketim anlayışı gelmektedir. Dolayısıyla insanların sürekli ihtiyacından fazlasını alma isteği ve toplumda fazla tüketen insanları taklit etme davranışları bireyleri giderek yoksullaştırmaktadır. Elde ettiği gelirden fazlasını tüketme ihtiyacına giren birey zamanla gelirinden fazlasını harcayarak geçim sıkıntısı yaşayabilmektedir.

1.7. YOKSULLUĞUN NEDENLERİ

Yoksulluğun birden fazla sebebi bulunmaktadır. Bu sebepler genel olarak doğal afetler, savaş, iç çatışma ve terör olayları, kaynak dağılımındaki çarpıklıklar, ekonomik krizler, küresel sermaye hareketliliğindeki gelişmeler, sağlık koşullarının yetersizliği, eğitim imkanlarından mahrum kalmak, ekonomik gelişmeler, küresel

ihtiyaçların karşılanamaması, vasıfsız işgücü/emeğin yeterli düzeyde ve nitelikli olmaması gibi sebeplerdir. Doğal afetler; bir ülkede yaşanan deprem, sel ve yangınlar bireylerin hayat standartlarını etkilediğinden yoksulluğun sebeplerinden birini oluşturmaktadır. Yoksulluğun bir diğer sebebi de savaş, iç çatışma ve terör olaylarıdır. Bir ülkede savaş ve iç çatışmanın yaşanması kamu kaynaklarının ve savaş finansmanın kullanılarak sosyal harcamaların azaltılmasına, insanların sağlıklı bir şekilde hayatlarını sürdürmeleri için ihtiyaç duydukları değerleri yitirmelerine sebep olmaktadır. Ayrıca savaş dönemlerinde bireylerin daha güvenli yerlere göç etmesi de yoksulluğu arttıran bir unsurdur. Kaynak dağılımdaki çarpıklıklar da yani gelirin dengesiz olarak dağılım göstermesi de yoksulluğun sebeplerindendir. Bir ülkede yaşanan ekonomik krizler de toplumdaki bireylerin gelirlerini azaltarak yoksulluğa sebep olmaktadır. Küresel sermaye hareketliliğindeki değişmelerde yoksulluğun sebeplerinden biri olarak sayılabilir (Sarısoy ve Koç, 2010, s. 330-331).

Bir ülkede bir takım ekonomik faaliyetler sonucunda elde edilen ekonomik değerlere milli gelir denilmektedir. Bir ülkenin milli geliri ne kadar fazlayla ülke zengin sayılmaktadır. Fakat ne kadar zengin bir ülke olursa olsun orada da mutlaka fakir bireyler vardır. Çünkü herkes milli gelirden eşit miktarda pay alamaz. Büyük şehirlerde kazançların az, geçim koşullarının da ağır olmasından dolayı yoksulluk daha belirgindir. Yollarda, camilerde, sokaklarda her gün yüzlerce yaşlı sakat ve çocuk dilencilere rastlanılmaktadır. Başkalarının yardımlarıyla geçinmeye çalışan bu bireylerin yoksullaşmasına sebep kimlerdir? Bu bireylerin yoksullaşmasının sorumlusu hem kişinin kendisi hem de toplum olabilir. Kişinin tembel olması, ihmal karlığı, israfı yoksulluğa sebep olacağı gibi, toplumun kültürü, sağlık koşulları, kazancı da yoksulluğa sebep olabilir. Yoksulluğun azaltılması için devlet tarafından yoksullara çeşitli yardımlar yapılmalı çünkü yoksulluk sadece yoksul olan kişilere değil bütün topluma zarar verir (Dicleli, 1946, s. 108- 110).

Savaşların yoksulluğa etkileri de genel olarak şunlardır; savaşlar sonucu gelir ve istihdam azalırken gıda mallarının fiyatlarında artış görülür. Ayrıca savaşlar sonucu sağlık ve eğitim hizmetleriyle birlikte, su ve kanalizasyon şebekeleri hasar görerek bu hizmetlerde aksama meydana gelir. Savaşın olumsuz etkilerinin yaşandığı bir ülke temiz su kaynaklarının yetersizliği, kıtlık, sağlıksız çevre koşulları gibi sebeplerden dolayı da başta bebekler olmak üzere birçok sivil halk ölme tehlikesiyle karşı karşıya

kalmaktadır. Toplumda yaşanan kadın erkek arasındaki cinsiyet eşitsizlikleri de özellikle kadın yoksulluğunu arttıran sebeplerdendir (Can, 2017, s.1114).

Genel olarak yoksulluğa sebep olan nedenleri gelir dağılımındaki eşitsizlikler, işgücü piyasasından kaynaklanan nedenler, demografik yapıdaki değişim, enflasyon, ekonomik krizler ve bireysel nedenleri daha ayrıntılı olarak şöyle açıklayabiliriz:

1.7.1. Gelir Dağılımındaki Eşitsizlikler

Gelir dağılımı bir ekonomide belirli bir dönem içinde elde edilen gelirin bireyler, toplumdaki gruplar ve üretim faktörleri arasındaki bölüşümü olarak ifade edilmektedir. Gelir eşitsizliği kavramı ise belli bir orandaki nüfusun milli gelirden almakta olduğu pay ile aynı orandaki farklı bir nüfusun milli gelirden aldığı payın aynı olmaması durumudur. Gelir dağılımındaki eşitsizliklerin nedenleri genellikle, işsizliğin olması, nüfustaki artış, ücretler arasındaki farklılıklar, sosyal gelenek ve kurallar olarak gösterilebilir. Gelir dağılımında eşitsizliklerin olması bir ülkede yoksulluğun en önemli sebeplerinden biridir. Dünyada gelir dağılımına baktığımızda gelir dağılımı, ülkeler arasında gelir dağılımı ve ülkenin içindeki gelir dağılımı olarak ikiye ayrıldığı görülür. Yapılan araştırmalara göre küresel düzeyde olan eşitsizliklerin %60-90' ı ülkeler arasındaki eşitsizliklerden kaynaklanmakta, %10-40'ı ise ülke içindeki eşitsizliklerden kaynaklanmaktadır. İstatistiklere bakıldığında düşük gelirli ülkelerle yüksek gelirli ülkeler arasında kişi başı milli gelir arasındaki fark son 25 yıl içinde artış göstermiştir. Coğrafi olarak bakılırsa en yüksek yoksulluk oranı Sahra-altı Afrika' da, en düşük yoksulluk oranı ise gelişmiş ülkeler olan Avrupa ve Merkez Asya' da olduğu görülmektedir (Cerev ve Yenihan, 2018, s. 101- 102).

Gelir dağılımında eşitsizliklerin olduğu ülkelerde sağlıksız ve istikrarsız bir ekonomik yapısı bulunmaktadır. Toplumun bir kısmında mutsuz ruh hali, geçim sıkıntısı ve sosyal sorunlar görülmektedir. Bu durumda yaşayan toplumun büyük bir çoğunluğu sağlıksız çevre koşullarında kötü beslenme alışkanlıklarıyla yaşamaktadır. Toplumun büyük bir kısmının sağlıksız çevre şartlarında ve kötü beslenme alışkanlıklarıyla yaşaması ve geçim sıkıntısına bağlı olarak olumsuz bir ruh haline sahip olması toplumu huzursuzluğa iter. Ayrıca ülke gelirinin belirli bir kesime kayması üreticilerin bu kesime yönelik pahalı ürünler üretmesine ve diğer bireylerinde

alım gücünün düşmesine sebep olmaktadır. Sonuç itibariyle yoksulluk ve yoksulluğun etkileri geniş bir alana yayılarak kronik hale gelebilmektedir (Yalçın, 2008, s.11).

Yerleşim yerine göre, Gini oranları değerlendirilirken oranın 1'e yaklaşmış olması gelir eşitsizliğinin artmasını, 0'a yaklaşmış olması gelir eşitsizliğinin azaldığını ve 0 olması durumunda ise eşitsizliğin tamamen kalktığı gösterilir (Güloğlu ve Es, 2011, s. 3).

Bir ülkede yaşayan bireylerin milli gelirden eşit oranda pay alamaması bireyleri yoksulluğa sürükler. Çünkü ülkede bir tarafta geliri çok fazla olup lüks bir hayat yaşayan bireyler varken diğer tarafta da temel gıda ihtiyaçlarını bile karşılayamayan bireyler bulunur. Yaşanan bu gelir dağılımı adaletsizliği de gelirden büyük oranda pay alan bireylerin daha fazla tüketmesine ve gereksiz harcamalarda bulunarak toplumdaki yoksul bireylerin temel ihtiyaçları olan gereksinimlerinden bile daha fazla tüketmelerine sebep olur. Gelir dağılımı adaletsizliği bir ülkede yoksulluğun en belirgin göstergelerindendir. Yoksulluğun en temel sebeplerinden olan gelir dağılımı eşitsizliklerinin azaltılması için ülkede yaşayan bireylerin hepsine eşit oranda gelir dağıtılması gerekmektedir. Ayrıca artan oranlı vergi uygulamaları da, yani az kazanan bireylerden daha az vergi çok kazanan bireylerden de daha çok vergi alınması gelir dağılımı adaletsizliklerini azaltan bir uygulama olabilmektedir. Ayrıca zenginlerden fakirlere doğru bir gelir transferi yapılarak da gelir dağılımı eşitsizliklerini bir nebze azaltabiliriz.

1.7.2. İşgücü Piyasasından Kaynaklanan Nedenler

İşgücü piyasasının sebeplerinden olan bireylerin işsiz kalması, bazı meslek gruplarının ortadan kalkması, yarı zamanlı işlerin yaygın olması gibi sebepler yoksulluğu arttıran sebeplerin başında gelmektedir. Ayrıca çalışma isteği olmasına rağmen düzenli bir gelire ve işe sahip olamayan bireyler yeterli gelire sahip olamadığı için yoksul duruma düşebilmektedirler. Bir toplumda kişilerin uzun süre işsiz kalması, eğitim düzeylerinin düşüklüğü, işsizlere sosyal yardımlarda bulunulmaması, toplumda dayanışmanın olmaması gibi durumlar toplumdaki yoksulluk riskini arttırmaktadır. Kayıt dışı çalışanlar, geçici ve sosyal güvencesiz çalışanlar da yoksulluk riskiyle karşı karşıyadırlar (Cerev ve Yenihan, 2018, s. 102- 103).

Kısaca bir ülkede yoğun düzeyde işsizlik ve yoksulluğun yaşanması bireyleri kayıt dışı sektörlerde, sosyal güvencesiz ve korumasız bir şekilde çalışmaya iter. Kayıt dışı sektörlerde çalışan bireylerin vergi kaçakçılığı da yapma ihtimali fazla olduğundan bu bireyler ülke ekonomisine zarar vererek ekonomiyi olumsuz etkiler. Kayıt dışı sektörde çalışama sonucu yapılan vergi kaçakçılığın yapılması ülkede milli gelirin azalmasına neden olarak ve bireylere mal ve hizmetlerin temininde aksamalara yol açar. Buda ülkeyi ve ülkede yaşayan bireyleri yoksulluğa sürükleyen nedenlerdendir.

Yoksulluğu arttıran bir neden de günümüzde nüfusun büyük kısmının geçimini ücretle sağlamasından dolayı ücretlerin düşüklüğüdür (Güloğlu ve Es, 2011, s. 3). Düşük ücretlerle çalışan birey kendini ve sorumlu olduğu bireylerin geçimini yapmakta zorlanır. Elde ettiği düşük ücretin temel gıda ihtiyaçlarını bile karşılamaya yetmemesi bireyi yoksulluğa sürükler.

İş gücü piyasası ile yoksulluk arasındaki ilişki, işgücüne katılamayanlar, çalışmalarına rağmen yoksul durumda olanlar ve işsizler olarak sınıflandırılmaktadır. İşsizlik ile yoksulluk arasındaki ilişki yoksulluğun durumuna göre değişmektedir. Bazı ülkelerde bireyler çalışmak istedikleri iş konusunda seçici davranırken bazı ülkelerde iş aradığı halde iş bulamayan veya ekonomik kriz sonucu işini tamamen kaybeden bireyler bulunmaktadır. İş konusunda seçici davranan, iş aradığı halde iş bulamayan ve aniden işini kaybeden bireyin yoksulluğa sürüklenmesi de kaçınılmaz hale gelmektedir (Türk ve Ünlü, 2016, s.94).

Uluslararasında rekabetin artmasıyla işgücü piyasasında meydana gelen yeniden yapılanma işgücünün ülkeler arasında dolaşımında kolaylıklar meydana gelmiştir. Bazı ülkelerde istihdam imkanlarının daralmasıyla çoğu işçi işini kaybetmiştir. Sektörde yarı zamanlı çalışma şeklinde kavramların ortaya çıkması ve bu işçilerin büyük bir çoğunluğunun hizmet sektörüne yönelmesi istihdam yapısında meydana gelen yeniliğin önemli olduğunu göstermektedir. Düzenli ve yüksek ücretli işlerden düşük ücretli hizmet sektörlü işlere geçişin olması niteliksiz ve yarı zamanlı iş alanlarının artmasına neden olmuştur. Niteliksiz, yarı zamanlı ve geçici işlerde çalışan kesimin artması da yoksulluğu beraberinde getirmektedir (Arslan ve Aztimur,2018, s. 157).

1.7.3. Demografik Yapıdaki Değişim

Bir ülkede nüfusun hızlı bir şekilde artması, ülkeye göçlerin yaşanması ve hane halkında fertlerin sayısının artması ülkenin demografik yapısını etkileyerek kişi başına düşen gelir miktarını azaltmaktadır. Kişi başı gelir miktarının azalması da yoksulluğa sebep olan faktörlerin başında gelmektedir. Hızlı nüfus artışı ülkenin refah seviyesini düşürerek bireylerin doğal kaynaklara erişiminin sınırlanmasına ve ülkenin yoksullaşmasına sebep olmaktadır. Bir toplumda hane halkındaki birey sayısı arttıkça yoksulluk riski de artmaktadır. Özellikle evi tek bireyin yönetmesi veya aileyi yöneten kişinin yaşlı veya kadın olması durumunda hanenin yoksullaşma riski de yüksektir. Ayrıca kırdan kente yaşanan göç hareketleri de bir ülkede hızlı nüfus artışına sebep olarak o ülkede yoksulluğu ve işsizliği arttırmaktadır. Göçün en temel sebebi de ekonomik yetersizliktir. Ekonomik sebeplerden dolayı kırdan kente göç eden bireyler kentler de kayıt dışı sektörlerde ve güvencesiz olarak çalışmaktadırlar. Bütün bu sebeplerden dolayı ve bireyin kentsel şartlara ayak uyduramaması yoksulluk riskini arttıran sebeplerdendir (Cerev ve Yenihan, 2018, s. 104- 105).

Bir toplumda nüfusun gereğinden fazla artması bireyin toplam milli gelirden aldıkları payın azalmasına neden olan bir durumdur. Bu nedenle ülkede ekonomik büyümeyle nüfus artışı paralel bir şekilde artış göstermezse artan nüfusun ihtiyaçlarının karşılanamaması durumu ortaya çıkar. İhtiyaçlarının yeterince karşılanamadığı nüfusun yoksullaşması da kaçınılmazdır. Aynı zamanda nüfusun hızlı bir şekilde artması devletin temel kaynaklarının bireylere yetmemesine neden olarak olumsuz çevre şartlarının oluşmasına da neden olmaktadır (Arslan ve Aztimur, 2018, s. 162).

Artan nüfusa bağlı olarak yaşanan bu sebepler ülkenin bireylere yeterli hizmeti sunmasını, çeşitli imkan ve kolaylıklar sağlamasını engellemektedir. Örneğin nüfusu fazla olan bir ülkede devletin sunduğu sağlık ve eğitim hizmetlerinden bireylerin yeterli düzeyde yararlanması zorlaşmakta bu durum hizmetlerin kalitesinin düşmesine sebep olmaktadır. Mal ve hizmetlerden yeteri kadar faydalanamayan bireyin de yoksulluk sorunu ile karşı karşıya kalmaları muhtemeldir.

1.7.4. Enflasyon

Fiyatlar genel düzeyinin sürekli artması sebebiyle paranın değerinin düşmesi ve tüketicilerin de satın alma güçlerinin azalması enflasyon olarak tanımlanmaktadır. Enflasyon durumunda sadece tek bir malın değil genel olarak bütün fiyatlarda bir artış gözlenir. Enflasyon sonucu sabit bir gelir elde eden bireylerin satın alma güçleri azalarak refah seviyeleri düşmekte bu da büyük oranda yoksulluk yaşanmasına sebep olmaktadır. Enflasyon oranlarının yüksek olduğu bir ekonomide gelirinin tamamını tüketime harcayan ve ihtiyaçlarının tamamını karşılayamayan bireyler giderek yoksullaşırlar. Enflasyon yoksulları daha yoksul zenginleri de daha çok zenginleştiren bir durumdur (Cerev ve Yenihan, 2018, s. 105- 106).

Enflasyon ayrıca bireyin belli bir miktar parayla önceli yıllarda aldığı mal ve hizmetleri enflasyonun yaşandığı yıllarda aynı mal ve hizmeti alamamasına neden olan bir durumdur. Yani paranın değeri düştüğünden birey elindeki parayla daha az mal ve hizmet alabilir. Ayrıca fiyatların artması bireylerin ihtiyacı olan şeyleri alamamasına ve bu nedenle de yoksulluğa sürüklenmesine neden olur. Bir ülkede enflasyonun yaşanması bireyleri ayrıca ihtiyacı olan mal ve hizmetleri alamamasından dolayı umutsuzluk ve çaresizliğe sürüklemektedir. Umutsuz ve çaresizliğe sürüklenen bireylerin ihtiyaçlarını karşılayabilmesi ve daha fazla kazanmak istemesi düşüncesi bireyi kayıt dışı sektörlerde çalışmaya veya suç işlemeye kadar yöneltebilir. Bu da ülkenin refahı, huzuru ve ekonomisi için olumsuz bir durumdur.

1.7.5. Ekonomik Krizler

Ülke, bölge veya küresel boyutta yaşanan ekonomik krizler, mal, hizmet veya üretim faktörlerinde miktarlarda veya fiyatlarda dalgalanmaların yaşanması durumu olarak ifade edilebilir. Ekonomik krizlerin üretim ve yatırımda azalma meydana getirmesi yoksulluğu tetikleyici özellikler göstermektedir. Ekonomik kriz süreci sağlık, eğitim ve sosyal yardımla ilgili kalemlerde kısıntılar yaratarak bütçe harcamalarını ve miktarını etkileyerek yoksulluğu ve gelir dağılımı eşitsizliklerini arttırmaktadır. Ekonomik krizin etkileri yoksullar veya yoksulluk sınırında yaşayan bireyleri için daha derindir. Ekonomik krizler sonucu mal ve hizmetlere olan talep azalır, üretim düşer, iş yerlerinin kapanması ve işçi çıkarması ile de işsizlik artar. İşsizliğin artması da toplumda bireylerin yoksullaşmasına sebep olur. Ekonomik kriz

dönemlerinde iktisadi faaliyetlerin azalması sonucu emeğe dayalı elde edilen gelirler azalarak yoksul kesimin ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatları azalmaktadır. Ayrıca ekonomik krizler sonucu yoksullar yoksulluktan kurtulma yeteneğini de kaybetmektedirler. İşsiz yoksulların ekonomik kriz dönemlerinde sosyal koruma ve güvenceye sahip olmamaları, işsizlik ödeneğinin yetersizliği nedeniyle yoksulluğu daha fazla hissetmelerine neden olmaktadır (Cerev ve Yenihan, 2018, s. 106- 107). Ülkede yaşanan ekonomik krizler ülkenin toplumsal düzenini, refahını ve huzurunu bozarak bireylerin yoksulluklarını daha çok arttırmaktadır.

Ekonomik krizler hem yoksul bireyleri hem de yoksul olmayan bireyleri etkilemektedir. Fakat yoksul durumda olan bireyler ekonomik krizin etkilerini daha fazla hissederler. Ekonomik kriz dönemlerinde yoksul bireylerin kendilerini sosyal güvence altına alacak kadar tasarruf etme imkanları bulunmadığından ekonomik kriz dönemleri yoksul bireyleri daha çok etkiler (Bilge, 2009, s. 127).

Ekonomik krizler yaşandığı dönemde birçok olumsuzluğa sebep olmaktadır. Ülkede çalışan ve çalışamayan kesimde geçim sıkıntısı oluşturduğu için toplumsal huzurun ve düzenin bozulmasına neden olmaktadır. Ayrıca bir ülkede ekonomik krizin yaşanması milli geliri azaltarak yoksulluğun artmasına neden olmaktadır. Özellikle büyük çapta yaşanan ekonomik krizler sonucunda ülkede beşeri, mali ve fiziki sermayede duraklama yaşanmaktadır. Bu durum ülkenin ekonomisi ve toplumsal refahı açısından birçok olumsuzluğu beraberinde getirmektedir. Bir ülkede beşeri ve fiziki sermayedeki duraklama veya yaşanan kayıplar ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyerek toplumda yoksul bireylerin sayısının artmasına neden olmaktadır (Yalçın, 2008, s. 9-10).

1.7.6. Bireysel Nedenler

Yoksulluğun başlıca bireysel nedenleri eğitim ve cinsiyettir. Yoksulluğun nedenlerinden olan toplumsal cinsiyet kavramı, toplumda kadın ve erkeğe toplumun yüklediği anlamdır. Kadınlar genellikle ev işleriyle uğraştıklarından iş hayatına atılma, yaptıkları işi sürdürme ve eğitim alma gibi haklardan mahrum kalarak yoksullaşmaktadır. Ayrıca çalışma hayatında bazı işleri sadece kadınların veya erkeklerin yapması gerektiği düşüncesi cinsiyete dayalı iş bölümünü ortaya çıkararak çeşitli eşitsizliklere sebep olmaktadır. Kadınların erkeklerden daha az gelir elde etmesi

ve düzenli işlerde çalışamaması kadınların yoksullaşmasına neden olur. Dolayısıyla toplumda cinsiyet ayrımcılıkları, ayrımcılık yapılan cinsiyetin eğitim imkanlarına ve ekonomik kaynaklara ulaşımını engelleyerek yoksulluk riskini arttırmaktadır. Ayrıca bireylerin eğitim seviyeleri de yoksulluk riskini oluşturma konusunda önemli bir faktördür. Eğitim seviyesinin artması yoksulluğu büyük oranda azaltmaktadır. Herhangi bir ayrım olmadan toplumdaki bütün bireyler eğitim olanaklarından yararlanmalıdır. Buna eğitimde fırsat eşitliği denmektedir. Eğitimde fırsat eşitliği yoksul bireylerinde eğitim imkanlarından yararlanmasını sağlar. Çünkü çoğu yoksul aile maddi imkansızlıklardan dolayı eğitim imkanlarından yararlanamamaktadır. Yoksul aileler temel gereksinimlerini karşılamakta eğitime yeterli miktarda para ayıramamaktadırlar. Eğitimde fırsat eşitliği bu sorunu da ortadan kaldırmaktadır. Eğitim seviyesinin yüksek olması işgücündeki niteliği arttırarak bireylerin iş bulma sürecini hızlandırmaktadır. İşsizlik oranı az olan toplumda da yoksulluk riski en aza iner. Bu nedenle eğitim seviyesinin de yoksulluğu azaltmadaki etkisi yadsınamaz (Cerev ve Yenihan, 2018, s. 109- 110).

Eğitimin hem bireysel hem de toplumsal gelişmeye katkısı oldukça fazladır. Bir ülkede gelir dağılımında dengenin sağlanması ve yoksullukla mücadele de eğitim çok önemli bir unsuru oluşturmaktadır. Çünkü eğitim bireyin gelirinin artmasına ve ulusal düzeyde ekonominin büyümesine yardımcı olur. Eğitimin bireye daha çok kazanç sağlaması, bireyin topluma katılımının sağlanması ve karşılaştığı risklerle daha kolay baş edebilmesini sağlaması gibi fonksiyonları bulunmaktadır (Alpaydın, 2008, s. 50-51).

1.7.7. Dış Etmenler

Şoklar, ayrımcılık ve yerleşim yerinin özellikleri de yoksulluğa neden olan dış etmenlerdendir.

1.7.7.1. Şoklar

Şok olarak nitelendirilen olaylar genellikle ani olarak gelişen olumsuz olaylardır. Şoklar genellikle ekonomik faktörlerden kaynaklandığı gibi ailenin geçimini sağlayan babanın ani ölümü, boşanma, hastalık veya sakatlanmasından dolayı evin geçimini sağlayamayacak duruma gelmesi gibi nedenlerden de kaynaklanabilir. Bu durumda kadın büyük bir yoksulluk şoku ile karşı karşıya

kalmaktadır (Özgüler, 2014, s.160). Ayrıca yaşadığı olumsuzluğa kadar herhangi bir işte çalışmayan kadın evin geçimini sağlayacak işe ve tecrübeye sahip olmadığından geçim sıkıntısı çekmektedir. Zaman içinde yeterli düzeyde gelir elde edebileceği bir iş bulamayan birey yaşadığı olumsuzluklar sonucu yoksullaşmaktadır.

Geçimini tarımdan sağlayan bireyin veya hane halkının şiddetli bir kuraklık veya doğal afet sonucu gelirini kaybetmesi de şok olarak nitelendirilmektedir. Bireyin beklenmedik şekilde yaşadığı bu şok bireyin gelir kaynağının yok olmasına ve yoksullaşmasına sebep olacaktır (Türk ve Ünlü, 2016, s.95).

1.7.7.2. Ayrımcılık

Bir toplumda bazı bireylerin ayrımcılık görmesi bu bireylerin yoksulluklarını daha kötü bir hale getirmektedir. Özellikle bazı bireylerin ırkından, milletinden veya cinsiyetinden dolayı toplumdan dışlanarak ayrımcılığa uğraması bireyi yoksulluğa sürükleyen en önemli sebeplerdendir (Özgüler, 2014, s.160). Yaşadığı ülkede ırkından, milletinde veya cinsiyetinden dolayı toplumdan dışlanan ve iş bulamayan birey geçimini sağlayacak gelirden mahrum kalarak yoksullaşır.

Geçmiş tarihe baktığımızda ABD' de Siyah Amerikalıların yoksulluk oranlarının fazla olması, kölelikten kurtulan siyah Amerikalıların mal ve mülk sahibi olmalarına izin verilmemesi bu durumun en gerçek kanıtıdır. ABD' de siyah Amerikalıların işsizlik oranlarının beyaz Amerikalılara oranla yüksek olması ve 1970 yılından sora beyaz Amerikalılarla siyah Amerikalılar arasında ücret eşitsizliklerinin olması ırk ayrımının olduğunun diğer bir kanıtıdır. Yoksulluğa sebep olan diğer bir ayrımcılıkta cinsiyet eşitsizlikleridir. Kadın hakları konusunda en gelişmiş ülke olan Avrupa Birliğinde bile kadınların iş sektöründe çeşitli ayrımcılıklara maruz kaldığı görülür. Kadınların işgücü piyasasında sosyal güvencesi olmadan ve düşük ücretlerle çalıştırılması cinsiyet eşitsizliklerin en önemli kanıtıdır. Ayrıca kadınların eğitim imkanlarının kısıtlı olması erkeklere oranla daha az eğitim görmeleri ve bunun sonucu olarak işgücü piyasasında niteliksiz ve ağır işlerde düşük ücretle çalışmaları da ayrımcılığa örnek olarak gösterilebilir (Şenses, 2017, s. 173-175).

1.7.7.3. Yerleşim Yeri

Ülke içinde bazı bölge veya yerleşim yoksulluk oranı fazla olabilmektedir. Bazı bölge veya yerleşim yerlerinde yoksulluk oranlarının fazla olmasının nedenleri genel olarak o bölgenin iklimsel özellikleri, doğal koşulları, konut ve iş imkanları, kamu hizmetlerinin kalitesi miktarı, alt yapı gibi unsurlar etkili olabilir. Günümüzde çoğu ülkede bazı bölge veya yerleşim yerlerinde yoksulluk oranlarının çok yüksek olduğu görülmektedir. İklim şartlarının kötü olduğu, iş imkanlarının kısıtlı olduğu, alt yapı imkanlarının yetersiz olduğu, suç oranlarının fazla olduğu, birçok göçmenin bir arada yaşadığı, doğal kaynaklara erişimin kısıtlı olduğu bölgelerde veya yerleşim yerlerinde yoksulluk oranları daha fazla görülmektedir (Arslan ve Aztimur, 2018, s. 164).

Toplumda insanların yaşadığı fiziksel çevre de yoksullukla ilişkili bir etmendir. Ülkede bazı bölgeler yoksulluğun daha fazla olduğu bölgeleri oluşturabilir. Yoksulluğun bazı bölgelerde oluşması ve yoksul insanların çoğunun da bu bölgelerde yaşama eğilimi göstermeleri yoksulluğa neden olan birkaç etmenle birden baş etmeye çalışmalarına yol açarak yoksulluktan kurtulmalarını zorlaştırmaktadır. Sanayileşmiş ülkelerde olumsuz doğa koşullarının yaşanması, altyapı imkanlarının yetersiz olması, nüfusun ve suç oranlarının fazla olması gibi olumsuzlukların bir arada yaşandığı yerleşim yerlerinde yoksulluk oranlarının da en fazla olduğu görülür (Şenses, 2017, s. 179-180).

Bazı ülkelerdeki yerleşim yerleri doğal koşullardan, altyapı, konut veya iş imkanlarından dolayı çeşitli olumsuz özelliklere sahiptir. Bu olumsuz özelliklere sahip yerleşim yerlerinde yaşayan bireylerin yoksulluğunun sebepleri de bu olumsuz şartlar olabilmektedir (Özgüler, 2014, s.160). Doğal afetlerden veya iklimden dolayı tahrip olan konut veya iş yerleri olumsuz yaşam koşullarıyla karşı karşıya kaldığından yoksulluk riskleri artar. Yerleşim yerinin özelliğinden dolayı sağlıklı bir çevre koşullarında yaşayamayan birey zamanla yoksulluk riskiyle karşılaşır.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE YOKSULLUK BOYUTLARI VE MÜCADELE POLİTİKALARI

2.1. DÜNYA'DA YOKSULLUK VE MÜCADELE POLİTİKALARI

2.1.1. Dünya' da Yoksulluğun Boyutları

Yoksulluk olgusu dünya da sadece az gelişmiş ülkelerde değil gelişmiş ülkelerde de yaşanmaktadır. Yoksulluğun yaşanmasıyla beraber ülkeler arasındaki eşitsizliklerde giderek artmıştır. Genel olarak yoksulluğun fazla olduğu ülkeler yoksulluğun az olduğu ülkelere göre daha yavaş büyüdüğü için ülkeler arasındaki gelir farkı da giderek uçurum haline gelmiştir. 1960'ta en zengin olan 20 ülkenin geliri, en fakir 20 ülkenin gelirinden 18 kat fazlayken, 1995 yılında bu oran 37 ile ikiye katlanmıştır. İnsanlığın dörtte birini oluşturan sanayileşmiş kesimin elinde dünya zenginliğinin % 85'i bulunmaktadır. Günde açlık ve açlığın sebep olduğu yan etkilerden ölen insan sayısı 100 bin civarındadır. Sadece 2000 yılında bu sebeple ölenlerin sayısı 36 milyon kişidir. Her 6 dakikada bir gerekli A vitaminini alamadığı için bir insan kör olmakta, 6,2 milyar insanın 826 milyonu sürekli olarak yetersiz beslenmekten kronik açlık yaşamaktadır. Temiz ve sağlıklı suya ulaşamayan insan sayısı 1 milyardır. Senede 4 milyon insan ishalden ölmekte, 1,1 milyon Afrikalı çocuğa HIV virüsü bulaşmaktadır. Avrupa ile Afrika kıtalarının insan ömrüne baktığımızda ortalama olarak aralarında 25 yıl fark bulunmaktadır. Yani Avrupa' da insanlar daha uzun yaşamakta Afrika'daki insanlarda fakirlikten ve sağlıksız yaşam koşullarından daha erken ölmektedir. ABD ve AB ülkelerinde 1 senede sadece parfümlere harcanan parayla bütün dünyanın yoksulluk sorununun giderilebileceği söylenmektedir. Bütün bu gerçeklere bakıldığında yoksulluk sorunun ne kadar ciddi boyutlarda olduğu görülebilir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s. 64-65).

Dünya bankası yoksullukla ilgili yaptığı çalışmalar sonucunda bazı tahminlere ulaşmıştır. Bu tahminlere göre dünya üzerinde 1 milyardan fazla insan yoksulluk içerisinde yaşamaktadır. Dünya nüfusunun yaklaşık dörtte biri evsiz ve kötü çevre şartlarında hayatını sürdürmektedir. Bir günde sağlıksız beslenme ve kötü çevre şartlarına bağlı olarak oluşan hastalıklardan ölen insan sayısı 50.000'dir ve bunların büyük çoğunluğu çocuklardan oluşmaktadır. Dünya'da yaklaşık olarak 100 milyon

insan evsizdir ve bunlar sokaklarda, köprülerin altında ve tarlalarda yatarlar. Latin Amerika'da sokaklarda hayatını sürdürenlerin sayısı 20 milyon olduğu bilinmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde nüfusun yaklaşık olarak % 50' si gecekondularda hayatını sürdürmektedir. Bu oran bazı ülkelerde %75-80' e kadar çıkabilmektedir. Sadece bu öngörülere bakılarak bile yoksulluğun ne kadar ciddi boyutlara ulaştığını görebiliriz (Bostanoğlu, 1992, s. 148).

Günümüzde ülkeler arasında gelir eşitsizlikleri olduğu gibi ülkelerin kendi içinde de gelir eşitsizlikleri giderek artmaktadır. Dünyanın Kuzey ülkeleri ile Güney ülkeleri arasında bu gelir eşitsizliği daha fazla görülmektedir. 1990'da en zengin 20 ülkenin geliri en yoksul 20 ülkenin gelirinden 18 kat fazlayken, 1995'de 37 kat fazla artmıştır. Bu durum son 40 sene içinde ülkeler arasındaki gelir eşitsizliğinin hızlı bir şekilde arttığını göstermektedir. Dünya genelinde ülkeler arasında gelir eşitsizliğinin olması bireyler arasında da gelir eşitsizliğinin olduğunu göstermektedir (Kızıler, 2016, s. 82).

Dünyadaki ülkeleri birbiriyle yoksulluk bakımından karşılaştırmak doğru değildir. Ülkeleri gelişmişlik düzeylerine göre karşılaştırmak gerekmektedir. Bu nedenle ülkeler yüksek, orta ve düşük gelirli ülkeler şeklinde üç şekilde sınıflandırılabilir. New York'ta yaşayan orta sınıf bir aile ile Türkiye'de yaşayan orta sınıf bir aile karşılaştırıldığında New York'ta yaşayan orta sınıf ailenin Türkiye'de yaşayan orta sınıf aileye daha zengin olduğu görülebilir. Bunun nedeni ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin farklı olmasıdır. Ülkelerin kendi içinde yaptığı zengin fakir değerlendirmelerinde bile farklılıklar görülebilmektedir (Özdemir, 2014, s. 25).

Dünya üzerinde yoksulluğun boyutlarının istatistiksel veriler şunlardır:

Bangladeş'te günlük 1 doların altında bir geliri olan nüfusun oranı yüzde 30, günde 2 dolardan daha az bir geliri olan nüfusun oranı da yüzde 79'dur. Burkina Faso'da günlük 1 doların altında gelir elde eden nüfus yüzde 61 olarak tahmin edilmektedir. Günde 2 dolardan az gelir elde eden nüfusun oranı da yüzde 86 olarak tahmin edilmektedir. Afrika Cumhuriyetinde nüfusun yüzde 66.6'sı günlük 1 dolardan az bir gelirle yaşamını idame ettirmeye çalışmaktadır. Bu ülkede günlük 2 dolardan daha az bir gelir elde den nüfusun oranı da yüzde 84'tür. Zambiya'da ise gelir yoksulluğu oldukça fazladır. Bu ülkede nüfusun yüzde 72,6'sı 1 dolardan daha az bir

gelir elde etmektedir. Nüfusun yüzde 91,7'si de 2 dolardan daha az bir gelirle hayatını sürdürmektedir. Ülkelere gelişmişlik özelliklerine göre bakıldığında düşük, orta ve yüksek gelirli ülkeler olarak sınıflandırılır. Bugün Paris'te yaşayan orta gelirli bir aile, Güneybatı Asya'nın kırsal bölgesinde yaşayan bir aileye kıyasla yüz kat daha fazla gelir elde etmektedir. Filipin de yaşayan bir çiftçi ise, New York'ta yaşayan bir avukatın bir yılda elde ettiği gelire ancak iki senede yetişebiliyor. Diğer taraftan Amerikalılar lokantalarda ve marketlerde 30 milyon dolar harcıyor ise, ortada çok büyük bir gelir eşitsizliği var demektir. Dünya üzerinde yoksullaşmanın yoğun olduğu ülkeler Güney Asya ve Güney Sahra olduğu görülmektedir. Yoksulluk oranları bakımından Güney Sahra ülkeleri Güney Sahra bölgelerini geçmektedir. Bu ülkelerde her iki kişiden biri yoksuldur. Bunun yanında 1998'de yoksulların %30'unun kaldığı Doğu Asya ve Pasifik ile Latin Amerika ülkelerinde yoksullaşma oranı yaklaşık olarak %15 civarında olduğu görülür. Genel olarak bakıldığında, kırsal yoksulluğun Asya'da, kentsel yoksulluğun da Latin Amerika'da en yüksek olduğu söylenebilir (Es ve Güloğlu, 2004, s. 83).

Dünyada yaşayan inşaların %10'u toplam mal ve hizmetlerin % 70'ini üreterek dünya gelirinin % 70'ine sahip olmaktadır. Diğer yandan da dünya nüfusunun yarısı günlük 2 dolarlık yoksulluk sınırının altında hayatını sürdürmektedir. Bu nüfusun beşte biri de günlük 1 dolarlık yoksulluk sınırı altında yaşar. Zengin ve fakir ülkelerdeki çocuk ölüm oranlarına bakıldığında ise zengin ülkelerde 100 çocuktan 1'inin beş yaşına kadar yaşamadığı, fakir ülkelerde de 100 çocuktan 5'ten fazlası beş yaşına kadar yaşamamaktadır. Zengin ülkelerde yetersiz beslenen çocuk oranı %5 iken fakir ülkelerde yetersiz beslenen çocuk oranı %50'dir (Yaşar ve Taşar, 2019, s. 130).

Dünya üzerindeki bireylerin iyi bir eğitim ve sağlık hizmetleri almalarından ziyade temel ihtiyaçlarını bile karşılamaları için koşullar gittikçe kötüleşmektedir. Bununla ilgili temel göstergeler mutlak yoksulluk ve göreli yoksulluktur. Bireyin temel ihtiyaçlarını bile karşılayacak gelirinin olmaması ve açlık sınırının altında yaşayan birey olarak tanımlanan kavram mutlak yoksulluktur. Bireyin açlık sınırının biraz üzerinde yaşaması ve toplumdaki hizmetlerden en az seviyede yararlanan yoksulluk sınırının altında yaşayan bireyler içinde göreli yoksulluk kavramı kullanılmaktadır. Günlük gelir miktarı ise bu iki yoksul grubunu birbirinden ayıran evrensel bir ölçüttür. Mutlak yoksulluğun üst sınırı günlük 1 dolarken, göreli

yoksulluğun üst sınırı ise günlük 2 dolardır. Mutlak yoksulluk yaşayanların sayısı son çeyrek yüzyılda azalmakta ve göreli yoksulluğa kaymaktadır (Kunduracı, 2016, s. 97-98).

Aşağıdaki tablolarda Dünya Bankası'nın belirlediği günlük 1.25 dolardan daha az gelirle dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan yoksul nüfus sayısal ve oransal olarak gösterilmektedir.

Tablo 1: Dünya'da Bazı Bölgeler İtibariyle Günlük 1,25 Dolardan Az Gelire Sahip Yoksul Nüfus Oranları % (1990-2020)

Bölge	**1990**	**2005**	**2015**	**2020**
D.Asya&Pasifik	837	317	120	83
Avrupa&Merkezi Asya	638	208	70	56
(Sadece Çin'de)	9	16	7	5
Latin Amerika&Karahipler	50	45	30	27
Orta Doğu&Kuzey Afrika	10	11	6	6
Güney Asya	579	595	388	352
(Sadece Hindistan'da)	435	456	295	268
Alt Sahra Afrikası	296	387	366	352
Toplam	**1,817**	**1,371**	**918**	**826**

Kaynak: Yunus Taş ve Selami Özcan, Türkiye'de ve Dünya'da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma, Yalova, 2012, ss. 425.

Tablo 1'e baktığımızda ülkeler itibariyle günde 1,25 dolardan az yaşayan insan oranında azalma olduğu görülmektedir. Günlük 1 doların altında gelirle hayatını sürdüren yoksul anlamına gelen mutlak yoksul oranında bu durumda azalma görüleceği tahmin edilmektedir.

Tablo 2: 1990 ile 2020 Yılları Arasında Dünya'nın Çeşitli Bölgelerinde Bulunan Yoksulluk Oranları (%)

Bölge	1990	2005	2015	2020
D.Asya&Pasifik	54,7	16,8	5,9	4,0
Avrupa&Merkezi Asya	60,2	15,9	5,1	4,0
(Çin)	2,0	3,7	1,7	1,2
Latin Amerika&Karahipler	11,3	8,2	5,0	4,3
Orta Doğu&Kuzey Afrika	4,3	3,6	1,8	1,5
Güney Asya	51,7	40,3	22,8	19,4
(Hindistan)	51,3	42,6	23,6	20,3
Alt Sahra Afrikası	57,6	50,9	38,0	32,8
Toplam(Ortalama)	**41,7**	**25,2**	**15,0**	**12,8**

Kaynak: Yunus Taş ve Selami Özcan, Türkiye' de ve Dünya'da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma, Yalova, 2012, ss. 425.

Tablo 2'deki yoksulluk oranlarına baktığımızda ise Örneğin D. Asya&Pasifik'te %54,7 olan yoksulluk oranının 2020 yılında %4,0'a düşeceği tahmin edilmektedir. Dünya geneline bakıldığında ülkelerde yaşanan yoksulluk oranlarının 1990 ile 2020 arasında giderek azalacağı düşünülmektedir. Yoksulluk oranlarındaki azalmayı etkileyen en önemli unsur ülkelerin yoksullukla mücadelede uyguladıkları politikalar ve mücadele yöntemlerinin başarısı olacaktır.

2.1.2. Dünya'da Yoksullukla Mücadele Politikaları

Yoksulluğu önlemek, ortadan kaldırmak veya azaltmak için yoksullukla mücadele kavramı kullanılmaktadır. Yoksullukla mücadelede amaç yoksulluğun ve yoksulluğun sebep olduğu olumsuzlukların nesilden nesle aktarılmasını önlemek ve gelirin eşit bölüşülmesini sağlamaktır. Yoksullukla mücadelede her ülkenin yöntem ve uygulamaları farklıdır. Bazı ülkeler yoksullukla mücadelede çeşitli politikalar uygulanmış, bazı ülkelerde yoksullukla mücadele Sivil Toplum Kuruluşlarına devredilmiş, bazı ülkelerde ise Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programına devredilmiştir. Yoksullukla mücadelede bütün dünya ülkelerinin yapması gereken en önemli uygulama gelir dağılımında eşitliği sağlamaktır. Gelirin toplumdaki bireylere eşit bir şekilde bölüşümü sağlanarak ekonomik düzen sağlanmalıdır. Çünkü gelir dağılımının eşit bir şekilde dağıtılmadığı bir ülkede yoksullukla mücadeleden söz edilemez (Daşlı, 2018, s. 465).

Yoksullukla mücadele edilmesi bireyin insanca bir hayat sürmesi ve toplumsal sorunların azalması için oldukça önemlidir. Yoksullukla mücadelede dolaylı mücadele yaklaşımı, dolaysız mücadele yaklaşımı ve radikal reform yaklaşımı olarak üç yaklaşım bulunmaktadır. Radikal reform yaklaşımı diğer mücadele yaklaşımlarından farklı olarak yoksul bölgedeki bireylerin refah seviyelerini arttırmayı amaçlamaktadırlar. Yoksullara yönelik olarak istihdamı, eğitim ve sağlık hizmetlerini, ulaşım ve içme suyu sağlama imkanlarını arttırmak bu amaçlar arasındadır. Dolaylı mücadele yaklaşımına göre ülke genelinde ekonomik büyümenin sağlanarak yoksulluğun azaltılacağı düşünülür. Dolaysız mücadele yaklaşımına göre ise yoksul bireylerin temel ihtiyaçları karşılanarak sağlık eğitim ve barınma imkanları sağlanarak bireyin refah seviyesinin arttırılması sağlanmalıdır. Dünya geneline bakıldığında devletlerin uyguladıkları yaklaşım zaman zaman değişikliğe uğramıştır. 2. Dünya Savaşından sonra 1980 yılına kadar yoksullukla mücadele yaklaşımı olarak doğrudan mücadele yaklaşımı uygulanırken, küreselleşme ile beraber ekonomik büyümeyi sağlamayı hedefleyen dolaylı mücadele yaklaşımı uygulanmaya başlanmıştır (Kızıler, 2016, s. 84).

2005 yılı ve öncesindeki Dünya Kalkınma Raporu'nda yoksulluğun ortadan kaldırılmasının en etkin yolunun yeni iş olanaklarının oluşturulmasıyla ilgili olduğu ifade edilmekteydi. Aktif olarak iş arayan fakat bulamayan bireyler işsizliğin olduğunu göstermektedir. 2007 Dünya Kalkınma Raporu'nda ise yoksulluğun azaltılması için genç kesime yatırım yapılması gerektiğine vurgu yapılmıştır. 2008 raporunda ise kırsal alanlardaki kalkınmaya ve kırsal kesimde uygulanabilecek projelere değinilmiştir. 2009 raporunda ise ele alınan düşünce dünya üzerindeki en yoksul kesimin yararlanması adına iktisadi faaliyetlerin coğrafi olarak dağıtılması gerektiğidir (Özgüler, 2014, s. 215).

Dünya Bankası 2000'li yıllarda yoksulluğun nedenlerini bireyin gıda, barınma, giyinme, eğitim, sağlık gibi gereksinimlerini karşılayacak gelirden yoksun olması, bireyin topluma ve devlete karşı ses çıkaramaması ve olumsuz durumlarla baş edememesi olarak açıklamıştır. Yoksulluk için gerekli olan kavramlar fırsat, güçlendirme ve güvenliktir. Bu nedenle etkili bir şekilde yoksulluğu azaltma stratejileri bu unsurlar üzerine kurulabilir. 2000/1 Dünya Kalkınma Raporunda yoksulluğun çok boyutlu tanımı ele alınmış ve bu tanıma göre fırsat, güçlendirme ve

güvenliği içeren daha dengeli bir strateji yer almaktadır. Raporun fırsat ile ilgili bölümünde ekonomik büyümeyle, güçlendirme ile ilgili de sosyal sermayenin oluşması ve devletin yoksul kesime cevap verebilmesiyle ilgiliydi. İş yerinde Prensipler ve Temel Haklar Beyannamesi adlı çalışmayı Dünya Bankası ve ILO (uluslararası çalışma örgütü) yayınlamıştır. Bu beyannamede örgütlenme özgürlüğünün olması, toplu sözleşme hakkı, zorla çalıştırmanın kaldırılması, çocuk işçiliğinin yasaklanması ve iş hayatındaki ayrımcılığın ortadan kaldırılması ile ilgili ifadeler bulunmaktaydı. Raporda yer alan konular kamu kaynaklarının yoksulluğu azaltma politikalarında kullanılmasından ziyade borç ödemelerinde kullanıldığı, yetersiz sübvansiyonlara ve askeri giderlere aktarıldığını ve kamu tarafından sosyal hizmetlerin sağlandığı ülkelerde dahi yoksul kesime erişimin zor olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında devlet yoksulların faydası için çeşitli etkinlik ortamları oluşturmalı, yoksullukla ilgili dernekleri ve birlikleri desteklemeli ve siyasi kapasitelerini arttırmalıdır. Yoksulların sesi hükümet tarafından duyurulmalı, siyasal süreçlere katılımları sağlanmalı ve yoksullar arasında adalet sağlanmalıdır (Özgüler, 2014, s. 216-217).

Yoksullukla mücadele için Dünya bankası tarafından hazırlanan Dünya Gelişme Raporu'na göre yoksullukla mücadelede yapılması gereken diğer uygulamalar ise öncelikle fırsatların arttırılması; yani yoksul bireylerin ekonomik imkanlarının arttırılması ve büyümenin sağlanması gerekmektedir. İkinci olarak devletin kurumlarının yoksul bireylere duyarlı konumda olması, yoksul bireylerin siyasal katılımının arttırılması, ırk, cinsiyet, din sosyal statü gibi alanlarda engellerin kaldırılmasıdır. Üçüncü de, yoksul bireylerin ekonomik kriz, doğal afetler, kötü sağlık koşulları, göç, şiddet gibi durulardan az etkilenmelerini sağlayarak bu durumlarda yoksul bireylere yardım edilmesidir. Rapora göre yoksul bireylerin ekonomik imkanların arttırılması, siyasal süreçlere katılımlarının arttırılması ve yoksullukla mücadele uygulamalarına dahil edilmeleri gerekmektedir. Yoksul kesimlerin yoksullukla mücadele sürecine katılımı yoksulluğun azaltılması için oldukça önemlidir. Fakat yoksullukla mücadele de bütün yoksulların katılımı beklenmemelidir. Örneğin işsizlikle ilgili mücadele programına yalnızca işsizlerin veya kadınların güçlendirilmesi konusundaki uygulamalara yalnızca kadınların katılması gibi (Cerev ve Yenihan, 2018, s. 177-178).

Yoksullukla mücadele ile ilgili çeşitli çalışmalarda bulunan Dünya Bankasının yoksullukla mücadelede önerdiği bir sistem de sosyal sermaye sistemidir. Bu sistem daha çok bireylerin özel hayatlarındaki dayanışma ve yardımları kapsamaktadır. Yoksulluğun azaltılması için aile, akrabalık, arkadaşlık ve cemaat ilişkilerinin geliştirilmesi oldukça önemlidir. Bu sosyal ilişkilerin geliştirilmesinin yoksulluğu azaltacağı düşünülmektedir. Dünya bankası bireylerin kendi aralarında oluşturdukları bu sosyal ilişkiler sayesinde oluşan dayanışmanın yoksulluğu azaltacağını öne sürmektedir. Dünya bankası bu sosyal ağların dış destekler tarafından da oluşturulması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu dış destek hükümet dışı kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve dinsel örgütlerdir (Özdek, 2009, s. 14).

Yoksulluğun gittikçe artması ve içinden çıkılamaz bir sorun haline gelmesi tüm dünya ülkelerini bu sorunu ortadan kaldırabilmek için bir araya getirmiştir. Bu nedenle, 2000 yılımım Eylül ayında Birleşmiş Milletler' e üye olan 192 ülkenin katılımıyla New York'ta Binyıl Kalkınma Zirvesi resmileşmiştir. Zirvenin hedefi de yoksulluğu ve yoksullukla ilgili ortaya çıkan sorunları 2015 yılına kadar dünyanın tamamında yok etmektir. Binyıl Kalkınma zirvesinde alınan kararlar ise genel olarak yüksek düzeyde yaşanan yoksulluğu ve açlığı bitirmek, evrensel ilköğretimi gerçekleştirmek, kadın haklarını korumak ve cinsiyet eşitliğini sağlamak, çocuk ölümlerini azaltmak, anne sağlığını korumak, bulaşıcı hastalıkları azaltmak, ekonomik kalkınmanın sağlanması için küresel ortaklığı geliştirmektir (Özdemir, 2014, s. 25-26).

Yoksullukla mücadelede sosyal hizmetlerinde yeri ve önemi büyüktür. Yoksulluğun azaltılmasında kuşkusuz en etkili yöntem sosyal hizmetlerdir. Dünya tarihinde de ilk sosyal hizmet ve yardımlar aile içinde yardımlaşma ile yapılmış ve dini temellere dayandırılmıştır. Ancak 17.yüzyılın ikinci yarısında Sanayi Devrimiyle birlikte insanların sorunlarının değişmesine bağlı olarak sosyal yardımlarda kurumsallaşmaya başlamıştır. Sosyal hizmetler toplumda yardıma ihtiyacı olan bireylere çeşitli yardımda bulunmayı amaçlamaktadır. Sosyal hizmetlerin bu özelliği yoksulluğu azaltmada oldukça etkilidir. Sosyal hizmetler yoksulluk içinde yaşayan bireyleri tespit ederek bu bireyleri muhtaçlıktan kurtarma ve yaşam kalitelerini arttırma gibi çalışmalarda bulunur. Yoksulluğu ortadan kaldırmak ve etkilerinin en aza indirgeme amacı taşıyan sosyal hizmetler herkesin kaynaklardan eşit oranda yararlanmasını da sağlamaktadır. Sosyal hizmetin bütün bu olumlu özelliklerinden

dolayı yoksulluğu azaltmada oldukça etkili olduğu söylenebilir (Altındağ, 2019, s. 102-104).

2.2. TÜRKİYE'DE YOKSULLUK VE MÜCADELE POLİTİKALARI

Türkiye'de neo-liberal politikaların izlenmesi, borçlanmalar, işsizliğin kronik hale gelmesi, kayıt dışı istihdamın artması sonucu işsizlik ve yoksulluk giderek artan bir sorun haline gelmiştir. Ayrıca 1980 sonrasında uygulanan ekonomik politikalar toplumda eşit olmayan bir büyüme ve gelişmeye neden olmuş bunun sonucunda da küçük bir kesimin refah içinde, çoğunluğun da yoksulluk içinde yaşamasına neden olmuştur. Bu süreç içinde toplumsal refahı ve eşitsizlikleri giderecek uygulamalar yapılmadığı için toplumsal eşitsizlik giderek uçurum haline gelmiştir. Bunun yanında 1980 sonrası Türkiye'de kentlerde yeni bir orta sınıf ortaya çıkmıştır. Bu sınıfın en önemli özelliği lüks tüketim içinde bir yaşam tarzına sahip olmasıdır. Bu durum kentlerde toplumdaki kesimler arasındaki gelir dağılımı eşitsizliklerinin artmasına sebep olmuştur. Çünkü bir tarafta lüks tüketim içinde yaşayan kesim gözlemlenirken diğer taraftan geçim sıkıntısı içinde yaşayan bir kesim gözlenmektedir. Bu toplumdaki gelir dağılımı adaletsizliğinin en önemli göstergesidir (Atatanır, 2016, s. 55). Bir toplumda gelir dağılımında adaletsizliğin yaşanması da yoksulluğun en temel sebeplerinden birini oluşturmaktadır. Çünkü adaletsizliğin olduğu bir ortamda zenginler daha zengin fakirlerde daha fakir duruma gelir. Bu da toplumsal yapının bozulmasına ve ekonomik krizin yaşanmasına sebep olur.

Türkiye'de 1980'li yıllara kadar küresel ölçekte yaşanan ekonomik krizler ve 2. Dünya savaşının yarattığı olumsuzluklar sonucu yoksulluk ortaya çıkmaya başlamıştır. Fakat yoksulluk kavramını ön plana çıkaran en önemli gelişme toplumda sınıf farklarının artmasıdır. Toplumda zengin ile fakir arasında sınıfsal farklılık arttıkça yoksulluk ve yoksulluğun etkileri giderek artmıştır. Türkiye' de yoksulluğun boyutları ortaya koyulurken çeşitli problemlerle karşılaşılır. Yoksulluğun boyutlarını ortaya koymada karşılaşılan problemlerden en önemlisi genel olarak bireylerin gelir ve tüketim harcamalarına öncelik verilmesidir. Fakat bir toplumda yoksulluk analizi yapılırken insani gelişme göstergeleri olan kişi başına düşen gelir, okur- yazar olup olmama ve yaşam beklentisi gibi birçok faktör etkilidir. Yapılan araştırmalara göre Türkiye yüksek bir insani gelişme konumuna henüz ulaşamamıştır. 174 ülke içerisinde

85'inci sıradadır. Türkiye'de yoksullukla ilgili çalışmaların ortaya konulmasında yaşanan bir diğer sorun da sayısal veriler ve değişkenlerle ilgili yapılan analizlerin farklı sonuçlar vermesi durumudur. Bu nedenle yapılan araştırmaların sonuçlarını da yorumlamak oldukça güçtür. Bu durum yoksulluk kavramının kendi yapısının karmaşık olmasıyla da ilgili olabilmektedir. Türkiye'de yoksulluk genel olarak eğitim seviyesi düşük, asgari ücretle çalışanlar, işsizler, tarım ve inşaat sektöründe çalışan işçiler arasında daha fazla görülmektedir (Kayalıdere ve Şahin, 2014, s. 68- 69).

Türkiye'de 1980'li yıllar dönüm noktası olmuş ve 80'li yıllarla birlikte köklü değişimler yaşanmıştır. 1980 yılının ocak ayında açıklanan istikrar kararları ile ülke ekonomisinde yeni bir dönem başlamış ve böylelikle serbest piyasa kurallarının hakimiyet sürdüğü, dış dünyayla bütünleşmenin arttığı ihracata dayalı bir sanayi sistemini hedefleyen bir ekonomi benimsenmiştir. Bu yeni ekonomik politika uygulamaları, 12 Eylül 1980 askeri darbeden sonra çalışan bireylerin sosyal haklarının kısıtlı olduğu bir siyasi ortamda ciddi toplumsal sorunlarla karşılaşmadan uygulamaya koyulmuştur. İhracatı arttırmak için iç talebin azaltılması ve ürünlerin fiyatlarının düşürülmesi sonucu işçilerin gelirleri azalmıştır. Sanayi kesiminde yaşanan ücretlerdeki azalma 1970'li yılların sonunda başlamış ve 1980'li yıllarda %40'lara ulaşmıştır. 1980'li yıllarda ihracatta yaşanan artışla ülkede görülen iyileşme göstergeleri, 1990'li yıllarda yerini art arda yaşanan ekonomik krizlere bırakmıştır. 1994 yılında yaşanan finansal krizle de çalışanların maaşlarında azalmalar yaşanmış ve işsizlik artış göstermiştir. Türkiye'nin yakın dönem tarihinde yaşadığı en büyük ekonomik kriz ise 2001 ekonomik krizi olmuştur. Bu kriz sonrasında Türkiye'nin ekonomisi ciddi anlamda küçülerek, Türk parası değerini yitirmiş ve ulusal gelir de azalma göstermiştir. Küreselleşme ve neo-liberal ekonomi politikaları Türk ekonomisinde derin izler bırakmış, yaşanan ekonomik krizler hızlı büyümeyi olumsuz etkilemiş ve bu döneme enflasyon, işsizlik ve gelir dağılımı adaletsizlikleri eşlik etmiştir. Yaşanan bütün bu olumsuz gelişmeler sonucunda Türkiye'nin yoksulluk profili olumsuz etkilenmiş ve 1980'li yıllardan itibaren Türkiye gelir dağılımda eşitliğin olduğu bir ülke olmaktan uzaklaşarak, zengin ile yoksul arasında büyük eşitsizliklerin olduğu bir ülke haline gelmiştir (Gürses, 2007, s. 61-62).

Ekonomik krizin etkileri sonucu Türkiye yoksulluktan ciddi anlamda etkilenmiştir. Artan enflasyona bağlı olarak oluşan işsizlik ve piyasalardaki kayıt dışı

sektör ekonomiye büyük zararlar vermiştir. Yaşanan ekonomik krizle toplumda artan eşitsizlikler toplumsal yapıyı sosyal ve ekonomik anlamda olumsuz etkilemiştir.

Enflasyonun ve ekonomik krizlerin uzun süre yaşanması özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşanan sıcak çatışmalar ve zorunlu göçler sonucu yoksulluk, 1990'lı yıllardan sonra özellikle kentlerde daha çok yaygınlaşmıştır (Gürses, 2007, s. 65). Yoksulluğun kentlerde artmasıyla gecekondulaşma, işsizlik, sağlıksız çevre koşulları artmıştır. Yoksulluğun kentlerde görünür hale gelmesi ayrıca kentlerin kalabalıklaşmasına ve eşitsizliklerin artmasına sebep olmuştur.

Türkiye'de yaşanan savaşların sebep olduğu ekonomik yıkımlar, II. Dünya savaşının ekonomik anlamda yarattığı olumsuzluklar, 1980 yıllarında küresel olarak yaşanan ekonomik krizler yoksulluğun artmasına neden olmuştur. Özellikle ülkede ekonomik krizler sonucu artan işsizlik ülkede büyük derecede sosyal sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Türkiye'de yoksulluğun analizinde genellikle kişi başı gelir, okur-yazar olup olmama durumu ve toplumun yaşam beklentisi gibi bazı göstergeler kullanılmaktadır (Kayalıdere ve Şahin, 2014, s. 68). Çünkü bir toplumun ekonomik durumu ancak o toplumda yaşanan ekonomik krizlerin seviyesi, toplumdaki bireylerin eğitim durumu ve toplumun hayattan beklentisi ile ölçülebilmektedir.

Türkiye'de enflasyon son yıllarda ciddi oranda düşmüş ve ekonomik büyüme hızlanmıştır. Fakat bölgeler arasındaki gelişmişlik düzeylerindeki farklılıklar, eşitsizlikler ve ekonomik büyümenin işsizliği azaltamaması, Türkiye'de ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltıcı etkisinin olmadığı göstermektedir. Türkiye'de yoksulluk oranlarının fazla olması, yoksulluğun azaltılabilmesi için ekonomik büyüme, istihdam ve işgücüyle ilgili uygulamalarla birlikte sosyal devlet kavramının ve yoksullarla ilgili politikaların geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Türkiye'de özellikle 1980'den sonra yaşanan Asya ve Rusya krizi, uluslararası rekabetin artması, sıcak para hareketleri gibi küresel anlamdaki gelişmeler ekonomi istihdam ve reel ücretler üzerinde olumsuz etki yaratmış, 1994 ve 2001 yıllarında ekonomik krizlerin yaşanması, doğal afetler, göçler işsizlik ve yoksulluk sorunlarının artmasına sebep olmuştur. Bireylerin enformel sektörlerde çalışmaları da onları yoksulluktan kurtaramadığından Türkiye'de yoksulların çoğunluğunu çalışan kesim oluşturmaktadır. Tarımda çalışanlar ile kentlerde enformel sektörde çalışanlar yoksul

kesimin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Özellikle tarım sektöründe ve inşaatta yevmiyeli çalışanlarda görülen yoksulluk işsiz, hasta ve yaşlılarda görülen yoksulluktan daha fazladır. Türkiye'de geçici işlerde çalışanların oranı düzenli geliri olanların oranından dört kat daha fazla yoksulluk oranına sahiptir (Oktik, 2008, s. 363-365).

Türkiye'de yolsuzluk da yoksulluğu arttırarak yoksulluğun ciddi boyutlara gelmesine neden olmuştur. Yolsuzluk kayıt dışı ekonominin oluşmasına sebep olan yoksulluğun en önemli nedenlerinden biridir. Yolsuzluk gelir dağılımı eşitsizliklerini arttırarak ekonomik kayıpların yaşanmasına neden olur. Bu nedenle yoksullukla ilgili yapılan mücadele uygulamalarının yolsuzlukla mücadele uygulamalarını da içermesi gerekmektedir. Türkiye' de yoksulluk ve yoksulluğun sebep olduğu olumsuzluklar hızla büyürken, aile kurumu ve bütün toplum bu olumsuzluklardan etkilenmektedir. Dünya'da ve ülkemizde yoksulluk giderek artan bir sorun haline gelmiştir. Ülkemizde de yoksulluğun boyutları ve neden olduğu olumsuzluklar giderek artmaktadır. Bu nedenle toplumun büyük bir kısmı yoksullukla baş etmeye çalışmaktadır (Aydın, 2014, s. 10-11).

2.2.1. Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları

Yoksulluğun boyutları genel olarak Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) aracılığıyla ölçülmektedir. Yoksulluk Araştırması üzerine çalışmaları genel olarak 2002 yılında beri TÜİK yapmaktadır. TÜİK, mutlak, göreli yoksul, yoksulluk sınırı altında yaşayan ve yoksul olarak nitelendirilen birey sayılarını hesaplar (Topgül, 2013, s. 285).

Türkiye'de yoksullukla ilgili verilerin yetersizliğinden dolayı geçmişten bu yana yoksulluğun nasıl ilerlediği hakkında kesin bir yargıya varmak oldukça güçtür. Ayrıca yoksulluk düzeyini belirleme yöntemlerinin de birbirinden farklı olması bu durumu daha çok zorlaştırır (Sarısoy ve Koç, 2010, s.334).

Türkiye'de yoksulluk sınırı ve yoksulluk oranı ilk kez TÜİK'in 2002 yılında hazırladığı Hanehalkı Bütçe Anketi ile açıklanmıştır. TÜİK sonraki yıllarda da yoksulluk ile ilgili araştırmalar yapmayı sürdürmüştür.

2.2.1.1. Türkiye'de Açlık ve Yoksulluk Sınırına Göre Yoksulluk

Birinci bölümde de açıklandığı gibi dört kişilik bir ailenin yeterli ve dengeli beslenebilmesi için yapması gereken aylık harcama tutarı açlık sınırını ifade ederken, gıda harcamaları ile beraber konut, sağlık, eğitim, ulaşım gibi ihtiyaçların karşılanması için yapılan aylık harcama tutarı ise yoksulluk sınırını ifade etmektedir. Aşağıdaki tabloda dört kişilik bir ailenin aylara göre açlık ve yoksulluk sınırı gösterilmiştir.

Tablo 3: Dört Kişilik Ailenin Açlık ve Yoksulluk Sınırı TL/Ay (2018-2019)

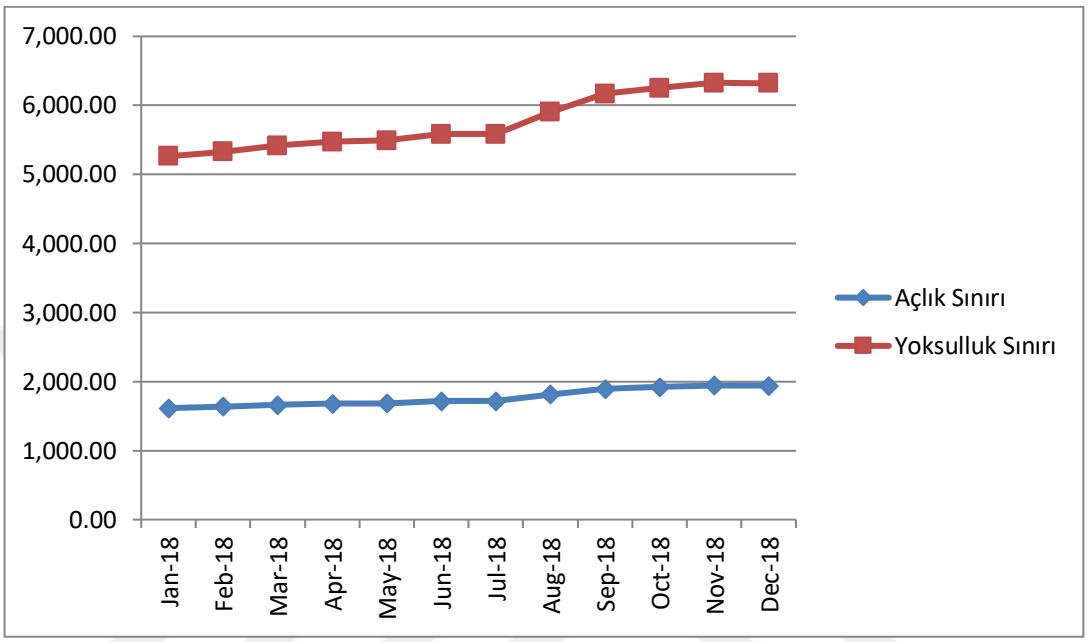
Dört Kişilik Ailenin Açlık ve Yoksulluk Sınırı (TL/Ay)					
Aylar	**Açlık Sınırı**	**Yoksulluk Sınırı**	**Aylar**	**Açlık Sınırı**	**Yoksulluk Sınırı**
Ocak 18	1.615,49	5.262,18	**Ocak 19**	2.008,66	6.542,88
Şubat 18	1.636,59	5.330,93	**Şubat 19**	2.028,84	6.608,60
Mart 18	1.662,70	5.415,96	**Mart 19**	2.014,10	6.560,58
Nisan 18	1.680,33	5.473,38	**Nisan 19**	2.106,89	6.862,82
Mayıs 18	1.686,12	5.492,24	**Mayıs 19**	2.123,93	6.919,33
Haziran 18	1.714,35	5.584,20	**Haziran 19**	2.067,17	6.733,44
Temmuz 18	1.714,35	5.584,20	**Temmuz 19**	2.075,24	6.759,73
Ağustos 18	1.812,47	5.903,80	**Ağustos 19**	2.058,72	6.705,94
Eylül 18	1.893,21	6.166,81	**Eylül 19**	2.064,52	6.724,81
Ekim 18	1.919,34	6.251,92	**Ekim 19**	2.058,46	6.705,08
Kasım 18	1.942,71	6.328,05	**Kasım 19**	2.102,83	6.849,62
Aralık 18	1.941,16	6.322,99	**Aralık 19**	2.162,70	7.044,62

Kaynak: TÜRK- İŞ 2018- 2019 Dört Kişilik Bir Ailenin Açlık ve Yoksulluk Sınırı Çalışması

Dört kişilik bir ailenin yeterli ve dengeli beslenebilmesi için yapması gereken aylık harcama tutarını ifade eden açlık sınırına Tablo 3'de baktığımızda 2018 yılı Ocak ayında dört kişilik bir ailenin açlık sınırının 1.615,49 TL olduğu görülmektedir. Bu rakam yılın sonuna doğru 1.941,16'ya çıkmıştır. 2019 yılında da Ocak ayından yılın sonuna doğru açlık sınırının giderek arttığı görülmektedir. Bireyin yeterli ve dengeli beslenmesinin yanında eğitim, sağlık, kira giderleri gibi giderlerini de esas alan yoksulluk sınırı tabloda Ocak 2018'de 5.262, 18 TL olarak görülürken bu rakamın Aralık 2018'de 6.322,99 TL'ye yükseldiği görülmektedir. 2019 Ocak ayındaki yoksulluk sınırı da yine aynı şekilde 6.542,88 TL'den yılın sonuna doğru 7.044,62 TL'ye çıkmıştır. Tablo 3'teki rakamlara baktığımızda bireylerin hayatını devam

ettirebilmeleri için ihtiyaç duydukları ücretin son iki yılda giderek arttığını görmekteyiz. Bugün ülkenin yarısından fazlasının asgari ücret ile geçindiği gerçeği göz önüne alınırsa çok ciddi reformların yapılması gerektiğini söyleyebiliriz.

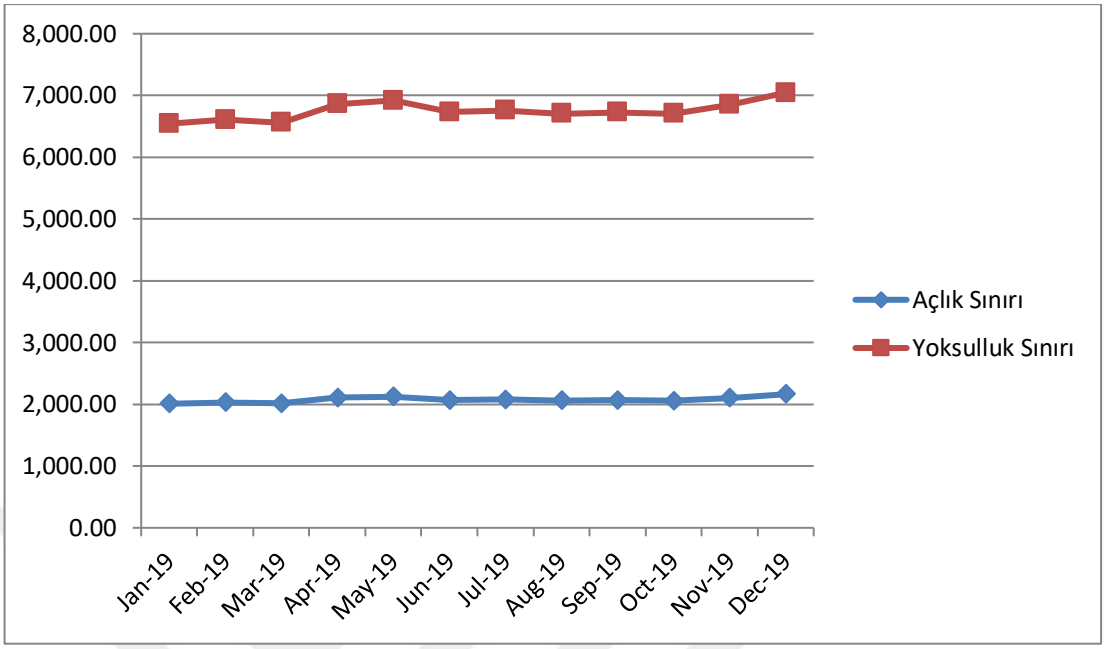
Şekil 1: Dört Kişilik Bir Ailenin 2018 Yılı Yoksulluk ve Açlık Sınırındaki Değişim

Tablo-3' deki veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 3'de ifade ettiğimiz gibi grafiğe bakıldığında yoksulluk sınırı ocak ile temmuz arası yavaş yavaş artmış temmuzdan sonra ise hızlı bir artış göstererek 6.000,00 TL' nin üzerine çıkmıştır. Açlık sınırına baktığımızda ise ocak ile ağustos arası fazla bir artış göstermeyen açlık sınırı eylül ayı itibariyle 2.000.00 TL' nin üzerine çıkmıştır. Kısaca grafiğe genel olarak bakıldığında dört kişilik bir ailenin 2018 yılı açlık ve yoksulluk sınırında artış yaşandığı görülmektedir.

Şekil 2: Dört Kişilik Bir Ailenin 2019 Yılı Yoksulluk ve Açlık Sınırındaki Değişim

Tablo 3'deki veriler kullanılarak oluşturulmuştur.

Şekil 2'deki grafiğe bakıldığında ise 2019 yılında dört kişilik bir ailenin yoksulluk sınırı ocak ve ekim ayları arasında dalgalı bir şekilde seyir göstermiş kasım ayından sonra ise son ayda 7.000,00 TL' nin üzerine çıkmıştır. Açlık sınırı ise ocak ve mart arası 2.000,00 TL dolaylarında sabit kalmış daha sonra artarak bir süre daha sabit kalmış son ayda da 2.000,00 TL'nin üzerine çıkmıştır.

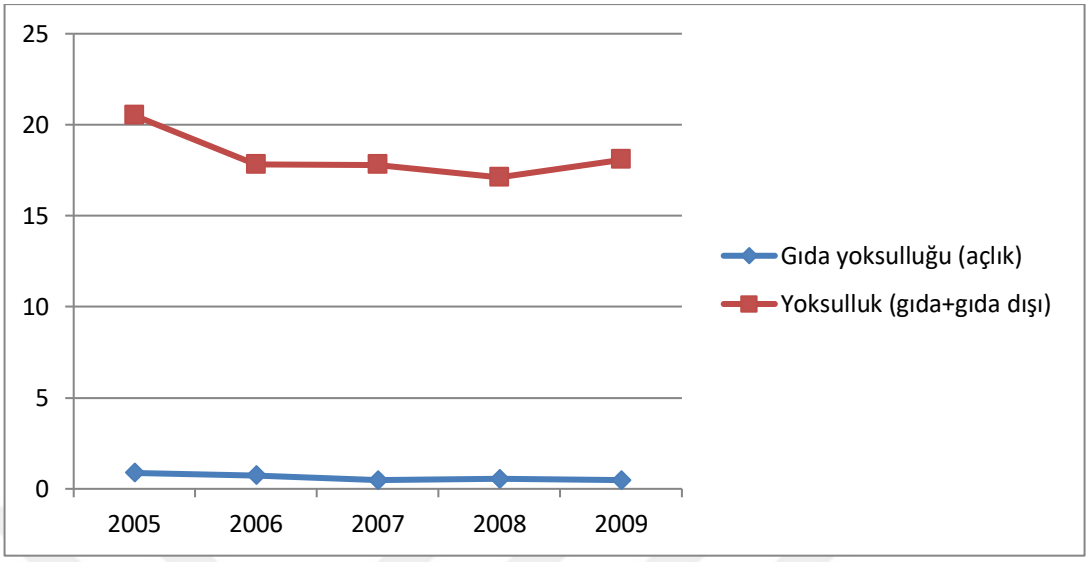
Tablo 4: Türkiye'de Fert Başına Yoksulluk Oranları, (2002-2015)

Yöntemler	Fert yoksulluk oranı (%)										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Gıda yoksulluğu (açlık)	0,87	0,74	0,48	0,54	0,48	.	.	.	.	.	.
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08	.	.	.	.	.	.
Kişi başı günlük 1 $'ın altı	0,01	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Kişi başı günlük 2.15 $'ın altı	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14	0,06	0,06	0,03	0,06
Kişi başı günlük 4.3 $'ın altı	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79	2,27	2,06	1,62	1,58
Harcama esaslı göreli yoksulluk	16,16	14,5	14,7	15,06	15,12	.	.	.	.	.	.

Kaynak: TÜİK

Tablodaki gıda yoksulluğu oranı 2005'de 0,87 2009'de ise 0,48 olarak görülmektedir. Bu oranlara baktığımızda 2005 yılında 0,87 olan oranın 2009 yılında 0, 48'e düştüğünü söyleyebiliriz. Diğer bir ifadeyle bir gıda yoksulluğunda bir azalma meydana gelmiştir. Yoksulluk sınırı altındaki nüfusu ifade eden gıda ve gıda dışı yoksulluk oranları ise 2005 yılında 20,50 oranındayken 2009 yılında 18, 08'e düşmüştür. Kişi başı günlük 1 doların altında yaşayan fert 2005 yılında 0,01 iken 2006 yılından sonra kişi başı günlük 1 doların altında yaşayan ferdin bulunmadığı görülmektedir. Kişi başı günlük 2.15 doların altında yaşayan fert 2005 yılında 1,55'tir. Bu oran 2015 yılında 0,06'ya düşmüştür. Kişi başı günlük 4.3 doların altında yaşayan fert oranına baktığımızda ise bu oranın 2015 yılına doğru sürekli azaldığı görülür. Diğer bir ifadeyle tablodaki verilere de baktığımızda fert yoksulluk oranlarında önceki yıllara göre azalmaların meydana geldiğini söyleyebiliriz. Göreli yoksulluk oranları da giderek azalmıştır.

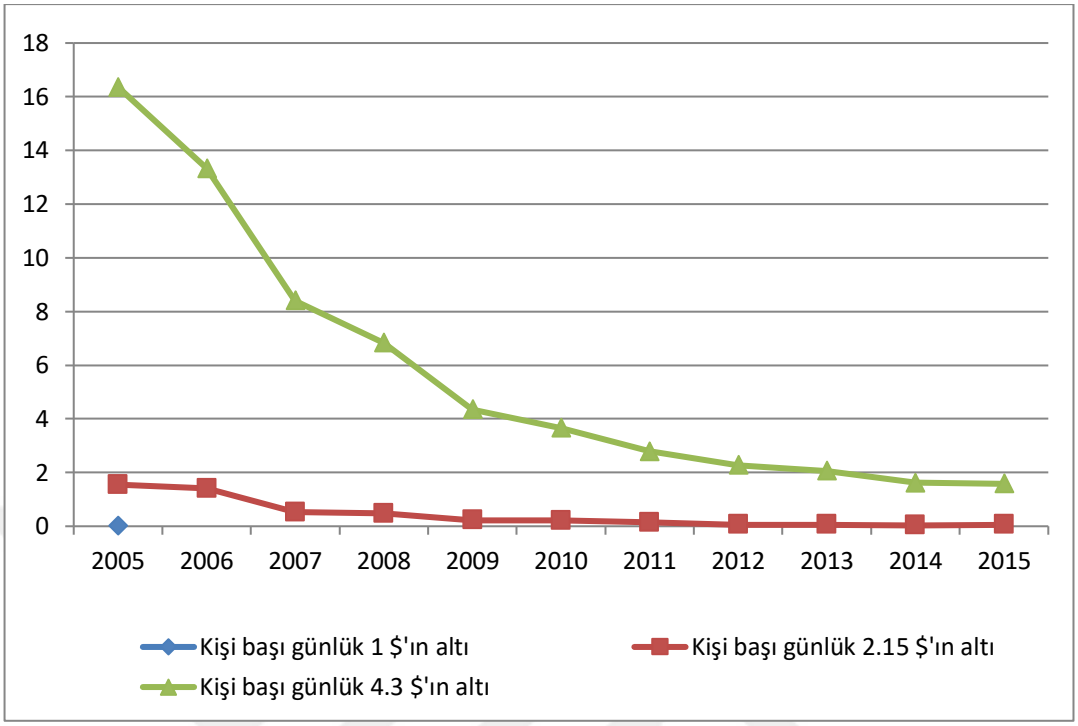
Şekil 3: Türkiye'de Gıda ve Gıda Dışı Yoksulluk oranları

Tablo 4'deki veriler kullanılarak oluşturulmuştur.

Şekil 3'e bakıldığında gıda ve gıda dışı yoksulluk oranlarının 2005 yılından 2009 yılına doğru azaldığı görülmektedir. Gıda ve gıda dışı yoksulluk oranlarındaki azalmanın sebebi o yıllar ekonomide büyümenin sağlanması, enflasyonun azalması ve iktisadi kalkınmada hızlanmaların yaşanması olabilir. Çünkü bir ekonomide gıda ve gıda dışı yoksulluk oranlarındaki azalma ülkede ekonomik refahın yüksek olmasına bağlıdır.

Şekil 4: Türkiye'de Yoksulluk Oranları

Tablo 4'deki veriler kullanılarak oluşturulmuştur.

Şekil 4'e bakıldığında kişi başı günlük 1 doların altında gelire sahip olan birey oranı 2005 yılında 0,01 iken 2005 yılından sonra günlük 1 doların altında gelire sahip olan birey bulunmamaktadır. Kişi başı günlük 2.15 doların altında gelire sahip birey oranı 2005 yılında 1,55 iken bu oran 2015'e doğru giderek azalmıştır. Şekle bakıldığında kişi başı günlük 4.3 doların altında gelire sahip olan birey oranı 2005 yılında 16,36 iken 2015'e doğru ani bir düşüş göstererek 1,58'e gelmiştir. Kısaca Grafikte de görüldüğü gibi kişi başı günlük 1, 2.15 ve 4.3 doların altında yaşayan birey sayısı 2005 yılından 2015 yılına doğru azalma göstermiştir. Kişi başı günlük 1 doların altında yaşayan birey sayısında azalmaların meydana gelmesi yoksulluk içinde yaşayan birey sayısının azaldığını ve ekonomide iyileşmelerin olduğunu göstermektedir. Çünkü Dünya Bankasına göre günlük 1 doların altında gelir elde eden bireyler yoksul olarak kabul edilmektedir. Bu durumda yoksul oranında ciddi azalmaların meydana geldiğini söyleyebiliriz.

Tablo 5: Fert Yoksulluk Oranı Kent (%) 2005-2015

Yöntemler	Fert yoksulluk oranı (%) Kent										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Gıda yoksulluğu (açlık)	0,64	0,04	0,07	0,25	0,06	.	.	.	.	.	.
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	12,83	9,31	10,36	9,38	8,86	.	.	.	.	.	.
Kişi başı günlük 1 $'ın altı	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Kişi başı günlük 2.15 $'ın altı	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04	0,04	0,02	0,02	0,02	.	.
Kişi başı günlük 4.3 $'ın altı	10,05	6,13	4,40	3,07	0,96	0,97	0,94	0,60	0,64	.	.
Harcama esaslı göreli yoksulluk	9,89	6,97	8,38	8,01	6,59	.	.	.	.	.	.

Tablo 5'e baktığımızda kentte yaşayanlarda gıda yoksulluğu 2005 yılında % 0,64 iken 2009 yılında % 0, 06' ya düşmüştür. Gıda ve gıda dışı yoksulluk 2005 yılında % 12,83 iken 2006 yılında % 9,31'e düşmüştür. Fakat 2007 yılında % 10.36'ya çıkarak artış göstermiştir. 2007 yılında yaşanan artışla % 10, 36'ya çıkan gıda ve gıda dışı yoksulluk 2007 yılından sonra giderek azalmıştır. Kişi başı günlük 1 doların altında yaşayan birey bulunmamaktadır. Kişi başı günlük 2.15 doların altında yaşayan bireylerin oranı 2005 yılında 0,97 oranındayken 2013 yılında 0,02'ye düşmüştür. 2014 ile 2015 yılında ise kişi başı günlük 2.15 doların altında yaşayan bireyin bulunmadığı görülmektedir. Kişi başı günlük 4.3 doların altında yaşayan bireylerin oranı da 2005 yılından 2013 yılına kadar giderek azalmıştır. Göreli yoksulluk oranlarının da giderek azaldığı görülmektedir.

Tablo 6: Fert Yoksulluk Oranı Kır (%) 2005-2015

Yöntemler	Fert yoksulluk oranı (%) Kır										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Gıda yoksulluğu (açlık)	1,24	1,91	1,41	1,18	1,42	.	.	.	.	.	.
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	32,95	31,98	34,80	34,62	38,69	.	.	.	.	.	.
Kişi başı günlük 1 $'ın altı	0,04	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Kişi başı günlük 2.15 $'ın altı	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63	0,57	0,42	0,14	0,13	.	.
Kişi başı günlük 4.3 $'ın altı	26,59	25,35	17,59	15,33	11,92	9,61	6,83	5,88	5,13	.	.
Harcama esaslı göreli yoksulluk	26,35	27,06	29,16	31,00	34,20	.	.	.	.	.	.

Kaynak: TÜİK

Tablo 6'da ise kırda yaşayanların gıda yoksulluk oranının 2005 yılında 1,24 iken 2009 yılında 1,42'ye yükseldiği görülmektedir. Gıda ve gıda dışı yoksulluk da 2005 ile 2009 yılları arasında artmıştır. Kırda 2005 yılında günlük 1 doların altında yaşayan fert oranı 0,04 olduğu görülmektedir. Kişi başı günlük 2.15 doların ve 4.3 doların altında yaşayan fert oranları ise 2013 yılına doğru giderek azalmıştır. Harcama esaslı yoksulluk oranına baktığımızda da 2005 yılından 2009 yılına doğru bir artmanın meydana geldiğini görmekteyiz.

Tablo 7: Yerleşim Alanlarına Göre (Kent ve Kır) Yoksulluk (2007-2009)

Yöntemler	Yoksul fert sayısı (Türkiye) (bin kişi)			Yoksul fert sayısı (Kent) (bin kişi)			(Yoksul fert sayısı (Kır) (bin kişi)		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Gıda yoksulluğu (açlık)	328	374	339	33	122	29	295	252	310
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	12.261	11.933	12.751	4.968	4.533	4.318	7.293	7.400	8.432
Kişi başı günlük 1 $'ın altı	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Kişi başı günlük 2.15 $'ın altı	356	330	159	43	93	20	313	237	138
Kişi başı günlük 4.3 $'ın altı	5.796	4.759	3.066	2.111	1.483	469	3.686	3.276	2.597
Harcama esaslı göreli yoksulluk	10.127	10.497	10.669	4.017	3.871	3.214	6.110	6.626	7.455

Kaynak: TÜİK

Tablo 7'de Türkiye'deki 2007 ile 2009 yılları arasındaki yoksul fert sayılarına bakıldığında 2007 yılında 328.000 kişi açlık sınırında yaşamaktadır. 2009 yılında ise açlık sınırında yaşayan kişi sayısı 339.000 bine yükselmiştir. Kentlerde ise durum 2007 yılında 33.000 kişi açlık sınırında yaşarken 2009 yılında 29.000' e yükselmiştir. Kırda ise 2007 yılında 295.000 bin olan açlık sınırı 2009 yılında 310.000' e yükselmiştir. Türkiye' de gıda ve gıda dışı yoksul sayısı 2007 yılında 12.261 kişi iken bu sayı 2009 yılında da yaklaşık olarak aynıdır. Kentlerde bu sayı 4.968 iken yine 2009 yılında oran yaklaşık olarak aynıdır. Gıda ve gıda dışı yoksul fert sayısı kırda ise 2007 yılında 7.293 kişi iken 2009 yılında 8.432 kişiye yükselmiştir. Kişi başı günlük 1 doların altında yaşayan kişi sayısı 2007 ile 2009 yılları arasında Türkiye' de de Kentte de Kırda da bulunmamaktadır. Kişi başı günlük 2.15 doların altında yaşayan yoksulların sayısı Türkiye' de 2007 yılında 356.000 kişi olarak görülürken bu sayı 2009 yılında 159' a düşmüştür. Yine aynı yıl kentte 43.000 olan sayı 2009 yılında 20.000' e düşmüştür. Kırda ise aynı yıl 313.000 olan yoksul sayısı 2009 yılında 138.000' e yükselmiştir. Türkiye' de ve kentte 2007 yılından 2009 yılına kadar düşen yoksul sayısı kırda 2007 yılından 2009 yılına kadar yoksul sayısı artmıştır. Kişi başı günlük 4.3 doların altında yaşayan yoksul sayısı da azalmıştır.

2.2.1.1. Türkiye'de Hane Halkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk

Hane halkı büyüklüğü yoksulluk hakkında bilgi vermektedir. Hane halkı büyüklüğü arttıkça hane halkının yoksulluğu artmaktadır. Çünkü hane halkının büyük olması nedeniyle hane halkında yaşayan kişi sayısının fazla olması ve hane içinde yalnızda bir kişinin çalışması hane bireylerinin yoksullaşmasına sebep olmaktadır. Tek kişinin çalıştığı kalabalık aileler bu nedenle yoksulluğu en fazla hisseden kesim olmuştur. Aşağıda 2003 ile 2010 yılları arasında hane halkı büyüklüğüne göre Türkiye' deki açlık ve yoksulluk sınırı gösterilmektedir.

Tablo 8: Hane Halkı Büyüklüğüne Göre Türkiye' de Açlık Sınırı (2003-2010)

Hanehalkı büyüklüğü	Açlık sınırı (TL)							
	2003	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**
1	75	81	84	91	105	122	127	141
2	113	122	127	138	159	185	192	213
3	143	154	161	174	201	233	243	269
4	168	182	190	205	237	275	287	318
5	192	207	217	235	271	313	328	363
6	214	230	242	261	301	350	365	404
7	235	253	264	287	331	382	401	444
8	253	275	287	311	359	414	435	482
9	271	294	306	331	387	446	465	515
10	288	315	325	351	404	471	495	548

Kaynak: TÜİK

Tablo 8'e baktığımızda Türkiye'de 2003 ile 2010 yılları arasındaki açlık sınırına baktığımızda 2010 yılında bir kişilik bir ailenin açlık sınırı 141 TL olarak görülürken, 4 kişilik bir ailenin de açlık sınırı 318 TL olarak görülmektedir.

Tablo 9: Hane Halkı Büyüklüğüne Göre Türkiye'de Yoksulluk Sınırı (2003-2010)

Hanehalkı büyüklüğü	Yoksulluk sınırı (TL)							
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1	186	190	216	244	283	341	365	396
2	280	288	327	368	428	515	552	599
3	354	363	414	466	540	651	699	759
4	417	429	487	549	638	767	825	896
5	476	488	557	627	728	874	944	1025
6	531	543	620	697	809	976	1050	1140
7	582	597	679	766	889	1066	1153	1252
8	629	649	737	831	965	1154	1251	1358
9	672	692	786	884	1040	1242	1336	1451
10	714	742	836	938	1088	1313	1423	1545

Kaynak: TÜİK

Tablo 9'daki verilere baktığımızda Türkiye'de 4 kişiden oluşan bir ailenin yoksulluk sınırı 2010 yılında 986 TL olduğu görülmektedir. Bir kişilik bir hanenin yoksulluk sınırı ise 396 TL'dir. Yine aynı yılda 10 kişilik bir ailenin yoksulluk sınırı 1.545 TL olarak görülmektedir.

Tablo 10: Hane Halkı Büyüklüğüne Göre Türkiye'de Yoksul Fert Oranı % (2003-2009)

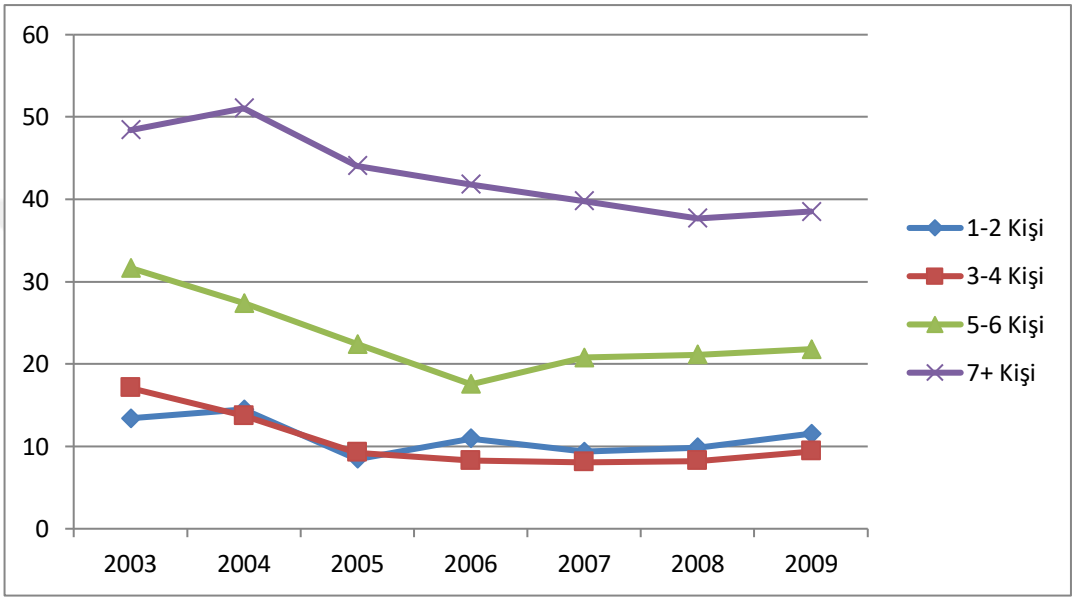
Hanehalkı büyüklüğü	Yoksul hanehalkı oranı (%)						
	2003	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**
TÜRKİYE	**23,02**	**20,67**	**15,42**	**13,98**	**13,64**	**13,52**	**14,54**
1-2	13,41	14,49	8,44	10,95	9,36	9,85	11,52
3-4	17,08	13,71	9,22	8,27	8,06	8,23	9,41
5-6	31,67	27,40	22,41	17,54	20,79	21,14	21,79
7+	48,41	51,06	44,08	41,83	39,79	37,68	38,50

Kaynak: TÜİK

Tablo 10'da Türkiye'de 2009 yılının hane halkı büyüklüğüne göre yoksulluk oranlarına bakıldığında hane halklarının % 14,54'ünün yoksul olduğunu söyleyebiliriz. Bu oran 1-2 kişiden oluşan aileler de % 11, 54 iken, 3-4 kişilik ailelerde

%9,41'dir. 7 ve 7 kişiden fazla kişinin oluşturduğu hane halkının yoksulluk oranı % 38,50'lerdedir. Yoksulluk oranı hane halkı büyüklüğü ne kadar fazlaysa o kadar artmaktadır.

Şekil 5: Hane Halkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Oranlarının Yıllara Göre Dağılımı

Tablo 10'deki veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

Şekle bakıldığında 7 ve daha fazla kişiye sahip hanelerde yoksulluk oranı 2009' a doğru azalma göstermiştir. Yoksulluk oranının en çok azaldığı hane halkı sayısı 3-4 kişiden oluşan hane halkı yapısıdır.

2.2.1.2. Türkiye'de Hane Halkının Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk

Eğitim durumu bireylerin yoksul duruma düşmelerinde etkili bir faktördür. Bireyin eğitim düzeyinin düşük olması bireyin geçici ve düşük ücretlerde çalışmasına sebep olarak bireyi yoksulluğa sürükler. Eğitim düzeyi yüksek olan bireyler daha iyi koşullarda çalışarak daha iyi gelir elde etmektedir. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi eğitim düzeyi yükselen bireyin yoksulluk oranı azalmaktadır.

Tablo 11: Hane Halklarının Eğitim Durumuna Göre Türkiye'de Yoksulluk (2003-2009)

Eğitim durumu	Fert yoksulluk oranı (%)						
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
TÜRKİYE	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08
6 yaşından küçük fertler	37,75	34,19	27,71	24,78	24,52	22,53	24,04
Okur-yazar değil veya bir okul bitirmeyen	38,01	37,52	31,53	28,10	28,98	30,50	29,84
İlkokul	27,55	24,36	17,13	14,19	14,24	13,44	15,34
İlköğretim	29,56	25,49	22,42	18,06	19,19	17,20	17,77
Ortaokul ve orta dengi meslek	18,31	13,00	8,37	8,07	9,16	8,34	9,76
Lise ve lise dengi meslek	11,19	8,28	6,79	5,20	5,88	5,64	5,34
Yüksekokul, fakülte ve üstü	2,66	1,33	0,79	1,01	0,81	0,71	0,71

Kaynak: TÜİK

Tabloya baktığımızda Türkiye'de 2009 yılında okur- yazar değil veya bir okul bitirmeyen fert oranı % 29, 84 iken yüksekokul, fakülte ve üstü düzeyde eğitime sahip yoksul fert oranı % 0,71 olarak görülmektedir. Mezuniyet durumlarının arasındaki oranlarda bu kadar fark olmasının sebebi eğitim düzeyi düşük olan bireylerin işsiz kalıp daha fazla yoksulluk yaşamalarıdır. Ayrıca eğitim düzeyi düşük bireyler niteliksiz ve geçici işlerde çalışmaktadır. Bu da yoksulluğu arttıran en önemli sebeplerden biridir. Tablodan da anlaşıldığı gibi kişinin eğitim durumu yükseldikçe yoksullaşma riski azalmaktadır.

2.2.1.3. Türkiye'de Hane Halkının İktisadi Faaliyetlerine Göre Yoksulluk

İktisadi faaliyetler bireyin yoksulluk düzeyini belirleyen en önemli ölçütlerden biridir. Sanayi ve hizmet sektörüne göre tarım sektöründe çalışan fertler yevmiyeli olarak geçici işlerde çalıştığı için bu fertlerin yoksulluk durumuna düşme riskleri daha fazladır. Aşağıdaki tabloda bu durum daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Tablo 12: Hane Halkı Fertlerinin İktisadi Faaliyetlerine Göre Yoksulluk Oranları % (2003-2009)

İşteki durum ve sektör	Fert yoksulluk oranı (%)						
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
İstihdamdaki fertler	26,12	23,33	18,96	15,81	14,21	14,82	15,37
İşteki durum							
Ücretli, maaşlı	15,28	10,35	6,57	6,00	5,82	5,93	6,05
Yevmiyeli	43,09	37,52	32,12	28,63	26,71	28,56	26,86
İşveren	8,84	6,94	4,80	3,75	3,15	1,87	2,33
Kendi hesabına	32,38	30,48	26,22	22,06	22,89	24,10	22,49
Ücretsiz aile işçisi	38,51	38,73	34,52	31,98	28,58	32,03	29,58
Sektör							
Tarım	39,89	40,88	37,24	33,86	32,05	37,97	33,01
Sanayi	21,34	15,64	9,85	10,12	9,70	9,71	9,63
Hizmet	16,76	12,36	8,68	7,23	7,35	6,82	7,16

Kaynak: TÜİK

Tablodaki verilere bakıldığında istihdamdaki fertlerin yoksulluk oranı 2003 yılında 26,12 civarındayken bu oran 2009 yılında % 15, 37'ye düşmüştür. Verilere göre 2009 yılında ücretli çalışanların % 6, 05'i işverenlerin ise % 2,33'ü yoksulluk sınırının altındadır. Yoksulluk oranı en fazla ücretsiz aile işçilerindedir. En düşük yoksulluk oranı ise % 2,33 ile işverenlerde görülmektedir. Yoksulluk oranının en fazla görüldüğü sektör 2009 yılında % 33,01 ile tarım sektöründe görülürken en az % 7,16 ile hizmet sektöründedir.

2.2.1.4. Türkiye'de Gelir Gruplarına Göre Yoksulluk

Gelir dağılımı genel olarak bir ülkede milli gelirin bireyler arasında nasıl dağıldığını gösterir. Gelir dağılımının dağıtım şekli ülkenin ekonomisi ve bireyler arasında eşitsizlik olup olmadığı hakkında bilgi verir. Kişisel gelir dağılımı bireylere gelirin nasıl dağıtıldığını gösterir. Kişisel gelir dağılımı hesaplamasının amacı nüfusu yüzdelik dilimlere bölmek ve bu dilimlerin gelirden ne miktarda pay aldıklarını belirlemektir. Aşağıda da nüfusun %20'lik dilimlere bölünerek oluşturulduğu tablo gösterilmektedir.

Tablo 13: Türkiye'de Gelir Gruplarının Toplam Gelirden Aldıkları Paylar (2011-2018)

Yöntemler	Fert Yoksulluk Oranı (%)							
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
İlk %20 (En Yoksul)	6,5	6,5	6,6	6,5	6,3	6,3	6,3	6,1
İkinci %20	11,0	11,0	10,9	11,0	10,9	10,6	10,6	10,5
Üçüncü %20	15,5	15,6	15,4	15,6	15,5	15,2	15,1	15,1
Dördüncü %20	21,9	22,0	21,8	22,2	22,0	21,6	21,4	21,5
Beşinci %20 (En Zengin)	45,2	45,0	45,2	44,7	45,3	46,3	46,7	46,8
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Gini katsayısı	0,38	0,38	0,38	0,38	0,39	0,40	0,40	0,40

Kaynak: TÜİK

Tablodaki verilere baktığımızda 2011 yılında en yoksul %20'lik kesimin gelirden aldığı pay % 6,5 olarak görülmektedir. 2018 yılında ise en yoksul % 20'lik kesimin gelirden aldığı pay % 6,1 olarak görülmektedir. Yani verilere göre en yoksul kesimin gelirden aldığı pay giderek azalmıştır. En zengin % 20' lik kesimin ise gelirden aldığı pay 2011 yılında % 45,2 olarak görülürken bu oran % 46,8'e çıkmıştır. Verilere göre en zengin kesimin gelirden aldığı pay artmıştır. Bu durumda gelir dağılımında bir eşitsizliğin söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Gini katsayılarına baktığımızda ise gini katsayısı 2011 yılında 0,38 olarak görülürken 2018 yılında 0,40 olarak görülmektedir. 0'a yaklaşması gelir dağılımında adalet olduğunu, 1'e yaklaşması ise gelir dağılımında eşitsizliklerin artması anlamına gelen gini katsayısı 2011 yılında % 0,38 ile 0' a daha çok yaklaştığında bu yılda gelir dağılımının daha adil olduğunu söyleyebiliriz. Fakat 2018 doğru gelir dağılımındaki adaletsizlikler artmıştır.

2.2.2. Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Politikaları

Yoksullukla mücadele ekonomik, siyasi, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları gibi birçok unsuru içinde bulunduran bir alandır. 1980'lere kadar yoksulluk sorununun sadece gelir eksikliğinden kaynaklandığını düşünülmüş ve 1980'lerden sonra da sorunun sadece gelir eksikliğinden değil, sosyal ve kültürel alandaki eksikliklerden de kaynaklandığı düşünülmüştür. Yoksullukla mücadele eden aktörler yoksulluk sorununun sadece çözümüyle değil sorunun gelişim aşamasında karar alıcılar olarak rol oynarlar. Bu nedenle yoksullukla mücadele eden aktörler yoksullukla mücadele de çok yönlü stratejiler izlemektedirler. Yoksullukla mücadele eden aktörler ve stratejileri her ne kadar çeşitli olsa da yoksullukla mücadelede rol oynayan en önemli aktör devletlerdir. Devletlerin karar alma yetkisinin olması, sosyal koruma sistemlerini ve yoksullukla mücadele politikalarını finansa edebilme özelliğinin olması bu rolü daha da arttırmaktadır. Savaşların ardından ortaya çıkan olumsuzluklarla mücadele de refah devleti politikaları ile hareket edilmesi, devletlerin yoksullukla mücadelede ekonomik ve kalkınmayı hedef alarak ilerlemelerinde etkili olmuştur. İnsani yaklaşım kavramının 1990'larda ön plana çıkmasıyla yoksullukla mücadeleye ekonomik kalkınmayla beraber insani kalkınmada önemli hale gelmiştir (Atatanır, 2016, 42-42).

Türkiye'de geliştirilen yoksullukla mücadele politikaları bireylerin insanca bir hayat sürdürmeleri için oldukça önemlidir. Yoksul bireylerin refahını arttırmaya yönelik yapılan politikalar toplumunda refah düzeyini arttırarak sorunların azalmasına yardımcı olacaktır. Bu nedenle yoksullara yönelik eğitim, sağlık, ulaşım gibi alanlarda yapılan hizmetler yoksullukla mücadeleye katkı sağlamaktadır. GAP projesi yoksullukla mücadelede önemli bir yer tutar. Ülkede ekonomik büyümeyi sağlayarak yoksulluğu önleyeceği düşünülmektedir. Türkiye'de devletin sosyal devlet olma özelliğine bağlı olarak bazı kurumları aracılığıyla yoksullukla mücadele edebilmek için çeşitli uygulamalarda bulunur. Bunlardan en önemlisi Milli Eğitim Bakanlığı'dır. Milli Eğitim Bakanlığı çeşitli durumlarda yoksul ailelerin çocuklarına burs vererek onların eğitimine katkı sağlamaktadır. Ayrıca muhtaç öğrenciler parasız yatılı okullara alınarak çeşitli sosyal yardımlarda bulunulur (Yıldırım, 2019, s. 24-27).

Yoksulluk ve işsizlik olguları birbiriyle ilişki olduğundan yoksullukla mücadelede işsiz bireylere iş olanakları sağlamak oldukça önemlidir. İşsizliği azaltmak amacıyla uygulanan istihdam politikaları genel olarak doğrudan iş yaratma programları, yoksul kesimin bilgi ve becerisini geliştirmek, bireyin kendi işini kurması için teşvikler vermek ve istihdamı arttırıcı desteklerde bulunmaktır. Kadınların ve gençlerin bilgi ve becerilerini arttırmak için doğrudan iş yaratma programları kullanılır. Bu programlarla eğitim almamış ve yeterli bilgi ve beceriye sahip olmayan kesimin bilgi ve becerileri arttırılır. Yoksulluğun en önemli sebeplerinden biri olan işsizliği azaltmak için bir diğer yöntemde bireyleri girişimciliğe teşvik ederek işlerini kurmalarını sağlamaktır. Girişimcilik eğitimleriyle veya mikro kredi uygulamalarıyla bireyin iş kurması sağlanarak yoksullukta kurtulmasına yardımcı olunabilir (Yıldırım, 2010, s. 11).

Yoksullukla mücadele politikaları genel anlamda bireyleri herhangi bir olumsuzluk karşısında kısa, orta ve uzun vadede koruma, herhangi bir olumsuzlukla karşılaşan bireylere nakit, kredi veya yemek yardımı yapma, bireylere sağlık, eğitim ve istihdam imkanları veren bireyleri yoksulluğun olumsuz etkilerinden koruyucu önlemler içermektedir. Yoksullukla mücadelede kullanılan diğer bir araçta sosyal yardımlardır. Sosyal yardım genel olarak sosyal güvencesiz ve yoksul bireylere yardımda bulunmak için yapılan faaliyetleri içermektedir. Sosyal yardım faaliyetleri günümüzde devlet ve sivil toplum örgütleri tarafından yürütülmektedir. Sosyal yardımların bireylerde tembellik duygusu oluşturması gibi olumsuz özelliğinin yanında toplumda dayanışmayı arttırması ve yoksulların onurunu koruması gibi olumlu özellikleri de bulunmaktadır (Can, 2017, s.1118-1121).

Sosyal yardımlardan yararlanan ve yoksulluk içinde yaşayan birey sürekli olarak devletten yardım alarak hayatını devam ettirdiğinde bir süre sonra çalışma girişiminde bulunmaz ve devletten sürekli yardım bekler. Çalışma girişiminde bulunmayarak devletten sürekli yardım bekleyen birey sayısında artış devletin kaynaklarının tükenmesine neden olarak yoksul birey sayısında artışa sebep olur. Bu sosyal yardımların olumsuz yönünü oluşturmaktadır.

Batı medeniyetinin ortaya çıkardığı kapitalist sistem sonucu zenginin daha zengin fakirin de daha fakir olduğu bir dünya düzeninin oluşmuştur. Yoksulluğu

azaltamayan ve yoksulluğun daha kötü bir hale gelmesine neden olan bu sistemin dışında yoksulluğu azaltmak için değişik görüşler ortaya koyulmuştur. Bu görüşlerden biri yakın geçmişimizden olan İslam medeniyetinin öne sürdüğü görüşlerdir. İslam medeniyetini temsil eden Osmanlı devletinin zengin ile fakir arasındaki uçurumu azaltmak için çeşitli uygulamaları bulunmaktadır. Osmanlı devleti toplumda yoksulluğun azaltılması için zekat, sadaka ve fitre gibi araçları kullanmıştır. Dini kaynaklı olan bu yardım araçları zamanla gelenek haline gelmiştir. Osmanlı devletinde yardımlaşma sisteminin en güzel örneklerinden biri sadaka taşı diğeri ise zimem defterleridir. Sadaka taşına yoksullara yardım etmek isteyenler gece vakti kimsenin görmeyeceği bir şekilde gelir ve bu sakada taşlarının içindeki oyuklara belirli bir miktar para bırakırlardı. Dilenmekten ve para istemekten çekinen insanlarda bu taşların içinden ihtiyaçları kadarını alırlardı. Daha sonra paraları olduğu zaman kendilerinin de bu taşlara para bıraktığı sistem daha sonra gelenek haline gelmiştir. Zimem defteri yönteminde ise zengin bireyler fakir bireylerin bakkal veya kasaba olan borçlarını kendilerini tanıtmadan öderlerdi. Bütün bu yardımlaşma yöntemleri yoksulluğun azaltılması için önemli politikaları oluşturmaktadır (Kardaş, 2010, s. 43-44).

Türkiye'de yoksullukla mücadele de yapılabilecek en etkili politikalardan biri de sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlamaktır. Bununla birlikte makroekonomik dengesizliklerinde giderilmesi gerekmektedir. Çünkü makroekonomik dengesizlikler yoksul kesimi daha fazla yoksullaştırmakta ve yoksulluğun artmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle yoksullukla mücadele edebilmek için ekonomik büyümenin sağlanması ve makroekonomik dengesizliklerin giderilmesi gerekmektedir. Nitekim Türkiye'de 2002 yılından sonra yoksulluğun azaltılabilmesinin nedeni ekonomik istikrarın ve büyümenin sağlanmasıdır. Yoksulluğu azaltmak için yapılması gereken diğer politikalar da tarımda kalkınmanın sağlanması, fiziksel altyapı ve beşeri sermayenin sağlanması, yoksullara yönelik güvenlik ağlarının oluşturulması ve devletin yoksul bireylerin üzerindeki vergi yükünü azaltmak olabilir. Ayrıca yoksulluğu azaltmada sivil toplum kuruluşlarının, yerel yönetimlerin ve sosyal yardımların önemi büyüktür (Karakoyun, 2013, s. 24).

Türkiye'de yoksullukla ilgili mücadele politikaları genel olarak özelleştirme, neo-liberal politikalar, yapısal uyum ve bunların sonucunda yoksulluğun artması

sebebiyle ortaya çıkmıştır. Ülkede yaşanan ekonomik krizler ve buna bağlı olarak işsizliğin artması, kırdan kente göçlerin yaşanması ve piyasadaki düzenin bozulmasıyla birlikte yoksulluk ve yoksullukla mücadele politikaları artmıştır. Ayrıca ülkemizde yoksullukla mücadele politikalarının artmasının bir diğer sebebi de küreselleşmedir. Küreselleşme ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yoksulluğu azaltmak içinde çeşitli mücadele politikalar yapılmıştır (Şentürk, 2009, s. 209-210). Aşağıdaki bölümlerde yoksullukla mücadele politikaları daha ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

2.2.3. Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Araçları

Yoksullukla mücadele sosyal refah devleti anlayışı yoksulluk sorununun çözülmesi için devletin maliye politikası araçlarının etkin bir şekilde kullanılması gerektiğini öne sürmüştür. Yoksullukla mücadele de yoksulluğun azaltılması için maliye politikası araçlarından olan kamu harcamaları, vergiler ve borçlanmaların etkili bir şekilde kullanılması oldukça önemlidir (Çetin, 2009, s. 2686).

2.2.3.1. Maliye Politikası

Maliye politikası belli bir ekonomik ve sosyal hedefe ulaşmak için kamu harcamaları, vergiler ve borçlanmayı kullanmaktadır. Maliye politikasının temel amacı ekonomik istikrarı, büyümeyi ve gelir dağılımında eşitliği sağlamaktır. Maliye politikası da bu amaçlara ulaşmak için harcamaları, vergileri ve borçlanmayı kullanmaktadır. Kısaca devlet maliye politikası araçları ile çeşitli müdahalelerde bulunarak yoksulluğu azaltmaya çalışmaktadır (Yılmaz, 2018, s. 351-352).

Maliye politikası bir ülkede fiyat istikrarını ve tam istihdamı sağlayarak ekonomik istikrarı sağlamaya çalışmaktadır. Tam istihdamın ve fiyat istikrarının birlikte sağlanması ekonomik kalkınmayı sağlayacağından yoksulluk sorununu da azaltacaktır. Tam istihdam sağlanarak üretim faktörlerinin tamamı üretimde istihdam edilecektir. Bu da sonuç olarak işsizliğin azalmasını sağlayacaktır. Fiyat istikrarı yoluyla da fiyatlar genel düzeyinde dalgalanmaların oluşması engellenecektir. Fiyat istikrarı sağlanarak enflasyonun azaltılması yoksulluk sorununun azaltılması için oldukça önemlidir. Maliye politikası ile aynı zamanda bir ülkede üretim, yatırım ve tasarruf teşvik edilerek ekonomik büyüme ve kalkınma sağlanabilir. Ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması da yoksulluğun azaltılması konusunda önemli etkiler oluşturmaktadır (Ulusoy, 2017, s. 23-27).

2.2.3.2. Kamu Harcamaları

Toplumda kamu tarafından yapılan sağlık ve eğitim harcamaları yoksullukla mücadelede önemli bir yere sahiptir. Ayrıca sosyal güvenlik ve yardım sistemlerinin de yoksullukla mücadele deki etkisi oldukça büyüktür (Özgüler, 2014, s. 207).

Kamusal faaliyetlerin yürütülmesi, sosyal ve ekonomik hayata müdahale edilmesi için yapılan kamu harcamaları bir ülkede ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması ve buna bağlı olarak da yoksulluğun azaltılması için önemlidir. Kamu harcamaları ile devlet ekonominin daralma döneminde talebi arttırmak amacıyla kamu harcamalarını arttırabileceği gibi enflasyonun yaşandığı dönemde de talebi azaltmak için harcamaları azaltabilir. Devletin yaptığı bu müdahaleler ekonomik hayatı olumlu etkiler (Pınar, 2015, s. 35).

Devletin kamu hizmetlerini yerine getirmesi için piyasadan mal ve hizmetleri alarak bireylere ücretsiz veya ucuz bir şekilde sunması bireylerin harcamalarının azalmasını sağlar. Harcamaların azalması da bireylerin gelirlerini arttırarak gelir dağılımdaki adaletsizlikleri azaltır. Kamu harcamaları genel olarak sağlık ve eğitim alanlarında yapılmakta, hizmetler ücretsiz ve daha ucuz sağlanmaktadır. Yoksullukla mücadele de kamu harcamaları önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Kamunun sunduğu eğitim ve sağlık harcamaları yoksullukla mücadele de etkin ve verimli bir şekilde kullanılabilmesi için bu harcamaların yoksullara ulaşılabilir ve onların ihtiyaçlarına cevap verebilir nitelikte olması gerekir (Cerev ve Yenihan, 2018, s. 75).

Devlet yoksullukla mücadelede kamu harcamalarına ağırlık vermelidir. Bu kapsamda eğitim ve sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerinin ücretsiz olarak verilmesi, tam istihdamın sağlanması, tarımla uğraşanlara sübvansiyonlarla destek verilmesi, işsizlere işsizlik sigortasının verilmesi, esnaf ve sanatkarlara çeşitli teşviklerin sunulması, yoksullara nakit para yardımının yapılması, yoksullara arazi dağıtılması, işsizlere bilgi ve beceri kurslarının açılması oldukça önemlidir. Kısaca devlet kamu harcamalarıyla gelir dağılımında adaleti sağlayarak gelirin yeniden dağıtılması konusunda önemli görevlere sahiptir. Çünkü yoksulluk sadece gelirin yetersizliği değil bireyin eğitim ve sağlık gibi hizmetlerden de yararlanamaması durumudur (Çetin, 2009, s. 2686).

Yoksul bireyler yeterli gelire sahip olmadığından sağlık ve eğitim gibi hizmetlerden yeterince yararlanamayabilir. Kamu harcamaları yoluyla bireye sağlanan hizmetlerle bireylerin hizmetlere erişimi kolaylaşır. Ayrıca yoksul bireylerde bu hizmetlerden sorunsuz bir şekilde yararlanır. Kamunun sağladığı sağlık ve eğitim imkanları toplumda yoksulluğun azaltılmasında çok önemli bir faktördür. Eğitim imkanlarından ücretsiz bir şekilde yararlanan bireylerin olduğu bir toplumda eğitimli bireylerin sayısı artar. Bir toplumda eğitim seviyesi yüksek olan bireylerin olmasının ülke ekonomisine katkısı büyüktür. Eğitim seviyesi yüksek olan toplumda nitelikli işgücü artar. Eğitimli bireylerin arttığı toplumda suç işleme oranları da azalır. Ayrıca sağlık imkanlarından herkesin yararlanabilmesi sonucu toplumda hastalıklar azalır. Toplumda hastalıkların azalmasının da işgücüne katkısı büyüktür. Çünkü sağlıksız birey çalışamaz ve devlete bağımlı hale gelebilir. Bu nedenle bir toplumda ekonomik büyümenin sağlanması ve toplumda sosyal yapının iyileştirilmesi için eğitim ve sağlık gibi hizmetlerin kamu tarafından ücretsiz olarak yapılması gerekmektedir.

2.2.3.3. Vergiler

Yoksullukla mücadelede uygulanan vergi politikasına göre artan oranlı verilerle az kazanandan az çok kazanandan ise daha çok vergi alınmalı, servetten alınan vergiler arttırılmalı, asgari ücretlilerden vergi alınmamalı ve geliri olmayan veya geliri belli bir oranın altında olan bireylere devlet tarafından ödeme yapılarak negatif gelir vergisi politikası uygulanmalıdır (Çetin, 2009, s. 2686).

Devlet artan oranlı vergi uygulamasıyla toplumda sosyal adaleti sağlayabilir. Artan oranlı vergi ülkede adil bir gelir dağılımının sağlanması açısından oldukça önemlidir. Çünkü devlet artan oranlı vergi uygulaması ile vergi yükünü geliri yüksek olan kesime yansıtarak aldığı vergi gelirlerini düşük olan kesime transfer harcaması yoluyla aktarılabilir. Bu da toplumda gelirin adil bir şekilde bireylere bölüştürülmesini sağlar. Gelir dağılımının adil bir şekilde dağıtıldığı toplumların yoksulluk riskiyle karşılaşmaları oldukça güçtür (Ulusoy, 2017, s. 40-41).

2.2.3.4. Borçlanma

Borçlanma yoluyla devlet kamu harcamalarını arttırmak için iç ve dış borçlanma gibi yollarla borçlanmaya başvurmaktadır. Kamu harcamalarını arttırmak amacıyla devlet ülke sınırları içerisindeki birey, kurum veya kuruluşlardan borçlanma yoluna gitmektedir. Dış borçlar aracılığı ile devlet yabancı piyasalardan ekonomiyi canlandırmak ve ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla borçlanma yoluna gitmektedir. Devletin sağladığı bu borçlarla ülke ekonomisine para transferleri sağlanarak yoksulluk sorunu önlenebilir. Fakat devletin borçlar nedeniyle yoksullaşmaması için devlet borçları için sunulan mal ve hizmetlerin bedeli o ekonomide üretilmelidir (Yılmaz, 2018, s. 355-356).

Ülke ekonomi için ek bir kaynak niteliği taşıyan borçlanma yöntemi yoksulluğun azaltılması için etkili bir yöntem olabilir. Devletin geri ödemek koşuluyla kısa sür/eli olarak borçlarla elde ettiği gelirler aracılığıyla toplumdaki bireylere çeşitli mal ve hizmet sunulabilir. Ayrıca ekonominin daralma dönemlerinde ve enflasyonun arttığı dönemlerde borçlanma yoluyla elde edilen gelirlerle ekonomik sorunlar iyileştirilebilir. Enflasyonun arttığı dönemde devlet tüketimi azaltmak amacıyla kişilerden borç alabilir. Faiz oranı çekiciyse kişi bugün yapacağı tüketimi gelecek döneme erteleyerek devlete borç verir. Daralma döneminde de bu borç faiziyle beraber ödenir ve bu şekilde talep canlandırılır. Bu şekilde kişiler ve bölgeler arasındaki gelir dağılımı düzenlenir. Devletin borçlanma yoluyla kaynaklarını arttırması ve gelir dağılımını düzenlemesi ekonomik kalkınmayı hızlandırarak yoksulluğu azaltabilir (Pınar, 2015, s. 41-42).

2.2.3.5. Yoksullukla Mücadele Programları

Yoksulluğun artmasıyla beraber yoksullukla mücadele edebilmek için bazı ülkelerde içeriği ve uygulama sonuçları birbirinden farklı olan mücadele programları uygulanmaya başlamıştır. Bu programların içeriğindeki uygulamalar gıda, istihdam, kredi ve temel mal ve hizmetlere sübvansiyon verilmesi uygulamalarıdır. Yoksul bireylere nakit olarak gelir desteğinin yapılması konusunun tartışıldığı ilk kitap 1791 yılında Thomas Paine'nin çıkarttığı Rights of Man (İnsan Hakları) kitabıdır. Bu kitap yoksul bireylere yapılan gelir desteğinin sadaka gibi değil vatandaşlık hakkı sağlanmasını savunan görüşlere öncüldür. Milton Friedman'ın 1962 yılında çıkardığı negatif gelir vergisi önerisi de yoksullukla mücadele sürecinde örnek olarak

gösterilebilir. Milton Friedman'ın bu önerisine göre negatif gelir vergisi herkese uygulanmalı ve bu uygulama sonucunda ellerine geçen geliri belli bir miktarın altında olanlara net bir gelir transferi yapılması gerektiği görüşü bulunmaktadır. Friedman' a göre yoksullukla mücadele de işsizlik sigortası ve aile yardımlarının yerine geçebilecek en uygun önlem negatif gelir vergisidir (Özgüler, 2014, s. 207).

2.2.3.6. Mikro Finans Sistemi

Mikro kredi sistemi yoksullukla mücadele de, yoksullara üretim ile ilgili faaliyetlerde bulunmaları için, küçük işletmeler kurabilmeleri için ve tüketimlerini arttırmalarına yardımcı olmak için verilmektedir. Mikro kredi sistemi yoksulluğun azaltılmasında, ülkeler ve bölgeler arasındaki eşitsizliğin giderilmesinde önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Mikro kredi uygulamalarının doğrudan etkisi kredi alan bireyin refahının arttırılmasıyken, dolaylı etkisi de kişi başına düşen milli geliri arttırmasıdır. Mikro kredi uygulamasının ekonomik etkilerini yanında sosyal etkileri de bulunmaktadır. Çünkü mikro kredi uygulamaları bireye ait olma hissi aşılayarak bireyin kişisel olarak gelişmesini sağlayacaktır. Mikro kredi uygulamalarının en önemli işlevi istihdam imkanlarını arttırmasıdır. Mikro kredi uygulaması sayesinde birçok insan iş olanağı bularak işsizlikten kurtulur. Ayrıca bireye eğitim, iş tecrübesi imkanı yaratarak, kadın ve engelliler gibi dezavantajlı gruplarında iş hayatına girmesini sağlar. Mikro kredi uygulamasının hedefi yoksulun da yoksuluna ulaşmaktır. Fakat araştırmalara göre aşırı yoksul bireylere verilen krediler başarıya ulaşmada etkisizdir. Bu nedenle yoksulluk sınırı çevresinde kümelenmiş bir gruba verilmesi daha etkili bir sonuç doğuracaktır. Aşırı yoksul bireylere mikro kredi verileceğine sosyal yardımlarda bulunulması daha faydalı olmaktadır. Mikro kredi sisteminin olumlu yanları yanında olumsuz yanları da bulunmaktadır. Olumsuz yanları genel olarak mikro kredi sisteminin bireyin borçlarını arttırması, yatırım ve tasarruflarını kazanç sağlayamayacağı yerlere yatırmaları, kadınların evde çalışmak zorunda kaldıkları için çalışma yüklerinin artması, krediyi geri ödeyememeleridir. Bu nedenle mikro kredi uygulamalarının etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesi için devlete önemli sorumluluklar düşmektedir. Devlet mikro kredi hizmeti sunan sivil toplum kuruluşlarını güçlendirmeli ve bu kuruluşların faaliyetlerini düzenlemek için yasal kolaylıklar sağlamalıdır (Cerev ve Yenihan, 2018, s. 75-78).

Az gelişmiş ülkelerde uygulanan yoksullukla mücadele uygulamalarından en önemli uygulamalarından biri Bangladeş'te Muhammet Yunus'un uyguladığı "Grameen Mikro Kredi Projesi adlı mikro finans sistemidir. Araştırmalara göre bu krediyi alan kesimin krediyi almadan önce yoksulluk sınırının altında bir hayat sürdürdükleri ve kredi alanların büyük çoğunluğunu kadınların oluşturduğu ortaya çıkmaktadır. Verilen kredilerin tamamına yakın kısmının geri ödenme koşulu bu kredinin en ilgi çeken özelliğidir. Yoksulların geçimlerini sağlayabilmek işletme kurmalarını sağlamak ve kendi işletmelerini kurmalarını sağlama amacı olan mikro finans sitemi yoksullukla mücadeleye çok büyük katkılar sağlamaktadır. 1990'dan beri sivil toplum örgütleri ticari bankalara veya özel yasalarla mikro finans kuruluşlarına dönüşmekte, ticari bankalar da değişik modellerle mikro finans hizmeti sunmaktadır. Mikro finans sistemi yoksulluğun azaltılmasında önemli bir araçtır. Mikro finans kuruluşlarının bulunduğu ülkeler Afrika, Bangladeş, Bosna-Hersek, Endonezya, Pakistan, Ermenistan, Gürcistan, Kırgızistan ve ABD ülkeleridir. Kadın yoksulluğunu azaltmak için de kullanılan mikro finans sisteminde kadınlara öncelik verilmektedir. Ekonomik kalkınmanın sağlanmasının koşulu olarak kadınların sosyal kalkınma çalışmalarına katılımının artması olarak düşünülmüştür. Türkiye'de uygulanan mikro kredi uygulaması Türkiye Gramen Mikro Kredi Projesi (TGMP), Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) Mikro Kredi Projesi, Türkiye Kalkınma Vakfı'nın bölgesel iş kurma kredileri, TC. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal Riski Azaltma Projesi gibi projelerdir. Türkiye'de dünya uygulamalarına benzer bir mikro kredi girişimi ilk olarak 2002'de sivil toplum örgütü olan Kadın Emeğini Destekleme Vakfı tarafından kurulan Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi'dir (Özgüler, 2014, s. 207-209).

2.2.3.7. Hane halklarının Geçim Stratejileri

Yoksul hane halklarının yoksulluk karşısında geliştirdikleri geçim stratejileri genel olarak gıda üretimine başlamak, yakıt toplamak, ortak mutfak kullanımını sağlamak, alınan mal ve hizmetlerin ucuzunun tercih edilmesi, öğünlerin sayısının azaltılması, çocukların okula gönderilmemesi, daha az sağlık ve eğitim harcamasının yapılması, göç etmek, hane sayısını arttırarak iş gücüne katılım sayısının arttırılması gibi stratejilerdir (Özgüler, 2014, s. 210).

Hane halkının kendi stratejilerini oluşturması yoksulluğun azaltılmasında olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Çünkü bireyin yoksullukla baş edebilmek için göç etmesi kentlerde nüfusun artmasına ve sorunların kent merkezinde yoğunlaşmasına neden olur. Kent merkezinde yoğunlaşan yoksul nüfus bu bölgelerde işsizliği ve yoksulluğu daha fazla arttıracaktır. Ayrıca daha az sağlık ve eğitim harcamalarının yapılması toplumda eğitim seviyesinin düşmesine ve sağlıksız insan sayısının artmasına sebep olacaktır. Çocukların okula gönderilmemesi de çocukların eğitim hakkının elinden alınmasına ve eğitimsiz bireylerin yetişmesine neden olur. Hane halkının daha iyi geçinebilmek için hanedeki nüfus sayısını arttırarak işgücüne katılımı arttırması hanedeki birey sayısının artmasına neden olur ve topluma nüfus artışı yaşanır. Nüfusun fazla olduğu toplumlarda da ülke kaynaklarından yeterince yararlanamayan bireylerin sayısı giderek artar. Kısaca hane halkının kendi ürettiği stratejiler yoksulluğu azaltmak yerine arttırıcı etkilere sahip olabilmektedir.

2.2.3.8. Refah Rejimleri ve Yoksullukla Mücadele

Ortaya çıkışı 20. Yüzyıla dayanan refah rejimi kavramı, toplumdaki aile, cemaat ve komşuluk gibi ilişkilerde yaşanan işsizlik, hastalıklar ve yaşlanma gibi durumlarda bireyin yaşamını devam ettirmesini sağlamadaki rollerini kapsamaktadır. Bir toplumda geçerli olan refah rejimi o toplumda yaşayan bireyin ihtiyaç duyduğu anda gösterdiği tepkidir. Örnek olarak ülkede yaşanan ekonomik kriz sonucunda işsizlik çeken bireye Batı Avrupa tarafından farklı refah rejimleriyle müdahalelerin geliştirilmesi verilebilir. Refah devleti kavramı ise, toplumun kalkınmasını ve refaha kavuşması için kamu gücünü örgütlü ve bilinçli bir şekilde kullanan devlet yapısıdır. Refah devleti bireylere minimum gelir garantisi sağlama, bireye sosyal riskler karşısında yardımlarda bulunma ve bireye iyi bir hayat sunma amacı taşımaktadır. Refah devletinin müdahaleci, düzenleyici ve geliri yeniden dağıtıcı özellikleri bulunmaktadır. Refah devletinin bir diğer özelliği olan gelir dağılımını sağlama özelliğine göre devlet elde edilen geliri toplumdaki tüketim eğilimi düşük gelir gruplarından tüketim eğilimi yüksek gelir gruplarına gelir dağıtım yapmaktadır (Özgüler, 2014, s. 210-212).

2.2.3.9. Yoksulluğun Özelleştirilmesi Yoluyla Yoksullukla Mücadele

Yoksulluğun ve yoksulluğun neden olduğu olumsuzlukların özel kuruluşlar tarafından ortadan kaldırılmasına yoksulluğun özelleştirilmesi denir. Yoksulluğu ortaya çıkaran nedenleri ortadan kaldırmak yerine yoksullara acınarak bakılması bu yaklaşımı ortaya çıkarmıştır. Yoksulluğun özelleştirilmesine örnek olarak uygulanan yardımsever politikalar, sosyal yardımlarla ilgili yapılan düzenlemeler, cemaatler üzerine kurulu yoksullukla mücadele politikaları verilebilir (Özgüler, 2014, s. 214). Fakat yoksulluğun özelleştirilmesi yoluyla yoksullukla mücadele etkili bir sonuç vermeyebilir. Çünkü bireyin ihtiyaçları özel kuruluşların kaynaklarındaki yetersizlikten dolayı tam olarak karşılanamayabilir. Yoksul bireyleri tespit etme ve doğru kişiye yardım ulaştırma konusunda da özel kuruluşlar bazen yetersiz kalabilmektedir. Bu nedenle devlet eliyle yapılan yardımlar daha etkili olur. Devlet yardıma muhtaç bireyi tespit ederek yardımların doğru kişilere ulaştırılmasında daha etkili bir rol oynamaktadır. Ayrıca devlet tarafından yardımlar daha uzun vadeli ve düzenlidir. Bu nedenle devlet aracılığıyla yapılan yardımlar yardımların kalitesini ve işe yararlığını arttırmaktadır.

2.2.3.10. Sosyal Yardımlar ve Sivil Toplum Kuruluşları

Yoksullukla mücadele de etkili olan diğer uygulamalar da sosyal yardımlar ve sivil toplum kuruluşları tarafından yapılmaktadır. Sosyal yardımlar genel olarak devlet tarafından yardıma muhtaç olan bireylere yapılarak bireyin gelir düzeyini ve refah seviyesini arttırmayı amaçlamaktadır. Yapılan sosyal yardımlarla toplumda yoksul bireylerin insanca bir hayat sürdürmesi sağlanarak yoksulların kendi hayatını idame ettirecek kadar bir ekonomik güce sahip olması sağlanır. Sivil toplum kuruluşları da devletten bağımsız olarak bir araya gelerek herhangi bir kar amacı gütmeden tamamen yoksulların menfaati için faaliyetlerini sürdüren kuruluşlar olarak bilinmektedir. Sivil toplum kuruluşları aracılığıyla toplumda yardıma muhtaç ve yoksul bireyler tespit edilerek muhtaçlıkları giderilir. Sivil toplum kuruluşları da toplumdaki yoksulluğun azaltılmasında önemli bir araçtır. Üçüncü bölümde sosyal yardımlar ve sivil toplum kuruluşlarının tanım ve kapsamına geniş bir şekilde yer verilecektir.

2.3. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE YAKLAŞIMLARI

Türkiye'de 1950 ve 1960 yıllarında yoksullukla mücadelede dolaylı mücadele yaklaşımı kullanılırken 1970 yılından sonra dolaysız mücadele yaklaşımı kullanılmaya başlanmıştır. 1980 yılında neo liberalizmin ön plana çıkmasıyla devlet rolünün ve bütçenin kısıtlanması ile birlikte dolaysız mücadele yaklaşımının geri planda kaldığı görülmüştür. Bu nedenle devletin rolünün kısıtlanması sonucu devlet rollerinde oluşan boşlukların doldurulması görevi uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve yoksul hane halklarına verilmiştir (Özsoy, 2019, s. 31).

Yoksullukla mücadele yaklaşımları ikiye ayrılmaktadır. Bunlar dolaylı ve dolaysız mücadele yaklaşımlarıdır. Bu yaklaşımlar ve sebep olduğu sonuçlar uygulanan bölgenin ekonomisine ve uygulayanların politikalarına göre değişmektedir.

2.3.1 Dolaylı Mücadele Yaklaşımı

Dolaylı mücadele yaklaşımı ekonominin hızlı büyümesini sağlayarak yoksul bireylerin gelirlerini ve yaşam standartlarını arttırmayı amaçlamaktadır. Büyümenin hızlandırılmasının yoksulların gelirlerini arttırması yanında toplumda sağlık, eğitim ve altyapı imkanlarının da gelişmesini sağlayarak, yoksulluğu dolaylı azaltacağı ve insani yoksulluk göstergelerine de olumlu katkı sağlayacağı söylenebilir. Yoksulluğun azaltılmasında bir diğer yol ise ekonomik büyüme sonucu elde edilen kaynakların toplumdaki bireyleri eşit bölüşümüdür. Yoksulluğu en aza indirgemek için elde edilen kaynaklar toplumdaki her bireylere ve hane halkına adil bir şekilde paylaştırılmalıdır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s. 72).

Trickle down effect olarak da adlandırılan bu yaklaşıma göre, ülkede ekonomik kalkınma ve büyümenin olumlu etkilerinin topluma yansımasıyla toplumdaki bireylerin hizmetlere ulaşımı kolaylaşır, istihdam artar, yoksulluk ve gelir dağılımı eşitsizlikleri azalır. Dolaylı mücadele yaklaşımı piyasanın işleyişini bozmayan çeşitli sosyal müdahaleler üretmektedir (Atatanır, 2016, s. 44).

Dolaylı yaklaşım, kaynaklarla büyümeyi hızlandırarak geliri arttırır ve buna bağlı olarak yoksul bireylerin hayat standartlarını yükseltir. Dolaylı yaklaşım ekonomik büyümeyi sağlayarak yoksulların faydalarına yönelik ekonomik politikalar üretmeyi amaçlamalıdır. Yoksulların faydasına olan durumlarda genel olarak iş imkanlarının artması, gelir eşitsizliklerinin olmaması ve yoksulların gelirlerinin

artmasıdır. Bu nedenle yoksulluğu azaltmak için yapılabilecek büyüme politikaları kayıt dışı istihdamın azaltılması, kadınlara ek gelir sağlayan imkanların sunulması ve istihdamın arttırılması olmalıdır (Yaşar ve Taşar, 2019, s. 133).

Ekonomide hızlı bir büyümenin yaşanması yalnızca bireylerin gelirinde artış sağlamaz bunun yanında eğitim, sağlık ve altyapı imkanlarını geliştirir ve yoksulluğu azaltarak, insani yoksulluk oranlarına olumlu etkiler. Dolaylı yaklaşım aynı zamanda yoksulluğun azaltılabilmesi için gelişmekte olan ülkelerin sanayisinin hızlandırılmasının ve altyapıya yatırım yapmanın önemini vurgulayarak ekonomik büyümenin sağlanması gerektiğini öne sürmektedir. Ekonomik büyüme kalkınmanın sağlanması ile ortaya çıkan olumlu sonuçlar toplumun bütün kesimlerine de olumlu yansıyacaktır. Bu yaklaşım ile uzun vadede gerçekleştirilen bir ekonomik büyüme ile yoksulluk oranlarında ciddi azalmalar meydana gelebilir (Günel, 2019, s. 62).

Ekonomik büyümenin sağlaması sonucu elde edilen kaynakların bireylere eşit bir şekilde bölüştürülmesi de oldukça önemlidir. Büyümenin sağlandığı fakat gelir dağılımında eşitsizliğin olduğu ülkelerde yoksulluğu azaltma politikaları etkili olmayabilir. Bu nedenle etkili bir yoksullukla mücadele için büyümeyle birlikte gelir dağılımının da toplumdaki bireylere eşit bir şekilde dağıtılması gerekmektedir. Örneğin Güney Kore ve Güney Doğu Asya ülkelerinde büyüme hızının gerçekleştirilmesi sonucu yoksulluk azalırken, Latin Amerika ülkelerinde büyüme hızı yoksulluğun azaltılmasında etkili olmamaktadır. Bunun en önemli nedeni ikinci gruptaki ülkelerde gelir dağılımının eşit olmamasıdır (Gündoğan, 2008, s. 49).

Dolaylı mücadele yaklaşımı oldukça etkili bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın uygulandığı toplumların refah seviyesi yükselir ve toplumsal kalkınma hızlanır. Çünkü ekonomik büyümenin sağlanması ve yapılan müdahaleler ekonominin yanında sosyal alanlara da birçok katkısı bulunmaktadır. Ekonomik anlamda kalkınma yaşanan toplumlarda sosyal alanlarla ilgili konularda da olumlu gelişmeler vardır. Ekonomisi iyi olan toplumlarda gelir dağılımı eşitsizliği yaşanmadığından birey kendini daha fazla insanca bir hayatta yaşadığını düşünür. Fakat gelir dağılımı eşitsizliklerinin, işsizliğin ve yoksulluğun olduğu bir ülkede birey kendini ruhen daha kötü hissetmektedir. Bu da sosyal alanlara olumsuz yansıyan bir durumdur.

2.3.2. Doğrudan Mücadele Yaklaşımı

Doğrudan mücadele yaklaşımı, devletin yoksul kesime birebir olarak yardımda bulunması ve politikalar üretmesidir. Bu yaklaşımla devlet yoksul bireyin kendisine direkt olarak yardımda bulunur. Devlet yoksullukla mücadele de doğrudan yaklaşımı daha fazla kullanmaktadır. Doğrudan mücadele yaklaşımını eleştiren yaklaşımlarda bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan birini savunan Sawhill'e göre doğrudan mücadele yaklaşımı bireylerde yardıma bağımlılığı ve yoksulluk kültürünün oluşmasına sebep olur. Yardımlara bağımlı şekilde yaşayan ve çalışma hayatından kopan bireylerin varlığı da yoksulluğu zamanla arttırır (Atatanır, 2016, s. 44).

Doğrudan mücadele yaklaşımında yoksulluk sorununun dolaysız bir şekilde çözülmesi esastır. Bu yaklaşımın amacı genel olarak vergiler, sosyal güvenlik, sosyal yardımlar, sağlık ve eğitim politikaları ile gelirin ikincil dağılımına müdahale etmektir. Yoksullukla mücadele de uygulanan doğrudan önlemler ayrıca yoksulların mal ve hizmetlerine sübvansiyon verilmesi, istihdamı arttırmak için alınan önlemler ve yapılan projeler, asgari ücret uygulamaları, çocuk ve beslenme eğitim programları ile fakirlere yapılan kredi programlarıdır. Yoksulların hayat standartlarını yükseltmek için yapılan transferler yoksulluğu azaltmada önemli bir araçtır. Yoksullukla mücadelede de dolaylı mücadele yaklaşımı yanında doğrudan mücadele yaklaşımı da kullanılmalıdır. Çünkü sadece ekonomik büyümenin sağlanması yoksulluğu azaltmada tek başına yeterli değildir. Ekonomide büyümenin sağlanmasının yanında çeşitli araçlarla ve uygulamalarda da ekonomiye müdahale etmek gerekmektedir. Çünkü sadece ekonomik büyüme sağlandığında ekonomik büyümeden toplumdaki bütün bireylerin yararlanması sağlanamayabilir. Bu nedenle doğrudan mücadele yaklaşımı ve dolaylı mücadele yaklaşımı birbirini destekleyen bir mekanizma ile işbirliği şeklinde uygulanmalıdır. Türkiye' de doğrudan yoksullukla mücadele de kullanılan uygulamalar bulunmaktadır. Bunlar Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı/ Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM), Belediyeler ve Özel Kuruluşlar yoksullukla mücadelede bu uygulamalar içindeki kurumlardır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s. 72).

Devlet doğrudan mücadele yaklaşımında aktif bir rol üstlenerek gelirin yeniden bölüşümünü sağlayarak elindeki politika üretme araçlarını kullanmaktadır. Doğrudan mücadele yaklaşımının başarılı olabilmesi için gerekli olan şartlar kamuoyunun yoksullukla mücadeleyi hedef alması ve yoksullukla ilgili uygulanan politikalarının desteklenmesi, yoksullukla mücadele için uygulanan politikaların hedeflediği yoksul kesimin doğru tespit edilmesi ve son olarak da karar alıcılarının hızlı olmasıdır. Doğrudan mücadele yaklaşımında eleştirilen konu bu kapsamda yoksullara yapılan yardımların bireyde alışkanlık oluşturacağı düşüncesidir (Özsoy, 2019, s. 37-38).

Türkiye'de son 20 yılda yapılan yoksullukla mücadele çalışmalarına bakıldığında bu çalışmaların yeterinde başarılı olduğu söylenemez. Yoksullukla mücadele çalışmalarının başarısız olmasının en temel sebepleri yoksullukla mücadele için uygulanan programların uzun vadeli olarak uygulanamaması ve yardımların sadece dezavantajlı gruplara sınırlı kalmasıdır. Yoksullukla mücadele uzun bir dönemi kapsamalı ve direkt olarak parasal yardımları içermemelidir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s. 74).

Yoksullukla mücadele uzun dönemleri içermeli ve yalnızca dezavantajlı grupları değil yoksulluk riski içinde yaşayan bireyleri de içermelidir. Yoksullukla mücadele de atılması gereken en önemli adım işsizliğin azaltılmasıdır. Çünkü işsizliğin olduğu bir ülke de büyüme ve kalkınma sağlanamaz. Büyüme ve kalkınmanın olmadığı bir ülkede de yoksullaşma kaçınılmazdır. Ayrıca işsizlik yüzünden geçim derdine düşen insanlar toplumda daha farklı yollara sapabilir. Bu da ülkede suç ve yolsuzluk oranlarını artırır. İşsizlik yaşanan bir ülkede işgücü kalitesi de olumsuz etkilenir. İş bulamayan bireyler düşük ücretle ağır koşullarda çalışmayı kabul eder bu da niteliksiz işgücünün oluşmasına sebep olabilir. Toplumda yaşanan işsizliğe bağlı olarak yoksulluk artar. Bu nedenle devlet toplumda istidam alanlarını arttırmalıdır. Şehirlerde fabrikaların iş merkezlerinin kurulması, bireylere meslek eğitimlerinin verilmesi, iş kurmak isteyenlere çeşitli kredilerle kendi işlerini kurma imkanının tanınması istihdamı arttıran uygulamalardandır. Yoksullukla mücadele edilmesi için atılması gereken diğer bir adım da enflasyonu azaltmaktır. Fiyatlar genel seviyesindeki artış sonucu bireyler gelirleriyle temel ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelebilir. Bu da yoksulluğu arttıran en önemli sebeptir. Asgari ücretin arttırılması da yoksullukla mücadele de etkili bir yöntemdir. Asgari ücretin arttırılması

sonucu birey temel ihtiyaçlarını daha rahat karşılayabilecektir. Bu da bireyin yoksullaşmasına engel olabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SOSYAL YARDIMLAR VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

3.1. SOSYAL YARDIMLARIN AMACI VE ÖNEMİ

Yoksullukla ilgili mücadele çalışmalarına ve yoksulluğun uluslararası kuruluşlar tarafından dünya gündeminde tutulmasına rağmen yoksulluk olgusu hala varlığını sürdüren ve insan hayatını etkileyen çok önemli bir sorundur. Bu durum çağdaş dünyanın çelişkisidir. Bu çelişkili durumun Türkiye' de de birçok insanın hayatını olumsuz etkilemesi sosyal yardım kavramını gözden geçirmemizi gerektirir. Sosyal yardım kavramı, temel ihtiyaçlarını karşılayamayan bireylere yönelik parasal veya hizmet olarak yapılan yardımlardır (Atatanır, 2016, s. 66-68).

Diğer bir tanıma göre de sosyal yardım yoksul ve yardıma muhtaç olan kişilere yarı resmi ve gönüllü kuruluşlar tarafından sağlık, eğitim ve gıdanın sağlanmasıdır. Ekonomik durumu kötü olan ailelere ekonomik durumları iyi olana kadar gelir sağlanan ayni yardımlar olarak da ifade edilmektedir. Kısaca sosyal yardım kişinin muhtaçlığının giderilmesi amacıyla yapılan insani yardımlardır (Erkul ve Morkoç, 2012, s. 67).

Herhangi bir karşılık beklemeden yapılan sosyal yardımların finansmanı devlet tarafından vergilerle veya devletin yetki verdiği gönüllü kuruluşlar aracılığıyla bağış ve yardımlarla karşılanmaktadır. Yoksullara yapılan sosyal yardımların miktarı ve türü yoksulun durumuna ve ihtiyaç düzeyine göre belirlenmektedir. Sosyal yardımların amacı ise, mümkün olduğunca hızlı bir şekilde bireyin kendi gelirini elde edebilmesini sağlamaktır. Diğer bir ifadeyle sosyal yardımlar bireyin kısa süreli muhtaçlığını gidererek bireyin bu süre içinde iş bulup kendi geçimini sağlayacak düzeye gelmesi amacını taşımaktadır (Zengin ve Öztaş, 2009, s. 21).

Sosyal yardımlar bir ülkede yoksulluk sorununun ortadan kaldırılmasında, azaltılmasında veya hafifletilmesinde büyük rol oynar. Bazı görüşlere göre sosyal yardımlar faydalı, bazı görüşlere göre de sosyal yardımlar kişide tembellik ve bağımlılık duygusu oluşturduğundan zararlıdır. Tarih boyunca yoksulluğun ortadan

kaldırılması veya azaltılabilmesi için sosyal yardımla ilgili faaliyetler loncalar, ahi birlikleri, yardımlaşma sandıkları, kiliseler, vakıflar, imarethaneler ve gönüllü kuruluşlar aracılığıyla yapılmıştır. Günümüzde sosyal koruma, sosyal güvence ağı, sosyal güvenlik sosyal yardımla eş anlamlı olarak kullanılan kavramlardır. Kimsesi olmayan çocuklar ve yaşlıların korunması ve bakılması da sosyal yardım kapsamındadır. Çeşitli nedenlerle ihtiyaçlarını gideremeyen ve asgari bir hayat seviyesinde yaşayamayan kişilere karşılıksız olarak sağlanan yardımlar sosyal yardımların en temel amacıdır (Haspolatlı, 2014, s. 4-5).

Yoksullukla mücadelede kullanılan en etkili yöntem sosyal yardımlardır. Sosyal yardım kişilere gelir desteği, sosyal koruma, gelir transferi ve nakit desteği sağlamaktadır. Ayrıca sosyal yardımlar yoksulluğu azaltma, yoksulluğu ortadan kaldırma, yoksulluğun ortaya çıkmasını engellemeyi amaçlamaktadır. Kısaca sosyal yardımların yoksullukla mücadelede kullanılan bir araç olduğu söylenebilir. Sosyal yardımlar genel olarak nakdi ve ayni yardımlar şeklinde sınıflandırılarak yoksul, işsiz, engelli, yaşlı, kimsesiz bireylere yapılmaktadır. Sosyal yardımlar ayni ve nakdi yardımlar olarak sınıflandırıldığı gibi katkılı programlar ve katkı gerektirmeyen programlar olarak da sınıflandırılabilir. Katkı gerektirmeyen programlar herhangi bir şarta bağlı olmayarak bütün topluma veya toplumun belli bir kesimine yapılan yardımlardır. Katkılı programlar da yardım verilecek kişileri gelir testine tabi tutarak yapılan yardımlardır. Ayrıca sosyal yardım programları şartlı ve şartsız sosyal yardımlar olarak da sınıflandırılmaktadır. Yapılan şartlı ve şartsız sosyal yardımlar yoksulluğun ve yoksulluğun olumsuz etkilerinin bireyler üzerindeki etkisinin azaltılmasını sağlar (Yılmaz, Aksanyar ve Güler, 2018, s. 599-601).

Genel olarak sosyal güvencesi olmayıp sosyal güvenlik kurumlarının yardıma muhtaç kişilere yaptığı gelir desteğinin yetersiz kaldığı bireylere yapılan transferler sosyal yardım kapsamına girmektedir. Kişilerin sosyal risklerle karşılaşmasıyla ortaya çıkan olumsuzlukların giderilmesi için bu yardımlardan yararlanılmaktadır. Sosyal yardımlar çoğu ülkede devletin toplumdaki yoksul bireyleri koruması amacıyla yaptığı yardımlar olarak görülürken, ABD'de ve bazı ülkelerde devletin değil ülkedeki bazı hayırsever birey ve kuruluşların yoksullukla mücadele edebilmek amacıyla sosyal yardımda bulunmaları gerektiği düşüncesi yer almaktadır. Sosyal yardımlar çoğunlukla sosyal bir güvenceye sahip olmayan sosyal risk altında olan yardıma

muhtaç ve yoksullara yönelik yapılan yardımları kapsamaktadır. Bu yardımlar ya doğrudan kamu kaynaklarıyla ya da gönüllü olarak yapılan yardımlarla finanse edilmektedir. (Güneş, 2012, s. 155-157). Sosyal yardımlarla yardıma muhtaç olan yoksulların temel ihtiyaçları karşılanarak bu bireylerin bir süreliğine yoksulluktan kurtulmaları sağlanmaktadır. Bu nedenle sosyal güvencesiz ve yardıma muhtaç yoksullara devlet çeşitli yollarla yardımlarda bulunmaktadır.

Modern devletler yoksul ve yardıma muhtaç kişilere yoksulluk ve muhtaçlık durumları ortadan kalkana kadar gelir desteği sağlayarak sosyal yardımlarda bulunurlar. Sosyal yardımlar yoksul ve yardıma muhtaç kişilerin korunmasında önemli bir araçtır. Yoksullukla mücadelede kullanılan sosyal yardımların diğer bir amacı da, yoksulluğu tamamen ortadan kaldırmak değil yoksulluğun etkilerinin azaltılarak muhtaçlık durumunun giderilmesidir. Yoksulluk sınırının altında yaşayan ve temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak bireylerin yoksullukla mücadele sürecini bekleyecek zamanları olmadığından sosyal yardımlarla devlet muhtaç kişilerin yiyecek, barınma, giyinme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. Diğer bir ifadeyle sosyal yardımlar yoksullara kısa vadede büyük destek sağlar (Öğülmüş, 2011, s. 84-85).

Devlet sosyal yardımı genellikle geliri olmayan işsizlere, dul ve çocuğu olan kadınlara, engelli ve yaşlılara, eğitim gören ve göremeyen fakir ailenin çocuklarına, sosyal sigortası olmayıp sağlık hizmetlerinden yararlanamayan hamile ve kadınlara, sağlıksız çevre şartlarında ve evlerde yaşayan ailelere, maddi yetersizliği olup evlenmek isteyen kişilere, doğal afetlerden dolayı yoksullaşan ailelere, doğal koşullardan zarara uğrayan çiftçilere ve borcu olduğundan geçinemeyen ailelere vermektedir. Bunlar devletin kişilere sosyal yardımda bulunması için gereken şartları oluşturmaktadır (Erkul ve Morkoç, 2012, s. 68).

Yoksulluk sadece yoksulluk ve açlık sınırının altında yaşayan bireyler için değil, toplum içinde risk unsurudur. Özellikle kentsel bölgelerde yoksulluğun artması ciddi bir oranda toplumdaki huzur ve güvenliğinin bozulmasının artmasına sebep olmaktadır. Sosyal devlet ve sosyal adalet anlayışına bağlı olarak toplumda yoksulluğu azaltıcı politikaların uygulanarak toplumsal güvenliğin sağlanması gerekmektedir. Devletin sosyal adalet ve sosyal devlet olma zorunluğu olduğundan yoksulluk çözümü devlet organlarına yasal bir sorumluluk yüklemektedir. Devlet bu sorumluluğun

yanında bir de yoksulluğu önlemek amacıyla sosyal yardımları etkili olarak kullanmalıdır. Yoksulluğun azaltılmasında sivil toplum kuruluşları da önemli çalışmalar yapmaktadır. Fakat sorunun önemi ve boyutları dolayısıyla sivil toplum kuruluşları sadece sorunun az bir kısmıyla ilgilenebilmektedir. Bu durumda sosyal yardımlar yoksulluğun önlenmesi, azaltılması ve yoksulluğun ortaya çıkardığı toplumun güvenliğini tehdit eden özelliklerinin engellenmesi konusunda önemli görevler üstlenmektedir (Öğülmüş, 2011, s. 86).

Sosyal yardımlar bir ülkede gelir dağılımını düzenleyerek toplumda kaynakların eşit bir şekilde dağıtılmasına katkıda bulunmaktadır. Son yıllarda göçlerin, enflasyonun ve yoksulluğun artması sonucu sosyal yardımlara olan ihtiyaç gittikçe artmaktadır. Yoksulluğun azaltılmasında sosyal yardımların iki amacı bulunmaktadır. Birinci amaç yoksul ve muhtaç bireylere ayni ve nakdi yardımlarda bulunarak bu bireyleri sosyal koruma altına almaktır. İkinci amaç ise sosyal yardım alan bireylerin yeniden çalışmasını ve gelir elde etmesini sağlamaktır. Çünkü sosyal yardımlar bireylerin en kısa zamanda içinde bulundukları muhtaçlık durumundan çıkmalarını sağlamaktadır. Bazı görüşlere göre sosyal yardımların bireyde tembellik ve bağımlılık duygusu oluşturduğu öne sürülse de yoksulluğun azaltılmasında sosyal yardımların olumlu etkisi inkar edilemez (Yuvalı, 2018, s. 391-392).

3.2. DÜNYA'DA SOSYAL YARDIMLAR

Bütün dünyada sosyal koruma mekanizmalarının kişilerin yaşam standartlarını koruma altına almak, yoksulluğu azaltmak, gelir eşitliğini sağlamak ve kişilerin toplumdan dışlanmasını önlemek gibi amaçları bulunmaktadır. Sosyal koruma mekanizmalarına başta Avrupa ülkeleri olmak üzere bütün ülkelerde görüldüğü söylenebilir. Sosyal koruma mekanizmaları 3 kategoriye ayrılmaktadır. Birincisi, belli bir sosyal gruba gelir ve istihdamdan bağımsız şekilde verilen yardımlardır. Örneğin çocuğu olan ailelerin çocuklarına yapılan yardımlar gibi. İkincisi, kişinin istihdamı boyunca yaptığı katkıya ve istihdamının durumuna göre yapılan yardımlar gibi. Buna örnek olarak da emekli maaşları ve işsizlik sigortası verilebilir. Üçüncü olarak ise, belirli bir geliri olan fakat yoksulluk sınırının altında yaşayan ve engellilere yapılan yardımlar sayılabilir. Sosyal yardım uygulamaları bazı ülkelerde yalnızca belli bir işi olmayan ve mal varlığı olmayan nüfusu kapsar. Bu anlayışa göre çalışan kesimin

yeterli gelir düzeyinin olduğunu ve çalışan kesimin yardıma ihtiyacının olmadığını göstermektedir (Şener, 2010, s. 4).

Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde sosyal adalet kapsamında yer alan en önemli uygulama asgari gelir desteği uygulamasıdır. Bu uygulamaya göre geliri belli bir düzeyin altındaki tüm bireyler kamunun kaynaklarından düzenli bir şekilde yararlanabilmektedir. Asgari gelir desteği uygulaması özellikle yoksulluk sınırının altında yaşayan bireylerin insanca yaşamasını sağlayarak yoksullukla mücadele de etkin bir rol oynamaktadır. Asgari gelir desteği uygulaması çoğu AB ülkesinde ortak bir sosyal yardım olarak benimsense de, Avrupa' da sosyal yardım sistemi bölgeden bölgeye değişmektedir. Bu farklılık devletlerin refah rejimlerinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. AB ülkelerinde sosyal yardımlar genel olarak acil durumlarda kullanılan bir uygulamadır. Toplumda sağlık ve eğitim sistemindeki yetersizlik durumunda sosyal riskler birincil kurumlar aracılığıyla karşılanır. Tüm muhtaç insanlar tek bir genel şema kapsamında sosyal yardım uygulamasından faydalanmaktadırlar. Haklar, yasalarla güvence alına alınmıştır. İspanya, İtalya ve Portekiz gibi Güney Avrupa ülkelerinde de sosyal yardım sistemi pek fazla gelişmemiştir. Bu ülkelerde sosyal yardım, anayasa da yer almakta fakat genel anlamda bağlayıcı ve yaptırıma dayalı yasalar bulunmamaktadır. Ayrıca uygulama farklılıklarına bağlı olarak İspanya' da uyumsuzluk kuralı vardır. Bu kurula göre aile bireylerinden birinin sosyal yardım alması diğerlerinin dışlanmasına sebep olmaktadır. İngiltere' de ise sosyal yardımlar piyasa mekanizmasına bırakılmış, yani sosyal yardımlar özel sektör tarafından sağlanmaktadır (Karagöl ve Dama, 2015, s. 13).

ABD' de sosyal koruma genel olarak sosyal güvenlik ve yaşlı bireylere yönelik olarak yapılan sağlık hizmetleri, işsizlere verilen işçi tazminatları ile sosyal yardım uygulaması olan yoksullukla mücadeleye dayalı refah programlarıdır. Ülkede her sene bölgelere göre ve değişmeyecek şekilde ulusal çapta bir yoksulluk sınırı belirlenmektedir. Böylelikle yardıma muhtaç olan bireylere gıda yardımı, nakit para yardımı, yakacak yardımı, barınma yardımı ve sağlık yardımları yapılır. Sosyal devlet anlayışı kapsamında olan bu yardımlar için katkı payı ödeme zorunluluğu bulunmamaktadır. Yapılan yardımlar bir işte çalışma duygusunu güdüler ve yapılan yardımların geçici olduğunu bireylere vurgular. Görüldüğü gibi Dünya üzerinde uygulanan bütün sosyal yardım programlarının amacı ülkede yardıma muhtaç olan

yoksul bireylere ülke kaynaklarından sosyal yardım aracılığıyla yardımda bulunmak ve bireylerin ihtiyaçlarını karşılamaktır (Karagöl ve Dama, 2015, s. 15).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde halka en yakın kurum olan yerel yönetimler aracılığıyla da çeşitli sosyal yardımlar yapılmıştır. Özellikle 1980 yıllarında neo-liberal anlayışın ortaya çıkmasıyla yerel yönetimlerin önemi giderek artmıştır. Devlet toplumda yoksul ve yardıma muhtaç kişilere sosyal yardımları gönüllülük esasına göre, sivil toplum kuruluşları aracılığıyla veya yerel yönetimlerle yapmıştır. Yoksullukla mücadele de yerel yönetimlerin önemi bu noktada oldukça önemlidir. Dünya üzerinde çoğu ülkede devlet toplumda gelirin adil bir şekilde dağıtılmasında, eğitim, sağlık ve barınma hizmetlerinin yerel düzeyde sağlanması ve toplumun refah seviyesinin arttırılmasında yerel yönetimlerden destek almıştır. Avrupa'da da son yıllara baktığımızda sosyal yardım programlarının yerel yönetimler tarafından yapıldığı görülmektedir. Ülkelerin yoksullukla mücadelede sosyal yardımların yapılması için yerel yönetimleri kullanmasının temelinde yerel yönetimlerin halk katılımına önem veren kuruluşlar olması, kamu hizmetlerinin halka doğrudan sağlanmasında daha başarılı olması ve yerel yönetimlerin halkın sorunlarına daha duyarlı olması yatmaktadır (Akpınar, Şahin ve Zengin, 2012, s. 22-23).

3.3. TÜRKİYE'DE SOSYAL YARDIMLAR VE YOKSULLUKLA MÜCADELE

Toplumların temelini oluşturan sosyal yardım fikri Türkiye'de de devletin temelini oluşturmaktadır. Yardımlaşma ve dayanışma anlayışı Türk geleneği için oldukça önemli bir yere sahiptir. Geçmişten günümüze kadar gelen yardımlaşma ve dayanışma anlayışı toplumdaki yoksulların korunması ve muhtaçlıklarının giderilmesi amacını taşımaktadır. T.C. Anayasası'nda devletin "Sosyal bir hukuk devleti olduğu" belirtilmektedir. Sosyal devlet olma özelliği devletin toplumdaki kişilere sosyal yardımda bulunma ve bireylerin ihtiyaçlarını karşılama zorunluluğu getirmiştir. Türkiye'de sosyal yardımlaşma fikrinin kalıcı ve kurumsal hale getirmek amacıyla 1986'da Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurulmuş ve bu fonu yürütme görevi için de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları oluşturulmuştur (Haspolatlı, 2014, s. 5-8).

Türkiye'de sosyal yardım kavramı sosyal güvenlik kavramından tamamen ayrı bir kavramdır. Sosyal güvenlik kavramı kişinin sisteme katkıda bulunması sonucu elde ettiği sosyal güvenlik uygulamalarıyken, sosyal yardım kavramı sisteme yaptığı herhangi bir katkı bulunmaksızın kişilerin muhtaçlıklarının giderilmesi amacını taşıyan ve yoksul kitleyi hedef alan bir sistemi ifade etmektedir. Yoksullukla mücadele de sosyal yardımların amacı yoksulluk durumunun tamamen ortadan kaldırılmasından ziyade muhtaçlık durumunun giderilmesidir. Çünkü yoksulluk durumunun kısa sürede tamamen ortadan kaldırılması mümkün değildir. Bu nedenle sosyal yardımlar aracılığıyla muhtaç kişilerin kısa süreli gıda, yakacak ve barınma gibi ihtiyaçları karşılanmaktadır. Sosyal yardım kapsamında yapılan uygulamalar aile ödenekleri, yaşlı, engellilere ve dullara bağlanan aylıklar, yoksullara ücretsiz sağlık yardımı ve bakımı, işsizlik yardımları, yoksul çocuklara yapılan yardımlar, anne ve çocuklara yapılan özel yardımlardır (Arslan, 2014, s. 17-18).

Yoksullukla mücadele kapsamında yapılan sosyal yardımların olumlu yönlerinin yanında olumsuz birçok özelliği de bulunmaktadır. Sosyal yardımların olumsuz olarak düşünülen özelliklerin biri bireyin psiko-sosyal etkisidir. Bireyin sosyal yardım alırken bunu kanıtlamak zorunda olması bireyin onurunun kırılmasına neden olabilmektedir. Bireyin damgalanması olarak nitelendirilen bu durum birey üzerinde olumsuz bir psikolojik etki yaratmaktadır. Ayrıca bireyleri muhtaç olan ve muhtaç olmayan olarak ayırmak bireyler arasında ayrımcılığa neden olmaktadır. Sosyal yardımların bireylerde oluşturduğu diğer bir olumsuz etki de sosyal yardımlar bireyde bağımlılık duygusunu geliştirerek bireyi tembelliğe sürüklemesidir. Sosyal yardımların yarattığı diğer olumsuzluklar da bazı bireylerin ihtiyacı olmaması halde sosyal yardım alması veya aynı kişinin birden fazla yardım almasıdır. Bu durum sosyal yardımların gerçek ihtiyaç sahiplerine etkin bir şekilde ulaştırılmasını engellemektedir. Sosyal yardımların olumsuz yönlerinin yanında olumlu birçok yönü de bulunmaktadır. Sosyal yardımların olumlu yönlerinden biri tasarrufu sağlamasıdır. Sosyal yardımlar aracılığıyla elde bulunan sınırlı kaynaklar ihtiyacın en çok olduğu yerde kullanılması esastır. Bu durum kaynakların en doğru zamanda ve en doğru yerde kullanılmasını ve tasarrufu sağlar. Sosyal yardımların diğer olumlu yönleri bireyin kısa sürede de olma muhtaçlığının giderilmesi sonucu bireyde yeterlilik duygusunun

oluşturması, sosyal yardımların yapıldığı kişinin suçtan uzak kalması ve bireye meslek edinmeleri için zaman tanıması özellikleridir (Taşçı, 2008, s. 2-8).

Yoksulluk sorununun azaltılması veya giderilmesi için çoğu ülkede olduğu üzere Türkiye'de yapılan uygulamalardan biri de sosyal yardımlardır. Sosyal yardımlar yoksullara nakit para desteği, ücretsiz sağlık hizmeti, işsizlik ödeneği, yaşlı ve engellilere nakit para desteği gibi yardımları kapsamaktadır. Sosyal yardımlar kısa süreliğine yapılabileceği gibi uzun süreli de yapılabilir. Fakat uzun süreli yapılmasındaki koşul yardım yapılan kişinin kendi ihtiyaçlarını karşılayacak düzeye gelmesine kadar yardımın yapılmasıdır. Yoksullukla mücadelede sosyal yardımların etkili olabilmesi için öncelikle yoksulluğun bölgesel olarak profili çıkarılmalıdır. Daha sonra engellilerin, çalışan çocukların, eğitim sorunlarının ve göç gibi yoksulluğun fazla olduğu alanlara yönelik olarak uygulamalar geliştirilmelidir. Yoksullukla mücadele edebilmek için kaynaklar oluşturularak bütçe arttırılmalı, yoksul bireylere yapılan para yardımlarının etkinliği arttırılmalı, iş olanakları arttırılmalı ve yoksul kesimin ihtiyaçlarını karşılayacak politikaların geliştirilmesi gerekmektedir (Zengin ve Öztaş, 2009, s. 23).

3.3.1 Türkiye'de Sosyal Yardımların Tarihi ve Gelişimi

Sosyal yardımlar genel olarak muhtaç durumunda bulunan kişilere vergilerle finanse edilerek yapılmaktadır. Sosyal yardımlar modern anlamda sanayi devriminden sonra gelişme göstermiştir. Fakat Aristo'nun sözlerine baktığımızda sosyal yardımların çok daha geçmiş dönemlere dayandığını anlayabiliriz. Aristo en iyi devletlerde bile fakirlerin olabileceğini öne sürmüştür. Günümüzde sosyal yardımlar maddi durumu olmayan bireylere gelir desteği şeklinde yapılmaktadır. Sosyal yardımların tarihine baktığımızda sosyal yardımların Eski Türkler dönemindendir sürdüğü görülmektedir. Sosyal yardım sistemi Türklerin İslamiyet'i kabulünden önce başlamıştır. Türkler MÖ 3000 yıllarında Orta Asya'da insanları ve hayvanları korumak amacıyla sosyal güvenlik kurumları tarzında vakıflar kurmuşlardır. Çocukların korunmasıyla alakalı ilk resmi önlemler ilk Müslüman Şii kavimlerin de rastlanmaktadır. Ayrıca yardıma ve korumaya muhtaç çocukların koruma altına alınmasıyla ilgili çeşitli kurumlar kurulmuştur. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmaya başlamasıyla da beraber insanı korumak için çıkarılan yasal ve kurumsal

önlemler Anadolu'ya taşınmıştır. Selçuklularla birlikte sosyal hizmet ile ilgili çalışmalar yaygınlaşmış ve dinsel vakıflarla yardımlar örgütlenmiştir. Dul, yetim, yoksul ve sakat insanlara vakıflar yoluyla yardımlarda bulunulmuştur. 18. Yüzyılda kurulan Ahilik ve Gedik- Lonca teşkilatlarıyla kurulmuş olan ticari birliklerin amacı üyelerini korumak ve bir çatı altında korumaktı. Bu teşkilatlar günümüzdeki meslek odaları, sendikalar ve sosyal sigorta kurumlarının yerini tutmaktadır. İslamiyet'te ise sosyal yardımlar bir tür ibadet olarak kabul edilmiştir. Örneğin İslamiyet'te yoksullara ve kimsesizlere yapılan yardımlarda sosyal yardım niteliği taşımaktadır (Kılıç ve Çetinkaya, 2012, s.95).

Türkiye sosyal yardımlardaki gelişim süreci kısıtlı ve geç olmuştur. Kısıtlı olan sosyal yardım düzenlemeleri genel olarak sınırlı ölçü ve tanımda ortaya çıkarken (savaşta gazi olanlara, şehit ailelerine, terör mağdurlarına yapılan yardımlar), 1976'ya kadar sosyal yardımlar gönüllülük esasına göre yapılmaktaydı. Sosyal yardımların gönüllülük esasına dayanmasında Osmanlı devletinden alınan vakıflar anlayışının etkili olduğu söylenebilir. Türkiye tarihine baktığımızda özellikle erken Cumhuriyet dönemi süresince Darülaceze, Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Yardım Sevenler Derneği gibi kurumlar sosyal yardım anlayışıyla varlığını sürdürmüştür. Bu kurumların kaynakları özel kaynaklar, devletin kaynakları ve bireysel bağışlardan sağlanan kaynaklar şeklinde iç içe geçerek karmaşık bir yapı haline gelmiştir. Kurumların bu karmaşık yapısı sosyal yardımlara ulaşımı, yardımların kapsamını ve yeterliliğini kısıtlamaktadır. Türkiye'deki sosyal yardımların gelişimini anlayabilmek için sosyal yardımların toplumda oynadığı role bakmamız gerekmektedir. Vakıfların sosyal yardım içinde oynadığı rolde bu kurumların durumlarıyla paraleldir. Geçmişten bu yana devlet ile gönüllü kuruluşların ortak hareketi söz konusudur. Bu kuruluşların çoğunda devletinde söz hakkının bulunmasının yanında kamudan kaynak aktarımı da söz konusudur (Metin, 2011, s. 185-186).

Türkiye'de günümüzde de geçerli olan yoksulluğu engellemeye yönelik sosyal yardım düşüncesi, genel olarak Osmanlı devletinden alınan sosyal dayanışma kavramı mantığına dayanmaktadır. Sosyal yardımlaşmayı da genel olarak devlet değil toplumda var olan aile, cemaat, lonca, vakıf gibi kurumlar tarafından yapılmıştır. Osmanlı'dan Cumhuriyete miras olarak geçen anlayışa göre sosyal yardımın temelinde hayırseverlik ve gönüllülük esası bulunmaktadır. Türkiye'de benimsenmiş olan " iç

içe geçmiş devlet- hayır kurumu ilişkileri" modeli sosyal yardımların genel olarak gönüllülük esasına göre yapılması ve devletinde sosyal yardımları bu esasa göre yapmasıdır. Türkiye'de çok uzun yıllardan beri sosyal devlet anlayışının benimsenmesine rağmen ülkede yaşanan ekonomik krizler, enflasyon istihdamın yetersiz oluşu ve yoksullara yönelik sosyal politikalarının gelişmemiş olmasından dolayı yoksullukla mücadeleye kalıcı çözümler getirilememiştir. Türkiye'de uzun yıllar boyunca geçerli olabilecek yoksullukla mücadele politikaları geliştirilmediğinden bu mücadele genel olarak hayırsever kurum ve kişilere kalmıştır. Türkiye'de daha çok yardımlaşmayla ve gelir eşitsizlikleri giderilerek yoksulluk azaltılmaya çalışılmıştır. Ücretsiz eğitim ve sağlık olanaklarının verilmesiyle, tarımdaki destekle, kentlerde var olan gecekondulaşmanın önüne geçerek gelir dağılımı eşitsizlikleri giderilmeye çalışılmıştır (Güneş, 2012, s. 163).

Özellikle 1980 yılının ikinci yarısından itibaren yoksulluk sorunu ve yoksullukla mücadele konusu hakkında kurumsal kararlar alınarak çeşitli politikalar üretilmiştir. 1990 yılında ekonomik krizlerin artması yoksullukla mücadelede kamu kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları birlikte mücadele etmeye başlamıştır. Yoksulluğun bu yıllarda daha görünür hale gelmesi devleti Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunu kurmaya zorlamıştır. Bu fon sayesinde yoksul kesime çeşitli gıda, eğitim, sağlık ve barınma gibi yardımlar yapılmıştır (İpek, 2015, s. 93-94).

3.3.1.1. Yoksulluğun Azaltılabilmesi İçin Yapılan Sosyal Yardım Uygulamaları

Türkiye'de yoksulluk ve yoksulluğun neden olduğu olumsuzluklar giderek artmıştır. Yoksulluk sorununun giderek artması devletin çeşitli uygulamalar ortaya koymasını zorunlu hale getirmektedir. Bu nedenle devlet yoksulluğun azaltılması için çeşitli sosyal yardım uygulamaları ortaya koymuştur.

Türkiye'de devletin sosyal yardım yapmak amacıyla kurduğu kurum ve kuruluşlar şunlardır: Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlanmıştır), Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü (Yurt-Kur), Belediyeler, İl Özel İdareleri,

Sivil Toplum Örgütleri, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), Kızılay'dır (Erkul ve Morkoç, 2012, s. 74-75).

Tablo 14: Niteliklerine Göre Sosyal Yardım Uygulamaları

Düzenli Yardım Türleri	Süreli Yardım Türleri
Şartlı Eğitim Yardımları	Gıda Yardımları
Şartlı Sağlık Yardımları	Yakacak Yardımları
Şartlı Gebelik Yardımları	Barınma Yardımları
Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardımlar	Eğitim Yardımları
Muhtaç Asker Ailelerine Yönelik Yardımlar	Sağlık Yardımları
2022 Sayılı Kanun Kapsamındaki Yardımlar	Engelli İhtiyaç Yardımı
Evde Bakım Yardımı	Özel Amaçlı Yardımlar
Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı	Giyim ve Diğer Aile Yardımları
Öksüz ve Yetim Yardımı	İstihdam Yardımları
	Tek Seferlik Yardımlar
	Doğum Yardımı

Kaynak: Melike Tekindal, *Türkiye'de Sosyal Yardımların Yapısal İşlevsel Yaklaşıma Göre Analizi,* Sağlık Bilimleri Fakültesi, 2018, ss. 346.

Türkiye'de sosyal yardımlar yukarıdaki tabloda' da görüldüğü gibi genel olarak Sağlık Yardımları, Gıda Yardımları, Barınma Yardımları, Eğitim Yardımları, Muhtaçlık ve İşsizlik yardımlarıdır. Türkiye'de uygulanan sosyal yardımlar şu şekildedir: sağlık yardımları; Bu yardım türünde kişilerin sağlıkla ilgili masraflarının nakdi olarak karşılanması amacı bulunmaktadır. Ayrıca bazı bireylerin belli sağlık kontrollerini yapabilmesi içinde bu kişilere sağlık yardımı kapsamında para yardımında bulunulmaktadır. Gıda yardımları; İhtiyacı olan bireylere gıda çeki verilerek veya gıda paketleri dağıtılarak gıda yardımında bulunulmaktadır. Gıda yardımları genel olarak herkese eşit ve aynı türde olmak üzere kuru gıda ve kahvaltılık yiyecekler olarak verilmektedir. Gıda yardımları Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Belediyeler ve çeşitli hayır kurumları aracılığıyla yapılır. Bu yardımlar çeşitli malların temini için yapıldığı için ayni nitelikte yardımlardır (Kılıç ve Çetinkaya, 2012, s. 96).

Barınma yardımları; sağlıksız ve bakımsız konutlarda yaşayan kişilere evlerini onarmaları için ayni veya nakdi yardımların yapılmasıdır. Ayrıca evsiz ve sokakta yaşayan bireylere de bu yardım kapsamında konut imkanı sağlanmaktadır. Yakacak yardımı; Muhtaç durumda olan kişilere odun, kömür ve doğalgaz yardımlarında bulunulmaktadır. Yapılan kömür yardımları Türkiye Kömür İşletmelerinden (TKİ) temin edilerek bu kuruluşlar aracılığıyla dağıtılmaktadır. Yaşlılara yapılan yardımlar; Yaşlılar için yapılan en önemli yardım Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından 65 yaşın üzerindeki yardıma muhtaç yaşlılara verilen aylıklardır. Özürlülere yapılan yardımlar; Özürlü bireylere yapılan yardımlardan en geniş kapsamlı olan yardım 2022 sayılı Kanuna istinaden muhtaç olan özürlü bireylere ödenen özürlü aylıklarıdır. Özürlü bireylere yapılan yardımlar ayni nitelikte olabileceği gibi nakdi nitelikte de olabilmektedir. Ayrıca belediyeler ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından da özürlü bireylere ayni ve nakdi yardımlarda bulunulmaktadır. Giyim ve ev eşyası yardımları; Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ve belediyeler tarafında muhtaç durumda bulunan kişilere giyim ve ev eşyası şeklinde yapılan ayni nitelikteki yardımlardır. İşsizlere yardım; Türkiye'de yardıma muhtaç olan işsizlere sosyal yardım kapsamında düzenli olarak gelir sağlanması amacıyla bir yardım programı henüz bulunmamaktadır. Fakat işsiz kişilere SYDGM ve SYDV tarafından bu kişilerin iş kurabilmesi ve istihdam edebilmeleri için çeşitli eğitim programları düzenlenmektedir. Diğer yardımlar; Belirtilmiş olan yardım türlerinin dışında olan, SYDV'ler, Vakıflar Genel Müdürlüğü, SHÇEK ve belediyeler tarafından yardıma muhtaç kişilere yapılan yardımlardır. Sosyal yardım kapsamında yapılan bütün bu yardımlar yoksulluğun azaltılmasında veya yok edilmesinde büyük rol oynamaktadır (Kılıç ve Çetinkaya, 2012, s. 97).

Sosyal yardım kapsamında yapılan yardımlardan biri de eşi ölen kadınlara yapılan yardımlardır. Eşi ölen kadınlar için 29.12.2011 tarihinde 2011/8 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fon Kurulu'nun kararı ile düzenli olarak yapılan parasal yardım programı başlatıldı. Bu kapsamda eşi ölen yardıma muhtaç kadınlara 2 ayda bir olmak üzere 500 TL nakit desteği sağlanmıştır. Devlet eliyle yapılan yardımlardan bir diğeri muhtaç asker ailelerine yapılan yardımlardır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı aracılığıyla 2004 yılında başlatılan uygulama ile askere gidenlerin sosyal güvencesiz ve yoksul ailelerine 2 ayda olmak üzere bir 500 TL nakit

desteği verilmeye başlanmıştır. 2005 yılında başlatılan diğer bir uygulama da evde bakım yardımı uygulamasıdır. Bu kapsamda evde bakıma muhtaç olan kişilere bakanlara evde bakım aylığı bağlanmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğünün yapmış olduğu bir uygulamada ailesi olmayan muhtaç ve engelli çocuklara ayda 538 TL yapılan maddi ödemelerdir (Ulutaş, 2017, s. 39-41). Yapılan bütün yardımlar yoksullukla mücadelede yapılan yardımlardır. Bu yardımlar aracılığıyla toplumda yoksul ve yardıma muhtaç bireyler tespit edilerek bu bireylerin muhtaçlıkları geçici veya kalıcı olarak giderilmektedir.

Türkiye'de sosyal yardım sınıflandırması genel yardımlar ve primsiz ödemeler şeklinde ikiye ayrılabilmektedir. Yoksulluk oranlarında artış yaşanmasıyla birlikte 1986'da Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu çeşitli yardımlar yapmak amacıyla kurulan bir kurumdur. 1992'de ise sosyal güvenlik kapsamı dışında olan kesimin sağlık hizmetlerinden ücretsiz bir şekilde yararlanabilmesi için yeşil kart sistemi geliştirilmiştir. Genel yardımlar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Belediyeler ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından yapılmaktadır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının yaptığı yardımlar ayni ve nakdi yardımlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Ayni yardımlar kapsamında barınma, gıda, eğitim materyali, ücretsiz kitap dağıtımı, özürlülere yapılan eğitim yardımları ve özürlü öğrenci taşıması, taşımalı eğitim, yurt giderleri, aşevi hizmetleri, tedavi giderlerine yönelik yapılan yardımlardır. Nakdi yardımlar kapsamında da yapılan yardımlar olarak şartlı nakit transferleri- eğitim, şartlı nakit transferleri- sağlık, yükseköğrenim bursu sayılabilir (Şener, 2010, s. 14).

Türkiye'de gelir dağılımdaki eşitsizlikleri azaltmak ve yoksul bireylere yardım etmek amacıyla 1986'da 3294 Sayılı Kanunla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu ve bu fona bağlı bütün il ve ilçelerde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları kurulmuştur. Ülkemizde yoksul, kimsesiz, özürlü, yaşlı, işsiz, sosyal güvencesi olmayan muhtaç kişilere fon aracılığıyla çeşitli yardımlar yapılmaktadır. Yoksulluğun önemli bir sorun olduğu ülkemizde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Müdürlüğü bünyesindeki 931 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nda yardıma ihtiyacı olduğu belirlenen bireylere çeşitli yardımlar yapılmaktadır. Vakıftan yararlanmak isteyenler yaşadığı şehirdeki Sosyal Yardımlaşma ve

Dayanışma Vakfı'na başvuruda bulunarak yardım isteyebilir (Demirtürk, 2011, s. 44-45).

Türkiye'de yoksullukla mücadele de son yıllara kadar dolaylı mücadele yaklaşımı benimsenerek yoksulluğun azaltılmasında ekonomik büyümenin etkili olacağı düşünülmüştür. Fakat ilerleyen yıllarda dolaylı mücadeleni tek başına yeterli olmayacağı ortaya çıkmış, büyümenin yanında doğrudan mücadele yaklaşımlarının da uygulanması gerektiğine karar verilmiştir. Doğrudan mücadelenin en önemli örneği Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'dur (Gündoğan, 2008, s. 52).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonunu kullanarak gıda yardımları kapsamında yoksul ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılamak için Ramazan ayı ve Kurban Bayramı öncesinde 2008 yılından beri gıda yardımları yılda dört defa yapılmaktadır. Yakacak yardımı kapsamında da kömür ihtiyacı olan ailelere de 2003 yılından beri aile başı 500 kg kömür verilmektedir. Barınma yardımı kapsamında evleri oturulmayacak derecede olan ailelere 18.000 konut verilmiştir. Bunların dışında 2003-2004 yılında başlatılan ücretsiz kitap dağıtımı, yoksul çocuklara öğle yemeği yardımı, yoksul ve engelli çocukların ulaşım ve taşıma masraflarının karşılanması, yoksul öğrencilere burs verilmesi gibi uygulamalar bu kapsamdadır. Özel amaçlı yapılan yardımlarda doğal afet savaş gibi olağanüstü durumlarda muhtaç durumdaki kişilerin muhtaçlıklarının giderilmesi ve yoksul bireylere aşevleri aracılığıyla günlük sıcak yemek verilmesidir (Erol, 2014, s. 158-161).

Türkiye'de yoksulluğun giderek artması ile belediyelerde yoksul birey ve ailelere erzak, yakacak, yemek yardımlarında bulunmuş ve sivil toplum örgütleri de yoksullara yardım konusunda önemli görevler üstlenmiştir. Ülkemizde yoksullara ve muhtaçlara yardım eden bir diğer kurum da Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumudur. Bu kurum yaşlı ve kimsesiz çocuklara bakmak için faaliyetlerini sürdürmektedir (Gürses, 2007, s. 69).

Sosyal yardımların en önemli uygulamalarından biri olan "65 Yaş Aylığı" Türkiye'de ilk modern ve doğrudan kamu kaynaklı sosyal yardım düzenlemesi kapsamındadır. 1976' da yasal bir düzenlemeyle (2022 sayılı Kanun) "65 yaşını doldurmuş, muhtaç, güçsüz ve kimsesiz Türk vatandaşlarına aylık bağlanması"

yürürlüğe girmiştir. Bu yardım türü modern anlamda uygulanan ilk sosyal yardım örneğini oluşturmaktadır. 2005 yılında yapılan bir değişiklikle ile bu yardım türünden 65 yaşını doldurmayan fakat hastaneden aldığı raporla engelliğini kanıtlayan ve herhangi bir işe sahip olmayan engelli bireylerde yararlanmaktadır. Bu nedenle hem yaşlıları hem de engellileri kapsayan bir yardım türüdür. Yaşlılara aylık bağlanması yaşlıların temel ihtiyaçlarını karşılamalarını sağlayarak yoksulluk riski içine düşmelerini önleyen bir uygulama olmuştur (Metin, 2011, s. 186-187).

Ortalama olarak kişi başına düşen aylık gelirin asgari ücretin aylık net tutarının 1/3' ünden fazla olan kişiler muhtaç durumda olan kişi olarak nitelendirilmez ve bu kişilere aylık bağlanmaz (Cerev ve Yenihan, 2018, s. 143).

Türkiye'de 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin yoksullar üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek amacıyla Şartlı Nakit Transferi Programı (ŞNT) uygulama koyulmuştur. Şartlı Nakit Transferi Programı yoksulluk içinde yaşayan ailelerin çocuklarının eğitimine devam etmelerini ve sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Şartlı Nakit Transferi Programı ile kısa vadeli nakit desteği aracılığıyla yoksulluğun hafifletilmesi, uzun vadede de yoksul kesimin sağlık, eğitim ve beslenme ihtiyaçlarının karşılanarak insani sermayeye yatırım yapmak amaçlanmaktadır. Bu program ile yoksul ailelere çeşit nakit yardımında bulunarak bu kişilerin çeşitli eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanması sağlanarak yoksulluk azaltılmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda yapılan yardımlardan biri Şartlı sağlık yardımlarıdır. Şartlı sağlık yardımları ile nüfustan en yoksul olan kesimin 0-6 yaş arası çocuğunu düzenli kontrole getirmesi ve hamilelerin doğumunu hastanede yapması şartı ile düzenli nakit desteği yapılmıştır. Şartlı sağlık yardımı kapsamında bireylere yapılan yardımın tutarı 35 TL'dir. Diğer şartlı yardım türü ise eğitim yardımlarıdır. Şartlı eğitim yardımı kapsamında da yoksul ailelerin çocuklarını okula göndermeleri durumunda bu ailelere çeşitli miktarlarda nakit desteği yapılmıştır. Şartlı eğitim yardımı kapsamında ilköğretime giden erkek çocuklarına aylık 35 TL, kız çocuklarına ise 40 TL yardım yapılmaktadır. Ortaöğretime giden erkek çocuklarına 50 TL, kız çocuklarına ise 60 TL yardım sağlanmaktadır. Şartlı sağlık yardımı kapsamında verilen yardım miktarı da 35 TL'dir (Yılmaz, Aksanyar ve Güler, 2018, s. 604-606).

Tablo 15: Şartlı Eğitim Yardımı

İLKÖĞRETİM		ORTAÖĞRETİM	
ERKEK	KIZ	ERKEK	KIZ
35 TL	40 TL	50 TL	60 TL

Kaynak: T.C Karabağlar Kaymakamlığı

Tablo 15'te görüldüğü gibi yoksul ailelerin üzerindeki eğitim yükünü azaltmak ve yoksul ailelerin çocuklarını okula göndermelerini sağlamak amacıyla bu ailelere çeşitli yardımlar yapılmıştır. Yoksullara yapılan bu yardımların en önemli faydası yoksulluk içinde yaşayan kişilerin toplumdan dışlanmasını önlemek ve bu bireylerin de toplumda var olmasını sağlamaktır. Ayrıca devletin sunduğu hizmetlerden eşit şekilde yararlanılması yoksulların toplumdan dışlanmasını da önleyecektir.

3.3.1.2. Türkiye'de Sosyal Yardımların Sürdürülmesine Engel Sorunlar

Türkiye'de sosyal yardımlar bireylerin toplum içinde sosyal roller edinmelerini engelleyerek bireylerde sosyal yardımlara bağımlılık oluşturmaktadır. Sosyal yardımlara bağımlı hale gelen birey bir süre sonra çalışma hayatına girmek için hiçbir girişimde bulunmayarak sürekli olarak sosyal yardımlarla geçinmeye çalışır. Bu nedenle bireylerde sosyal yardımların sürekli olarak devam etmeyeceği bilinci oluşturulmalıdır. Yoksulluk sorununun yok edilmesi için yapılan düzenlemelerle yoksulluk sorununun sadece uzun vadede çözülebileceğinin kabulüyle bütün dünyada yoksul bireylere ara ara yapılan hizmet şeklindeki veya parasal yardımlar artık önemini kaybetmiştir. Bunun yerine yardıma muhtaç bireylere yapılan yardımların devamlı olması yani yardımların vergi gelirleriyle finanse edilmesi uygun görülmüştür. Özellikle devletin yardıma muhtaç bireylerin yardım almaya hakkı olduğunu düşünmesi ve bu yardımlara devam etmesi sosyal yardımları sürekli hale getirecektir. Ayrıca sosyal yardımların sürekli devlet tarafından yapılması bireylerin her şeyi devletten beklemesine sebep olabilir. Bu nedenle devletin sürekli sosyal yardımlar yapması bireylerin sosyal hayata aktif katılımını engelleyecek ve sürekli devletten bir şeyler beklemesine sebep olacaktır. Bu sıkıntılardan dolayı Türkiye' de devlet, sosyal devletten ziyade sosyal vaatler devleti olarak isimlendirilmektedir. Sosyal yardımlar

yapılırken sosyal yardımlardan yararlanan bireylerin yardımları suiistimal etmesi, sosyal yardımların eriştiği nüfusun az olması, sosyal yardımların ne durumda ve kimlere yapılacağına ilişkin nesnel bir ölçütün bulunmaması, sosyal yardımların yetersiz olması, sosyal yardımların istihdama teşvik etmemesi sosyal yardımlarla ilgili karşılaşılan sorunları oluşturmaktadır. Ayrıca sosyal yardım sistemiyle yapılan hizmetlerin dağınık olması, yoksulluğun nesnel bir tanımının olmaması, kurumlar arasında işbirliğinin zayıf olması yapılan yardımların hedef kitlelerden sapmasına neden olmuştur. Sosyal yardımlarla ilgili yaşanan diğer bir sorunda sosyal yardımların büyük bir çoğunluğunun yardıma muhtaç bireylere dağılmak yerine bu işte çalışan görevlilere ödenmesidir. Sosyal yardımların aksamaması için ve bütün bu sorunların yaşanmaması için hedef kitle iyi belirlenmeli, yardımlar yerine doğru ulaştırılmalı ve yardımların işin uzmanları tarafından yapılması gerekmektedir (Güneş, 2012, s. 168-169).

Sosyal yardımlar toplumda klientelizm yani siyasi himayecilik sorunu da oluşturabilir. Klientelizm siyasi otoritenin sunduğu bir takım mal ve hizmet karşılığında siyasal destek talebinde bulunması olarak açıklanabilir. Klientelizm kavramı siyasi otoritenin destek almadığında mal ve hizmet sunduğu bireyleri cezalandırması olarak da kullanılmaktadır. Klientelizm sosyal yardımlarla ilgili yanlış vaatlere ve yoksulluk sorunun artmasına neden olur. Klientelizme göre siyasi otorite yoksullukla ilgili sosyal problemleri çözmeden yoksul bireylere sürekli sosyal yardımda bulunmaktadır. Siyasi otoritenin sosyal yardımları devam ettirmek istemesinin sebebi yoksul seçmenden siyasi destek sağlamak istemesidir. Klientelizm yoksulluk sorunun ortadan kaldırılmasını engelleyerek bütün nüfusa sağlanacak kaynakların tüketilmesine neden olmaktadır (Güneş, 2012, s. 173).

Türkiye'de sosyal yardım sisteminin sorunları genel olarak kurumsal açıdan, finansal açıdan sorunlar, dağınık yapılanma sorunu, bürokratik sorunlar, sosyolojik açıdan eksiklik ve sorunlardır. Kurumsal sorunlar, sosyal yardımların devlet politikasında birinci amaç ve öncelik olarak görülmemesidir. Birinci amaç ve öncelik olarak görülmeyen sosyal yardımlar da kaynakların etkin ve verimli kullanılmasını engellemektedir. Bürokratik sorunlar, bazı kurumlar sosyal yardım almak isteyenlerin yardıma ihtiyacı olduklarını çeşitli belgelerle ispatlamalarını istemektedir. Belgelerle ve ispatlarla uğraşmak istemeyen bireyler yardım yapan başka kurumlardan yardım

alırlar. Bu durum farklı kurumların aynı kişilere yardım etmesini ve bölüşümde eşitsizliklerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Dağınık yapılanma sorunları, sosyal hizmetlerin birden fazla kurum tarafından farklı farklı verilmesi sonucu ortaya çıkan sorunlardır. Finansal sorunlar, sosyal yardımların birbirinden habersiz olarak farklı kurumların kaynakları amaç dışı kullanması sonucunda oluşmaktadır. Sosyolojik açıdan eksiklik ve sorunlar, yeniden düzenlenen sosyal yardım kurumlarının günün siyasi koşullarına göre yenileyememesi sorunudur (Kılıç ve Çetinkaya, 2012, s. 101-103).

Sosyal yardımların sürdürülmesine engel olan sorunlardan biri de sosyal yardımlarda sürekliliğin olmaması sorunudur. Yoksulluğun ortadan kaldırılması ve yoksulluğa uzun vadeli çözüm yolu bulmak için devlet genel olarak sürekli gelir elde edebileceği vergi gelirleri ile yapabileceği yardım sistemine geçmiştir. Çünkü kısa süreli yapılan yardımlar yoksulluğu önlemede yetersiz kalabilmektedir. Bu sebeple yoksullara yapılan sosyal yardımlarda süreklilik sağlanmalıdır. Ayrıca devlet yoksul bireylerin muhtaç olmaların bir hak olarak kabul ederse kendi de bu muhtaçlıklarına yardım etmek için sosyal yardımları sürekli hale getirecektir. Fakat devletin sürekli olarak sosyal yardımlarda bulunması vatandaşın her şeyi devletten beklemesine sebep olacaktır. Bunun sonucu olarak da birey sosyal hayata daha az katılım göstererek devlete bağımlı hale gelir. Sonuç olarak sosyal yardımlara başvuru sayıları artarak gerçekten yoksul ve yardıma muhtaç olan bireylerin de yardımlardan yararlanması engellenecektir. Sosyal yardımların sürdürülmesine engel olan bir diğer sorun ise sosyal yardım talebindeki artışa ilişkin sorunlardır. Sosyal yardıma ilişkin yardım taleplerinin sürekli artması ve halkın her şeyi devletten beklemesi sosyal yardımların devam ettirilmesinde sorun teşkil eder. Çünkü devletin kaynakları bir ömür halkın ihtiyaçlarına yetmeyeceğinden bireylere iş verme, üretim yapmasını sağlama gibi imkanlar vererek uzun vadeli çözümler getirilmelidir. Bir diğer engel ise sosyal yardımların yoksullarda bağımlılık oluşturmasıdır. Sürekli olarak devletten sosyal yardım alan bireylerde bu yardımlar alışkanlık haline gelerek bireyin bu durumdan kurtulmak için çaba göstermemesine sebep olur (Güneş, 2012, s. 167-168).

Bir kişinin aynı anda birden fazla sağlık, eğitim ve barınma yardımlarından yararlanması yoksullukla mücadele için ayrılan kaynağın etkin olmasını engelleyebilmektedir. Bunun bir örneğini yeşil kart uygulamasında da görebiliriz.

İhtiyacı olmadığı halde yeşil kart sisteminden yararlananların sayısında gün geçtikçe artış yaşanmaktadır. Yoksullukla mücadelede sosyal yardımların etkin bir şekilde devam ettirilebilmesi için gerçek ihtiyaç sahiplerinin doğru bir şekilde tespit edilmesi gerekmektedir. Ayrıca sosyal yardım veren kurumların yeterli kapasitesinin olmaması ve yardımları verecek kalifiyenin yetersiz olması da sosyal yardımların yapılmasına engel teşkil etmektedir. Devletin yoksulluğu azaltıcı politikalarda kararsız kalması ve gelir dağılımını iyileştirmek için uygulayacağı politikaları seçim dönemleri hariç diğer dönemlerde gitmemeleri de sosyal yardımların etkinliğini düşürerek sosyal yardımların devamlılığına zarar verebilmektedir (Gündüz, 2006, s. 52).

3.3.1.3. Sosyal Yardımlardaki Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri

Türkiye'de yoksullukla mücadelede ve yoksulluğu azaltıcı politikalarda daha çok telafi edici mekanizmalarla yoksulluğa geçici çözümler bulmaktadır. Fakat istihdamı arttırmak, kırsal bölgelerde kalkınmayı sağlamak gibi yoksulluğa doğrudan azaltıcı politikalara kalıcı çözümler getirilebilir. Yoksullukla mücadelede kronik hale gelen yoksulluğun azaltılması için sadece sosyal yardımların kullanılması yeterli değildir. Özellikle yoksullun kronikleşmemesi için sosyal yardımlara başvuran bireylere hazır reçeteler sunmak yerine onlarında sürece katılımını sağlayıcı önlemler alınmalıdır. Türkiye'de sosyal yardımları uygulama da karşı karşıya gelinen sorunlar genel olarak kurumlar arasında iş birliği, koordinasyon olmaması ve kapasite yetersizlikleridir. Bu nedenle sosyal yardım uygulamalarındaki sorunları azaltmak için kurumlar arasında koordinasyon sağlanmalı ve kurumların kapasiteleri arttırılmalıdır. Türkiye'de sosyal yardımlar genel olarak yoksullara ve muhtaçlara yardımlarda geçici önlemler olarak değil daha çok yoksulluğu tamamen ortada kaldıracak bir yardım çeşidi olarak kullanılmalıdır. Bu nedenle sosyal yardımlar bireyi çalışarak geçimini sağlayan, tembel ve savurgan bir birey haline getirmekten uzak bir sosyal yardım amacı taşımalıdır. Halkın gelirinin arttırılarak yoksullukla mücadele tek başına yeterli değildir. Yoksullukla mücadele de halkın gelir seviyesinin arttırılmasıyla beraber sosyal hizmet olanakları genişletilmelidir. Sivil toplum örgütlerinin yoksullara yardımlarda tek başına değil devlet politikaları aracılığıyla yürütülmesi gerekmektedir. Çünkü yoksullara sosyal yardımların ulaştırılması sırasında bilinçsizlik ve örgütlenme eksikliği sebebiyle sosyal yardımların büyük bir çoğunluğu boşa gidebilmektedir. Bu

da acil yardıma ihtiyacı olan bireylerin mağdur duruma düşmesine, kaynaklarda israfa ve bireylerin devlete olan güveninin sarsılmasına sebep olabilmektedir. Sosyal yardımlar yoksul ve yardıma muhtaç olan kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde olması gerekmektedir. Ayrıca sosyal yardımlar ülkedeki ekonomik krizler, dalgalanmalar ve enflasyon karşısında belli bir esnekliğe sahip olmalıdır. Ülkedeki ekonomik büyümenin işsizliği ve yoksulluğu azaltmada doğrudan bir etkisi yoktur. Bu sebeple sosyal yardımlar ülkedeki yoksulluğu azaltmada tek çare olarak görülmemelidir (Güneş, 2012, s. 174-177).

3.3.2. Sosyal Yardımların Yoksullukla Mücadeledeki Rolü

Yoksulluk her geçen gün gelişmiş ülkelerde bile artmaktadır. Fakat bu ülkelerde sosyal devlet anlayışı ve sosyal politikalar en iyi şekilde uygulandığından yoksulluk azaltılabilmektedir. Sosyal politikalar uygulayarak büyüyen gelişmiş ülkelerde yoksulluğu kontrol altına almak merkezi ve yerel yönetimlerin görevidir. Bu ülkelerdeki merkezi ve yerel yönetimlerin uyguladığı sosyal yardımlar genel olarak siyasi iradenin uyguladığı politikalardır. Toplumdaki yoksulların ve yardıma muhtaç olan bireylerin ekonomik durumlarını düzeltmek ve topluma kazandırabilmek için sosyal yardımlar kullanılmalıdır. Sosyal yardımlar yoksul ve yardıma muhtaç bireylerin acil ihtiyaçları karşılayarak bireyin ruhsal hastalık yaşamasını ve suç işlemesini önlemek için oldukça önemli yardımlardandır. Ayrıca sosyal yardımlar bireyde milli bilinci oluşturarak topluma ait olma duygusunu da geliştirmektedir. Özellikle yoksullara yapılan sosyal yardımlar kentte yaşayan yoksul kesimlerde sosyal ve siyasal bütünleşmeyi sağlamaktadır. Dolayısıyla sosyal yardımlar bireylerin daha rahat bir hayat yaşamaları ve geleceklerine ümitle bakabilmeleri açısından oldukça önem arz etmektedir (Güneş, 2012, s. 157-159).

Türkiye'de sosyal yardımlardan faydalanan birey sayısı ve sosyal yardımlarla ilgili harcamalarda artış yaşanmıştır. Bunun en temel sebebi işsizliktir. Özellikle tarım alanlarında yaşanan olumsuzluklar nedeniyle kente göç edip kentlerde de nitelikli iş bulamayan kesimin sayısı artmıştır. Sosyal yardım sistemi çalışan kesime de uygulanmaktadır. Bunun nedeni çalışan yoksulluğunun da yaşanmasıdır. Özellikle asgari ücretli olarak çalışan ve başka bir gelir elde edemeyen ve yevmiyeli olarak çalışan kesiminde maddi desteğe ihtiyacı olabilmektedir. Toplumun geleceği olan

çocukların eğitim görmek yerine yoksulluk nedeniyle çeşitli işlerde çalışması bir toplumun ekonomik ve sosyal kalkınması açısından olumsuz bir durum teşkil eder. Sosyal yardımlar aracılığıyla bir toplumdaki çocuk ve gençlerin yoksulluktan kurtulmaları sağlanarak, yoksullukla mücadeleye büyük katkı sağlar. Bir toplumda çocuk ve gençlerin yoksulluktan kurtulmalarını sağlamak o toplumda yoksulluğun nesilden nesle aktarılmasının önüne geçerek yoksulluk kültürünün oluşmasını önler. Bu durumda ülkede ekonomik ve sosyal kalkınma saplanarak yoksulluk azaltılabilir (Hacımahmutoğlu, 2009, s. 77-78).

Her geçen gün artan yoksulluk sorununa karşı yapılacak en önemli uygulamalardan biri olan sosyal yardımlar yoksul bireylerin ihtiyaçlarını karşılayarak onların hayatlarını devam ettirebilmelerini sağlamaktadır. Çünkü yoksul bireylerin yoksulluğu ortadan kaldırmayı bekleyecek zamanı olmadığından sosyal yardımlar bireylerin kısa veya uzun vadeli olarak bu muhtaçlıklarını giderir. Herhangi bir gelire sahip olmayan veya elde ettiği gelir ihtiyaçlarını karşılamaya yetmeyen bireylere yapılan sosyal yardımlar bireylerin yoksulluktan kurtulmalarını sağlayarak onlara insanca bir hayat sunar. Sosyal yardımlar tek başına yoksulluk sorununu çözmeye yetmese de kısa vadede yoksulların en önemli desteğidir. Devletin toplumdaki bireylerin geçimini sağlama ve onlara insanca bir hayat sunma zorunluluğu bulunduğundan sosyal yardımların yapılması da bir zorunluluk teşkil eder. Ayrıca sosyal yardımların devletin sosyal devlet olma özelliğine bağlı olarak belirli kurallar çerçevesinde yapılması da büyük önem taşır. Sosyal yardımların devlet tarafından yapılmasının en önemli özelliği devlet tarafından yapılan yardımların bireye gelir garantisi sunmasıdır. Geleneksel olarak yapılan yardımlar da bu garanti yoktur. Ayrıca geleneksel olarak yapılan yardımlaşma bireyin onurunu kırabilmekte, fakat devlet tarafından yapılan yardımların devletin görevi olduğu düşüncesi bireylerin onurunun zedelenmesini önlemektedir (İkizoğlu, 2002, s. 95).

Sosyal yardımlar bireylerin yoksulluktan kurtulmalarında çok önemli bir rol oynar. Sosyal yardımlar aracılığıyla temel ihtiyaçlarını karşılayamayan veya sağlık ve eğitim gibi hizmetlerden yararlanamayan bireylere yardımda bulunulur. Bireylerin gıda, yakacak, giyinme ve barınma gibi temel ihtiyaçları sosyal yardımlar ile karşılanır. Sağlık güvencesi olmayan kişilerin sağlık ile ilgili masrafları sosyal yardımlar ile karşılanır. Ayrıca yoksulluk nedeniyle eğitim alamayan bireylerin de

eğitim masrafları sosyal yardımlar ile karşılanır. Sosyal yardımlarla bir toplumda yoksul sayısı azaltılarak toplumun refaha kavuşması sağlanabilir. Ayrıca sosyal yardımların ülke ekonomisine de büyük katkıları bulunmaktadır. Sosyal yardımlar toplumun ekonomik anlamda kalkınmasına ve toplumsal refahın atmasına yardımcı olmaktadır. Fakat yardımların bireylerde bağımlılık haline gelmemesi ve yardımların su istimal edilmemesi için yardımların kontrollü ve denetimli yapılması gerekmektedir.

3.3.2.1. Ayni ve Nakdi Sosyal Koruma Yardımlarının İhtiyaç Gruplarına Göre Dağılımı

Yoksulluğun azaltılması için devletin yaptığı yardım türleri ayni ve nakdi yardımlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Ayni yardımlar devletin yardıma muhtaç bireylere parasal olarak değil de daha çok mal ve hizmet olarak yaptığı yardımlardır. Nakdi yardımlar da parasal olarak yapılan yardımları ifade eder. Aşağıdaki Tablo 16 ve Tablo 17'de ayni ve nakdi yardım türlerinin ihtiyaç gruplarına göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 16: Ayni Sosyal Koruma Yardımlarının Risk/İhtiyaç Gruplarına Göre Dağılımı, (2013-2018)

	Ayni yardımlar					
	2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Hastalık/sağlık bakımı	64.684	71.949	78.801	89.388	100.914	118.913
Engelli/malül	4.097	4.720	5.130	6.019	6.913	8.144
Emekli/yaşlı	568	716	570	949	1.075	730
Dul/yetim	165	180	193	209	232	269
Aile/çocuk	3.424	3.716	4.324	6.551	8.152	9.492
İşsizlik	415	378	530	470	498	530
Sosyal dışlanma b.y.s	2.218	2.386	2.950	3.998	4.623	4.559
Sosyal koruma yardımları toplamı	**75.570**	**84.044**	**92.498**	**107.584**	**122.407**	**142. 637**

Kaynak: TÜİK

Parasal şekilde yapılan ayni yardımlara Tablo 16'ya baktığımızda sosyal koruma kapsamında yapılan yardımların toplamda 2013 yılında 75.570 olduğu görülmektedir. 2018 yılında ise bu rakam 142.637'ye çıktığı görülmektedir. Diğer bir

ifadeyle sosyal koruma yardımlarının 2018 yılına doğru arttığı söylenebilir. Ayni yardımların ihtiyaç gruplarına göre dağılımı da önceki yıllara göre sürekli artışta olduğu görülür. En fazla ayni yardım yapılan ihtiyaç grubu hastalık ve sağlık yardımları olduğu görülmektedir. Hastalık ve sağlık yardımları 2013 yılında 64.684 olarak görülürken bu rakamın 2018 yılında 118.913'e çıktığı görülmektedir. Hastalık ve sağlık yardımlarının bu yıllar arasında bu kadar fazla olmasının sebebi ülkede yoksulluk sorununun ve muhtaç birey sayısının giderek artmasıdır. Çünkü ayni yardımların sürekli artması toplumda ihtiyaç sahiplerinin artması anlamına gelmektedir. Tabloya baktığımızda ayni yardımların sürekli olarak artmasını toplumda yoksulluk sorununun azaltılamadığı ve buna bağlı olarak ihtiyaç gruplarının arttığı yorumunu yapabiliriz.

Tablo 17: Nakdi Sosyal Koruma Yardımlarının Risk/İhtiyaç Gruplarına Göre Dağılımı, (2013-2018)

	Nakdi yardımlar					
	2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Hastalık/sağlık bakımı	1.154	1.373	1.661	1.942	2.163	2.531
Engelli/malül	3.991	4.531	4.994	5.964	6.404	6.697
Emekli/yaşlı	103.986	116.675	132.945	161.190	183.909	213.402
Dul/yetim	25.403	28.752	32.526	39.406	44.455	51.993
Aile/çocuk	3.475	3.864	4.578	5.769	6.814	7.494
İşsizlik	2.157	2.789	4.732	7.702	8.174	9.827
Sosyal dışlanma b.y.s	709	885	978	1 220	1 231	1 328
Sosyal koruma yardımları toplamı	**140 876**	**158 868**	**182 413**	**223 192**	**253 150**	**293 273**

Kaynak:TÜİK

Hizmet şeklinde yapılan yardım anlamına gelen nakdi yardımlarda Tablo 17'de görüldüğü gibi sosyal koruma yardımları şeklinde yapılan nakdi yardımların 2013 yılından 2018 yılına doğru sürekli arttığı görülür. Tabloya daha ayrıntılı baktığımızda hastalık sebebiyle yapılan nakdi yardımlar 2013 yılında 1.154 olarak görülürken 2018 yılında 2.531'e çıktığı görülür. Meydana gelen artış yaklaşık olarak 1.377'dir. Engellilere, emeklilere, dul ve yetimlere, aile ve çocuklara, işsizlere, sosyal dışlanma sonucu sosyal korumaya ihtiyaç duyan bireylere yapılan nakdi yardımlarında sürekli

arttığı görülmektedir. Nakdi yardımlardaki artışta toplumdaki yoksulluk ve yoksulluğun sebep olduğu olumsuz etkilerin arttırdığını göstermektedir. Toplumda yoksul kişileri artması bu kişilere yapılacak hizmetlerinde artmasını zorunlu hale getirir.

3.3.2.2. Sosyal Koruma Harcamaları ve Yoksullukla Mücadele

Yoksullukla mücadelede sosyal koruma harcamalarının büyük önemi vardır. Yoksulluğun azaltılması ve bireylerin yoksulluktan kurtulmalarını sağlamak amacıyla devlet tarafından çeşitli yardım türleri yapılmaktadır. Bu yardım türleri aşağıdaki Tablo 18'de ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Tablo 18: Sosyal Koruma Harcamalarının Yardım Türlerine Göre Dağılımı, (2013-2018).

	Sosyal koruma harcamalarının yardım türlerine göre dağılımı					
	2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
İdari masraflar ve diğer harcamalar	3.982	4.332	5.163	5.744	7.108	6.697
Sosyal koruma yardımları toplamı	216.446	242.912	274.912	330.776	375.557	435.910
Hastalık/sağlık bakımı	65.839	73.322	80.463	91.330	103.077	121.444
Engelli/malül	8.088	9.251	10.124	11.982	13.317	14.840
Emekli/yaşlı	104.554	117.390	133.515	162.139	184.984	214.133
Dul/yetim	25.568	28.931	32.719	39.615	44.687	52.262
Aile/çocuk	6.899	7.580	8.901	12.319	14.966	16.986
İşsizlik	2.572	3.167	5.263	8.172	8.672	10.358
Sosyal dışlanma b.y.s	2.927	3.271	3.927	5.218	5.853	5.887
Sosyal koruma harcamaları toplamı	**220.429**	**247.244**	**280.074**	**336.520**	**382.665**	**442.607**

Kaynak: TÜİK

Sosyal koruma harcamalarının yardım türlerine göre dağılımına baktığımızda İdari masraflar ve diğer harcamalara yapılan yardımlar 2013 yılında 3.982 olarak görülürken bu rakam 2018 yılında yaklaşık iki katına çıkarak 6.697 olmuştur. Sosyal koruma yardımlarının da 2013 yılından 2018 yılına doğru giderek arttığı görülür. Fakat yardım türleri içinde en fazla yapılan sosyal koruma harcamasının hastalık ve sağlık bakımına yapıldığı görülmektedir. Bu rakam 2018 yılında 121.444 olarak görülür.

Sosyal koruma harcamalarının toplamına baktığımızda ise giderek artan bir seyir gösterdiğini söyleyebiliriz.

3.3.2.3. Sosyal Koruma Kapsamında Yardım ve Maaşla Yoksullukla Mücadele

Yoksullukla mücadele de devlet muhtaç durumda olan bireylere çeşitli para yardımı yapmaktadır. Yardıma muhtaç bireylerin devletten aldığı bu para yardımları bireylerin muhtaçlıklarının giderilmesi açısından oldukça önem arz etmektedir. Devletin yardıma muhtaç bireylere verdiği para yardımı sayesinde bireyler temel ihtiyaçlarını daha kolay bir şekilde karşılayabilmektedir. Devletin sosyal koruma kapsamında çeşitli kişilere yaptığı yardımlar toplumda yoksulluğun azaltılmasında oldukça etkili bir yöntemdir. Aşağıdaki tabloda yardım ve maaş alan kişi sayıları gösterilmiştir.

Tablo 19: Sosyal Koruma Kapsamında Yardım ve Maaş Alan Kişi Sayısı, (2013-2018).

	Sosyal koruma kapsamında yardım ve maaş alan kişi sayısı, 2013-2018					
	2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Toplam maaş alan kişi sayısı	**11.782**	**12.009**	**12.536**	**12.898**	**13.261**	**13.766**
Toplam engelli/malül maaşı alan kişi sayısı	819	806	831	840	847	856
Şartsız engelli/malül maaşı alan kişi sayısı	120	128	131	134	137	139
Şartlı engelli/malül maaşı alan kişi sayısı	699	678	700	706	710	717
Toplam emekli/yaşlı maaşı alan kişi sayısı	8.043	8.205	8.534	8.811	9.094	9.514
Şartsız emekli/yaşlı maaşı alan kişi sayısı	7.355	7.576	7.928	8.195	6.186	6.450
Şartlı emekli/yaşlı maaşı alan kişi sayısı	688	628	606	616	618	710
Toplam dul/yetim maaşı alan kişi sayısı	3.149	3.244	3.407	3.569	3.660	3.758
Şartsız dul/yetim maaşı alan kişi sayısı	2.866	2.940	3.070	3.222	3.314	3.427
Şartlı dul/yetim maaşı alan kişi sayısı	283	304	337	347	346	331
Toplam emekli/yaşlı ve dul/yetim maaşı alan kişi sayısı	10.965	11.206	11.707	12.062	12.417	12.913
Toplam yardım sayısı	12.292	12.557	13.051	13.444	13.847	14.389

Kaynak: TÜİK

Sosyal koruma kapsamında yardım ve maaş alan kişi sayısı engellilerde 2018 yılında toplam 856 olarak görülmektedir. Emekli ve yaşlı olup maaş alan kişi sayısı 2018 yılında toplam 9.514 olarak görülmektedir. Dul ve yetimlerden maaş alanların sayısı 2018 yılında toplamda 3.758'dir. Sosyal koruma kapsamında en fazla maaş alanlar 9.514 ile emekli ve yaşlılar olduğu görülmektedir. Genel olarak tabloya baktığımızda ise toplamda maaş alan emekli, yaşlı, dul ve yetim sayısının yıllar itibariyle sürekli arttığı görülmektedir. Toplam yardım alan sayısının 2013 yılından 2018 yılına kadar artarak devam ettiği tabloda da görülmektedir. Yardım alan sayısındaki artışın temel sebebi toplumda yaşayan bireylerin muhtaçlık seviyelerinin arttığı ve toplumda yaşayan muhtaç kişi sayısının artmasıdır. Yardım alan sayısında

artış yaşanması aynı zamanda devletin sosyal yardımları arttırdığını ve yoksullukla mücadele ettiğini göstermektedir.

3.4. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE ÖNEMİ

Türkçede 'sivil toplum kuruluşları' Avrupa'da ise 'non governmental organizations' kavramları kullanılmaktadır. Kelime anlamı ise hükümet veya devlet dışında faaliyet gösteren örgütler anlamına gelmektedir. ABD' de ise 'public voluntary organizations (gönüllü kamu kuruluşları) kavramı sivil toplum kuruluşları olarak adlandırılmaktadır. Farklı ülkelerde ve kültürlerde çeşitli şekillerde adlandırılmış olsa da sivil toplum kuruluşları genel olarak toplumsal fayda için faaliyet gösteren, demokrasinin gelişimine katkı sağlayan, kar amacı olmayan, devletten bağımsız hareket edebilen, yönetimi kamuoyu oluşturmak için etkileyen bir örgüt anlamına gelmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının temel özelliği, toplumdaki vatandaşların farklı kültürel, siyasi ve insani ihtiyaçlarını ve çıkarlarını gerçekleştirmek için bir araya gelen gönüllü kuruluşlar olmalarıdır. Tarihsel süreçte sivil toplum kuruluşlarına bakıldığında bu kuruluşlar ilk olarak ulusal devletle mücadele içine girerek kendilerine belirli bir özerk alan verilmesini istemişlerdir. Sivil toplum çoğu dilde olumsuz bir kavram olarak düşünülse de sivil toplum devletle toplum arasındaki etkileşimi olumlu yönde etkileyen bir kurumdur. Sivil toplum kuruluşları sayesinde toplumdaki bireylerin, grup ve sınıfların istekleri kamuya ulaştırılarak çözüm yolu aranır (Tosun, 2007, s. 4-5).

Sivil toplum kişilerin kendi istekleriyle meydana getirdikleri ortak bir alandır. Latincede "civis" kökeninden gelen sivil kelimesi "yurttaş ya da kenttaş" anlamlarına da gelmektedir. Kısaca sivil toplum denildiğinde akla gelen iki anlam vardır. Bunlardan biri sivil toplumun devletin dışında faaliyetlerde bulunması anlamı bir diğeri ise kendi içinde bir demokratik işleyişe sahip olması anlamlarıdır (Talas, 2011, s. 389-390).

Sivil toplum kuruluşları genel olarak kar gütmeyen kuruluşlar, kar gütmeyen sektör, gönüllü kuruluşlar, kar için olmayan kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları, hükümet dışı kuruluşlar, üçüncü sektör, bağımsız sektör, hayırsever yardım kuruluşları, vergiden muaf kuruluşlar ve sosyal hareketler olarak adlandırılırlar. Sivil toplum kavramının çeşitli tanımı bulunmakla birlikte en genel tanımıyla toplumun

faydası için çalışan ve kamuoyu oluşturan, kar amacı olmayan, çoğulculuk fikri oluşturarak sorunların çözümüne yardımcı olan, gönüllü olarak bir araya gelerek faaliyette bulunan demokratik örgütlenmelerdir. Sivil toplum kuruluşları ile ilgili kesin bir tanım bulunmamaktadır. Fakat sivil toplumun yasal olarak en iyi düzenlendiği ülke olan ABD' deki mevzuata göre sivil toplum kuruluşları, maddi gelir elde etme amacı bulunmayan, bu yüzden de gelirinin bir miktarını ya da tamamını üyelerine, çalışanlarına veya herhangi bir özel şahsa vermeyen kuruluşlar olarak tanımlanmıştır (Şahin ve Öztürk, 2008, s. 15).

Sivil toplum kuruluşları devlet dışındaki alan, devlete bağlı olmayan ve devlet tarafından yönetilmeyen gruplardan oluşmaktadır. Sivil toplum kuruluşları gönüllü olarak bir araya gelerek vatandaşların istekleri doğrultusunda hareket etmektedir. Toplumun zaman içinde değişmesi sivil toplumun rollerinin de zaman içinde değişmesine sebep olmuştur. Sivil toplumun zaman içinde değişen rolleri bu kuruluşları daha yenilikçi, toparlayıcı ve kapsayıcı hale getirmiştir. Dünya Bankasının yaptığı tanıma göre Sivil Toplum Kuruluşları, kar amacı olmayan ve üyelerinin kamusal hayatta, üyelerinin ve diğerlerinin etik ve kültürel, politik, bilimsel, dini veya hayırseverlik hususlarına dayanarak çıkarlarını ve değerlerini koruyan kuruluşlarını ifade eder (Cooper, 2018, s. 4-8).

Sivil toplum kuruluşlarının yürüttüğü aktivitelere örnek olarak halk sağlığını koruma aktiviteleri, toplumdaki bireylerin eğitimden yararlanmasını sağlama aktiviteleri, kadın sorunlarına çözüm yolu geliştirme aktiviteleri, toplumdaki doğum kontrol ve cinsel sağlık üzerine aktiviteler, aşı uygulamaları, sosyal sorunlardan olan evden kaçan kızların, sokak çocuklarının korunmasına yönelik aktiviteler, çevreyi temiz tutma ve ağaçlandırma gibi etkinlikler, okul ve kültürel merkez yapımı aktiviteleri, şiddet gören, cinsel istismara uğrayan kadın ve çocukları koruma aktiviteleri, toplumda okuma yazma bilmeyenlere yardımlarda bulunma gibi aktiviteler gösterilebilir. STK'lar gelişmiş ve çağdaş toplumlarda daha çok etkisini hissettirmektedir. Bir toplumda demokrasi arttıkça sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanları ve katkıları da artar. Bunun en önemli sebeplerinden biri bir toplumda halkın katılımının artmasıyla zor işlerin üstesinden gelinebileceğine inanılmasıdır. STK'ların gelişmiş toplumlar da daha çok görülmesinin bir diğer sebebi ise sivil toplumun genel

olarak şehirleşmenin ve şehirli insanların olduğu yerlerde ortaya çıkıyor olmasıdır (Talas, 2011, s. 392-393).

Sivil Toplum Kuruluşları genel olarak demokratik bir toplum oluşturmayı hedefler. Sivil Toplum Kuruluşları siyasal eylemleri sınırlandırarak ve kontrol etmeye çalışarak hesap verebilir bir devlet oluşturmak istemektedir. Sivil Toplum Kuruluşları vatandaşların haklarına saygı duymaktadır. Genel olarak toplumdaki vatandaşların isteklerini topluma yansıtmaktadır (Bahmani, 2016, s. 2-3).

Küresel olarak, sivil toplum grupları sosyal sorunların ele alınmasında aktif olmuştur. Sivil Toplum Kuruluşlarının özellikle toplumda demokrasinin oluşması ve insan hakları konusunda çeşitli faaliyetleri bulunmaktadır. Sivil Toplum Kuruluşları aynı zamanda toplumdaki vatandaşlar arasında iş birliğini sağlayarak ortak hedeflere ulaşmayı sağlamaktadır (VanDyck, 2017, s. 1-3).

Günümüzde toplumlar devletin olanaklarıyla toplumdaki sorunlarla baş edebilme imkanından yoksun olduklarında sivil toplum kuruluşlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Sivil toplum kuruluşları bir toplumda ulusal ve uluslararası alanlarda güçlü bir kamuoyu oluşturarak istedikleri sonuçlara daha hızlı şekilde ulaşabilmektedirler. Sivil toplum kuruluşları toplumsal yapıyı güçlendiren bir örgüt olduğundan faaliyetlerine müdahale edilmeden devlet tarafından korunarak güçlendirilmeye çalışılır. Bir ülkede kamuoyu ve baskı grubu oluşturulmasında ve ülkelerde yürütülen politikaları etkileme görevi olan sivil toplum örgütlerinin çalışma alanları genel olarak dernekler, kadın örgütleri, sosyal hareketler, tüketici dernekleri, yerli halk örgütleri, vatandaşlık grupları, küçük üretici dernek ve kooperatifleridir. Özellikle dış göç alan toplumlarda toplumun devlete adapte olması sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanmaktadır. Ayrıca sivil toplum kuruluşları bir toplumda vatandaşlık bilincinin korunması ve geliştirilmesinde fayda sağladığı için devlet tarafından desteklenmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir (Talas, 2011, s. 394).

Sivil toplum kuruluşlarının yapmak istedikleri hedefler genel olarak toplumsal sorunları çözmeye çalışmak, toplumsal sorunları çözebilmek için devlet ile işbirliği içinde olmak, devlet yönetiminin etkili ve verimli olmasını sağlamak, en yoksul bireyin de en zengin bireyinde devlet yönetimine katılımını sağlamak, toplumda devletle birey arasındaki ilişkilerde hakların adil dağılımını sağlamak, kamuoyu

oluşturarak toplumdaki vatandaşların isteklerini dile getirmek, devletin uygulamalarına ve piyasa ekonomisine karşı koruyucu görevler üstlenmektir. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarının kriz yaşanan dönemlerde krizin etkilerini azaltmak, vatandaşların acil olan ihtiyaçlarını karşılamak, alınan politika kararlarını değiştirmek için resmi kurumlara baskı yapmak, çatışan taraflar arasında arabulucu olmak gibi faaliyetleri de bulunmaktadır (Şahin ve Öztürk, 2008, s. 16-18).

Türkiye'de vakıf, kooperatif, kulüp, dernek, oda, sendika ve platform gibi terimlerde sivil toplum kuruluşlarını ifade etmede kullanılmaktadır. Tarih boyunca da vakıf, cemaat, lonca, tarikat ve cemiyet gibi kavramlarda sivil toplum kuruluşlarını ifade etmek için kullanılmıştır. Sivil toplum kuruluşları genel olarak spor ve kültür gibi aktivite merkezli faaliyet gösteren, yerel toplum örgütleri, siyasi partiler ve sendikalar gibi toplum merkezli faaliyet gösterenler ve sosyal hizmet, eğitim, sağlık gibi toplumun refah seviyesinin arttıran faaliyetler gösteren kuruluşlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kar amacı olmayan kuruluşlar ise kurumsallaştırılmış yani insanların geçici olarak bir araya gelmediği, devletten ayrı faaliyet göstermeleri, elde edilen karın kurucular arasında paylaştırılmadığı, bağımsız bir yönetimin olduğu ve gönüllü olarak bir araya gelen kuruluşları ifade etmektedir (Özdemir, Başel ve Şenocak, 2004, s. 155-160).

Sivil toplum kuruluşlarının iletişim kanallarındaki teknolojisini hızlı, ucuz ve kolay bir şekilde kullanmaları sivil toplum kuruluşlarının haberleşmesini kolaylaştırarak ortak bir şekilde hareket etmelerini sağlamaktadır. Ayrıca adalet, hak, özgürlük gibi kavramlar sivil toplum kuruluşları tarafından yaygınlaştırılır. Sivil toplum kuruluşlarının savaş konusunda üç farklı alanda rol oynarlar. Birincisi sivil toplum kuruluşları savaşan taraflar arasında arabuluculuk yapmaktadır. İkincisi savaşın etkileri sonucu yaralanan ve evsiz kalan bireylere yardımda bulunmaktadır. Son olarak da sivil toplum kuruluşları savaş sonrasında bozulan düzeni tekrar sağlamaktadır. Doğal afetler ve ekonomik krizlerde savaşlar gibi yıkıcı etkiler bırakmaktadır. Sivil toplum kuruluşları yine doğal afet ve ekonomik krizler sonrasında yaşanan olumsuzlukların azaltılması ve giderilmesi konusunda faaliyetlerde bulunmaktadır (Şahin ve Öztürk, 2008, s. 20).

Demokratik bir ortamdan bahsedilmesinin şartı olarak toplumda devlet iktidarından ayrı olarak hareket eden grupların varlığı görülmüştür. Bu anlayış iktidarın keyfi davranışlarını sınırlayan ve iktidarın halkta olmasını savunan bir anlayıştır. Bu anlayışın kökü oldukça eskiye dayanmaktadır. "Aristo demokratik bir ortamın oluşmasını ve istikrarın sağlanmasını orta sınıfın var olması şartına dayandırırken, Tochqueville, Lispet gibi demokrasiyi savunan düşünürler de iktidarın faaliyetlerini sınırlayan bir aile, din ve topluluk gibi ara kurum ve kuruluşların önemini vurgulamıştır. Sivillik kavramı, demokrasinin oluşmasının ve toplumsal olarak demokratik bilinin gelişmesinin bir şartı olarak kabul edilmiştir. Hükümet dışı kuruluşlar, gönüllü kuruluşlar gibi adlarda anılan sivil toplum kuruluşları, Montesqueu ve Machiavelli gibi teorisyenler tarafından da "ara yapılar, ara tabakalar veya kuruluşlar olarak" adlandırılmıştır. Bu örgütler Birleşmiş Milletler Ana Sözleşmesi' inde "Non Governmental Organizations şeklinde isimlendirildiği için, uluslararasında NGO kavramı daha çok kullanılır. Sivil toplum örgütleri genel olarak üyelerinin katılımına imkan veren, demokratik, toplumun yararı için faaliyette bulunan merkezi yönetimin dışında bulunan bir kuruluştur. Sivil toplum karar alma mekanizmalarını kendi içinde barındırdığından daha demokratik bir yapıyı oluşturmaktadır. Sivil topluma yönelik olarak yapılan tanımlarda en belirgin özellik, sivil toplumun devletten bağımsız olarak bir araya gelen bireylerin oluşturduğu yapı olmasıdır. Bir yapının sivil toplum olarak nitelendirilmesi için devletten bağımsız olarak var olması ve kendi kaderini kendi belirlemesi özelliklerine sahip olmasıdır. Bu yüzden bu tanımlara göre dini gruplar, sosyal yardım amaçlı bir araya gelen gruplar, ulusal ve bölgesel olarak örgütlenen gruplar, gıda yardımı ve aile planlaması amacıyla bir araya gelen gruplar, uluslararası kalkınmayı sağlamaya çalışan ve insan haklarını yaymaya çalışan gruplar sivil toplum kuruluşları tanımının içine girmektedir (Oktay ve Pekküçükşen, 2009, s. 175-176).

Sivil toplum kuruluşlarının küreselleşmiş dünya ekonomisinde gittikçe daha fazla önemli hale gelmesinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler; Küresel alanda yalnızca küresel ortak faaliyetlerle baş edilecek sorunlar artmıştır. Bu sorunlar genellikle çevresel sorunlar, bölgesel ve yerel düzeyde yaşanan çatışmalar, uyuşturucu kullanımı, göçlerin artması ve insan kaçakçılığının yapılması, salgın hastalıkların artması ve terör olaylardır. Sorunlarla baş edebilmek için yalnızca uluslararası

kuruluşların faaliyetleri yeterli olmamaktadır. Bu nedenle bazı durumlarda sivil toplum kuruluşları devreye girerek sorunlara çözüm üretici ve sorunları giderici faaliyetlerde bulunmaktadır. Özellikle kır ve kentte yaşayan yoksullara, engellilere, eğitimsiz kadınlara sokakta yaşayan çocuklara yardımda bulunmak için devlet ile sivil toplum kuruluşlarının ortak çalışmalarda bulunması olumlu sonuçlar verebilir (Şahin ve Öztürk, 2008, s. 19).

3.5. DÜNYA'DA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Sivil Toplum Kuruluşlarının dünya genelindeki görevlerine baktığımızda özgürlük, insan hakları, yoksulluk, çevresel sorunlar gibi olguların Sivil Toplum Kuruluşlarının temelini oluşturduğunu görebiliriz. Dünya'da Sivil Toplum Kuruluşlarının yaygınlaşmasının en önemli sebeplerinden biri küreselleşmedir. Küreselleşme ile birlikte dünyanın çeşitli bölgelerindeki bireyler aynı fikir veya görüş çevresinde bir araya gelebilmektedir. Sivil Toplum Kuruluşları sayesinde dünyada bütünlük sağlanmıştır. Sivil Toplum Kuruluşları tarafında olmadığı ülkelerin sorunlarıyla bile ilgilenerek çözüm yolu bulmaya çalışmıştır. Devletin rolünü üstlenen Sivil Toplum Kuruluşları devlete alternatif bir kuruluştur. Devletin yetersiz kaldığı durumlarda Sivil Toplum Kuruluşları müdahalelerde bulunmaktadır. Ayrıca insan haklarının ihlal edildiği durumlarda Sivil Toplum Kuruluşları bu durumu ulusal ve uluslararası arenaya duyurarak çözüm yolları üretmektedir. Sivil Toplum Kuruluşları olumsuzluklar karşısında dış dünyayı bu durum hakkında bilgilendirerek sorunun çözümü için gerekenlerin yapılmasını sağlamaktadır (Özdemir, 2014, s. 33-35).

Küreselleşmeyle birlikte Sivil Toplum Kuruluşları daha fazla faaliyet alanı elde etmiştir. Küreselleşme sonucu Sivil Toplum Kuruluşları sesini dünyaya daha fazla duyurabilmiştir. Sesini dünyaya duyurabilen Sivil Toplum Kuruluşları böylelikle daha fazla kişiye ulaşarak daha fazla güçlenmiştir. Sivil Toplum Kuruluşları aynı zamanda bir ülkede yoksul ve yardıma muhtaç kişileri tespit ederek bu kişilere yardımda bulunması yoksulluğu azaltma özelliklerinin de olduğunu göstermektedir. Bu noktada yoksullukla mücadelede ve yoksulluğun azaltılmasında devletin yanında Sivil Toplum Kuruluşlarının da oldukça önemli olduğunu söyleyebiliriz.

3.6. TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE YOKSULLUKLA MÜCADELE

Dünya'da Sivil Toplum Kuruluşlarının önemi arttıkça Türkiye'de de Sivil Toplum Kuruluşlarının önemi gün geçtikçe artmaktadır. Türkiye'de mevcut olan bazı Sivil Toplum Kuruluşları vakıflar, dernekler, ticaret birlikleri, sendikalar, işveren kuruluşları, hükümet dışı kuruluşlar, hizmet ve hizmet birlikleri, dinsel ilgi grupları, yerel idarelerin birlikleri, politik ilgi grupları ve diğer gruplardır (Talas, 2011, s. 396).

Dünya Sivil Toplum Kuruluşları Birliği'nin Sivil Toplum Kuruluşlarının faaliyet alanlarıyla ilgili yaptığı sınıflandırmaya göre, Sivil Toplum Kuruluşları 28 alanda faaliyet göstermektedir. Aşağıda Tablo 20'de Sivil Toplum Kuruluşlarının faaliyet alanları gösterilmektedir.

Tablo 20: Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyet Alanları

Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyet Alanları	
FAALİYET ALANLARI	**FAALİYET ALANLARI**
Yaşlanma	Yerli İnsanlar
Hayvan Sağlığı ve Hakları	Uluslararası Örgütler
Tarım ve Gıda	İşgücü
İşletme ve Ekonomi Politik	Hukuk ve Yasal Meseleler
Çocuklar ve Gençler	Narkotik, Uyuşturucular, Suç
İletişim ve Medya	Barış ve Güvenlik
Çatışma Çözümü	Nüfus ve İnsan Yerleşimi
Kalkınma	Sığınmacılar
Eğitim	Yardım Hizmeti Veren Kuruluşlar
Çevre	Din, İnanç ve Ahlak
Aile	Bilim ve Teknoloji
Sağlık ve Beslenme	Sosyal ve Kültürel Gelişim
İnsan Hakları	Spor ve Rekreasyon/Ulaşım
Kadının Statüsü ve Konu ile İlgili Sorunlar	Ticaret ve Uluslararası Finans

Kaynak: Harman, S. (2014). Sivil toplum kuruluşlarının turizm sistemindeki işlevleri üzerine bir inceleme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 11(26), 343-360.

Aşağıdaki Tablo 21'de 2020 yılı verileri ele alınarak Statülerine Göre Sivil Toplum Kuruluşları gösterilmektedir.

Tablo 21: Statülerine Göre Sivil Toplum Kuruluşları

STATÜLERINE GÖRE SIVIL TOPLUM KURULUŞLARI	
STATÜ	**SAYI**
DERNEK	120.359
VAKIF	5.268
İŞÇI SENDIKASI	4.013
KAMU GÖREVLILERI SENDIKASI	4.088
İŞVEREN SENDIKASI	21
ODA	4.794
KOOPERATIFLER	44.379
TOPLAM	203.901

Kaynak: T.C İç İşleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü

Tablo 21'de görüldüğü gibi en fazla sivil toplum kuruluşunu dernekler oluşturmaktadır. Derneklerden sonra en fazla sivil toplum kuruluşunu da kooperatifler oluşturmaktadır. Tabloya bakıldığında yoksulluk sorununun azaltılması için derneklerin daha fazla faaliyet gösterdiğini söyleyebiliriz.

Türkiye'de faaliyet gösteren Sivil Toplum Kuruluşları toplumdaki yoksulluğu azaltmak için devletten bağımsız çalışmalarda bulunmaktadır. Sivil Toplum Kuruluşları kendi imkanlarıyla yoksul ve yardıma muhtaç kişileri tespit ederek bu kişilere asgari düzeyde bir yaşam sunar. Bu kapsamda yaptıkları çalışmaların büyük bir kısmı yoksulluğun etkisini hafifleterek yaşanması muhtemel olan sosyal sorunların önüne geçer. Ayrıca Sivil Toplum Kuruluşları kamunun yaptığı birçok sosyal yardım uygulamalarına da yardımcı olmaktadır. Sivil Toplum Kuruluşlarının sosyal yardım alanında etkinlik kazandığı yıl 1990' lı yılların sonu olmuştur. Özellikle 1999 Marmara depreminde Sivil Toplum Kuruluşlarının bölgeye çok hızlı bir şekilde sosyal yardım ulaştırması bu kuruluşları hem Türkiye'nin hem de Dünya' nın gündeminde önemli bir noktaya getirmiştir (Şentürk, 2014, s. 292-294).

Ülkemizde sivil toplum kuruluşları genelde sosyal hizmetler alanında çeşitli çalışmalar yapan oldukça önemli bir kuruluştur. Sivil toplum kuruluşları gönüllülük esasıyla ve günümüzde genel olarak vakıf ve dernek adıyla kurulmaktadırlar. Sosyal ve hayır amaçlı kurulan bu kuruluşlar toplumun gelişmesini açısından katkısı büyüktür. Vakıfların yaptığı çalışmalar bir ülkenin ekonomisine, eğitimine, sosyal ve

siyasal hayatına katkıda bulunarak toplumsal alanda büyük hizmetlerde bulunmaktadır. Vakıfların bir kısmı genel olarak toplumda yardıma muhtaç ve yoksul bireylerin doyurulmasında, yaşlı olduğu için çalışamayan yaşlılara maaş bağlanması, ağır işlerde çalışan insanlara ikramiye verilmesi, dul, yetim ve kimsesiz çocukların korunup kollanması gibi toplumun sosyal güvenliğine yönelik faaliyetlerde bulunurken, bir kısmı da toplumun eğitimi ve sağlığıyla ile ilgili çalışmalar yaparak halkın kültür düzeyinin ve sağlığının yükseltilmesi gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Günümüzde Devlet ile Sivil Toplum Kuruluşları arasındaki ilişkilerin henüz gelişmemiş olmasının en önemli sebeplerinden biri Türkiye'de sosyal refah devleti anlayışının yeterince gelişmemiş olmasıdır. Devlet ve Sivil Toplum Kuruluşları arasındaki işbirliğinin gelişmesi için devletin Sivil Toplum Kuruluşlarına teşvikler sunması ve Sivil Toplum Kuruluşlarını destekleyici yasalar çıkartması gerekmektedir. Devletin Sivil Toplum Kuruluşlarını teşvik edip desteklemesi ve yol gösterici tavsiyelerde bulunması Sivil Toplum Kuruluşlarının daha kaliteli hizmetler sunmalarını sağlar. Ülkemizde eğitim, sağlık ve sosyal hizmet gibi konular genel olarak merkezi devlet tarafından gerçekleştirilir. Kamunun sunduğu mal ve hizmetlerin çoğu merkezi yönetimin denetimiyle gerçekleştirilir. Aşırı derecede merkeziyetçi anlayış hizmetlerin ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasında ve planlanmasında sorunlara yol açar. Sonuç olarak bu sorunlara bakıldığında Sivil Toplum Kuruluşlarının faaliyetlerinin yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir (Özdemir, Başel ve Şenocak, 2004, s. 180-184).

Yoksulluğun artması ve daha belirgin hale gelmesi, Sivil Toplum Kuruluşlarının medyada daha çok yer alması, Sivil Toplum Kuruşlarına yapılan bağışların artması, Sivil Toplum Kuruluşlarına kamunun yeni imkanlar sunması Sivil Toplum Kuruluşlarının daha fazla sosyal yardım yapmasını sağlamıştır. Sosyal yardım alanında faaliyet gösteren Sivil Toplum Kuruluşlarının birçoğu illerde kent yoksulluğunu azaltma çalışmaları yapmaktadır. Kırsal alandaki yoksullukla ilgilenen Sivil Toplum Kuruluşu sayısı daha azdır. Bunu nedeni kırdaki yoksullara ulaşma maliyetinin yüksek olması ve kırdaki yoksullara genelde kamunun yardımda bulunmasıdır. Kırsal alanda Sivil Toplum Kuruluşlarının yaptığı sosyal yardımlar genellikle kalkınmaya yöneliktir. Sivil Toplum Kuruluşlarının özellikle tarım ve hayvancılığı geliştirmek için yaptığı kalkınma yardımları kırsal bölgelerin ekonomik

iyileşmesini sağlayarak kırsal yoksulluğun azalmasına katkı sağlar. Sivil Toplum Kuruluşlarının yoksulluğu azaltmak için yaptığı birçok ayni ve nakdi yardım bulunmaktadır. Bu yardımlar barınma, yakacak, gıda, giyim gibi ayni yardımlar olduğu gibi, yoksul bireylerin elektrik ve su faturalarını ve sigorta prim borçlarını ödeme gibi nakdi yardımdır. Bu yardımlarla birlikte iş kurmak isteyen yoksul bireylere iş kurma yardımları ve istihdam amacıyla eğitim yardımları da Sivil Toplum Kuruluşlarının yaptığı yardımlardandır (Şentürk, 2014, s. 297-298).

Yıllarca yoksulluk ve açlık ile baş edemeyen hükümet bazı görevlerini Sivil Toplum Kuruluşlarına devretmektedir. Uyguladıkları politikalarla gelir dağılımındaki eşitsizliklerin ve adaletsizliklerin önüne geçemeyen hükümet bu konularda Sivil Toplum Kuruluşlarının uygulamalarının daha etkili olacağını düşünmüştür. Yoksulluk ve açlıkla mücadele eden Sivil Toplum Kuruluşlarının hükümetten farkı yoksullukla mücadele de yoksulluğun nedenlerinden ziyade sokak çocuklarıyla, evsiz ve korunmaya muhtaç kişilerle, barınma, giyinme ve gıda sorunu olan kişilerle ilgilenmeleridir. Fakat Sivil Toplum Kuruluşlarının bu uygulama yönetimi yoksulluğu uzun vadeli olarak değil daha çok kısa vadeli olarak çözmektedir. Bu nedenle Sivil Toplum Kuruluşlarının bireysel yoksullarla ilgilenmeleri yerine toplumsal yoksullukla ilgilenmeleri yoksulluğun azaltılmasında daha etkili olacaktır. Sivil Toplum Kuruluşlarının toplumsal yoksulluğu azaltabilmeleri için iş birliği içinde çalışmaları gerekmektedir. Ayrıca yoksullukla mücadelede yoksulların politik karar alma süreçlerinde aktif bir şekilde rol almaları daha demokratik bir mücadele süreci yaratarak ekonomik eşitsizliklerin önüne geçilmesini sağlar (Demiral, 2007, s. 19- 20).

Yoksullukla mücadelede Sivil Toplum Kuruluşları yoksul ve yardıma muhtaç kişiler ile devlet arasında iletişimi sağlayarak gerekli yardımın muhtaç kişiye ulaştırılmasını sağlamaktadır. Yoksullukla mücadele de devlet ile Sivil Toplum Kuruluşları işbirliği içinde hareket etmeleri gerekmektedir. Çünkü devletin karar mekanizmasının ağır işlemesi ve yoksulları tespit etmede yetersiz olması yoksullukla mücadelede başarısız olmalarına sebep olmaktadır. Sivil Toplum Kuruluşları muhtaç kişilere ulaşma ve cevap verme konusunda daha hızlı hareket ettiğinden yoksulluğun azaltılmasında daha başarılı olurlar. Sivil Toplum Kuruluşlarının yoksullukla mücadeledeki duyarlılığı ve başarısı devleti de sosyal devlet olma yolunda harekete geçirerek etkili mücadele yöntemleri aramaya teşvik eder. Sivil Toplum

Kuruluşlarının yoksullukla mücadele konusundaki olumlu yanlarına rağmen yoksullukla mücadelede dağınık bir yapıya sahip olması onun en belirgin olumsuz özelliğidir. Bu nedenle Sivil Toplum Kuruluşlarının yoksullukla mücadeledeki başarısının artması için daha yoksullukla mücadele kapsamının genişletilmesi gerekmektedir (Özdemir, 2014, s. 37-39).

Yoksullukla mücadelede eden ulusal ve uluslararası alanda mücadelede bulunan birçok Sivil Toplum Kuruluşları bulunmaktadır. Ulusal ve uluslararası çapta faaliyet gösteren Sivil Toplum Kuruluşları toplumda daha fazla güvenoyu alabilmekte ve toplumda daha etkili olabilmektedir. Sivil Toplum Kuruluşlarının uluslararası çapta yaptığı faaliyete örnek olarak UNESCO ve UNICEF'i verebiliriz. UNICEF yoksulluk konusunda çocuklara yönelik faaliyetlerin yapılmasının yoksulluğu azaltmada daha etkili olabileceğini öne sürmektedir. Yoksullukla mücadelede çocukların yoksulluğunun azaltılmasının geleceğe yönelik bir yatırım olduğunu düşünmektedir (Yalçın, 2008, s. 51-52).

Yoksullukla mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının etkili olduğu diğer bir alanda sağlık alanıdır. 0-4 yaş aralığındaki çocukların eksik sağlık hizmeti alması bu kişilerin yaşadığı zihinsel yetersizlik veya çeşitli sağlık problemlerinin tespit edilmesini engellemektedir. Ayrıca hamilelerin de hamilelik sırasında doktor kontrolünde olmaları gerekmektedir. Bebeğin ve hamilelerin sağlık kontrollerini yapmaması ilerde kalıcı hastalıklara sebep olarak yoksulluğu arttırıcı etki yapabilmektedir. Bu noktada Sivil Toplum Kuruluşları sağlık kontrolü yapması gereken kişilerin tespit etmekte ve bu kişilere kontrolleri yaptırmaları konusunda teşvik etmektedir. Ayıca bazı aileler yoksulluk içinde yaşadıklarından doktora gittiklerinde para alınacağı korkusuyla ailelerin doktora gitmekten vazgeçtikleri görülmektedir. Sivil Toplum Kuruluşları bu bağlamda devletle birlikte işbirliği yaparak bu ailelere çeşitli konularda bilinçlendirmekte ve bu ailelere şartlı yardım uygulamalarının ulaştırılmasını sağlamaktadır. Sivil Toplum Kuruluşları yoksul kişilerin bütün bu haklara ulaşmasını sağlayarak yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunmaktadır (İnsel, 2015, s. 9-10).

3.6.1. Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihi ve Gelişimi

Sivil toplumun tarihiyle ilgili üç farklı görüş mevcuttur. Bu görüşlerden biri sivil toplum kültürünün Türk toplumunda her zaman var olduğu ve son 100-150 yılda devlet ile sivil toplum ilişkisinin sancılı olduğuyla ilgilidir. Bu durumda Osmanlı ile Türk siyasetinde sivil toplumun dört özelliğinden bahsedilmektedir. Loncalar, vakıflar, tarikatlar ve millet sistemi. Türk toplumundaki tarikat ve vakıflar devletin müdahalesinin dışında olduğundan dolayı sivil toplum olarak kabul edilir. Bu görüşe göre Osmanlıdaki localar ve Selçukludaki Ahilik teşkilatı devlet ile toplum arasında bir köprü görevi üstlenen sivil toplum kuruluşlarıdır. İkinci görüşe göre de, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Tanzimat Fermanı' nın ilan edilmesinden sonraki dönem 'çağ-modern' örgütlenmenin başlangıcını oluşturur. Fakat bu ifade Tanzimat döneminden önce sivil toplum kuruluşlarının olmadığı anlamına gelmemektedir. Bu ayrımın yapılmasının sebebi Osmanlı toplumunda ve imparatorluğunda 19. Yüzyılın ve Tanzimat' ta sonraki dönemin hukuksal açıdan önemli değişimlerin yaşandığı bir dönem olmasıdır. Üçüncü görüş ise, Osmanlı İmparatorluğu'nda Sultan'ın patrimonyal otoritesi ve güçlü devlet geleneği, sivil toplumun unsurları olan özerk sosyal sınıfların gelişmesini engellediği şeklindedir. Burada sivil toplumun temelini oluşturan çok sesliliğin Osmanlı ve Türk toplumunda yer bulamadığı bu sebeple de Batı'daki anlamda sivil toplum kavramı 1960 yıllarında ortaya çıktığı söz konusu olmaktadır. Bu görüşe göre Osmanlı devletinde ekonomik yaşam tamamıyla merkezi idare kontrolünde olduğundan sivil toplum oluşamamıştır. Osmanlı toplumunda siyasi yapısında hiyerarşi gözlendiğinden Batılı anlamda sivil toplum kurumları kültürü gelişememiştir. Türkiye' de sivil toplumun gelişememesinin en temel nedeni ekonominin büyük bir bölümünün devletin elinde olmasıdır. Sadece ekonomi içinde özel kesimdeki payının büyük olduğu yerlerde sivil toplum gelişim gösterebilmektedir. Ülkemizde çok partili sisteme geçiş ve ekonomi içinde özel kesimin payının artmasıyla 1960 yılları itibariyle sivil toplum gelişme göstermiştir (Tosun, 2007, s. 6-7).

Sivil toplum 12. ve 13. yüzyıllarda gelişmeye başlamıştır. Ortaçağ'da kentlerin oluşması ve burjuvazi sınıflarının ortaya çıkması sivil toplumun gelişimine zemin hazırlamıştır. Kentlerin oluşmasıyla pazar ekonomisi ortaya çıkmış, paranın kullanımı yaygınlaşmış, zengin ve lüks yaşayan bireyler ortaya çıkmış ve bütün bunların sonucu

olarak da değişik hayat biçimleri ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte kitle iletişim araçlarının ve kamuoyunun yaygınlaşması, kentte yaşayan insanların siyasal hak ve özgürlüklere sahip olması, kent meclislerinin de ortaya çıkmasıyla sivil toplum daha çok yaygınlaşmaya başlamıştır. Avrupa da kentlerin oluşmasıyla ekonomide canlanma olmuş ve buda burjuvazinin ekonomik olarak güç sahibi olmasıyla devletten özerk olarak kendi alanlarını oluşturmalarını sağlamıştır. Burjuvazinin bu hareketine feodal yapı ve mutlak iktidar anlayışı karşı çıktığı için sivil toplumun ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur. Sivil toplumun oluşması için öncelikle bireyler arasında ve toplumsal alanda güven duygusunun olması gereklidir. Çünkü güvenin olmadığı yerde sivil toplumun örgütlenmesi, iş birliği yaparak ortak hareket etmesi olanaksızdır. Ayrıca sivil toplumun ortaya çıkmasıyla birlikte daha önce kaba, sert ve savaşçı bir üslup yerini hoşgörülü bir şekilde toplumsal uzlaşmaya bırakmıştır. Bir toplumda sivil toplumun gelişim göstermesi içinde o toplumda toplumsal örgütlenme, bireylerin gönüllü olarak bir araya gelmesi ve toplumsal düzeyde baskı mekanizmasının oluşturulması gerekmektedir. Sivil toplumun gelişmesiyle beraber devlet sorgulanamaz, ulaşılamaz ve tanrısal otorite olarak görülmesi anlayışından çıkılmış ve yerine sorgulanabilen, eleştirilebilen ve devletin yaptığı yanılgıların siviller tarafında ortaya konulduğu bir anlayış haline gelmiştir (Aslan, 2010, s. 360-364).

Sivil toplum olgusu, Batı toplumlarında doğmuştur. Sivil toplum kavramını ilk kez kullanan Aristoteles' tir. Aristoteles sivil toplumu 'Politike Koinonia' kelimesiyle açıklar. Bu kavram kentte yaşayanların, politeslerin ve yurttaşların oluşturmuş olduğu politik bir düzen anlamına gelmektedir. Siyasal ile sivil olan arasında ayrımın olmadığı, fakat politik olanla açıklanan sivil toplum kavramı diğer toplumlardan farklı olarak sivil toplum anlayışında hak ile haksızlık ayrılmakta yani adil bir anlayış hüküm sürmektedir. Yani Aristotales politike koinonia olarak ifade ettiği toplum düzeni sivil toplum düzenini ifade etmektedir. Avrupa'nın eski yıllarında sivil toplum ile devlet kavramları aynı anlama gelmekteydi. Bu nedenle sivil toplumun üyesi olan bir birey devletinde üyesi konumundaydı. Bu anlayış vatandaşların devletin ortaya koyduğu yasalara uymasını ve diğer bireylere zarar vermeyerek bir arada yaşamaları gerektiği bilincini oluşturmaktaydı (Özer, 2008, s. 87).

18. yüzyıla kadar Avrupalı düşünürler, sivil toplum kavramını, toplumda barış ve düzeni sağlayan bir olgu olarak görmüşlerdir. Bu yüzyıllarda D. Hume, devlet ile

sivil toplum kavramını birbiriyle özdeştirmektedir. 18. Yüzyıla kadar İngiltere, Fransa ve Almanya gibi ülkelerde sivil toplum kavramı bu anlayış ile açıklanmıştır. Fakat 18. Yüzyılın ortalarından sonra bu anlayış yerini devletle sivil toplumun eş anlamıyla kullanılmadığı bir anlayışa bırakmıştır. Sivil toplumu devlet ile özdeştirmeyen anlayış hakkındaki açıklamaları ilk defa Adam Ferguson gibi İskoç aydınları yapmıştır. 1767' de 'Sivil Toplum Tarihi Üzerine' adında bir eser yazan Ferguson, ticari amaçlı kurulan ilişkilerin toplumu yozlaştırdığını, ancak sadece bu ticari ilişkilerin değil devletinde toplumda dayanışmaya zarar verdiğini ifade etmiştir. Bu ifadeleriyle Ferguson sivil toplum ile siyasal otoriteyi birbirinden ayrı tutmuştur (Özer, 2008, s. 89).

18. yüzyıldan sonra sivil toplum devlet alanından ayrı bir alan olarak görülmüştür. Sivil toplumun devlet kavramından ayrı bir kavram olarak ele alınışı 1750 yılından itibaren başlamıştır. Sivil toplum kavramının kullanımı ilk kez 1767 yılında Adam Ferguson' un "Sivil Toplum Üzerine Bir Deneme" isimli eserinde kullanılmıştır. Bu çalışma da Ferguson sivil toplum kavramını daha çok barbar olmayan medeni topluluk olarak açıklamıştır. Sivil toplum kavramı çağdaş anlamda devletten ayrı bir özellikte olan, gönüllü olarak kurulan ve faaliyetlerde bulunan, kendini üreten ve destekleyen, kurallarla ve yasal düzen ile hareket eden örgütlenmiş bir toplumsal alandır. Bu kısa tarihsel analize baktığımızda sivil toplum hakkında çeşitli yaklaşımların bulunduğunu söyleyebiliriz. Sivil toplum kavramına farklı bakış açılarıyla yaklaşan görüşler olduğu gibi aynı paradigmayla içeriği değiştirerek görüş sunan bakış açıları da bulunmaktadır. Fakat birçok düşünür sivil toplum kavramını demokratiklik, gönüllü olma, çoğulculuk, katılımcılık, özerklik, hoşgörülü olma gibi kavramlarıyla ilişkilendirmiştir. Sivil toplum ile demokrasi arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Bir toplumda demokrasinin sağlıklı bir şekilde varlığını sürdürebilmesi için sivil topluma ihtiyaç bulunmaktadır. Sivil toplum kavramının çoğulculuğu aşılaması toplumda birlikte yaşama kültürünün var olmasını sağlar (Şahin ve Öztürk, 2008, s. 12-13).

Günümüzde de var olan ve hayırsever bir kuruluş olarak faaliyetlerde bulunan Sivil Toplum Kuruluşları tarih boyunca yardıma muhtaç olan bireylere yardım eden kuruluşlar olarak adlandırılmıştır. Aslında refah devletinin insanlara sunduğu bir takım sosyal refah hizmeti uygulamaları insanlık tarihi kadar eskidir. Eski dönemlerde de toplum, din veya gönüllü faaliyet gösteren kuruluşlar yardıma muhtaç olan kişilere

gıda, giyim ve barınma ihtiyaçlarının karşılanması gibi yardımlarda bulunmuşlardır. Böylece, Sanayi Devrimine kadar yardıma muhtaç olan kişilere Sivil Toplum Kuruluşları tarafından yardım edildi. Sanayi Devrimi ortaya çıktıktan sonra sosyo-ekonomik yapı değiştiğinden sosyal refah sağlayan kurumlarda değişmiştir. Sanayileşmeyle birlikte eskiden faaliyet gösteren hayır kurumları ve yardım örgütleri kentlerde çalışanların yaşadığı iş kazaları ve sağlık ihtiyaçlarını karşılayamadığından dolayı yeni kurumlar ortaya çıkmıştır. 1929 yılından sonra dünyanın yaşadığı ekonomik krizle Keynesyen ekonomi benimsenmiş bunun sonucu olarak da devletin faaliyet alanı genişlemiş ve Sivil Toplum Kuruluşlarına neredeyse hiç ihtiyaç kalmamıştır. Bu gibi sebeplerle, sanayileşmenin ortaya çıkmasıyla sosyal refah hizmetlerini devlet üstlenmiş ve uzun yıllarda toplumdaki sosyal refahı devlet tek başına sağlamıştır. İçinde bulunduğumuz dönemde ise küreselleşme, neo-liberalizm ve katılımcı demokratik sistemlerin yaygınlaşmasıyla Sivil Toplum Kuruluşlarının önemi artmaya başlanmıştır (Özdemir, Başel ve Şenocak, 2004, s. 163-169).

3.6.2. Sivil Toplum Kuruluşlarının Yoksullukla Mücadeledeki Rolü

Kar amacı gütmeden yalnızca toplumdaki bireylerin faydası için faaliyetlerde bulunan Sivil Toplum Kuruluşlarının yoksullukla mücadeledeki rolü büyüktür. Sivil Toplum Kuruluşları merkezi ve yerel yönetimlerin yanında yer alarak yardıma muhtaç olan yoksul bireylere yardımda bulunur. Sivil Toplum Kuruluşları aynı zamanda kamu kuruluşları ile yardıma muhtaç olan kişiler arasında iletişimi sağlamaktadır. Kamu kuruluşlarının yardıma muhtaç olan yoksul bireyleri tespit etmesinde ve yardımda bulunmasına katkı sağlayan kuruluş Sivil Toplum Kuruluşlarıdır. Devlet yoksullukla mücadele de her daim verimli olamayabilir. Bu nedenle yoksullukla mücadelede devletin verimli olmadığı veya devletin faaliyetlerinin yetersiz kaldığı durumlarda Sivil Toplum Kuruluşları müdahalelerde bulunmaktadır. Sivil Toplum Kuruluşlarının yoksul bireyleri daha hızlı bir şekilde tespit etme özelliği de yoksul bireylere yardımların daha hızlı ulaştırılmasını sağlamaktadır. Ayrıca Sivil Toplum Kuruluşları toplumda dayanışma ruhunu sağlayarak zengin bireylerin yoksul durumda olan kişilere yardım etmesini sağlar. Yoksul bireylere karşı duyarlı olan Sivil Toplum Kuruluşları devlette sosyal devlet olma duygusunu harekete geçirerek yoksul bireylere yardımda bulunmasını sağlar (Özdemir, 2014, s. 37-39).

Sivil Toplum Kuruluşları yoksullukla mücadelede devletin yanında yer alan en önemli kuruluştur. Sivil Toplum Kuruluşlarının belirli bir konuya odaklanarak çözüm yolu üretmeye çalışması bu kuruşların başarılı olmasını sağlamaktadır. Devletin ulaşamadığı ve ulaşabildiği birçok alanda Sivil Toplum Kuruluşları rol üstlenmiştir. Uluslar ve uluslararası alanda yoksullukla mücadele eden birçok Sivil Toplum Kuruluşu bulunmaktadır. Örneğin, uluslararası düzeyde UNESCO ve UNICEF örnek olarak gösterilebilir. Çocuklar için faaliyetlerde bulunan UNICEF uluslararası alanda destek görmüştür. Ayrıca yoksulluk hakkında tüm dünya çocuklarını ele alarak konuya evrensel bir şekilde yaklaşmaktadır. Sivil Toplum Kuruluşları yoksullukla mücadelede ayrıca yerel yönetimlerle işbirliği de yapmaktadır. Yerel yönetimlerin çevreyi daha iyi tanıması ve yardıma muhtaç olan kişileri daha kolay bulma özelliği Sivil Toplum Kuruluşlarına yardımcı olmaktadır. Devlet her sorunu tek bir politika ile çözemeyebilir ve bütün sorumluluğun devletin üstlenmesi sonucu devlet verimli olamayabilir. Bu durumda devletin yükünün hafifletilmesi açısından ve yardımların daha verimli olması açısından Sivil Toplum Kuruluşlarına ihtiyaç vardır (Yalçın, 2008, s. 48-52).

Dünya geneline bakıldığında yoksulluğun azaltılmasında devletler yeterli olamamıştır. Bu nedenle devlet ile toplum arasındaki iletişimi sağlayan ve devletin tamamlayıcısı olan Sivil Toplum Kuruluşları bu mücadeleye dahil olmuştur. Devletin erişemediği yerlere erişerek yoksul ve yardıma muhtaç kişilerin ihtiyaçlarını karşılama görevini Sivil Toplum Kuruluşları üstlenmiştir. Sivil Toplum Kuruluşları yoksulluğun azaltılmasın yerel ve merkezi yönetimle birlikte koordineli bir şekilde faaliyet göstermelidir. Çünkü devletten bağımsız olarak kurulmaları Sivil Toplum Kuruluşlarının kafasına göre hareket edeceği anlamına gelmemektedir. Sivil Toplum Kuruluşları devlet ile toplum arasındaki iletişimi sağlayarak devletin ihtiyaç sahiplerine ulaşmasını sağlamalıdır. Yoksullukla mücadelede konusunda Sivil Toplum Kuruluşlarının duyarlı olması ve çabalaması devleti de yoksullukla mücadele konusunda duyarlı olmaya teşvik etmektedir. Böylelikle devlet ile Sivil Toplum Kuruluşları koordineli bir şekilde çalışarak yoksullukla mücadele de daha etkin olabilmektedir (Banazılı ve Ozan, 2019, s. 403-404).

Yoksulluk kişinin açlık yaşamasından ziyade gereksinim duyduğu kaynaklara ulaşamaması durumudur. Sivil Toplum Kuruluşlarının hızlı bir şekilde örgütlenerek yardım toplaması ve bu yardımları ihtiyacı olan kişilere dağıtması özelliği yoksullukla

mücadelede oldukça etkin olmalarını sağlamaktadır. Yoksul bireyler genel olarak gıda, barınma, yakacak, giyinme gibi ihtiyaçlardan yoksundur. Ayrıca yoksul bireyler eğitim ve sağlık gibi imkanlardan da geri kalmaktadır. Sivil Toplum Kuruluşları yoksul bireylerin muhtaçlıklarını gidermek için bu kişilere parasal yardımlarda bulunabileceği gibi bu kişilere barınma veya iş imkanı sağlayarak da yoksulluk sorunlarını çözebilmektedir. Sivil Toplum Kuruluşlarının yoksullukla mücadelede uyguladığı faaliyetlerden biri de eğitimsiz çocukların eğitim almalarını sağlamaktır. Çünkü çocukların eğitimsiz olması yoksulluk sorununun nesilden nesle aktarılmasına neden olacağından yoksulluk sorununu giderek arttıracaktır. Bu noktada Sivil Toplum Kuruluşları devreye girerek çeşitli nedenlerle çocuğunu okula göndermeyen aileleri tespit etmekte, bu ailelerin anne ve babalarını çocuklarını okula göndermeleri konusunda ikna etmekte ve gerektiği durumlarda da gelir yardımında bulunmaktadır. Sivil Toplum Kuruluşlarının kendisi bu parayı vermese devlet veya diğer kuruluşların verdiği parayı ihtiyaç sahiplerine ulaştırmaktadır (İnsel, 2005, s. 8-10).

3.6.2.1. Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının Ortaya Çıkış Nedenleri

Sivil Toplum Kuruluşlarının ortaya çıkış nedenlerinden biri tarihsel nedenlerdir. Eski dönemlerde devletler yokken bireyler gönüllü olarak bir araya gelerek kendi sorunlarını kendileri çözmek istemişlerdir. Bir diğer neden de piyasanın başarısız olmasıdır. Piyasalar gıda, yiyecek ve giyecek gibi malları üretmede başarılıyken herkes tarafından tüketilen kamu mallarını üretmede başarısız olmaktadırlar. Bu nedenle devletin yanında Sivil Toplum Kuruluşları bu malları üretmede devlete yardımcı olmaktadırlar. Diğer nedenler de devletin hantallığı, yetersiz olması ve bürokrasi gibi sebeplerle devlet bazı görevlerini yerine getiremez hale gelmiş ve bunun sonucu olarak devletin sosyal faaliyetlerini Sivil Toplum Kuruluşları üstlenmiştir. Son olarak toplumda dayanışma ruhunun olması Sivil Toplum Kuruluşlarının faaliyet alanlarının ve niteliklerinin gelişmesini sağlamıştır (Özdemir, Başel ve Şenocak, 2004, s. 170-171).

Özellikle Ortaçağ'da kentlilerin doğuşu ile beraber burjuva sınıfının ortay çıkması ile üretim faaliyetlerinin, kamuoyunun, kitle iletişim ile ilgili araçların artması Sivil Toplum Kuruluşlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Avrupa'da kentli

sınıfın oluşması sonucu ekonomik canlanmanın yaşanması burjuva sınıfının devletten ayrı özerk olarak yapılanmalarına sebep olmuştur. Burjuva sınıfının ortaya koyduğu bu yapılanma Sivil Toplum Kuruluşlarının ortaya çıkmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Böylelikle Sivil Toplum Kuruluşları devletten bağımsız şekilde örgütlenerek toplumdaki sorunlara çözüm yolu üretmeye başlamışlardır. Toplumda yoksul ve yardıma muhtaç kişileri tespit ederek bu kişilerin ihtiyaçlarının giderilmesini sağlamışlardır. Son yıllarda da birçok ülkenin yaşadığı ekonomik krizlerde Sivil Toplum Kuruluşları tarafından önlendiği görülmektedir. Sivil Toplum Kuruluşları ekonomik kriz durumunda çeşitli önlem ve faaliyetlerde bulunarak krizin hafifletilmesini ve böylece yoksulluk sorununun ortaya çıkmasını engellemektedir (Kara, 2019, s. 160-161).

3.6.2.2. Sivil Toplum Kuruluşlarının Yoksullukla Mücadelede Etkili Olan Özellikleri

Sivil toplum kuruluşları çoğunlukla yoksul bireyleri sosyo-ekonomik olarak korumayı hedeflemektedir. Sivil toplum kuruluşları yardıma muhtaç olan kişileri özürlü, hasta, işsiz, yaşlı, kadın gibi gruplara ayırıp bu grupların özelliklerine ve ihtiyaçlarına göre yardım ve hizmette bulunur. Ayrıca sivil toplum kuruluşları yoksulların sadece ekonomik ihtiyaçlarını değil yoksulların psikolojik, sosyal, mesleki ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanması hususunda yardımlarda bulunmaktadır. Bu yardımlara örnek olarak meslek eğitim programları, bireyleri topluma kazandırma çalışmaları, temel sağlık hizmetleri gibi faaliyetler verilebilir. Yoksulluk sorununa çözüm yolu bulamayan ve yoksulluğa müdahale konusunda yetersiz kalan devletin yerine sivil toplum kuruluşları devreye girmektedir (As, 2017, s. 56).

Sivil toplum kuruluşlarının hepsi farklı farklı toplumsal sorunlarla mücadele etmektedir. Bu kuruluşların amacı kendi içinde özerk bir yapı oluşturmak ve toplumun katılımcı bir hale gelmesini sağlamaktır. Ayrıca birçok ülkede sivil toplum kuruluşları siyasal mekanizmayı etkileyerek bu etkiyi uluslararası boyuta taşıma özelliğine sahiptir. Sivil toplum kuruluşları dayanışma ruhuna sahiptir (Şenkal, 2003, s. 101-102).

Sivil toplumun en önemli özelliği sosyal grupların kendi ayakları üzerinde durarak başkalarının ve devletin yardımına ihtiyaç duymadan hareket edebilmesidir.

Sivil toplumun bir diğer özelliği ise sivil toplumun içinde çoğulcu grupların bulunmasıdır. Bir sivil örgüt içinde ne kadar çok çoğulcu grup ve örgütlenme varsa merkezi güçlerin sivil toplumu yutma olasılığı o kadar zordur. Sivil toplumun diğer özelliği ise içinde her anlamda siyasal katılım sağlayan ve politikalar üreten sosyal örgütleri barındırmasıdır. Sivil toplumun bir başka özelliği de tamamen gönüllü birliklerden oluşmasıdır. Sivil toplumda zorunluluk ve özgürlük kısıtlamaları yoktur. Sivil toplumun gelişebilmesi ve ortaya çıkması için toplumda etnik, kültürel, dinsel, mesleki ve sosyolojik alanda farklılıkların olması gerekmektedir. Sivil toplum genel olarak kentlerde medeni ve özgürlüğün olduğu bir ortamda oluşmaktadır. Ayrıca sivil toplum içerisinde hoşgörüyü ve farklı dünya görüşlerini de içerisinde barındırır. Devletin bazı aşırı hareketlerini törpülemek açısından sivil topluma, sivil toplumunda devletin bireyleri cemaatçi baskı biçimlerinden koruması açısından birbirlerine ihtiyaçları vardır (Aslan, 2010, s. 365).

Yerel yönetimlerinde sivil toplumun bir parçası olduğunu söyleyebiliriz. Fakat yerel yönetimlerin devletin mekanizmasına bağlı olarak faaliyet gösterme özelliği sivil toplumun devletten bağımsız ve özerk faaliyetlerde bulunma koşulundan ayrıldığından tam olarak sivil toplum kapsamına girmemektedir (Oktay ve Pekküçükşen, 2009, s. 176).

Sivil Toplum Kuruluşlarının önemli özelliklerinden biri de yardıma ihtiyacı olan kişilere yardımda bulunmalarıdır. Bu kapsamda Sivil Toplum Kuruluşları açlık ve sefaletle baş etmeye çalışmaktadır. Yakına döneme kadar Sivil Toplum Kuruluşları sanayileşmiş olan ülkelerdeki gıda fazlalığını sanayileşmemiş ve gıda eksikliği olan ülkelere aktararak bu ülkelerdeki açlık sorununu çözmeye çalışmaktaydı. Fakat son 10 yılda bu anlayış tamamen değişmiştir. Artık Sivil Toplum Kuruluşları ayni yardımları toplamak yerine nakdi yardım toplayarak bu yardımları tedarik yöntemiyle dağıtmaktadır. Sivil Toplum Kuruluşları kamunun yoksullara yardım ulaştıramadığı durumlarda devreye girerek yardıma ihtiyacı olan kişilere yardımda bulunur. Bu anlamda Sivil Toplum Kuruluşlarının yoksullukla mücadelesi ülkenin ekonomik olarak kalkınmasına da yardımcı olmaktadır. Diğer bir ifadeyle Sivil Toplum Kuruluşları devletin ulaşamadığı veya yetersiz kaldığı alanlara ulaşarak çeşitli müdahalelerde bulunur (Demiral, 2007, s. 8-10).

Yoksulluk geçmişten günümüze kadar gelen bir sorun olsa da Sanayileşme sonucu küresel bir hale gelmiştir. Sanayileşme sonucu kentler de nüfus miktarı artmış ve nüfus artışına bağlı olarak işsizlik artmıştır. İşsizliğin artması ile çoğu insan yalnızca temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla sosyal güvencesi olmayan işlerde çalışmak zorunda kalmıştır. Sanayileşme sonucu yaşanan bu olumsuzlukla ile de yoksulluk giderek artan bir sorun haline gelmiştir. Kentleşmenin hızlanması ile birlikte kentlerde akrabalık ilişkisi ve yardımlaşma duygusu azalmış bu da beraberin de yoksulluğun etkilerinin artmasına neden olmuştur. Yoksulluk sorununun çözümü her ne kadar devletin görevi olsa da devletin faaliyetlerinin yetersiz kaldığı durumlar da yoksulluğun azaltılmasında Sivil Toplum Kurulları görev almaktadır. Sivil Toplum Kuruluşlarının yoksulluğu azaltmadaki başarısının en önemli nedeni bu kuruluşların belli bir konuya odaklanmasıdır. Çünkü belirli bir konuya odaklanmak o konuda daha yetkinlik ve uzmanlık gerektirdiğinden başarılı olma olasılığı artacaktır. Sivil Toplum Kuruluşlarının yoksulluğu azaltmada başarılı olmasının diğer özelliği de devlette var olan bürokratik yapının bu kuruluşlarda olmamasından dolayı iletişimin rahat olmasıdır. Rahat bir iletişim yapısına bağlı olarak da istenilen hedeflere daha kolay ulaşılabilmektedir (Yalçın, 2008, s. 49-50).

3.6.2.3. Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının Avantajları

Sivil toplum kuruluşları toplumda yaşayan bireyler tarafından meydana gelmiş kuruluş olduğundan yoksullukla mücadele ederken toplumda yaşayan bireyler tarafından desteklenir ve toplumun desteğini alan sivil toplum kuruluşlarının başarılı olması daha yüksektir. Sivil toplum kuruluşları genel olarak uzmanlaşma amacıyla bir konu hakkında hareket ettikleri için varmak istedikleri hedeflere daha hızlı bir şekilde varırlar. Yoksulluğun artmasıyla yoksulluk sorunu karşısındaki güvence olan aile, şehirli, akraba, hemşeri gibi kurumların yerini artık sivil toplum kuruluşları almıştır. Bu nedenle sivil toplum kuruluşları toplumdaki dayanışma duygusunu arttırmaktadır. Sivil Toplum Kuruluşları yoksulluğun önlenmesinde kamu kuruluşlarının tamamlayıcısı veya alternatifi konumunda olduklarından sorunların çözümü kolaylaşmaktadır. Sivil Toplum Kuruluşları zengin ile fakir arasındaki farkın arttığı zamanlarda zenginden fakire doğru bir gelir transferi gerçekleştirerek zengin ile fakir arasındaki uçurumun kapanmasını sağlar. Ayrıca Sivil Toplum Kuruluşları

yoksullukla mücadelede bulunduğu toplumda istihdamı arttırmak, yoksulların iş becerisini geliştirmek, girişimciliği özendirmek, mikro kredi uygulaması gibi faaliyetlerde bulunmaktadır (As, 2017, s. 57-58).

Yardıma muhtaç olan ve sosyal yardım almak isteyen bireyler yardıma ulaşabilmede devletin bürokrasi işlerinin yoğunluğundan dolayı sıkıntı çekebilirler. Bu durumda Sivil Toplum Kuruluşları sosyal yardımları temin etmede daha uygun kuruluşlardır. Bir diğer avantaj ise devletin oluşturduğu sosyal hizmet kurumunun fonksiyonlarını toplumun gereksinimlerine göre değiştirmek zorken, Sivil Toplum Kuruluşları devlete göre daha küçük olduklarında kurum ve bu kurumda çalışan üyeler daha hızlı karar alarak toplumun gereksinimlerine daha hızlı yanıt verebilirler. Sivil Toplum Kuruluşları toplumun gereksinimlerine göre değişiklik yapabilmede daha esnektirler. Ayrıca bir kamu kurumu Sivil Toplum Kuruluşları ile yaptığı anlaşmayı devlet kurumuyla yaptığı anlaşmaya göre daha kolay sona erdirebilmektedir. Ayrıca Sivil Toplum Kuruluşları lobicilik yapmakta devlete göre daha yeteneklidirler. Sivil Toplum Kuruluşlarının bu yeteneği refah devletinin ve sosyal politikaların devam ettirilmesinde oldukça önemlidir. Sivil Toplum Kuruluşlarının devlet ve özel sektöre göre avantajı ise Sivil Toplum Kuruluşlarının devlete göre daha esnek olduğu, daha etkin faaliyetlerde bulunduğu ve daha kaliteli mal ve hizmet üretebildiği, piyasaya göre ise toplumda bir amaçlarının olduğu ve genelde topluma bir hizmet verebilmek için faaliyetlerde bulunmalarıdır. (Özdemir, Başel ve Şenocak, 2004, s. 172-175).

Sivil Toplum Kuruluşları eğitim, sağlık, çevresel sorunlar, kırda ve kentte kalkınmanın sağlanması ve sosyal hizmet gibi birçok konuda faaliyetlerde bulunmaktadır. Sivil Toplum Kuruluşları kimsesiz çocuklara, engellilere ve yaşlılara da çeşitli yardımda bulunmaktadır. Sivil Toplum Kuruluşları aynı zamanda yoksulluk veya diğer konularda devlet ile vatandaş arasında köprü kurmaktadır. Devletin yoksullukla ilgili veya başka konularda uygulayacağı politikaları halka duyurarak halkın istek ve arzularını da devlete iletme görevini üstlenmektedir (Markal, 2014, s. 27-28).

Sivil Toplum Kuruluşlarının toplumda yoksulların, kimsesizlerin ve ezilenlerin sesi olarak bu kişilerin sesini bütün dünyaya duyurma amacında olması yoksullukla mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının önemli bir avantajıdır. Yoksullukla

mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının diğer avantajları da Sivil Toplum Kuruluşlarının üstlendiği rollerdir. Yoksullukla mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının hizmet sunma, savunma/güçlendirme, sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma rolleri bulunmaktadır. Sivil Toplum Kuruluşlarının bu rolleri yoksulluğun azaltılamasın da büyük avantajlar sağlar. Yoksullukla mücadele kapsamında Sivil Toplum Kuruluşlarının hizmet sunma rolüne bağlı olarak yaptığı hizmetler genellikle yardıma muhtaç veya yoksul kişilere gıda, barınma, giyinme, yakacak yardımlarında bulunarak bu kişilerin muhtaçlıklarının giderilmesidir. Aynı zamanda eğitim ve sağlık gibi hizmetlerden yararlanamayan yoksullara da Sivil Toplum Kuruluşları bu hizmetleri ulaştırmaktadır. Yoksullukla mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının savunma rolüne bağlı olarak da bu kuruluşlar yoksullar, çocuklar ve kimsesizlerin haklarını savunarak bu kişilerin sesi olma rolleri bulunmaktadır. Sivil Toplum Kuruluşları sosyal sermaye rolüne bağlı olarak yoksul kişilere sosyal sermaye sağlayarak onların güvenli kişilerle ve güvenli ortamlarda çalışmasını sağlamaktadır. Sivil Toplum Kuruluşlarının yoksullukla mücadeledeki rollerinden diğer de ekonomik kalkınma rolüdür. Sivil Toplum Kuruluşları bu rolüne bağlı olarak yoksulların üretimde bulunmasına ve ticarete atılmasını teşvik ederek ülke ekonomisinin kalkınmasını sağlamaktadır (Çetin, 2017, s. 48-52).

3.7. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SOSYAL YARDIMLARIN VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ETKİNLİĞİNİN ARTIRILMASI AÇISINDAN POLİTİKA ÖNERİLERİ

Toplumsal bir sorun olan yoksulluk olgusunun azaltılması için Sivil Toplum Kuruluşlarının ve sosyal yardımların etkisi oldukça fazladır. Sivil Toplum Kuruluşları ve sosyal yardımlar aracılığıyla yapılan uygulamalar sonucu yoksulluk ve etkilerinin azaldığı görülmüştür. Bu nedenle yoksulluğun azaltılması için Sivil Toplum Kuruluşlarının ve sosyal yardımların etkinliğinin arttırılması gerekmektedir. Aşağıdaki başlıklarda Sivil Toplum Kuruluşlarının ve sosyal yardımların etkinliğinin arttırılması için politika önerileri sunulmaktadır.

3.7.1. Sosyal Yardımlarla İlgili Politika Önerileri

Devlet yoksulluğu azaltmak için sosyal yardımlar aracılığıyla çeşitli uygulamalar yapmaktadır. Yoksulluk sorununun azaltılması için oldukça önemli olan

sosyal yardımların etkinliğinin arttırılması gerekmektedir. Sosyal yardımların etkinliğinin arttırılması için devletin çeşitli politikalar üretmesi gerekir. Sosyal yardımların etkinliğinin arttırılması için öncelikle sosyal devlet anlayışının arttırılması gerekmektedir. Çünkü devlet birçok yardımı sosyal devlet anlayışının gereği olarak yapmaktadır. Sosyal devlet anlayışının arttırılması devletin de sosyal yardımları arttırmasını sağlayacaktır. Ayrıca dağınık yapıda bulunan sosyal yardım sisteminin tek çatı altında toplanması gerekir. Sosyal yardımların dağınık yapıda bulunması sosyal yardımların etkinliğini azaltacaktır. Sosyal yardım sistemi tek çatı altında toplanarak daha etkin hale getirilebilir.

Yoksulluğun azaltılmasında oldukça etkili olan sosyal yardımların etkinliğinin ve verimliliğinin arttırılması için gerçekten ihtiyacı olan kişilerin tespit edilerek yardımların yapılması gerekmektedir. Gerçek ihtiyaç sahiplerine yardımların yapılması yardımların etkinliğini ve verimliğini arttıracaktır. Devletin gerçek ihtiyaç sahibi kişileri tespit etmesi konusunda sosyal yardım yapan kuruluşları desteklemesi gerekir. Ayrıca bireylerin aklındaki devletin sonsuz kaynağının olduğu anlayışı da değiştirilmelidir. Kaynakların sınırlı olduğu ve yalnızca kişilerin muhtaçlıkları giderilene kadar yardımların yapılabileceği anlayışı kişilere benimsetilmelidir. Devlet politikaları bu doğrultuda uygulanmalıdır. Sosyal yardımların etkinliğinin arttırılması ve yoksullukla mücadelede için politikaların oluşturulabilmesi için sosyal yardımlarla ilgili kurumların uzmanlaşması gerekmektedir. Sosyal yardımla ilgili uzman kadroların oluşması yoksullara yardımların etkinliğini arttıracaktır (Yıldırım, 2010, s. 14).

Sosyal yardımların kişilerde bağımlılık oluşturması özelliği de sosyal yardımların etkinliğini azaltır. Sosyal yardımların bireylerde bağımlılık oluşturulmasının engellenmesi sosyal yardımların etkinliğinin arttırılması açısından önemlidir. Bireylerde her şeyi devletten beklememeleri ve yoksulluk durumundan kurtulmaları için kendilerinin de bir şeyler yapması gerektiği anlayışı oluşturulmalıdır. Çünkü sosyal yardımların bireylerde bağımlılık oluşturması devletin kaynaklarının azalmasına neden olarak bireylerin her şeyi devletten beklemelerine ve yoksulluktan kurtulmak için çaba harcamamalarına neden olur. Bu durumda sosyal yardımların etkinliği azalır.

Yoksullukla mücadelede devletin sosyal yardımlar için daha fazla kaynak ayırması gerekmektedir. Devletin sosyal yardımlar için daha fazla kaynak ayırması ve yardımlarda süreklilik sağlanması sosyal yardımların etkinliğinin arttırılması için oldukça önemlidir. Sosyal yardımların kaynaklarının arttırılması sosyal yardımların etkinliğini arttırarak yoksullara daha fazla yardım yapılmasını sağlamaktadır. Sosyal yardımların sürekliliği sağlanarak daha fazla etkin hale getirilmesi sağlanabilir. Sosyal yardımların etkinliğinin arttırılması için ayrıca vatandaşların vergi ödevini de yerine getirmesi gerekmektedir. Devletin en büyük gelir kaynağı olan vergi gelirlerinin artması daha fazla sosyal yardım yapılmasını sağlar. Kaynakların arttırılması ve gerçekten yardıma muhtaç bireylerin tespit edilerek yardım yapılması sosyal yardımların etkinliğini arttıracaktır. Ayrıca devletin sosyal yardım yapan kurumları denetlemesi ve bu kurumlara destek vermesi de sosyal yardımların etkinliğinin arttıracaktır. Sosyal yardım yapan kurumların yardım yapma kapasitesinin arttırılması ve devlet tarafından desteklenerek denetlenmesi sosyal yardımların etkinliğinin arttırılması açısından oldukça önemlidir.

3.7.2. Sivil Toplum Örgütleri ile İlgili Politika Önerileri

Sivil Toplum Kuruluşlarının mal varlığının ve gelirinin bulunmaması bu kuruluşların etkinliğini azaltan en büyük sorunların başında gelmektedir. Mali açıdan yetersizlik Sivil Toplum Kuruluşlarının faaliyetlerini kısıtlamaktadır. Bu nedenle devletin Sivil Toplum Kuruluşlarına mali yardımda bulunması gerekir. Sivil Toplum Kuruluşlarına yeterli mali desteğin sağlanması ve bu kuruluşlara daha fazla yardım ve bağışın yapılması Sivil Toplum Kuruluşlarının etkinliğini arttıracaktır. Devletin Sivil Toplum Kuruluşlarını bastırmak yerine daha fazla teşvik etmesi ve faaliyetlerini desteklemesi de Sivil Tolum Kuruluşlarının etkinliğinin arttırılması açısından önemlidir (Sezik, 2019, s. 122)

Yoksulluğun azaltılmasında oldukça önemli olan Sivil Toplum Kuruluşlarının etkinliğinin arttırılması gerekmektedir. Sivil Toplum Kuruluşlarının etkinliğinin arttırılması için devletin Sivil Toplum Kuruluşlarını desteklemesi gerekir. Devletin Sivil Toplum Kuruluşlarının faaliyetlerini desteklemesi ve yeterli kaynağı sağlaması Sivil Toplum Kuruluşlarının daha etkin olmasını sağlar. Sivil Toplum Kuruluşları yoksullukla mücadelede devletin yetersiz kaldığı durumlarda müdahalelerde

bulunduğundan yoksullukla mücadelede etkisi oldukça fazladır. Yoksulların tespit edilmesinde ve yardımların hızlı bir şekilde muhtaç kişilere ulaştırılmasında etkili olan Sivil Toplum Kuruluşlarının bu nedenle devlet tarafından desteklenmesi gerekir. Sivil Toplum kuruluşlarına yapılan yardım ve bağışların arttırılması bu kuruluşların etkinliğinin artmasını sağlayacaktır. Sivil Toplum Kuruluşlarının yeterli kaynağa sahip olması bu kuruluşların daha kolay kurulmasına ve yardıma muhtaç kişilere daha fazla yardım etmesini sağlar. Devletin eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi alanlarda görevini Sivil Toplum Kuruluşlarına bırakması bu kuruluşların etkinliğini arttırılmasında en önemli etkendir. Faaliyet alanı genişleyen Sivil Toplum Kuruluşlarının etkinliği de artacaktır. Sivil Toplum Kuruluşlarının etkinliğinin arttırılması için ayrıca toplumdaki bireylere Sivil Toplum Kuruluşlarının öneminin anlatılması ve devletin de bu kuruluşlara karşı daha duyarlı davranması gerekmektedir. Ayrıca devletin Sivil Toplum Kuruluşlarının faaliyetlerini destekleyen politikalar üretmesi ve kamuoyunda Sivil Toplum Kuruluşlarının önemini vurgulaması bu kuruluşlarının etkinliğinin artması açısından önemlidir. Devletin toplumsal sorunlara Sivil Toplum Kuruluşları aracılığıyla çözüm üretmesi de Sivil Toplum Kuruluşlarının önemini ortaya çıkararak etkinliklerinin artmasını sağlayacaktır.

SONUÇ

Yoksulluk insanlığın varoluşundan bu yana varlığını sürdüren bir sorundur. Yoksulluk sorunu her toplumda ve her kesimde var olmaya devam etmektedir. Yoksulluk olgusunun yalnızca geri kalmış ülkelerde olduğu algısı kesinlikle yanlıştır. Çünkü yoksulluk olgusunun gelişmiş ülkelerde de var olduğu görülmektedir. Yoksulluk kavramı en genel tanımıyla bireylerin hayatlarını devam ettirebilmeleri için gerekli olan ihtiyaçlarını karşılayamamasıdır. Yoksulluğun farklı tanımları ve türleri bulunsa da yoksulluk tanımı daha çok mutlak yoksulluk ve göreli yoksulluk üzerinde yoğunlaşmaktadır. Mutlak yoksulluk, bireylerin temel yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için gereksinim duydukları asgari gelir düzeyini ifade etmektedir. Bireyin günlük alması gereken kalori miktarı baz alınarak temel gıdalarla oluşan bir yoksulluk eşiği oluşturulmaktadır. Bireyin yeterli gelir elde edememesi sonucu bu eşiğin altında kalan bireyler mutlak yoksul olarak tanımlanır. Dünya Bankası'nın yaptığı hesaplamalara göre günde 2400 kalorilik besini alamayan bireyler mutlak yoksul olarak ifade edilir. Bu bilgilere göre günlük 1 doların altında gelir elde eden bireyler mutlak yoksul olarak adlandırılmaktadır. Dünya Bankası'nın verilerine göre dünya üzerinde yaklaşık 1,1 milyar kişi mutlak yoksul sınıfına girmektedir. Bu rakam bile yoksulluğun ne kadar ciddi boyutta olduğunu gösterir. Diğer bir yoksulluk türü olan göreli yoksulluk ise, bireyin daha iyi bir hayat yaşaması için temel ihtiyaçlarıyla birlikte sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını da karşılayamaması durumu söz konusudur. Göreli yoksulluk da bireyin refah düzeyi toplumun refah düzeyi ile karşılaştırılmaktadır. Ayrıca göreli yoksulluk kavramında bireyin temiz içme suyu, sağlık, eğitim ve sosyal faaliyetler gibi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için yeterli gelire sahip olmamasıdır.

Bir toplumda temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayamadığından toplumdan dışlanan ve toplumun gerisinde kalan insan sayısının fazla olması toplum için risk oluşturmaktadır. Her toplumda ve her kesimde var olan yoksulluk olgusu bulunduğu toplumda bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Bu olumsuzluklar genel olarak suç ve şiddet olayları, sosyal dışlanma, yoksulluğun kronikleşmesi ve önlenemez bir hal alması, gecekondulaşmadır. Bu nedenle toplumda birçok olumsuzluğa sebep olan ve insan yaşamını olumsuz etkileyen yoksulluk olgusunun azaltılması gerekmektedir. Devlet, sosyal devlet olma

özelliğinden dolayı toplumsal sorunlarla ilgilenerek toplumda yoksul ve yardıma muhtaç bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak durumundadır. Bu nedenle devlet sosyal devlet olma özelliğine de bağlı kalarak bazı müdahale araçları ile toplumdaki yoksullara çeşitli yardımlarda bulunmuştur.

Devlet yoksulluğu azaltmak için genellikle sosyal yardımları kullanmaktadır. Devlet sosyal yardımlar aracılığıyla toplumda yaşlı, engelli, çocuk gibi yardıma muhtaç kesime çeşitli yardımlarda bulunur. Sosyal yardımlar aracılığıyla yardıma muhtaç olan kişilere çeşitli para yardımı veya hizmet yardımı yapılmaktadır. Yoksul ailelere sosyal yardım kapsamında bazı eğitim ve sağlık hizmetleri ücretsiz olarak verilmektedir. Ayrıca yoksul olduğu tespit edilen bazı ailelere de devlet sosyal yardım kapsamında çeşitli gıda, yakacak, giyecek ve barınma yardımlarında bulunmaktadır. Türkiye'de sosyal yardım yapmak amacıyla kurulan kurum ve kuruluşlar: Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlanmıştır), Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü (Yurt-Kur), Belediyeler, İl Özel İdareleri, Sivil Toplum Örgütleri, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), Kızılay'dır. Devlet bu kuruluşları aracılığıyla yoksul ve yardıma muhtaç bireylere yardımda bulunur. Bu araştırma kapsamında devlet tarafından yapılan sosyal yardımların olumlu yanlarının olduğu gibi olumsuz yanlarının olduğu da tespit edilmiştir. Yoksul bireylerin muhtaçlıklarının giderilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması sosyal yardımların olumlu yanıdır. Fakat sosyal yardımlar bireyde alışkanlık oluşturması ve bireyi çalışmaya teşvik etmemesi açısından zararlıdır. Çünkü devletten sürekli yardım alarak hayatını idame ettiren birey bir süre sonra çalışmaktan ve iş aramaktan vazgeçer ve yardımlara bağımlı bir hayat sürdürür. Bireyleri tembelliğe sürüklemesi sosyal yardımların en önemli zararlarındandır. Ayrıca sosyal yardımların kısa vadeli olması bireyin uzun vadede muhtaçlığını gidermeyecektir. Sosyal yardımların dağınık yapıda olması ve gerçek ihtiyaç sahiplerini tespit etmedeki başarısızlığı yardımların gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşmasını engelleyecektir. Bu nedenle sosyal yardımlar bireylerin içinde bulundukları andaki muhtaçlık durumlarını gidermeli ve uzun vadeli olamamalıdır. Ayrıca sosyal

yardımlar daha çok bireyin muhtaçlık durumunu azaltarak bireyin kendi ihtiyaçlarını kendi karşılayacak düzeye gelmesini sağlamak olmalıdır.

Bu çalışmada sosyal yardımların yoksulluğu azaltmadaki rolünün büyük olduğu tespit edilmiştir. Çünkü sosyal yardımlar aracılığıyla temel ihtiyaçlarını karşılayamayan bireylerin ihtiyaçları karşılanarak sağlık ve eğitim gibi hizmetlerden yararlanamayan bireylerinde bu tür hizmetlerden yararlanması sağlanır. Ayrıca sosyal yardımlar aracılığıyla toplumdaki yoksul sayısı azaltılarak toplumun refah düzeyinde yükselme ve ekonomik büyüme sağlanmaktadır. Bu nedenle sosyal yardımlar yoksulluk sorununun çözülmesinde oldukça önem arz eder.

Yoksulluğun azaltılmasında sosyal yardımlar kadar Sivil Toplum Kuruluşlarının da önemli olduğu görülmüştür. Çünkü yoksullukla mücadele de devlet tek başına yeterli gelmemektedir. Bu durumda devletin yanında yer alan başka güçlerin olması önem teşkil etmektedir. Devletin yetersiz kaldığı veya ulaşamadığı alanlarda Sivil Toplum Kuruluşları tamamlayıcı rol üstlenmektedir. Sivil Toplum Kuruluşları yoksulların belirlenmesinde ve gerekli müdahalelerin yapılmasında daha aktif rol oynamaktadır. Araştırma kapsamında Sivil Toplum Kuruluşlarının yoksulluğun azaltılmasında, toplumda yardıma muhtaç olan kesimin sesini duyurması ve yardıma muhtaç olan kesimin yanında var olması nedeniyle önemli bir kurum olduğu görülmektedir. Çünkü Sivil Toplum Kuruluşları devletten bağımsız bir şekilde bir araya gelerek toplumda yardıma muhtaç bireyleri tespit edip bu bireylere çeşitli yardımların ulaştırılması için önemli çalışmalar yapmaktadır. Devlet tek tek bütün bireylere verimli olamaz fakat Sivil Toplum Kuruluşları toplumdaki bireylerle özel olarak ilgilenerek çeşitli müdahalelerde bulunabilmektedir. Ayrıca toplumda yardıma muhtaç olan bireylerin sesinin tüm dünyaya duyurulması için Sivil Toplum Kuruluşları önem arz etmektedir.

Devletin yetersiz kaldığı alanlarda müdahalelerde bulunan Sivil Toplum Kuruluşları toplumda yoksul ve yardıma muhtaç bireyleri tespit ederek bu bireylerin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Sivil Toplum Kuruluşlarının yaptığı faaliyetler genel olarak başarılıdır. Çünkü Sivil Toplum Kuruluşları toplumda yaşayan bireyler tarafından bir araya gelerek oluştuklarından bu kuruluşlar toplumdan destek görür. Toplum tarafından destek göre Sivil Toplum Kuruluşlarının faaliyetleri bu nedenle

başarılı olmaktadır. Bu nedenle Sivil Toplum Kuruluşlarının yoksullukla mücadeledeki önemi büyüktür. Sivil Toplum Kuruluşları bir toplumda zenginden fakire doğru bir gelir transferi sağlayarak toplumda zengin ile fakir arasındaki ayrımın azalmasını sağlar. Sivil Toplum Kuruluşları ayrıca toplumda işsizliğin azaltılmasında ve işsizliğe bağlı sorunların giderilmesinde de büyük katkı sağlamaktadır. Sivil Toplum Kuruluşları toplumda yoksul ve yardıma muhtaç bireyleri devletten daha hızlı bir şekilde tespit ederek bu bireylere yardımların daha hızlı bir şekilde ulaştırılmasını sağlaması açısından oldukça önemli bir kurumdur.

Bütün bu saydığımız özelliklerden dolayı Sivil Toplum Kuruluşlarının ve sosyal yardımların yoksulluğu azaltma konusunda oldukça etkili olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle toplumda Sivil Toplum Kuruluşlarının etkinliğinin arttırılması büyük önem taşımaktadır. Sivil Toplum Kuruluşlarının etkinliğinin arttırılması için bu kuruluşların devlet tarafından desteklenmesi ve kaynaklarının arttırılması gerekmektedir. Mali yetersizliği bulunan Sivil Toplum Kuruluşları devlet ve çeşitli yardım kuruluşları tarafından desteklenerek etkinliği arttırılabilir. Ayrıca devletin kamuoyunda Sivil Toplum Kuruluşlarının önemini ve desteklenmesi gereken kuruluşlar olduğu anlayışını oluşturması da bu kuruluşların etkinliğini arttırır. Devlet ve toplum tarafından desteklenen ve yeterli kaynağa sahip olan Sivil Toplum Kuruluşlarının faaliyet alanları da genişler.

Yoksullukla mücadele de etkisi büyük olan bu kuruluşların etkinliğinin bu açıdan arttırılması gerekmektedir. Yoksullukla mücadelede etkili olan sosyal yardımların da etkinliğinin arttırılması gerekmektir. Sosyal yardımların etkinliğinin arttırılması için öncelikle devletin sosyal yardımlar için ayırdığı kaynakları arttırması gerekir. Bütçede sosyal yardımlara yeterli kaynağa yer verilmesi bu yardımların etkinliğini arttıracaktır. Ayrıca devletin sosyal yardım yapan kuruluşları desteklemesi ve bu kuruluşların faaliyet alanını genişletmesi gerekmektedir. Toplumda vatandaşların vergi ödevini yerine getirmesi de oldukça önemlidir. Sosyal yardımların kaynağının oluşturan vergilerin düzenli alınması sosyal yardımların aksamasını engelleyecektir. Bu nedenle devletin toplumda vergi bilinci oluşturması ve sosyal yardımların önemini vurgulaması sosyal yardımların etkinliğinin arttırılması açısından oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, R. ve Yusufoğlu, Ö. (2012). Türkiye'de yoksulluk olgusu ve toplumsal yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* 1(1), 77-117.

Ak, M. (2016). Toplumsal bir olgu olarak yoksulluk. *Akademik Bakış Dergisi,* 54, 296-306.

Akpınar, M, Şahin, A. ve Zengin, E. (2012). Sosyal yardımların yerel düzeyde sunulması: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi,* 4(3), 21-28.

Aksan, G. (2012). Yoksulluk ve yoksulluk kültürünün toplumsal görünümleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 27, 10-19.

Aktan, C. ve Vural, İ. (2002). Yoksulluk: terminoloji, temel kavramlar ve ölçüm yöntemleri. *Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.*

Albayrak, E. (2017). Sosyal devlet modelleri: Sosyal demokrat model, İsveç- Norveç örneği. *Sosyal Çalışma Dergisi,* 1(19, 64-100.

Alpaydın, Y. (2008). Türkiye'de yoksulluk ve eğitim ilişkileri. *İLEM Yıllık,* 3(3), 50-64.

Alptekin, D. (2014). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği örüntüsünde kadının yoksulluğu ve yoksunlukları. *Yoksulluk ve Kadın Dergisi,* 15-33.

Altındağ, Ö. (2019). Yoksulluk üzerine bir değerlendirme. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi,* 19(1),82-114.

Arpacıoğlu, Ö. ve Yıldırım, M. (2011). Türkiye' de ve Dünya'da yoksulluğun analizi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi,* 4(2), 60-76.

Arslan, B. ve Aztimur, H. (2018). *İktisadi ve idari meseleler üzerine.* Şanlıurfa: SRA Yayıncılık.

Arslan, N. (2014). Sosyal yardımlar ve istihdam ilişkisinin incelenmesi: Sivas ilinde bir alan araştırması. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi,* 16-31.

As, İ. (2017). Yoksulluğun küreselleşmesi ve sivil toplum kuruluşları. *Fırat Üniversitesi. İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 1(1), 31-66.

Aslan, S. (2010). Sivil toplum ve demokrasi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 15(2), 358-374.

Aşkın, E, ve Aşkın, U. (2017). Kadına yönelik aile içi şiddet ve yoksulluk ilişkisi: Aile içi şiddet mağduru kadınlar üzerine bir araştırma. *Kapadokya Akademik Bakış,*1(2), 16-37.

Atatanır, H. (2016). *Türkiye'de yoksulluk sosyal yardım ve sivil toplum.* Ankara: Dorlion Yayınları.

Aydın, D. (2014). Küreselleşme ve yoksulluk. *İnsani ve Sosyal Araştırma Merkezi,* 1-15.

Aydın, M. ve Çakmak, E. (2017). Sosyal devletin temelleri. 1-19.

Aygen, M. (2015). Türkiye'de yoksulluk ve sosyal yardım yaklaşımı üzerine: Elazığ örneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi,* 4(8), 150-179.

Bahmani, J. (2016). The role of çivil society in development. *Department Of Political Sociology, İslamic Azad University Of Shahreza,* 2-3.

Banazılı, A. ve Ozan, M. (2019). Türkiye'de yoksullukla mücadele politikaları kapsamında sivil toplum kuruluşları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(33), 397-412.

Bilge, O. (2009). *Ekonomik krizlerin yoksulluk üzerine etkileri(Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).* T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü: Ankara.

Bostanoğlu, Ö. (1992). Birinci ve üçüncü dünyalarda (kentsel) yoksulluk üzerine. *Amme İdaresi Dergisi,* 25(3), 148-161.

Can, Y. (2017). Yoksulluk, yerel ve küresel eşitsizlikler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(63), 1112-1126.

Cerev, G., ve Yenihan, B. (2018). *Yoksulluk farklı boyutlarıyla.* Bursa: Dora Basım-Yayın Dağıtım Ltd. Şti.

Cooper, R. (2018). What is çivil society, its role and value in 2018. *University Of Birmingham*, 2-25.

Çakır, S. (2011). Türkiye'de göç, kentleşme/gecekondu sorunu ve üretilen politikalar. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23, 209-222.

Çelik, K, Vural, İ. ve Tuncer, G. (2017). Dünya'da ve Türkiye'de yoksulluğun genel görünümü: 2002 sonrası döneme ilişkin bir değerlendirme. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 5, 41-79.

Çeştepe, H. ve Genç, Ö. (2011). Bretton woods kuruluşlarının yoksullukla mücadele yaklaşımları ve stratejileri. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi,* 7(14), 52-74.

Çetin, E. (2017). *Yoksullukla mücadelede sivil toplum kuruluşlarının rolü: İHH örneği (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).* T.C Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Dağdemir, Ö. (1999). Türkiye ekonomisinde yoksulluk sorunu ve yoksulluğun azalizi: 1987-1994. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 17(1), 24-40.

Daşlı, Y. (2018). Yoksullukla mücadelede yeni bir yaklaşım: İşlevsel yoksulluk. *Araştırma Makalesi,* 13(26), 460-474.

Dedeoğlu, S. (2009). Türkiye'de sosyal devlet, cinsiyet eşitliği politikaları ve kadın istihdamı. *Çalışma ve Toplum,* 41-54.

Demiral, M. (2007). Türkiye'de sosyal sermaye kapsamında sivil toplum kuruluşları (stk)' nın sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınma sürecindeki rolü. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E- Dergisi,* 13, 1-26.

Demirtürk, B. (2011). Yoksulluk düzeyinin modellenmesi üzerine bir araştırma. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi,* 14(1), 30-67.

Dicleli, V. (1946). Yoksulluk ve sosyal yardım şekilleri. 110-124.

Duyan, G. (2010). Yoksulluğun kadınlaşması: Altındağ örneği. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi,* 6(22), 19-29.

Erdoğan, G. (2002). Türkiye'de ve Dünya'da yoksulluk ölçümleri üzerine değerlendirmeler. *Hak-İş Konfederasyonu Yayını.*

Erkul, H. ve Morkoç, D. (2012). Sosyal yardım yönetimi açısından Çanakkale sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı. *Türk İdare Dergisi,* 475, 63-88.

Erol, S. (2014). Sosyal yardımlar genel müdürlüğü' nün yoksullara yönelik sosyal politikaları: Van örneği. *Journal Of Life Economics,* 149-170.

Es, G. ve Güloğlu, T. (2004). Bilgi toplumuna geçişte kentlileşme ve kentsel yoksulluk: İstanbul örneği. 79-93.

Gerşil, G. (2015). Küresel boyutta yoksulluk ve kadın yoksulluğu. *Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü,* 22(1), 160-181.

Güloğlu, T. Ve Es, M. (2011). Bilgi toplumuna geçişte kentlileşme ve kentsel yoksulluk: Kocaeli örneği. 1-17.

Gümüş, A. (2010). *Sosyal devlet anlayışının gelişimi ve dönüşümü (Yayınlanmamış doktora tezi).* Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi: Konya.

Gündoğan, N. (2008). Türkiye'de yoksulluk ve yoksullukla mücadele. *Ankara Sanayi Odası,* 42-56.

Gündüz, Y. (2006). Türkiye'de yoksullukla mücadele üzerine bir inceleme. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 5(15), 34-55.

Günel, Ö. (2019). *Gelir dağılımı adaletsizliği ve Türkiye'de yoksullukla mücadele politikalarının etkinliği (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Güneş, F. (2018). Göç, yoksulluk ve sosyal politika. *TÜBİTAK-BİLGEM-UEKAE,*181-262.

Güneş, M. (2012). Yoksullukla mücadelede sosyal yardımların bir kamu yönetimi politikası olarak sürdürülebilirliği. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 149-184.

Gürses, D. (2007). Türkiye'de yoksulluk ve yoksullukla mücadele politikaları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 17(1), 59-74.

Güzel, S. (2011). Kadın yoksulluğu ile mücadele Dünya bankası ve mikro kredi uygulaması: Türkiye açısından bir değerlendirme. *Türkiye Cumhuriyeti Uludağ Üniversitesi,*79-96.

Hacımahmutoğlu, H. (2009). Türkiye'deki sosyal yardım sisteminin değerlendirilmesi. *Devlet Planlama Teşkilatı,* 11-243.

Haspolatlı, E. (2014). Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları üzerine bir inceleme. *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi,* 6, 1-18.

Ilgaz, H. (10 Eylül 2019). Açlık ve Yoksulluk Sınırı Neye Göre Hesaplanır. https://onlinekrediler.net/aclik-ve-yoksulluk-siniri-nedir-neye-gore-hesaplanir/ adresinden edinilmiştir.

İkizoğlu, M. (2002). Yoksulluk ve sosyal yardım ilişkisi: Ankara Mamak ilçesinde ampirik bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet,* 13(1), 86-112.

İnsel, A. (2005). Yoksulluk dışlanma ve STK'lar. *İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi,* 6, 1-19.

İpek, M. (2015). Yeni yoksulluk ve Türkiye'de sosyal yardım paradoksu. *İş Yazıları Dergisi,* 1, 77-104.

Kara, M. (2017). Yoksullukla mücadelede sosyal yardım uygulamaları: Gümüşhane örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies,* 63, 562-574.

Kara, Y. (2019). Makro sosyal hizmet çerçevesinde sivil toplum kuruluşlarının önemi. *Sosyal Bilimler Dergisi,* 4(2), 155-169.

Karaca, C. ve Çam, Y. (2019). Türkiye'de sosyal devlet anlayışının değerlendirilmesi. *Maliye Dergisi,* 72-97.

Karagöl, E.ve Dama, N. (2015). Geçmişten günümüze sosyal yardımlar. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı,* 139, 5-28.

Karakaş, M. (2010). Küresel yoksulluğun öteki yüzü: Yeni yoksulluk ve sosyal dışlanma. *Sosyal Bilimler Dergisi,* 12(2), 2-16.

Karakoyun, İ. (2013). Sosyal yardımlar ve yoksulluk. *Bölgesel Kalkınma,* 3(4), 23-26.

Kayalıdere, G. ve Şahin, H. (2014). Sosyal devlet anlayışı çerçevesinde Türkiye'de sosyal koruma harcamalarının gelişimi ve yoksulluk. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi,* 2(2), 57-75.

Kayataş, G. (2014). *Yoksullukla mücadelede istihdam politikalarının rolü(Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).* Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü: Ankara.

Kılıç, R. ve Çetinkaya, Ş. (2012). Türkiye'de yoksullukla mücadelede sosyal yardım stratejileri ve bir model önerisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.,* 34, 93-114.

Kızıler, N. (2017). Türkiye'de yoksullukla mücadele ve sosyal transfer harcamaları. *Uludağ Üniversitesi Karacabey Meslek Yüksekokulu,* 77-100.

Kızmaz, Z. (2003). Ekonomik yapı ve suç: Bazı araştırma bulguları üzerine genel bir değerlendirme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 13(2), 279-304.

Koray, M. (2010). Büyüyen yoksulluk- yoksulluk sorunu ve sosyal hakların sınırları. *İ.Ü Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi,* 42, 1-31.

Kunduracı, N. (2011). Küreselleşme ve yoksulluk üzerindeki etkileri. *T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü,* 93-100.

Markal, B. (2014). *Sivil toplum kuruluşları ve büyükşehir belediyelerinin ortak çalışmaları (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).* Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

McKinley, T. (2006). What is poverty? Concepts and measures. *United Nations Development Programme,* 2-23.

Metin, O. (2011). Sosyal politika açısından AKP dönemi: sosyal yardım alanında yaşananlar. 179-200.

Mowafi, M ve Khawaja, M. (2004). Poverty. *J Epidemiol Community Healty*, 260-264.

Mutlu, A. (2006). Yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri etkileşimi bakımından yeni belediye yasasının değerlendirilmesi. *Çorum İİBF Kamu Yönetimi,* 11(2), 2-10.

Mutlu, G. (2014). *Yerel yönetimlerin yoksullukla mücadelesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).* İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Oktay, E. Ve Pekküçükşen, Ş. (2009). Yerel yönetimlerin demokratikleşmesinin bir aracı olarak sivil toplum kuruluşları- Türkiye için kısa bir değerlendirme. *KMU İİBF Dergisi,* 11(16), 173-186.

Oktik, N. (2008). *Türkiye'de yoksulluk çalışmaları.* İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları.

Öğütülmüş, S. (2011). Sosyal yardım algısı ve yoksulluk kültürü. *Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 7(26), 83-96.

Önder, H. ve Şenses, F. (2010). Türkiye'de yoksulluk düşüncesi. *Florida International University,* 1-29.

Özal, A. (2018). *Kar amacı gütmeyen kuruluşlarda halkla ilişkiler çalışmaları: Bir sivil toplum olan "TURMEPA" örneği (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).* T.C Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Özdek, Y. (2009). Küresel yoksulluk ve küresel şiddet kıskacında insan hakları. *Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları,* 2-45.

Özdemir, B. (2014). *Yoksullukla mücadelede* sivil *toplum örgütlerinin rolü (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).* Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Aydın.

Özdemir, S. Başel, H. ve Şenocak, H. (2009). Sivil toplum kuruluşları (STK)'nın Artan Önemi ve Üsküdar'da faaliyet gösteren bazı STK'LAR üzerine bir araştırma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi,* 56, 152-234.

Özer, H. (2008). Günümüz itibariyle sivil toplum kuruluşlarının iktisadi ve sosyal fonksiyonları. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 7(26), 87-97.

Özgüler, V. (2014). *Gelir servet ve yoksulluk.* İstanbul: Cinius Yayınları.

Özhasar, B. (2013). *Yoksul hanelerde sosyal dışlanmanın boyutları: Aydın ili örneği (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).* Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Aydın.

Özsoy, D. (2019). *Türkiye'de yoksullukla ilgili sosyal politikalar: Bir değerlendirme çalışması (Yayınlanmamış doktora tezi).* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Öztürk, M. ve Çetin, B. (2009). Dünya'da ve Türkiye'de yoksulluk ve kadınlar. *Journal Of Yaşar University,* 3(11), 2661-2698.

Petring, A. (2013). Pasajlar. Çev. Recai Hallaç. İstanbul: Siyaset Akademisi Birimi.

Pınar, A. (2015). *Maliye politikası*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Sapancalı, F. (2001). Yeni dünya düzeni ve küresel yoksulluk. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 3(2), 115-140.

Sarısoy, İ. Ve Koç, S. (2010). Türkiye'de kamu sosyal transfer harcamalarının yoksulluğu azaltmadaki etkilerinin ekonometrik analizi. Maliye Dergisi, 158, 326-348.

Sezik, M. (2019). Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının işlevleri ve sorun alanları. *Research Studıes Anatolıa Journal,* 2(4), 119-125.

Sipahi, E. (2006). Yoksulluğun küreselleşmesi ve kentsel yoksulluk: ekonomik boyutlarıyla Konya örneğinde yoksulluk. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 173-189.

Şahin, L. Ve Öztürk, M. (2008).Küreselleşme sürecinde sivil toplum kuruluşları ve Türkiye'deki durumu. 4-29.

Şener, Ü. (2010). Yoksullukla mücadelede sosyal güvenlik, sosyal yardım mekanizmaları ve işgücü politikaları. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı,* 2-22.

Şenkal, A. (2003). Küreselleşme, sosyal politikanın dönüşümü ve sivil toplum örgütleri. *Kocaeli Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü.* 97-123.

Şenses, F. (2017). *Küreselleşmenin öteki yüzü yoksulluk.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Şentürk, M. (2009). Türkiye'de yoksulluk çalışmaları. *Sosyoloji Dergisi*, 3(18), 205-233.

Şentürk, M. (2014). Türkiye' de kamunun ve STK'ların sosyal yardım uygulamaları: Yeni eğilimler ve ihtiyaçlar. *Sosyoloji Dergisi,* 3(28), 285-307.

Talas, M. (2011). Sivil toplum kuruluşları ve Türkiye perspektifi. *Tübar,* 388-401.

Taş, Y. ve Özcan, S. (2012). Türkiye'de ve Dünya'da yoksulluk üzerine bir araştırma. *International Conference On Eurasıan* Economıes, 424-430.

Taşçı, F. (2007). Türkiye'nin kamusal sosyal yardım anlayışı (1980-2007) üzerine bir analiz. *İstanbul Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü,* 128-149.

Taşçı, F. (2008). Sosyal yardım yapamama gerekçeleri üzerine yaklaşımlar. *İ.Ü İktisat Fakültesi,* 9(4), 1-17.

Tekindal, M. (2018). Türkiye'de sosyal yardımların yapısal işlevsel yaklaşıma göre analizi. *Sağlık Bilimleri Fakültesi,* 29(2), 346.

Topgül, S. (2013). Türkiye'de yoksulluk ve yoksulluğun kadınlaşması. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 14(1), 277-296.

Tosun, E. (2007). Avrupa Birliğine üyelik sürecinde Türkiye'de yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları. *Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi,* 3(2), 1-16.

Türk, T. ve Ünlü, H. (2016).Yoksullukla mücadele politikaları: 2000 sonrası Türkiye örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi,* 7(14), 93-104.

Türkoğlu, İ. (2013). Sosyal devlet bağlamında Türkiye'de sosyal yardım ve sosyal güvenlik. *Akademik İncelemeler Dergisi,*8(3), 275-305.

Ulusoy, A. (2017). *Maliye politikası.* Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Ulutaş, Ç. (2017). Türkiye refah rejiminin dönüşüm sürecinde sosyal yardım sistemi. *Emek Araştırma Dergisi,* 8(12), 27-48.

Uzun, A. (2003). Yoksulluk olgusu ve Dünya Bankası. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 4(2), 155-173.

VanDyck, C. (2017). Concept and definition of çivil society sustainability. *Center For Strategıg Internatıonal Studıes,* 1-5.

Yalçın, N. (2008). *Sivil toplum kuruluşları ve yoksulluk (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi)*. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Aydın.

Yar, F. (2015). Türkiye'de gelir dağılımı & yoksulluk. *Toplum ve Ekonomi Çalışmaları Merkezi*,5-30.

Yaşar, S. ve Taşar, M. (2019). Kavramsal olarak yoksulluk ve Türkiye'de yoksullukla mücadele politikalarının etkileri. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 19(38), 119-144.

Yay, S. (2014). Tarihsel süreçte Türkiye'de sosyal devlet. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 3(9), 147-161.

Yıldırım, A. (2010). Türkiye'de yoksullukla mücadele ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma genel müdürlüğü. *Hakemli Araştırma Dergisi,* 1(1), 9-16.

Yıldırım, A. (2019). Türkiye'de yoksulluk ve yoksullukla mücadele. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi,* 1(1), 15-33.

Yılmaz, A. Aksanyar, Y. ve Güler, T. (2018). Sosyal yardım olgusu ve Türkiye'de şartlı sosyal yardım uygulamaları. *EKEV Akademi Dergisi,* 73, 595-612.

Yılmaz, B. (2018). *Maliye*. İstanbul: Der Yayınları.

Yuvalı, E. (2018). Hak temelli sosyal yardım ve klientalizm. *TBB Dergisi,* 384-404.

Yüksel, F. (2007). Sosyal devletin dönüşüm sürecinde yerel yönetimlerin yeni işlevi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62(1), 280-298.

Zengin, E. ve Öztaş, C. (2009). Yerel yönetimler ve sosyal yardımlar: Üsküdar Belediyesi örneği. *Eğitim- Kültür ve Araştırma Dergisi,* 4(16), 19-36.